

כֶּנֶף
אֵלֶינֶךָ יְהוָה

מִצֹּת תַּכִּילת בִּימֵינוּ

מִשָּׂא וּמִתֵּן מִקִּיף בְּזֵהוּי חֶלְזוֹן
הַמּוֹרֶקֶס - אֶרְגָּמוֹן קֶהָה קוֹצִים

©

כל הזכויות שמורות למו"ל

להערות:

knaf.ish0527@gmail.com

תוכן הענינים

13	הקדמה
19	מבוא
29	משא ומתן בענין חלזון
29	התכלת
31	תחלתו של דיון
31	יום ראשון
37	גִּדּוּל מַעֲלֵת מִצּוֹת צִיצִית עִם תְּכֵלֶת
41	אֶפֶן הַבְּדִיקָה
41	יום שני
46	הָאֵם צָרִיךְ מְסֻרֶת בְּתֵכֶלֶת
53	מֵהוּ נִגְנֵז
57	מֵהוּ 'סִפֵּק'
61	תחלת הברור
68	דְּבָרֵי חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל
73	סִימְנֵי חַז"ל
73	יום שלישי
73	גִּדּוּר תְּכֵלֶת שֶׁל מִצְוָה
80	וְיֵאלוּ דְּבָרֵי חַז"ל וְהֶרְאִשׁוּנֵם:
81	בְּרִיתוֹ דּוֹמָה לְדָג
86	עוֹלָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה

93.....	גופו דומה לים
99	זהויו לטבעיו
99.....	יום רביעי
99.....	אינו מחליף מקומו
100.....	טוב לצבע להוציאו בחיי החלזון
105.....	מקום המצאו
107.....	דמו מפקד פקיד
107.....	מפרס קודם מיתתו
107.....	מקצץ את האילנות
108.....	אפן הצביעה
109.....	כך בימינו מפיקים את התכלת:
110.....	התכלת ביופיו:
112.....	הבדיקה הכתובה בגמרא
117	הממצאים כיום
117.....	יום חמישי
122.....	דעת רבנו הסטיפלר זצ"ל על נאמנות גוים קדמונים
125.....	הוכחות מכתבי הגוים וממצאים בימינו
127.....	חלזון החד קוצים לגבי התכלת
129.....	צבעים נוספים מחלזון הפורפורא
131.....	התכלת של התורה היא שצבעו בה הגוים?
134.....	עוד בענין הממצאים הארכיאולוגיים
137	צביעת המורקס
137.....	יום שישי
137.....	גוון צבע תכלת של תורה וסיוע הסממנים
140.....	גוון התכלת

145	בְּדַבְרֵי הָרֶמֶב"ם 'שְׁחֹר כְּדִי'.....
146	דְּבַרִּי הַזֶּה"ק לְגַבִּי הַגֶּוֹן
150	הַסְמָנִים בְּתַכְלֵת
153	יָשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת.....
154	מְקוֹמוֹ.....
154	מְקוֹמוֹ בְּלוֹז
155	מִדּוּעַ לֹא הִזְכֵּר תַּכְלֵת שֶׁל מַלְכִּים לְגַבִּי נַחֲלַת זְבֻלוֹן
156	הֵרִי יֵשׁ שֶׁפָּתְבוּ שְׁחֵלְזוֹן הַתַּכְלֵת נִמְצָא רַק בֹּא"י.
158	סִימְנֵי הַבְּרִיתָא.....
158	'דוֹמָה לְדָג' קִלְפָתוֹ אוֹ גּוֹפּוֹ
158	עוֹלָה לְע' שָׁנָה. גּוֹפּוֹ דוֹמָה לְדָג. בְּרִיתוֹ לִים.
160	כְּאֶשֶׁר רוֹאִים אֶת הַסִּימָן חוֹבָה לְהַכִּירוֹ בּוֹדָאוֹת?
161	בְּמוֹרֶקֶס יִשְׁנָם כְּמָה סִימָנִים וּמִדּוּעַ נִתְּנוּ דּוֹקָא סִימָנִים אֵלּוּ?
162	שְׁאֵר דְּבַרִּי חַז"ל.....
162	אִם נִקְרָא דָם
162	הֵאֵם נִקְרָא 'חֵלְזוֹן' מִשּׁוּם לְבוֹשׁוֹ.....
165	צִידֵי הַחֵלְזוֹן.....
166	הֵרִי אָמְרוּ בְּגִמְרָא שֶׁטּוֹב לְצַבֵּעַ לְהוֹצִיאוֹ כִּשְׁהוּא חֵי
168	הֵרִי כָּתוּב שְׁחֵלְזוֹן הַתַּכְלֵת מוּטָל בְּהָרִים
169	מִדּוּעַ חִיבִים עָלָיו בְּשֶׁבֶת הֵרִי הוּא נִצּוֹד וְעוֹמֵד
171	דְּבַרִּי הָרֵאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים.....
171	אִם זֶז מִמְּקוֹמוֹ.....
171	שְׁחֹר כְּדִי- הַבְּאוֹר הִלְכָה פּוֹסֵק שֶׁלִּרְמֵב"ם תַּכְלֵת אֵינּוּ שְׁחֹר
172	דְּבַרִּי הָרֶמֶב"ן עַל גְּזֵרַת הַתַּכְלֵת
173	דְּבַרִּי הָרֶאֱב"ד שֶׁקֵּלָא אֵילָן הוּא תוֹלַעַת

173.....	דְּבַרֵי סֵפֶר הַקֶּנֶה שְׁשׁוּחֲטִין אוֹתוֹ
175.....	בְּדַבְרֵי רֹשׁ"י אִם הַתְּכֵלֶת הוּא גַם שֶׁל הַגּוֹיִם
175.....	בְּדַבְרֵי הַיַּעֲבֹץ וְהַתְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל
175.....	הָרִי הַיַּעֲבֹץ עַל דְּבַר עַל צִדְפָּה
177.....	דְּבַרֵי הַיַּעֲבֹץ עַל מְקוֹם הַמִּצָּאוֹ
178.....	דְּבַרֵי הַתְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְעֵנִין הַיְנֻטִּינָה'
180.....	הָרִי אֵינוֹ מִסְתַּדֵּר עִם שִׁטוֹת כָּל הָאֲחֵרוֹנִים
181	צָבְעוּ וְדָרְךְ צָבִיעָתוֹ
181.....	הָרִי הַסַּמָּמִים הֵם חֶלֶק מִצָּבֵעַ הַתְּכֵלֶת
181.....	דַּעַת רֹשׁ"י לַגִּבִּי הַתְּכֵלֶת
182.....	מָה אֶפְשָׁרוּיּוֹת הַצָּבִיעָה בְּמוֹרֶקֶס
183.....	זֶהוּ הִיקִינְטוֹם כְּצָבֵעַ הַתְּכֵלֶת
184.....	בְּתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה מִשְׁמַע שְׁאֶפְשָׁר לְהַבְחִין בֵּין אֵינְדִּיגוֹ לְתַכְלֶת
185.....	בְּדַבְרֵי הַשְּׁלִטִי הַגְּבוּרִים לַגִּבִּי תַרְגוּם מֵלֶת תְּכֵלֶת וּבִכְתָבֵי הַגּוֹיִם
193.....	מִדּוּעַ בְּכַתְבֵי הַגּוֹיִם נִזְכְּרוּ בְּעֶקֶר הָאֲרָגְמָן וְהַסָּגֵל
193.....	וְגַם בְּמִמְצָאִים כִּיּוֹם נִמְצְאוּ שְׁאֵרֵי צָבֵעַ סָגוֹל
196.....	שְׁאֵר עֵנִינֵיו
196.....	מִדּוּעַ לֹא הִזְכִּירוּהוּ לַגִּבִּי צָבֵעַ הָאֲרָגְמָן
197.....	מִדּוּעַ לֹא מִצָּאנוּ שֶׁנִּקְרָא תְּכֵלֶת 'פּוֹרְפוֹרָא'
198.....	עוֹד בְּעֵנִין שֵׁם פּוֹרְפוֹרָא
201....	מָה הַהֲבִנָּה 'בֵּין תְּכֵלֶת לְכִרְתִּי' אִם פּוֹרְפוֹרָא הוּא גַם אֲרָגְמָן
202.....	מִדּוּעַ חֶלֶק מֵהֶרָאשׁוֹנִים יָדְעוּ עַל הַתְּכֵלֶת וְחֶלֶקָם לֹא
203	בְּדַבְרֵי הַגּוֹיִם
203.....	הֵאֵם אֶפְשָׁר לְסַמֵּךְ עַל כְּתָבֵי הַגּוֹיִם
203.....	מִדּוּעַ הַגּוֹיִם הִקְדִּמוּנִים לֹא צָבְעוּ בְּקֶלָא אֵילָן (סְטִיס)

204		אם הצביעה הנכונה היא חיזור - חימצון
205		למה לא הזכירו שצריך העמדה בשמש
206		הרי הגוים הקדמונים כתבו שיש כמה מיני פורפורה
208		השערות אחרות
217		דברי סכום
217		שבת קודש
217		אמרו בזוה"ק שהתכלת היא בכנרת
219		מותר בפיק
221		דעת חכמי ישראל
222		חכמי ישראל בזמננו
237		מכתבי הרבנים
245		תמונות

**בְּרָכִי נִפְשִׁי אֶת־ה' וְאֶל־תִּשְׁכַּחֵי כָּל־גְּמוּלָיו... הֲרִפָּא לְכָל־תַּחֲלָאִיכִי...
הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיִּיכִי הַמַּעֲטָרִי חֶסֶד וְרַחֲמִים... הִיָּה לִי לְצוּר מַעוֹן
לְבוֹאֵת מִיד צוֹיֵת לְהוֹשִׁיעַנִי כִּי־סִלְעִי וּמִצּוֹדֵתִי אֶתָּה. כִּי־אֶתָּה תִּקְוֹתִי
ה' אֱלֹהִים מִבֶּטְחִי מְנַעֲוִי. כִּי יִסְפֹּר צְדָקָתְךָ כָּל־הַיּוֹם תִּשׁוּעָתְךָ כִּי
לֹא יִדְעֵתִי סִפְרוֹת.**

**השיר והשבח התהלה והתפארת לחי העולמים, על הכלה' אלוקינו
אנחנו מודים לך ומברכים אותך, יתברך שמך תמיד. ובפרט שגמל
עמי חסד חנים וזיכני לברך על המוגמר. לא כחטאינו עשה לנו
ולא כעונותינו גמל עלינו כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את
פשעינו. מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי. אילו פינו מלא שירה
כים... אין אנו מספיקים להודות על אחת מאלף אלף אלפים
ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו. עד הנה
עזרנו רחמין ולא עזבונו חסדיך, ואל תטשנו ה' אלוהינו לנצח.**

התודה והברכה:

לידידי הנפלא הרה"ג יחזקאל משה הלוי טופורוביץ' שליט"א
- העוסק שנים ארוכות לזכות את ישראל בהפקת צבע התכלת
ובצביעת ציציות בפועל, שהטה אלי חסד ופעם אחר פעם הקדיש
שעות ארוכות מזמנו במשך תקופה ארוכה מאוד, והרחיב את דיברתו
כנהר, כדי לתאר את המציאות בחלזונות המורקס: מקום המצאן,
צידתו, טבעיו ומראהו, עד לתשלום הצביעה בציצית לפרטי הפרטים.
וכן החכימני בליבון הסברות לצדדים ולצדדי צדדים, מה יקרו אמרי
פיו, בידע מקיף ומעמיק בדברי חז"ל והראשונים ובמציאות בימנו
ובימים ההם. והכל בסברא ישרה בחן ובטעם, מוכתר ביראת שמים
טהורה. מה שבחיבור זה - שלו הוא.

לידידי המיוחד הרה"ג בנימין זאב הלוי הורוויץ שליט"א - בעל
הקונטרס הנפלא 'חותם של זהב'. הכי קרא שמו חותם של זהב, מה

נמלצו דברותיו כדבש ונופת צופים, הוצק חן על שפתותיו. האיר והעיר, הקשה ופירק והוכיח, לא הניח לי בדבר קטן ובדבר גדול בכל פרטי סוגיא זו. והכל בחן ובחסד. בנימין ידיד ה' וידיד בית ישראל.

לרה"ג שלמה טייטלבוים שליט"א - בעל הספר 'לולאות תכלת' שעזרנו בחכמה יתירה על ידי תרגום מדוקדק של כתבי הגוים הקדומים. ולא הניח דבר קטן ודבר גדול בסוגיא זו.

לד"ר סוקניק - על הידע הנרחב ועל הגשת העובדות בסבלנות, על פי המחקר העמוק והמקיף.

אשת חיל מי ימצא ורחקו מפנינים מכרה. נוו"ב הסופרת הנודעת, המוסרת נפשה ורוחה לתורה ולדקדוק הלכה. על התמיכה העידוד והעצה, צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל. קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה, רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה. תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה.

ואחרונים חביבים, היקרים שלא יסולאו בַּכָּתֶם אוֹפִיר בְּשֵׁהֶם יָקָר וְסָפִיר, אותם אנשי אמת גיבורי החיל, שנשאה נפשם אותם באמונה לעשות רצון קונם, וקיימו את דבר המלך ב"ה וב"ש בפרהסיא. לא בקשו חשבונות רבים, והטילו תכלת בבגדיהם. אשרי להם, ויקוים בהם הכתוב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך.

הקדמה

אודה ה' בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי ה' דְּרוֹשִׁים לְכָל חִפְצֵיהֶם. בְּמִקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹקִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל. אודה ה' מֵאֵד בְּפִי בְּתוֹךְ רַבִּים אֶהְלֶנּוּ.

ומה נדבר עוד אל המלך ב"ה וב"ש, כי לך נאה ה' אלוהינו שיר ושבחה הלל וזמרה... ברכות והודאות מעתה ועד עולם. שזיכנו במצוה נפלאה זו שדורות רבים לא זכו לה, רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות. בַּעֲבוּר דְּבָרָה וּכְלָבָה עֲשִׂיתָ אֶת כָּל הַגְּדוּלָה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת עַבְדְּךָ עַל כֵּן גְּדַלְתָּ ה' אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוֹלָתְךָ בְּכָל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנוֹנוּ. וּמִי כָעֲמֹךָ כִּי־יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הִלְכוּ־אֱלֹהִים לְפָדוֹת־לוֹ לָעַם וְלָשׁוֹם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָה וְנִרְאוֹת לְאֶרֶץ מִפְּנֵי עֲמֹךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהִיו.

ענין התכלת שזכינו בעזרת ה' ית' וית' שיתברר בדורנו אנו, נמצא הוא בקושי גדול - בעצם המחשבה שנמצאה מצוה העלומה כאלף שנה.

חששנים אנו! זו דרכנו ועל כך הצלחתנו. גאווה היא לנו. אהבת השינוי והחידוש היא בטבע האנושות עוד מראשית ימיה. מאהבת החידוש, הפכו עולמות, ביזרו עמים. ידעו המהפכים כי החידוש הוא המושך את ליבות בני האדם, 'העולם זקן, נשנה אותו ונחדשהו' ועל מזבח פסול זה עקדו ארצות, שפכו נהרות דם.

ואף אלו שמשורש יעקב ומזרע ישראל, היו שלא עמדו בזאת, רצו הם את החדש הנוצץ, וקיבלו את הישן הרע. רצו להחליף את מהות הטוב במהות אחרת, וקיבלו את הרע באדרת שונה. ראינו כל זאת בדור אחר, ראינו את הלבבות הנשברים, את הטובעים במים הזידונים. חששנים נהיינו, הכרזנו: איננו רוצים חדש! אהבתי את אֶדוֹנִי לא אצא חפשי. חידוש? נחדש בתורה המסורה לנו. שינוי? נוסיף חיל בדרכי העבודה, בכל יום יהיו בעינך כחדשים. נשאיר את המהות, לא נחליף ולא נמיר.

לְעוֹלָם ה' יִבְרַךְ נֶצֶךְ בְּשָׂמִים

לאחר כל מה שנכתב בענין זה וכל הדו"ד, נראה שעיקר הטעם שלא התקבל חלזון המורקס - ארגמון קהה קוצים כתכלת של תורה, אינו משום שבדקו סוגיא זו על כל חלקיה והסיקו שלא הוא הדבר, אלא מטעם 'השמרנות' שאנו דבוקים בה בצדק וכנ"ל.

הדבר כל כך רחוק מדעתנו שנכון למעשה להטיל תכלת בציצית, לא רק משום שהוא משונה בעיני הסביבה, אלא הוא משונה בעיני עצמנו אנו. הייתכן שאותה התכלת העלומה שרבים קשרוה עם הגאולה המקווה - נמצאה? לא פחות ולא יותר?

אבל אצל הקדוש ברוך הוא, כיונה תמה ושומעים לו כל מה שהוא גוזר עליהן שנאמר ויאמן העם, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שמו"ר (פרשת בשלח).

כאשר עמדו ישראל בהר סיני ואמרו נעשה ונשמע, לא התנו זאת ברגשות אלו ואחרים, אף לא ברגשות רוחניים נעלים, עמדנו למרגלות ההר כיונה תמה - כל אשר דיבר ה'.

ובהיותי בענין נראה היה שלאחר שנכתבו מאמרים רבים לכאן ולכאן, נכון להניח את הענין כי מה שנכתב כבר - מוצה, ומה לנו כי נוסיף?¹

אלא שבמחשבה נוספת נראה, שאדרבה, משום הטעמים שהועלו שהן המונע, יש לברר את אותן הטענות ולא לכחד דבר, ואף מי שלא שמע על כך ולא בירר את הענין לעומקו - יראה כי לא דבר ריק הוא, ובזה יראה שמצוה נפלאה שיש אפשרות לקיימה בכל רגע - לא יחמיצנה בידיים.

פוק חזי כמה זמן מחשבה וממון משקיע יהודי ירא ה' באתרוג, בתקיעת שופר, בנר חנוכה, ובכל מצות ה'. מי כעמן ישראל. ומה השתנה מצוה זו שהיכולת לקיימה הוא בכל עת ובכל שעה? ואיזה בגד יגן על האדם לאחר החיים מהדינים ר"ל? הבגדים המגינים על האדם בעולם הזה לא יעלו איתו לעולם העליון, הבגד היחיד שיקח עמו האדם לעולם העליון הוא הציצית, והעיקר שבעיקרים ויסוד הכל - זה מצות ה' יתברך! ולמה לא נבררה כראוי, שמא בכל זאת ישנה אפשרות לקיימה? למה לא נשית ליבנו לזאת? המניעה שיש

1 ולא אתאפק מלהזכיר לטוב ולברכה את החיבור הנפלא מבורר ומזוקק שבעתיים הנקרא בשם 'לבוש הארון', שכל הרואה משתומם על גודל ויקר העמל הברור והדקדוק - הפורש לפני הקורא כל פרט ופרט במקורו וטעמו עד שהדברים מחוורים כשמלה: מהתורה הנביאים והכתובים, לדברי חז"ל לכל מחלקותיהם, ומהם לרבותינו הפוסקים. ולהבדיל אא"ה כתבי הגויים והמחקר במקורותיהם ובתרגומם המדויק, ולא השאיר פינה שלא עמד בה ובררה, סולת אחר סולת, נפה אחר נפה. עד שהטעים והוציא את התכלת בצבעה וביופייה, והכל בידי אמן, שבח כלי לאומן. מוכתר ביראת ה' ומצא חן בעיני אלוהים ואדם. יבורך מפי עליון וכל רואיו יאשרוהו. ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, וזכות מצוה יקרה זו תעמוד לו לעד.

בזה היא באה ממקום אחר, טהור, אך אין בו כדי לפטור. האדם החפץ במצוות יחשוב על הענין בכובד ראש, וייתכן שאף יעשה מעשה.

לכן נראה שישנה תועלת בחיבור בצורתו הנוכחית, בחרנו להביא את הדבר בצורת דיון הלכתי - שאינו משל, אלא צירוף של טענות שנשמעו והועלו ותשובתן בצידן, להעלות עלי הכתב סוגיא זו כולל כל הטענות, כגון: מה דעת חכמי התורה? הרי כתוב נגז? אינו דומה לדג? אינו שחור כדיו? ובצורה של דו שיח נכון בין בני תורה ננסה לברר הדברים.

ועינא לשמיא נטלית שיעלה בידינו דבר ראוי בעזר ה', ולא נכשל ח"ו.

ובמחשבה לאחר המחשבה, הרי אמר שלמה 'מוכיח חכם על אזן שמעת', והאם אחרי קונטרס זה או אחר, חלקים מהציבור יחלו להטיל תכלת? הרי כל כך רחוק הוא! אבל ייתכן שככל ענייני הקדושה - כידוע בשם אדוננו הגר"א ע"ה - דרכה בקמעא קמעא. ולאחר שכמה וכמה ת"ח ובני תורה חשובים החלו ופרצו לטוב בענין זה, נענה אנן אבתריה לאלו החפצים לשמוע, ואף אם יהודי אחד יקיים מצוה זו - והיה זה שכרנו.

אל יחשוד בנו הקורא שחיבור זה נכתב כלאחר-יד, כתיבתו ארכה קרוב לשנתיים ימים, שבו השתדלנו בס"ד לדייק בכל פרט, ולבדוק שוב ושוב כל פרט ופרט בבדיקה וחקירה עד היכן שידינו - יד כהה מגעת. ואם שגיתי, ה' הטוב יכפר.

קונטרס זה נכתב בצורה קלה לקריאה הן מבחינת התוכן והן מבחינת

הסגנון, משה - האומר ומסביר את דברי התורה. שמשון - גיבור בגבורה במלחמתה של תורה. דן - ידין עמנו כאחד שבטי ישראל, אינו מניח וממצה את עומק הדין, עד שמברר הדבר לאשורו.

וכאן נישא ליבנו בתפילה אל א - ל רחום וחנון, כשם שזיכיתנו לקיים את מצות ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, כן תזכנו לראות בשובך לציון ברחמים וכהן עומד ומשמש בבגדי תכלת וארגמן ותולעת שני, ואשי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון.

מבוא

²מעשה (שלא) היה: קבוצת ילדים בגיל הרך, הוריהם החביאום בשנות המלחמה במערה, באחד היערות היותר נידחים מחמת המציק. אדם ת"ח וירא שנלווה עמהם למערה - דאג לכל מחסורם, לימדם תורה ויראה. אף חכמתו עמדה לו להביאם לכך, שבאותה המערה ילמדו תורה בהתמדה.

ומשום שהמלחמה הנוראה ערכה שנים, הילדים אט אט התרגלו למצבם, שמחו בתורה וגדלו בה. מרוב הסכנה לא הכירו כלל את העולם שמחוצה להם. למדו תורה לאור האבוקה, ובמקרים נדירים המלווה היה יוצא במסירות נפש להשיג צרכים מינימאליים.

עברו השנים וחלק מהילדים כבר הפכו לבחורים תלמידי חכמים שרכשו ידיעות והבנה עצומה בתורה. באותה העת כבר היה אפשר לצאת מהמערה ולראות את העולם מסביב, אך בסכנת נפשות נאסר לשוחח עם אף אדם מבחוץ ובפרט עם יהודי, וכך יצאו אותם הבוגרים החוצה, ראו יום וראו לילה ראו בהמות וחיות, טהורות ולא טהורות, בעלי כנף, עץ פרי ועץ סרק, ומיד החלו להלל ולשבח לה' יתברך על הבריאה הנפלאה של יוצר הכל. יחד עם זאת החלו להקיש את הנראה לעין, עם הנלמד בתורה שבכתב ובע"פ.

אלא שכאן החל ויכוח עצום בין אותם בוגרים תלמידי חכמים, האם הגלגל שאנו רואים בשמים שמאיר לעולם, היא השמש הנאמרת וכתובה בתנ"ך ובחז"ל.

2 בבקשה מהקורא היקר לקרוא מבוא זה, חשוב להבנת העניין.

חלק מהת"ח שבקבוצה טענו שודאי שזו השמש, כי השמש מאירה לעולם והיא זורחת בצד זה ושוקעת בצד אחר, וישנם גם ציורים עתיקים איך נראתה השמש, ובכלל אם לא זו השמש, מהו הגלגל שאנו רואים? איך קוראים לה?

וחלק אחר של ת"ח חלקו עליהם בעוז, הרי זה לא ייתכן! הרי כתוב 'אין נסתר מחמתו' וכמה שנים אנחנו נסתרנו ממנה, בפרט שהגמרא בפסחים ובבבא בתרא מדברת על מהלך השמש וישנם כמה שיטות אם קיבלו חכמים את דברי חכמי הגוים, ומי אנו שנכריע. עוד הקשו כמה קושיות עצומות כגון: השמש הרי ריפאה את יעקב אבינו ע"ה, וזו לא ידוע לנו שמרפאת כלל!

בעיקר טענה קבוצה זו שהגלגל שאנו רואים, אינו מתאים כלל עם פרק יט בתהלים המתאר את השמש דבר אחר דבר:

לשמש שם אהל בהם - בכל דיני אהל לא מצאנו שמיקומו של הגלגל בשמים נחשב כיושב באוהל של השמים.

כחתן יוצא מחופתו - מאין הוא יוצא? ודאי לא כחתן. (וכן יביאו הרבה מקורות מהו גדרו של חתן היוצא מחופתו שכמובן אין לזה דבר עם הגלגל ההוא).

ישיש כגבור לרוץ אורח - היכן הוא רץ?

מקצה השמים מוצאו - אולי בדוחק יש ליישב.

ותקופתו על קצותם - כנ"ל.

אין נסתר מחמתו - מאוד לא ברור.

הקבוצה הראשונה ניסתה לענות לדבריהם בכמה יישובים, כגון: מה שכתוב אין נסתר מחמתו אין הכוונה שממש אי אפשר להיות בבית, אלא כפי שאמרו בבב"ר (בראשית ו): ותני באחד בתקופת תמוז אין

צל לכל בריה דכת' ואין נסתר מחמתו, ע"כ. אף החולקים לא טמנו ידם בצלחת וטענו בתוקף שכל היישובים דחוקים, ואף מה שתירצו מהמדרש, אדרבה! גם מה שאמרו שם איננו רואים כיום, כי בימי תמוז ישנו צל. ואף אם במקומות אחרים חובה לתרץ, אבל זאת כאשר ברור לנו במה מדובר, אך אנו הרי התחבאנו ואיננו יודעים מהי השמש, למה שנידחק ביישובים דחוקים? נחכה בסבלנות כמו שחיכינו עד היום. עד יבא לו מורה צדק.

ובכלל טענו טענה כבדת משקל: הרי דבר שדברו בו רבותינו ואנו נסתפק בפירוש הדבר במציאות, הוא בדוקא כאשר איננו רואים את הדבר בו דיברו. אבל לאחר שרואים אנו במה דברו, ברור שנזהה זאת מיד. ואין ייתכן שצריך ישובים דחוקים כדי לראות מהי המציאות שרואים אנו בעינינו?

עד שלמדן אחד מהחבורה בא עם רעיון נפלא שמיישב את כל הקושיות: ישנם שני גופים בשמים: אחד שמו 'שמש' והשני שמו 'חמה', ופשוט התבלבלנו בין זה לזה, וכמעט כל הקושיות יתיישבו אחת לאחת, החמה היא זו שאין נסתר ממנה, והיא זו המרפאת, המזיקה, לעומת השמש שהיא הגוף המאיר לארץ, והיא זו המעלה אד מן הארץ וכו'. ומדוקדק היטב בלשון. אמנם יש בזה 'קצת דוחק' משום שלא משמע מ'רוח הדברים' שיש שני גופים המאירים בשמים, אך מחמת ריבוי ועוצם הקושיות - זו ההנחה הכי מסתברת. ולכן איננו יכולים להתייחס לאותו הכדור אש שאנו רואים בשמים - כשמש - לשום דבר להלכה למעשה.

אין כוונתנו במשל זה לומר שהתכלת שבידנו היא ברורה כשמש, כוונתנו היא לבחון מהי צורת בדיקה נכונה מול צורת בדיקה שגויה.

לכן ננסה להתייחס למשל הנ"ל כדבר בפני עצמו. (והמשל אינו רק על השמש אלא כמעט על כל דבר שדיברו בו כגון: ירח כוכבים, אש, מים, רוח צפונית, אתרוג, יונה, וכו' וכו') במה הם טעו? מדוע הם לא בדקו נכון? הרי יש להם קושיות שיש בהם טעם, ומדוע חובה לומר שעל אף הקושיות היא השמש?

כאשר באים לדון בגוף שאיננו יודעים עליו, ישנם כמה אפשרויות בדיקה. אבל ישנם הנחות שאי אפשר לאומרם - לא כדוחק אלא כבלתי אפשרי. לא ייתכן שיש שתי שמש בשמים (הנראה לעין יושבי הארץ) לפני כל בדיקה שהיא, כי אם יש שתי שמש מדברים על שתיים ולא על אחת!

אלא מאי? ישנם דברים אחרים שיוצרים את אותה הפעולה כגון אש לחימום נר לאור וכו'. בזה דיברו בכל מקום כגון לגבי שבת תולדות חמה ותולדות האש וכו'.

כלומר כך: אם השמש שכל העולם ראהו, דוד המלך קורא לכך 'שיש כגבור לרוץ ארח'; אין כאן שום קושיא, אלא אי הבנה שלנו בדברי הכתובים. ובדיוק כמו בסוגיא שיש בה קושיא מיניה וביה או מסוגיא אחרת ותוס' מיישב, אין כאן דוחק אלא אי הבנה שלנו. אין דף אחד בש"ס שאין בו קושיות ותירוצים. תיאור מצב בכתובים ובחז"ל אינו תמיד מסתדר עם המושכל ראשון שלנו, לא שהדברים דחוקים ח"ו אלא הביאור אינו לפני המבט השטחי אלא מעבר לכך. מי שרוצה ללמוד סוגיא - כל סוגיא - רק לפי המושכל ראשון שלו - יכשל.

ולנידון דידן: הדברים אינם נבדקים על פי פשט זה או אחר שפלוני טוען שזהו דוחק ואלמוני טוען שדווקא השני דוחק וכו', הדברים חייבים להיבדק סביב הענין הכללי שעליו הנדון נסוב: אם ישנו גוף בשמים המאיר, זהו ולא אחר! מכאן והלאה אם יש כמה דברים

שלא מסתדרים לנו - כאן המקום ללומדים ליישב כפי שמיישבים כל סוגיא, וייתכן שלא הכל יתיישב. אך המסקנה היא ברורה ואינה ניתנת לערעור.

הדברים הנ"ל הם לא רעיון או חידוש שישנו מקום לומר אחרת, אלא הוא מבחן הפשוט ביותר: אם כאשר בודקים בצורה מסוימת אפשר להסיק שייתכן שהשמש אינה השמש, והירח והכוכבים וכו' אינם אלו שדברו בהם, זה מוכיח שצורת בדיקה זו שגויה היא!

ובזה באנו לשאול, הייתכן שבכל דבר שהוא בתורה, חז"ל דיברו בנוסח מסוים ואנו נזדקק לקרב את הבנתנו או את מראה העין לדבריהם הקדושים, ובדיוק בנידון התכלת חז"ל דיברו לפי המושכל ראשון שלנו? יעמוד הקורא ויבחן בכל עצם שהוא, האם היינו אומרים את דברי חז"ל לולי שהם היו אומרים לנו כזאת? היינו אומרים למשל שהשמש מזיקה (כיום יודעים זאת בבירור שהשמש מזיקה מאוד, אך פעם לא ידעו זאת), האם היינו אומרים שישנה אפשרות ליהנות מאור הכוכבים (פסחים ב.)?

ולאחר עיקרי הדברים שנאמרו: כמה הסתברות שהחלזון שבידינו שצובע תכלת, זהו חלזון אחר מחלזון של חז"ל? מה הסיכויים? ואם נצמצם יותר את השאלה: אם ידוע לנו שחלזון זה צבעוהו הגוים הקדמונים, וכן ידוע לנו כיום שנמצא הוא באותן המקומות, האם ייתכן שהיו שני חלזונות שצובעים תכלת, ודברו על אחד בלבד? האם ייתכן שמה שידוע לנו כיום המושג 'חלזון', אינו חלזון אלא דבר אחר שבמקרה צובע תכלת? זאת יש לשאול עוד לפני הראיות הברורות.

הדעה הנכונה המובילה למסקנת האמת, אינה ניתנת להיכתב עלי ספר, נמצאת היא בפנים האדם, האם השלילה יש בה דעה נכונה או עיוות. גם אם ייכתבו הררי ראיות בעד ונגד, האפשרות להגיע למסקנה הנכונה היא להניח לרגע מה שנאמר, ולחשוב בדעת נכונה: האם השלילה תיתכן או לא תיתכן? ועל כך רק היודע מחשבות הוא העד, אם האדם שקל את הדברים במאזני האמת והדעת, או שנטה כדי להגיע למסקנתו שלו.

ובאמת כל התביעה מהאדם שיגיע בכוחו לידיעה שה' הוא האלוקים היא היא הבחינה הזו, הרי האדם שחושב באמת לא יעלה על הדעת שהשמש הזורחת ומאירה לעולם במרחק המדויק היא 'במקרה' נמצאת באותו המקום והיא 'במקרה' נותנת את כל התועלת לאנושות, אין אפשרות אחרת מלבד האמת הברורה שהבורא רצה בטובת ברואיו - יצרה ועשאה. וזו דוגמא אחת מכל הבריאה כולה, אם האדם חושב אחרת אינו אלא מעוות את מחשבתו, גם אם פיו יימלא שאלות ומענות - התשובה היא אחת, והיא ברורה בתכלית³.

ובאנו בזה אי"ה לנסות ולברר סוגיא זו, ולא להשאיר פרט שלא מבורר, ויעזרנו ה' להוכיח שהאפשרות שהתכלת שישנה בידינו אינה התכלת היא משוללת הגיון, ואף שישנם דברים שצריכים ליישבם, אך הכלל העולה, שהראיות לאמיתות המורקס טרונקולוס, ובלשון של ימינו - ארגמון קהה קוצים כתכלת (אק"ק), הן ברורות וחד משמעיות.

3 לא באנו לומר שהסובר אחרת בענין התכלת הוא ההיפך מאמיתי ח"ו, אלא רצוננו רק לבקש את תשומת לב הקורא, להשתדל לשקול את הענין בפלס האמת.

השתדלנו לא לחסר דבר. ואם שגיתי וחיסרתי, אתי תלין משוגתי.

ישנה טענה די עיקרית אצל כמה ממסרבי התכלת, איך אפשר לסמוך על המחקר ועל ספרי הקדמונים שפיהם דיבר שוא וכו', ובכלל ישנם דברים שהגוים הקדמונים כתבו ואינו מסתדר עם דברי חז"ל, אם כן לא מדובר על אותו הדבר!

וכאן יש להוכיח בס"ד שאדרבה, דווקא המקום שיש בו לשלול את התכלת הוא השערה שאין לה ביסוס, והמחקר שהוא העוזר למסקנה שזו התכלת - הוא המחקר שבנוי בעיקר על עובדות מוצקות.

ונציין לכאן ולכאן, נמצא אריג בשנת תשע"ד הצבוע בתכלת, ונבדק במעבדה והיה בו את החומרים שנמצאים בארגמון קהה קוצים, וזו הוכחה לחיוב.

לעומת זאת ישנה הוכחה לשלילה, שבגמ' נאמר שדמיו יקרים משום שעולה אחת לשבעים שנה, ולעומת זאת להבדיל אא"ה בכתבי הגוים נאמר על הפורפורה שדמיו יקרים משום הכמות הגדולה הנצרכת לבגד, והוא חשוב לבגדי מלכות ואצולה וכדומה. וכאן לכאורה יש כאן זיהוי לשלילה, כי סיבת יקרותו אינו משום שעולה לשבעים שנה.

(עצם הקושיא הרי האק"ק אינו עולה לשבעים שנה, נתייחס לזה אי"ה בפנים, אך המושג 'עולה לשבעים שנה' וודאי שאין הכוונה שחיכו שבעים שנה עד שיעלה ואז צדו אותו, אלא שאחת לשבעים שנה היה עולה ליבשה או שהיה צף במים, אך בכל השבעים שנה היו צדים אותו מעומק המים ופשוט).

הטענה האמורה לשלילה, האם יש בה דבר ודאי?

נצייר דוגמא בת ימינו, אם ישאלו אדם מה הטעם שמחירי הדירות גבוהים, או מדוע הכלכלה הביתית התייקרה במשך השנים, ואף דבר יותר מסוים: מדוע משקה מסוים יותר יקר ממשקה אחר, התשובה לכך היא מוחלטת? הרי לתופעת המחיר יכולה להיות פרשנות כזו ופרשנות אחרת. אם כן כמה הוכחה לשלילה ישנה, אם סיבת היוקר הכתובה בגמ' אינה תואמת את סיבת היוקר הכתובה בספרות העתיקה? חז"ל פירשו את המציאות לפי הבנתם העמוקה והאמתית, ואותו יוני פירש לחוסר דעתו, ומעבר לזה אין ולא מדי. והאם לא מצאנו כזאת חז"ל בדעתם הגדולה שכתבו אחרת מדברי כמה 'חכמים' גוים?

לכן נראה לנו בס"ד נכון לכתוב פרק עם כל הטענות שהועלו אחת לאחת, ובעזה"י לענות על טענות אלו בהוכחות ובהכרת המציאות, כך שהרואה יראה מה יש לקבלו ומה לדחותו.

ישנם כמה יהודים יקרים שלדעתם אין המורקס האק"ק התכלת האמיתי, לשם כך כתבו כמה חיבורים לשם כך. כך נוצרה התופעה שכמעט בכל מאמר או קונטרס שנכתב כהוכחה לתכלת, נכתב מאמר או קונטרס אחר השוללו. ואף שבכל דבר דרך משא ומתן כדרכה של תורה הוא טוב ונכון, אך רצינו להעלות כמה הערות בזה.

ראשית, קיימת תופעה בחלק מהחיבורים שכותבים בשם המצדדים בתכלת דברים שאינם מדויקים: כגון שישנה הודאה מפיהם שהתכלת שבידינו אינו מתאים עם סימני הברייתא במסכת מנחות - ודבר זה אינו נכון כלל ועיקר, ועל כל פנים בקונטרס זה אי"ה יבואר

שהסימנים עולים יפה עם הברייתא. או "לובשי התכלת טוענים שרק במעבדה מודרנית יוצא מהפורפור גוון סגול אבל בצביעה הקדומה כנראה שלא יצא מהפורפור גוון סגול בכלל אלא רק כחול", ועוד כיו"ב.

ומלבד זאת באים אנו קצת בתוכחה כתלמיד לפני רבו: בשלמא אם כותב הכותב חיבור שבו מעלה את כל הטענות, זו דרכה של תורה וכך ראוי. אך אם מחבר החיבור כותב את חיבורו כדי לשכנע את הקורא שאינו התכלת ומביא רק את צד השלילה - צריך להיות בריא לו שאין בזה אף כדי ספק, כי אם לאו, הרי מונע הוא את הרבים מעשות מצוה בכל רגע, ולא נראה שתצמח טובה מכך.

הערה נוספת: כאשר ישנה טענה על דבר מסוים שאינו נכון, גם אם הטענה נכונה, אך חובה לראות את כל מה שנאמר בזה. כי אפשר לחטוא לאמת אם הקורא לא רואה את הענין כולו, רק ציטוט חלקי של סברא מסוימת.

דומא אחת לדבר: ישנה סוגיא האם כל שבים נקרא דג או לאו. באו כמה שוללים את חלזון המורקס המדובר, והביאו ציטוט ממאמר (או כמה מאמרים), שהביאו בשם ספר שנות אליהו לרבינו הגר"א שכל שבים נקרא חי. ועל זה השיבו השוללים בטענות שחיבור זה אינו ברור כלל שהוא מהגר"א, ואין שום ראי' לזה ואדרבה וכו'.

והאמת שכל שבים נקרא דג, הם מקראות ודברי חז"ל וראשונים מפורשים בכמה מקומות, שאי אפשר לפרשם בתרי אנפי (ואי"ה יובאו בחיבור זה בס"ד).

ויתירה מזו: גם אם ענין שלם יש בו כדי לדחות, עדיין, האם יש בזה כדי לדחות את כל הראיות הברורות האחרות?

ואבקש מאוד מהקורא היקר, גם אם יראה חיבור השולל את דברינו כאן. אנא ראה את כל דברינו כאן מרישא לגמירא, כי השתדלנו תוך כדי המשא ומתן להביא כמה וכמה ראיות ותשובות, שגם אם אחת מהנה יש להשיב, בסיכום כל הנאמר האמת יורה דרכו.

יְדִיָּה עֲשׂוֹנִי וַיְכַוְנֵנִי הַבִּינִי וְאַלְמֶדָּה מְצוֹתֶיהָ:

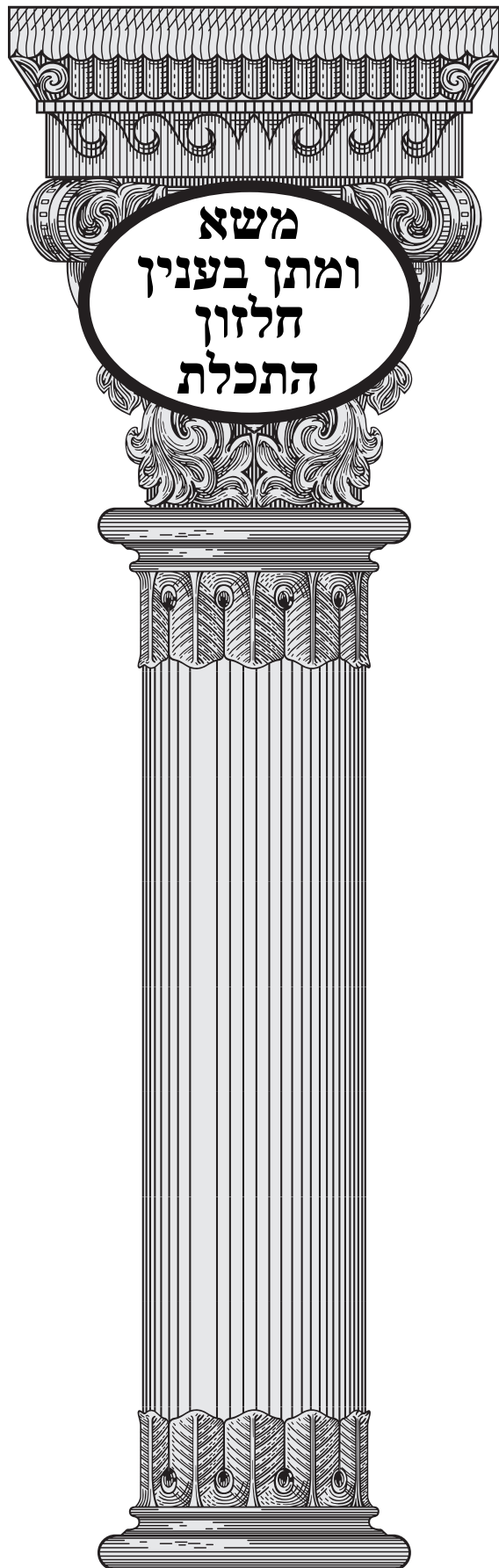
תִּקְרַב רִנָּתִי לְכַנִּיָּה ה' כְּדַבְּרָה הַבִּינִי:

תְּבוֹא תַחֲנָתִי לְכַנִּיָּה כְּאִמְרַתָּה הַצִּילֵנִי:

תִּבְעֶנָּה שׂוֹכְתִי תִהְלֶה כִּי תִלְמֶדְנִי חֻקֶּיהָ:

תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרַתָּה כִּי כָל־מְצוֹתֶיהָ צֶדֶק:

וַיְהִי נֶעַם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה:

תַּחֲלָתוֹ שֶׁל דִּיוֹן

יום ראשון

שְׁמִישוֹן: שְׁלוֹם עָלֵיכֶם ר' מֹשֶׁה וְר' דָּן.

מֹשֶׁה וְדָן: שְׁלוֹם וּבִרְכָּה.

שְׁמִישוֹן: ר' מֹשֶׁה! אֲנִי רוֹאֶה נֶכֶדְךָ? אַתָּה לֹבֵשׁ תַּכְלִת? הַצֵּטְרָפֶת לְקַבּוּצָה הַתְּמַהוּנִית שֶׁל לֹבֵשֵׁי הַתַּכְלִת! אֵין לָךְ מָה לַעֲשׂוֹת?

מֹשֶׁה: אֵינֶנִּי יָכוֹל לְהַשְׁתִּיף לְקַבּוּצָה זוֹ, מִשּׁוֹם שֶׁהִיא אֵינְנָה. כִּמָּה וְכִמָּה אֲנִישִׁים לְמַדּוֹ אֶת הָעֵנָן וְהַגִּיעֵיו לְמַסְקָנָה וְאֵינָם שְׂיִיכִים זֶה לָזֶה.

דָּן: קַבּוּצָה, לֹא קַבּוּצָה... מָה קוֹרֶה לָךְ אִיךְ הַנֶּעֱצָה לְשִׁטּוֹת זוֹ, ר' מֹשֶׁה! אַבְרָהָם ת"ח לְהַנְהִיגָה מִשְׁנָה שְׁפָזוֹ?

מֹשֶׁה: לֹאט לָךְ ר' דָּן, אִם זוֹ מִצְוָה דְּאוֹרִיתָא הֲרִי עַל זֶה כְּתַב הֶרֶם"א בִּסְעִיף הָרֵאשׁוֹן: "וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם הַמְּלַעֲיָגִים עָלָיו בַּעֲבוּדַת ה' יִתְבָּרַךְ" ח"ו לֹא לְקַיֵּם מִצְוָה מִפְּנֵי שֶׁזֶה 'מִשְׁנָה', וְע"ז אָמְרוּ: הָיוּ מְחַשְּׁבִים הַפֶּסֶד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָה⁴. וְאִם אֵין זוֹ מִצְוָה, אֵין זוֹ אֲפִילוֹ הַנְּהִיגָה מִשְׁנָה, אֲלֵא מַעֲשֵׂה קוֹף בְּעֶלְמָא.

שְׁמִישוֹן: עִם כָּל הַכְּבוֹד אַתָּה הִיחִידִי שְׁמִיכִין בְּמִצְוֹת דְּאוֹרִיתָא? אָמְנָם

4 וכן אמרו חכמים במסכת עדויות (פ"ה): "עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר ונעשך אב בית דין לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום".

תַּחֲלֵתוֹ שֶׁל דִּיּוֹן בְּנֶף אִישׁ יְהוּדִי

אֲבָרָה יר"ש הֵנָּה אֶף אֶתָּה מְכַרִּיז בְּזֹאת שְׂכוּלָם טוֹעִים רַק אַתָּה "הַמִּבִּין הַגָּדוֹל", מַה עִם גְּדוּלֵי הַדּוֹר? מַה עִם כָּל בְּנֵי הַתּוֹרָה?

מִנְשָׁה: מִבִּין אֲנִי אֶת כְּאַבְרָה ר' שְׁמִשׁוֹן. בְּכָל אִפֹּן הַרְשָׁה לִי לִשְׁאוֹל: אַתָּם ר' שְׁמִשׁוֹן וְר' דָּן לְמַדְתֶּם וְחִקְרְתֶּם סְגִיָּא זֶה?

שְׁמִשׁוֹן: לֹא כָּל כָּף.

דָּן: הָאֵמֶת שְׁרָאִיתִי כַּמָּה מְאַמְרִים לְתוֹמְכִים וְלַמְתַּנְגָּדִים, וְלַמְתַּנְגָּדִים יֵשׁ טַעֲנוֹת חִזְקוֹת מְאֹד.

מִנְשָׁה: אֶף חוּץ מִלְקֵרָא כַּמָּה עֲלוֹנִים מְזַדְמָנִים, כַּמָּה זְמַן הִשְׁקַעְתָּ כִּדִּי לְהַקִּיף הֵיטֵב אֶת הַנוֹשֵׂא עַל פִּי חַז"ל וְהַפּוֹסְקִים, וּבִבְרוּר הָעֲבָדוֹת?

דָּן: הָאֵמֶת שְׁלֹא עֲמַדְתִּי עַל הָעֲנִין.

מִנְשָׁה: לְדַעְתְּכֶם כַּמָּה מִבִּין אֲבָרָכִי הַכוֹלֵל שְׁהֵנְכֶם לוֹמְדִים וּבֵית הַכְּנֶסֶת בּוֹ אַתֶּם מִתְפַּלְלִים – אוֹ סֵתֶם יְהוּדִים טוֹבִים בֵּין אֵלֹו שְׁתוֹרְתֶּם אוֹמְנוֹתֶם וּבֵין אֵלֹו הַקּוֹבְעִים עֲתִים לְתוֹרָה וְהַתּוֹרָה בְּרֹאשׁ מַעֲיִנֵיהֶם, לְמַדּוֹ וְחִקְרוֹ לַעֲמֹק אֶת עֲנִין הַתַּכְלֵת?

שְׁמִשׁוֹן: כְּכֹל הַנִּרְאָה אֶף אֶחָד.

דָּן: מִסֵּתֶמָּא ר' שְׁמִשׁוֹן צוֹדֵק, גַּם לְגַבִּי הַמָּקוֹם שְׁאֲנִי לוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל.

מִנְשָׁה: וְזֶה הַתְּשׁוּבָה גַּם בְּקִשָּׁר לְכוֹלֵל וּלְבִיחַנֵּן שְׁאֲנִי לוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל... אִם כֵּן כְּכֹל הַנִּרְאָה זֶה גַּם הַמַּצֵּב בְּשַׁאֲרַי מְקוֹמוֹת הַתּוֹרָה, שְׁכַמְעֵט אֶף אֶחָד לֹא לָמַד וְחִקְרָה אֶת הַתַּכְלֵת בְּרִצְיוֹנוֹת.

דָּן: כְּכֹל הַנִּרְאָה זֶה בְּאֵמֶת כָּף.

מִנְשָׁה: אֵין אוֹמְרִים לָמִי שְׁלֹא רָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ שְׁיָבֵא וְיַעֲיֵד אֵלָּא לָמִי

כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

יום ראשון

שְׂרָאָהוּ⁵, אֵין שׁוּם רֶאָלִיָּה מֵה עוֹשִׁים אָנָּשִׁים לְגַבֵּי דְבָר וְשֵׁלָא לְמַדוּהוּ, וְאַסְפֵּר לָכֶם וְשִׁכְּאָשֶׁר זְכִיתִי בִּס"ד לְלַמֵּד אֶת הָעֲנָנִין, נִגְשָׁתִי לְכַמָּה ת"ח וְכָלֶם כְּאַחַד אָמְרוּ וְשֵׁלָא חֲקֵרוּ וְלֹא לְמַדּוּ אֶת עֲנָנִין הַתְּכַלֵּת. רַק אַחַד מֵהֶם קָרָא חוֹבֶרֶת אַחַת. וְאוֹתוֹ ת"ח אָמַר מִפְּרָשׁוֹת שְׁאִין תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה מִדּוּעַ לֹא מְטִילִים תְּכַלֵּת בְּבִגְד, וְלוֹ מַטְעֵם סִפְק.

שְׁמִישׁוֹן: אַתָּה אוֹמֵר בְּקִצּוֹר 'כָּלֶם' בְּגִלְל 'כָּלֶם', אִךְ מֵה עִם רוּעֵנוּ גְדוּלֵי הַדּוֹר שְׁאֵנוּ סָרִים לְמֵרוּתָם? וְאִיךְ שְׁאַתָּה ר' מִשֶּׁה דְּבִרְתָּ לְאַחֲרוֹנָה בְּלֵהֵט בְּעֲנָנִין.

מִשֶּׁה: רֵאָה ר' שְׁמִישׁוֹן נִכְבָּסֶת לְעֲנָנִין רִגִּישׁ מְאֹד, אִךְ אִם זֹהִי תוֹרָה מְחִיבִים אָנוּ לְלוּמְדָה, אִם זֶה הִיָּתָה הַשְּׁקָפָה, הַנִּהְגָּה וְכִדּוּמָה זֶה נִדּוֹן אַחֵר. דָּן: ר' מִשֶּׁה מֵה קוּרָה לָךְ? שְׁאַתָּה תֹּאמַר זֹאת? הֲאִם אַתָּה מְמַשְׁמַע לְגְדוּלֵי הַדּוֹר רַק בְּהַשְּׁקָפָה וְלֹא בְּהִלְכָה?

מִשֶּׁה: אִם נִשְׁאִיר שִׁיחֲתָנוּ בְּמָקוֹם זֶה, ח"ו יָכוֹל לְהַתְּפַרֵּשׁ הַדְּבָר כְּפִי שְׁאַמְרֵת ר' דָּן, כַּמּוּבָן שְׁאִין זֶה כְּוִנָּתִי. בְּאֵם הַנֶּכֶם מְעַנְיָנִים, בּוֹאוּ וְאַפְרִט מֵה שְׁיִישׁ לוֹמֵר בְּזֶה וּמִתְחַיֵּב אֲנִי בְּלִי נִדָּר לְעֲנוּת עַל כָּל פֶּרֶט וּפֶרֶט וְלֹא לְהִתְחַמֵּק מִשׁוּם נִקּוּדָה שְׁהִיא.

דָּן: לֹא יוֹעִיל לָךְ ר' מִשֶּׁה! אֵינָנִי מְעַנְיָן לְשִׁמוּעַ דְּעָה שְׁהִיא הַפֶּךְ מְגְדוּלֵי הַדּוֹר, וְאֵינָנִי מוֹכֵן לְשִׁמוּעַ שׁוּם חֲלוּק בְּמַשְׁמַעַת לְגְדוּלֵי הַדּוֹר בֵּין הִלְכָה לְהַשְּׁקָפָה ח"ו.

מִשֶּׁה: ר' דָּן אִם בְּהִלְכוֹת שְׁבֵת, הַמְּגִן אֲבָרָהֶם סִבֵּר דְּבָר מְסִים לְהִלְכָה, וְכַמָּה מְגְדוּלֵי הַדּוֹר שֶׁל הַיּוֹם סוֹבְרִים אַחֲרָת, דְּעָתוֹ שֶׁל הַמַּג"א נִדְּחָתָה מֵהִלְכָה?

5 נדה ז ע"ב.

תַּחֲלָתוֹ שֶׁל דִּיּוֹן כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

דן: חס ושלום! לא תהא כזאת בישראל! גם אם יש רשות לחלק, אף ח"ו לומר שגדולי הדור בזמננו הם 'מחק' למגן אברהם! אף לא שמעתי שהמגן אברהם דן בענין התכלת.

שמשון: אינני מסכים אתך ר' דן, יתכן בהלכה שדעה מסיימת של גדול באחרונים לא קבלו להלכה על אף גדולתו העצומה, והעושה כדבריו היום אינו אלא מן המתמיהים!

משה: נבסה לעשות סדר, אתה הודית ר' דן, שיש בין הלכה להנהגה לגבי דורות שלפנינו, שבענין הנהגה אין לנו רשות לומר: ר' עקיבא איגר הנהיג אתרת ואני הולך כדרכיו. זו עזות פנים בגדולי ומנהיגי הדור. אף בענין הלכה אם כמה מהאחרונים דברו בנושא מסים, גם אם כמה מגדולי הדור הזה סוברים אתרת, עדין דעת האחרונים חזקה כצוק איתן להלכה ולמעשה. אמנם צידק ר' שמשון שיש משג בהלכה שדעה מסיימת נדחתה, אבל זאת במקום שהפוסקים כתבו להדיא שדעה זו דחוי' היא.

דן: מציע אני שבענין השקפה לא נדון כעת, אף לענין הלכה ברור לגמרי שאם גדולי האחרונים אמרו דעה – אם זו לא שיטה שנדחתה מההלכה ע"י הפוסקים – דעה קיימת היא גם אם יש בדורנו חולק. בזה אין ספק.

משה: האם ראיתם איזה שהוא פסק מפוסקי הדור האחרון שנדחו דברי האחרונים בענין התכלת מההלכה?

דן: אני חוזר לשאלתי איזה אחרונים דברו בענין התכלת?

משה: חוזר אני על דברי... אין אפשרות לדעת אם מקימים או מבטלים מ"ע גמורה מן התורה, אלא רק ע"י למוד כל הענין לעמק, ואולי כעת בבין הזמנים תתפנו לזה ותזכו לקיים מצוה יקרה זו.

כַּנֶּה אִישׁ יְהוּדִי

יום ראשון

דן: אף הסתקרנתי ביותר, מי מהאחרונים מדבר בענין זהוי התכלת.

משה: על החוות יאיר שמעת?

דן: ודאי! מגדולי גדולי האחרונים. אבל איך יתכן שדבר בענין התכלת שהתגלה רק בעשרות שנים האחרונות?

משה: הוא כבר כתב שהפורפור הוא התכלת, ואינו היחיד. ובודאי שתשאל מהו הפורפורא, מנין שמדבר בזה וכו', לכן צריך לראות וללמד את הענין מיסודותיו ושורשיו עד סופו.

מלבד זאת מחילה מכבודכם, בכל ענין וענין בחלקי ההלכה מבררים אתם כבני תורה מה אומרים הפוסקים ומהי ההלכה: ד' מינים, מזוזה, חמץ בפסח וכו' וכו'. יקצר המצע, ואינכם מבררים רק 'מה אומרים היום', ובענין התכלת בלי שום ידיעה מקדמת, זהו נושא למתמיהים, ולכלם ברור שגדולי הדור 'הכריעו'?

דן: מה לך ר' משה, מה הקנשר בין זה לזה? בשאר המצוות ישנם הלכות פסוקות וברורות מכל הפוסקים עד ימינו, אבל בענין התכלת הרי זהו דבר שהתגלה רק עתה ובזה מצפים אנו לשמוע מה דעת גדולי הדור!

משה: אדרבה ואדרבה, קל וחסר הדבר, אם בשאר המצוות שכל הת"ח שפדור עוסקים בענין מנערוותם, לומד אתה ומברר את הסוגיא מתחלתה מהגמרא עד הפוסקים האחרונים, לעמת זאת בדבר שלא היה יכלת לקיים עד עתה, שודאי לא כלם חוקרים זאת ויש שאין בינם לחקור ולבדק וכו', בזה נועל אתה את כל הנושא ולא מברר כלל?

דן: אף על פי כן, הרי ישנם גדולי הדור וכל מסקנה שתסיק הם יודעים לא פחות טוב. אנא תישב את הענין לשיטתך.

משה: אומר שוב, הענין הוא רגיש מאד, משום שכלנו חרדים לדעתם ולכבודם של חכמי התורה וגם משתדלים לסור למרותם. אלא שחובה

התחלתו של דיון בַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

עלינו לדעת מה התורה מצוה בכל פרט והאם כּאן יש הוראה לפי כללי ההוראה בפוסקים, או שאדרבה יש כּאן הוראה שזו התכלת כּפי שדברנו. אלא מאי? אתה שואל שאלה בסבּרא היא? יתכן שהחכמים לא יודעים מה שאינם חכמים יודעים? בּודאי שצריך לתן את הדעת על כּף, אבּל משנה אינה זזה ממקומה מה על פי התורה הקדושה מחיבים לעשות בכהאי גוונא, ואנחנו באנו להוכיח שגדולי האחרונים הכריעו, וגדולי דורנו לא הכריעו להפך. נכון שהתמיהה שלך היא מובנת וצריך לישובה ואי"ה אענה לך, אבּל על כּף בסוף כל הדברים נדון.

ולא אותך ר' דן צריך לשכנע, שפאשר חפצים לדעת מה דעת התורה פותחים גמרא רמב"ם שלחן ערוך ופוסקים ולא עתון...

שמשון: ומה אתה מישב, מדוע הבני תורה סביבנו שיש בידם לבדוק – לא בודקים, היכן נעלמה היראת שמים של כל היהודים היראים סביבנו?

משה: תאמרו לי אתם, מדוע אתם כבני תורה יראים לא בדקתם את ענין התכלת?

דן: התשובה לך אינה הלכתית, אלא השמרנות שאנו כ"כ דבוקים בה – ובצדק, וברור שדרך השמרנות היא שמרה עלינו בדורות האחרונים. אלו שאהבו כל דבר חדש, הגיעו למקומות לא טובים ר"ל.

משה: המניע בשורשו הוא טוב ונכון, אך בשום אפן הנהגה זו לא יכולה לפטר ממצות עשה ובּודאי לא להכריע שאין זה התכלת! נכון הדבר שצריך לגשת לנושא שכזה בהזירות עצומה, אבּל אחר הזירות והבדיקה המדקדקת צריך להגיע להכרעה.

שמשון: ר' דן שמא נשמע?

דן: הרי כתוב שהתכלת בכלל נגנז! מה יש כּאן לדון?

כַּנֶּה אִישׁ יְהוּדִי יוֹם רֵאשׁוֹן

מִנְשָׁה: עַל הַכֹּל נִדְבָר אִי"ה, בְּכָל אֶפֶן כְּדֵי לְהַרְגִיעַ אוֹתָהּ, אוֹמֵר לָהּ עוֹד לִפְנֵי הַהִקְדָּמָה, הֶרָמַב"ן כּוֹתֵב שֶׁיֵּשׁ תִּכְלֵת בְּיָמָיו!

דָּו וְשִׁמְשׁוֹן: הֶרָמַב"ן? הֲרִי כָּתוּב שְׁנַגְנִי?

מִנְשָׁה: כּוֹן, כֶּךָ כּוֹתֵב הֶרָמַב"ן וַיֵּשׁ עוֹד מֵהַ לֹּמֵר בְּכַוֵּנַת הַמִּדְרָשׁ 'נִגְנִי'. אֲךָ הִחְלַטְנוּ לְלַמֵּד אֶת הָעֶנְיָן מִתַּחֲלָתוֹ, לְיֹלֵי זֹאת – הוּא וְכוּחַ לֹלֵא תִכְלִית.

קָחוּ בְּחֻשְׁבוֹן שֶׁהַהוֹכָחָה עַל כֶּךָ וּמִצּוֵי הָעֶנְיָן יִקָּח כַּמָּה יָמִים, וְדִיוֹן מִעֲמִיק בְּכָל פֶּרֶט. זֶה מִחִיר מְאֹד 'מִשְׁתַּלֵּם' לְמִצְוֹת עֲשֵׂה בְּכָל רָגַע.

לְפָחוֹת הַסִּכְמָתָם:

א. שְׁמַבְנֵי הַתּוֹרָה וְאִפִּילוֹ ת"ח שְׁבָהֶם, אֵין לְהַבִּיא רֵאָי' אִם לֹא בִּדְקוֹ אֶת הָעֶנְיָן, וְרַבִּם כְּכוֹלֵם לֹא בִּדְקוֹ.

ב. אִם גְּדוּלֵי הָאַחֲרוֹנִים כָּתְבוּ דַּעַה לְהִלָּכָה, כָּל עוֹד שֶׁהַפּוֹסְקִים מִהַדוֹר הָאַחֲרוֹן לֹא כָּתְבוּ שְׁדַבְרֵיהֶם נִדְחוּ מִהִלָּכָה, פָּשׁוּט וּבִרְוֵר שְׁדַעַת הָאַחֲרוֹנִים לֹא נִדְחָתָה מִהִלָּכָה לְמַעֲשֵׂה.

ג. כְּדֵי לְדַעַת אִם מְקִיָּמִים מִצְוָה אוֹ מַבְטְלִים ח"ו, חוֹבָה לְבַרֵּר לְלַמֵּד וְלִבְדּוֹק.

גִּדְל מַעֲלַת מִצְוֹת צִיצִית עִם תִּכְלֵת

מִנְשָׁה: כַּמָּה מְלִים עַל מִצְוָה יִקְרָה זֶה: עַל כַּמָּה מִצְוֹת אָמְרוּ חַז"ל "שְׁקוּלָה כְּכֹל הַמִּצְוֹת", אֲךָ מִשְׁמַע בַּגֹּמ' שֶׁעַל מִצְוֹת צִיצִית נֶאֱמַר שְׁקוּלָה כְּכֹל הַמִּצְוֹת כִּפְשׁוּטוֹ מִמֶּשׁ: 'וְלִשְׁבַּע יְתֵהוֹן דְּמִקְיָמִיתוֹן כָּל מִצְוֹת, מִשְׁמַע מִצְוֹת צִיצִית, דְּאָמַר מִר שְׁקוּלָה מִצְוֹת צִיצִית כְּנֶגֶד כָּל מִצְוֹת

תַּחֲלָתוֹ שֶׁל דִּיּוֹן כֶּנֶף אִישׁ יְהוּדִי

שַׁבְּתוֹרָה, ע"כ. וְהָרִי הַגֹּמ' לֹא דִבְרָה שֶׁם בְּגִדְל מַעֲלָת הַצִּיצִית, אֲלָא שְׁאַלָה הַגֹּמ' שֶׁם שְׁמִשָּׁה רַבְּנֵי עֲלִיו הַשָּׁלוֹם יֹאמֵר לְיִשְׂרָאֵל שְׁמִשְׁבִּיעֶם עַל כָּל הַמַּצּוֹת, וְע"ז הַגֹּמ' עוֹנָה שְׁעֵם יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַכּוֹנֵה לְכָל הַמַּצּוֹת, אֲלָא הָיָה סְבוּר שֶׁכּוֹנֵת מִשָּׁה עַל מַצּוֹת צִיצִית בְּלִבָּד, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּכָל הַמַּצּוֹת.

עוֹד אָמְרוּ בַּזוֹה"ק: וְהָיָה אִיהוָה עוֹנֶשׂא דְאַדָּם וְכָל מֵאן דְּמִקְיָם פְּקוּדֵי דְאֻרִייתָא כְּאֵלוֹ הוּא לְבִשׁ לְשִׁכִּינְתָּא בְּלִבּוֹשָׂא, וּבִגִּין דָּא אֻקְמוּהָ בְּכִסּוּיָא דְצִיצִית (וּתְפִילִּין) כִּי הִיא כְּסוּתוֹ לְבִדָּה הִיא שְׁמֵלְתוֹ לְעוֹרוֹ בְּמָה יִשְׁכַּב בְּגִלּוּתָא וְהָא אֻקְמוּהָ, ע"כ. וּמִסְתַּבֵּר שֶׁאֵם מְדַבֵּר בְּעִנְיַן הַכֶּלֶלִי, גַּם הַיְּהוּדִי הַפְּרָטִי שְׁלּוּבָשׁוֹ, זֶה הַבְּגָד הַיִּחִיד שֶׁלְאַחַר מֵאָה וְעֶשְׂרִים יָגֵן עַל הָאָדָם וַיִּצִּילוֹ מִהַדְּיָנִים.

וּמַעַל הַכָּל זֶה מַצּוֹת ה' יִתְבָּרֵךְ! וְכַמָּה יִשְׂרָאֵל רוֹדְפִים אַחֲרֵי הַמַּצּוֹת כִּי זֶהוּ דָּבָר ה'! אֲשֶׁר־אִישׁ יֵרָא אֶת־ה' בְּמַצּוֹתָיו חֲפִץ מְאֹד. וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַצּוֹתָיו, וְלֹא בְּשֹׁכֵר מַצּוֹתָיו⁸, כִּדְ הַכְּרִזְנוּ בְּסִינִי, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע! וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּשִׁיר הַשִּׁירִים: מִשְׁכְּנִי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה.

וּמָה גְדוֹל וְיָקָר שֹׁכֵר הַמַּצָּה! אִם הָיוּ מַצִּיעִים לְאָדָם עַל כָּל יוֹם שְׁלּוּבָשׁוֹ סָכּוּם גְּדוֹל שֶׁל \$ 67,000, מָה הַיִּחָס שְׁלוֹ הָיָה לְדַבֵּר זֶה? וְהָרִי יְכוּלִים אֲנִי לִקְיָם מַצָּה יְקָרָה זֶה כָּל רֶגַע לֹא שׁוֹם מֵאַמֶּץ, כְּמַעַט אֵין מַצּוֹת שֶׁאֵפְשָׁר לִקְיָמָם בְּכָל רֶגַע, אֲפִי כְּשֶׁהָאָדָם אֵינוֹ עוֹשֶׂה דָּבָר. וַיְדוּעַ עַל מָה בָּכָה אֲדוֹנָנוּ הַגֵּר"א ע"ה קוֹדֵם פְּטִירָתוֹ.

דו: זֶה הָרִי בְּרוּר שֶׁאֵם זֶהוּ הַתְּכַלֵּת, זֶה מַצָּה גְּדוֹלָה וְעֲצוּמָה שֶׁאֵין קוֹץ לְמִתֵּן שְׁכָרָה!

7 פרשת בראשית כג:

8 מסכת ע"ז יט.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום ראשון

שְׁמִישוֹן: מַה אַתָּה אוֹמֵר ר' דָּן?

דָּן: אֲדַרְבֶּה, נִשְׁמַע מָה יֵשׁ לְר' מִשָּׁה לֹמֵר, הֲרִי בֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לְמוֹד תּוֹרָה הוּא לְכָל דָּבָר. ר' מִשָּׁה! תִּקַּח בְּחֻשְׁבוֹן שְׁלֹא נַעֲשֶׂה לָךְ 'הַנְּחוֹת'...
לֹא נִנְיַח לָךְ לְחֶמֶק מִשּׁוּם פָּרֹט בְּבַחֲיָנָה מְדַקְדָּקֹת!

מִשָּׁה: בָּרוּר לְגַמְרִי.

שְׁמִישוֹן: אֵת הָעֲנָן נִתְחִיל מָחָר אִי"ה.

מִשָּׁה: אִי"ה מָחָר נִתְחִיל אֶת הָעֲנָן מִתְחִלָּתוֹ, כְּעֵין הַקְדָּמָה. וּבְהַמְשָׁךְ
נִגִּיעַ לְדַבְרֵי חַז"ל וְהֶרֶאשׁוּנִים, וּלְבִירוֹר הָעֲבָדוֹת.

פֶּרֶק א' אֶפֶן הַבְּדִיקָה

וּגְנִיזַת הַתְּכֵלֶת

יום שני

שְׁמִישׁוֹן: שְׁלוֹם ר' מִשֶּׁה וְר' דָּן.

דָּן: ר' מִשֶּׁה דְּבָרְנוּ אֶתְמוּל שְׁנִשְׁמַע מִמֶּה מַה הָעֲלִיתָ בְּעֵינֶיךָ הַתְּכֵלֶת. פֶּתַח פִּיךָ וְיֵאִירוּ דְּבָרֶיךָ!

מִשֶּׁה: בְּקָדִים – כְּאֲשֶׁר נִגְשִׁים לְבָדוּק בְּמָה שֶׁדְּבָרוּ חַז"ל בְּעֵינֵי מְצִיאוֹתֵי, צָרִיךְ לְדַעַת מַהִי צוּרַת הַבְּדִיקָה הַנִּכּוֹנָה, אִם בּוּדְקִים בְּצוּרָה לֹא נִכּוֹנָה כְּמַעֲט בּוּדְאוֹת שְׁנִכְפָּשׁל בְּהִסָּקַת הַמִּסְקָנָה!

דָּן: מַה הַכּוֹנֵה אֵיךְ בּוּדְקִים נִכּוֹן? רוֹאִים אִם מַה שֶׁאֲמָרוּ חַז"ל מֵתֵאִים אוֹ לֹא, חוֹשְׁשִׁי שֶׁיֵּשׁ כָּאֵן הַקְּדָמָה לְתִירוּצִים דְּחוּקִים!

מִשֶּׁה: הֲאֵם בְּרוּר לָךְ שֶׁכָּל מַה שֶׁאֲנוּ מְבִינִים בְּמִשְׁכָּל רִאשׁוֹן, לְזֶה כּוֹנֵן חַז"ל? וְשִׁמָּא יִשְׁנֹו דְּבָר שְׁזָקוּקִים לְקוּשְׁיָא וְתִירוּץ כָּכֵל סְפָרֵי הַפּוֹסְקִים בְּהִבְנַת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה וְהַלְכוּתִיָּה? וְשִׁמָּא אֵין לָנוּ יִכְלֹת לְדַעַת כָּלֵל מַה הַדְּבָר הַנִּכּוֹן וְיִמָּה לָאוּ...

שְׁמִישׁוֹן: יֵשׁ לָךְ פֶּתֶרוֹן?

מִשֶּׁה: הַפֶּתֶרוֹן לְכֹךָ הוּא 'הַהִיקָשׁ וְהַהֲגִיוֹן'. כְּלוּמָר: דָּנִים כְּדָגְמָא דְּבָר שֶׁאֲנוּ יוֹדְעִים בּוּדְאוֹת שֶׁעַל כֹּךָ דְּבָרוּ מִחַד גִּיסָא. וּמִתְבּוֹנְנִים בְּכָל מַה

אָפֿן הַבִּדְיָקָה כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

שְׁנַאָמַר בּוּ מֵאִידֶךָ גִּיסָא. וְעַתָּה נִנְסָה לְבַחֲךָ: אִם הָיִינוּ מְנַסִּים לְבָרַר אֶת הַדָּבָר הַהוּא עַל פִּי מַה שְׁנַאָמַר בּוּ כִּפִּי אִידֶךָ שְׁאָנוּ מְעַנְיָנִים לְבִדּוּק כַּעַת אֶת הַתְּכֵלֶת, הָאֵם הָיִינוּ מַגִּיעִים לְמִסְקָנָה הַנְּכוּנָה אוֹ שְׁהָיִינוּ טוֹעִים בְּמִסְקָנָה.

שְׁמִישׁוֹן: דְּגַמָּא לְדַבְרִיךָ.

מִלְּשָׁה: הֵבֵא אֶתָּה כַּמָּה דְּבָרִים שְׁעָלֵיהֶם דְּבָרוּ חַז"ל שְׁאָנוּ יוֹדְעִים בְּבִירוֹר שְׁעַל הַדְּבָרִים הַלֵּלוּ דְּבָרוּ.

דָּן: כַּמַּעַט כָּל הַדְּבָרִים: הַשְּׁמִשׁ הֵיֶרַח הַכּוֹכָבִים הַמִּים הָאֵשׁ... אִין מִסְפָּר.

מִלְּשָׁה: נִצְיֵר שְׁהָיִינוּ נִמְצָאִים בְּמָקוֹם בְּעוֹלָם שְׁלֹא רוֹאִים כּוֹכָבִים, וַיְהִי הַיּוֹם יֵצְאָנוּ וְרוֹאִים כּוֹכָבִים, הָאֵם לִפִּי אִידֶךָ שְׁאָנוּ הָיִינוּ בּוֹדְקִים אֶת הַמְּצִיאוֹת לִפִּי דְּבָרֵי חַז"ל – בְּהִבְנָה שְׁלֵנוּ, הָיִינוּ מַגִּיעִים לְמִסְקָנָה שְׁאֵלוּ הַכּוֹכָבִים?

שְׁמִישׁוֹן: לָמָּה לֹא? הֲרִי הַכּוֹכָבִים נִמְצָאִים בַּשָּׁמַיִם, וְהֵם קְטַנִּים לִיד הֵיֶרַח וְכו'.

מִלְּשָׁה: מִשּׁוֹם שְׁאָמְרוּ בְּגִמְרָא⁹: 'אַלֵּא מַעַתָּה, כּוֹכָבִים הֵמָּאִירִים הוּא דְּבָעוּ שְׁבוּחִי, שְׁאִינֶן מְאִירִין – לֹא בָּעוּ שְׁבוּחִי, וְהָא כְּתִיב הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו. אַלֵּא הָא קָא מְשַׁמַּע לָן: דְּאֹר דְּכּוֹכָבִים נְמִי אֹר הוּא. לְמַאי נְפָקָא מִנָּה לְנוֹדֵר מִן הָאֹר, דְּתַנִּיא הַנּוֹדֵר מִן הָאֹר אֲסוּר בְּאוֹרָן שְׁל כּוֹכָבִים', ע"כ. וְאֵם לֹא הָיָה לָנוּ מְסִרְתָּ מֵהֶם כּוֹכָבִים, הָיִינוּ טוֹעֲנִים שְׁמָה שְׁרוֹאִים אָנוּ בַּשָּׁמַיִם אִינֵם הַכּוֹכָבִים מִשּׁוֹם שְׁאִי אֶפְשָׁר לְהַנּוֹת מֵאוֹרָם. וְעוֹד, שְׁמִשְׁמַע שְׁהַכּוֹכָבִים קְטַנִּים יוֹתֵר מִן הֵיֶרַח¹⁰.

9 פסחים ב ע"א.

10 מדרש אגדה בראשית, הובא ברש"י בראשית א טז.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

שְׁמִשּׁוֹן: אֶפְשָׁר לֵישֵׁב הַכֹּל בְּקֹל, הָרֹאִי נִחְלָשָׁה, קִטְנִים לְמֵרָאָה אָדָם וְכו' וְכו'.

מִשָּׁה: אַמֶּת. אִךְ מוֹכַח שְׁצוּרַת הַבְּדִיקָה אֵינָהּ לְפִי מִשְׁכָּל רִאשׁוֹן, וְאִם חֲזו"ל אָמְרוּ דָּבָר וְאֵין מִסְתַּדָּר בְּמִשְׁכָּל רִאשׁוֹן שְׁלָנוּ – הַקִּטְנִים, אֵינּוּ רֹאִיָּה שֶׁהָעֶצֶם שֶׁדִּבְרוּ בּוֹ הוּא עֶצֶם אֲחֵר. מִי שֶׁבּוֹדֵק בְּצוּרָה שְׁכֶזוּ מִבְּטָח לֹא שִׁיכָּשֵׁל. ר' דָּן, הַזְכָּרָת כּוֹכָבִים, מֵה עִם מִים לְמַשָּׁל שְׁאָמְרוּ שְׁכָלִי שְׁנִי אֵינּוּ מִבְּשָׁל? מֵה עִם הַסֵּלֶמֶנְדְּרָא הַבָּאָה מִן הָאֵשׁ¹¹ וְכו'. וַיִּשְׁנֶם דְּבָרִים שָׁרָק בְּדוּרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים רוֹאִים בְּעֵין ע"י טֶכְנֹלוֹגִי מִתְקַדֶּמֶת, שְׁחֲזו"ל בְּרוּחַ קֹדֶשׁ אַמֶּת דִּבְרוּ, וְלִפְנֵי כֵן לֹא רָאוּהוּ בְּעֵין. לָכֵן אֵין זֶה נֶכּוֹן לְגִשְׁת לְזוּהִי בְּצוּרָה שְׁכֶזוּ – שֶׁהַכֹּל מוֹבָן בְּמִשְׁכָּל רִאשׁוֹן מִרִּישָׁא לְגַמִּירָא, וְכָל פֶּשֶׁט שְׁאֵינָנו הַמִּשְׁכָּל רִאשׁוֹן הוּא דֹחֵק שְׁאֵינּוּ מִתְקַבֵּל.

דָּן: בְּקִצּוֹר רוֹצֶה אֶתָּה לֹמַר שְׁבִזְיָהוּי חֲלִזוֹן הַתִּכְלָת יִשְׁנֹו דֹחֵק!

שְׁמִשּׁוֹן: אֲדַרְבֶּה, בְּבְדִיקָה נְכוֹנָה אֵין דֹּחֵק! אֵלֹא לְמוֹד נֶכּוֹן שֶׁל דְּבָרֵי חֲזו"ל! אָבֵל ר' מִשָּׁה יֵשׁ לָהּ פֶּתֶרוֹן אִיךְ צוּרַת הַבְּדִיקָה הַנְּכוֹנָה?

מִשָּׁה: נִבְאָר אֶת הָעֲנָן, דִּבְרָנוּ עַל הַכּוֹכָבִים, מֵה הַתְּשׁוּבָה? אִיךְ הִינּוּ יוֹדְעִים שְׁאֵלֹו הַכּוֹכָבִים? וְכֵאן צוּרַת הַבְּדִיקָה הַבְּרוּרָה: אִם הֵם נִמְצָאִים בְּשָׁמַיִם וְהֵם קִטְנִים לְמֵרָאָה עֵין מִהֲיָרֵחַ וְהֵם רַבִּים (כּוֹכָבִים...), אֵלֹו הַכּוֹכָבִים. לֹא יִתְכֵּן אַחֲרֵת. לֹא יִתְכֵּן שֶׁדִּבְרוּ עַל אֵלֹו הַנִּמְצָאִים בְּשָׁמַיִם כַּנ"ל, וְאָנוּ בְּעֵינָנוּ רוֹאִים דְּבָר דּוֹמֶה וְאֵינּוּ זֶה!

וְכֵאן צָרִיךְ לִתֵּן יֶסוֹד וְשָׁרֵשׁ לְכָל צוּרַת הַבְּדִיקָה: הַבְּדִיקָה אֵינָנָה אִם כָּל פֶּרֶט נִרְאֶה בְּעֵין, אֵלֹא אִם הַמְּצִיאוֹת שֶׁעַל כֶּף דִּבְרוּ בְּעֵקֶר הָעֲנָן הוּא מֵה שְׁאָנוּ רוֹאִים בְּעֵין.

אֵלֹא מֵאִי? יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִרְאֶה בְּמִשְׁכָּל רִאשׁוֹן? זֶה דִּרְכָּה שֶׁל תּוֹרָה,

שְׁלֹא הַכֹּל מוֹכֵן בְּמַשְׁכָּל רִאשׁוֹן. זֶה לֹא דַחֲק. אִם זֶהוּ דַחֲק, מֶה עִם קִשְׁיֹת וְתִרְוִיצֵי הָרִאשׁוֹנִים הֵן בְּהִלָּכָה וְהֵן בְּמַצִּיאוֹת, הֲכִי לָכֵן יִקְרָא דַחֲק? ח"ו לַחֲשֹׁב כֵּן. לְמוֹד רָחֵב יוֹתֵר אֵינוֹ דַחֲק, אֲלֹא מַעֲמִיד אוֹתָנוּ בְּקִטְנוּתָנוּ שְׁצָרִיכִים אָנוּ לְהִבִּין בְּהִבְנָה יִתְרָה לְמֶה כִּיּוֹנוֹ חַז"ל.

מִשָּׁה: עוֹד שְׁאַלָה קִצְרָה בְּאוֹתוֹ הָעֲנִין: בְּסִמְנֵי פְשָׁרוֹת שֶׁל בְּהִמּוֹת חַיִּים וְעוֹפּוֹת יִשָּׁנָם כַּמָּה סִמְנִים, חֲסֵר סִמֵּן אֶחָד – טָרַף, הֵאֵם כַּאֲשֶׁר יִשָּׁנָם כַּמָּה סִמְנִים שְׁנִמְצָאִים בְּחַז"ל בְּעֲנִין מַצִּיאוֹתֵי הָגֵם נֹאמַר כֵּן, שֶׁזֶּוּ לֹא הַמַּצִּיאוֹת שֶׁדִּבְּרוּ עָלֶיהָ מִשּׁוֹם שְׁחֲסֵר סִמֵּן אֶחָד?

דָּן: לְמֶה לֹא?

שְׁמִישׁוֹן: מֶה לָּךְ ר' דָּן, אִם בְּמַהֲלָךְ גִּלְגַּל הַשָּׁמַשׁ יֵשׁ דָּבָר שְׁאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ – וְאָנוּ בְּקוֹצֵר דַּעֲתָנוּ אֵינָנו מְבִינִים, הֵיחָכֵן שְׁיֵשׁ שְׁתֵּי סוּגֵי שָׁמַשׁ שְׁאִחַת יֵשׁ לָהּ כַּמַּעַט אֶת כָּל הַסִּמְנִים חֲסֵר אֶחָד וְהַשְׁנִי'ה יֵשׁ לָהּ אֶת כָּל הַסִּמְנִים כּוֹלָם...

דָּן: צוֹדֵק הֵנָּה. בְּרוּר שְׁבַעֲנִין מַצִּיאוֹתֵי שֶׁדִּבְּרוּ בָּזֶה חַז"ל וְיִשָּׁנָם אֶת כָּל הַסִּמְנִים מְלִבֵּד אֶחָד, בְּדִיוֹק בָּזֶה דִּבְּרוּ, כִּי לֹא יִתְכַּן שְׁיִשָּׁנָם שְׁנִים כָּל כֵּן זֶהִים, אֲלֹא אִם כֵּן הִזְהִירוּ אוֹתָנוּ חַז"ל עַל כֵּן. וְכִמוֹ הַדְּגָמָא שְׁהוּבָאָה לְגַבֵּי מִים, אִם לֹא הָיָה מִסְתַּדֵּר לָנוּ שְׁכָלִי שְׁנֵי אֵינוֹ מְבַשֵּׁל, הָיִינוּ אוֹמְרִים שְׁיִשָּׁנָם ב' סוּגֵי מִים, אֶחָד שְׁתּוֹאֵם אֶת כָּל הַמַּשָּׁג מִים, יוֹרֵד כְּגִשָּׁם נִמְצָא בָּיָם וְכו' אִךְ מְבַשֵּׁל בְּכָלִי שְׁנֵי, וְסוּג מִים נוֹסֵף שְׁיֵשׁ לוֹ אֶת כָּל הַנֶּ"ל וְאֵינוֹ מְבַשֵּׁל בְּכָלִי שְׁנֵי? ... זֶה לֹא נִתֵּן לְהֶאֱמֹר, בְּרוּר שֶׁהֵם הֵם אוֹתָם הַמִּים הַנֶּ"ל, אֲלֹא שֶׁאָנוּ אֵינָנו מְבִינִים, וּבִפְרֹט שְׁהִלָּכָה שְׁאֶמְרוּ לָנוּ חַז"ל יֵשׁ פְּעָמִים שֶׁהִיא מְחַדָּשֶׁת, וְלִבֵּד לֹא הָיִינוּ אוֹמְרִים חֲדוּשׁ זֶה.

מִשָּׁה: מִכְרָחִים לְהַדְגִּישׁ כָּאֵן שְׁאִין כּוֹנְנֵינוּ שְׁאִי אֶפְשָׁר לְהִבִּין דִּבְרֵי חַז"ל שְׁכָלִי שְׁנֵי אֵינוֹ מְבַשֵּׁל, אֲלֹא שְׁלּוּלִי שְׁאֶמְרוּ זֹאת לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים

זאת לְבַד. וְכֹאֵלָה יֵשׁ הַרְבֵּה.

שְׁמִישׁוֹן: שְׁמַעְתִּי שְׂיִשְׁנָה טַעֲנָה שְׁאֶכֶן כֵּן, גַּם לְגַבִּי הַשָּׁמֶשׁ כָּתַב הַמַּהְרֵ"ל שְׂיֵשׁ שָׁמֶשׁ בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן וְעַלֶּיהָ רָמְזוּ רַז"ל, וַיִּשְׁנָה אֶת הַשָּׁמֶשׁ שְׁלָנוּ.

דָּן: וּלְפִי דְבָרֵי אוֹתוֹ כּוֹתֵב יֵשׁ לִישָׁב בְּזֶה אֶת כָּל הַקְּשִׁיּוֹת: יִשְׂרָאֵל צָבְעוּ בַּתְּכֵלֶת הָעֲלִיּוֹנָה, הַשְּׁמִימִית, וְלִכֵּן אֵין אֶפְשָׁרוֹת כָּלֵל לְמוֹצָאָה מִשּׁוֹם שְׁלֹא הִיָּתָה גְּשִׁמִּית כָּלֵל... כִּמָּה כּוֹאֵב שְׁכּוֹתְבִים דְּבָרִים חֲסָרֵי טַעַם, וְסוּמְכִים דְּבָרֵיהֶם עַל אֵילָן גָּדוֹל כָּל כָּךְ – הַמַּהְרֵ"ל עָלָיו הַשְּׁלוֹם.

עכ"פ קִצַּת סְטִינוּ מִהַנִּדּוֹן, אַתָּה ר' מִשָּׁה טַעֲנָתָ וְהוֹכַחְתָּ שְׁאֵפֶן הַבְּדִיקָה הוּא סְבִיב הָעֵקֶר שְׁעָלָיו מְדַבֵּר, מָה יֵשׁ לָךְ לוֹמַר בְּעֵנֶיךָ זֶה בְּקִשְׁרָה לְתַכְלֵת. יִשְׁנֵנוּ קוֹנְטֵרְס שְׁטוּעֵן שְׁלֹדַעַת שְׁאֵין עוֹד, צָרִיךְ לְבַדּוֹק אֵלֶּפֶי חֲלִזוֹנוֹת שְׂיֵשׁ בָּיִם!

מִשָּׁה: בְּרִשׁוֹתָּה ר' דָּן, הִרְשָׁה לִי לְהִבִּיאַ מִשָּׁל נוֹסֵף וְאִזְ אֲבָאֵר: לוֹ יִצְיָר שְׁהֵינֵנוּ מוֹצְאִים כִּיּוֹם תּוֹלַעַת הַחוֹתֶכֶת בְּפִיָּה אֲבָנִים, מָה הֵייתָ אוֹמֵר?

דָּן: בְּרוּר זֶה תּוֹלַעַת הַשְּׁמִיר שְׁרַבּוֹתֵינוּ דְּבָרוּ בָּהֶּ¹²!

מִשָּׁה: וְלוֹ יִצְיָר שְׁלֹא הָיָה מִתְאִים לְגַמְרֵי עִם הַסִּימָנִים, אוֹ שְׁהֵיוּ כִּמָּה יְדֻעוֹת בְּאִיזוֹ צוּרָה הִיא חוֹתֶכֶת אֲבָנִים, אוֹ אֵיךְ שׁוֹמְרִים אוֹתָהּ, הֵייתָ אוֹמֵר שְׂיֵשׁ ב' סוּגֵי תּוֹלְעִים הַעוֹשִׂים פְּעֻלָּה זֶה וְחוֹבָה לְבַדּוֹק אֶת כָּל אֵלֶּפֶי הַתּוֹלְעִים שְׂיִשְׁנָם?

שְׁמִישׁוֹן: בְּרוּר שְׁלֹא! דְּבָר כָּל כָּךְ נְדִיר שְׁסוּף סוּף נִמְצָא, אֵין הִגִּיוֹן שָׁזָה קִזִּים פְּעָמִים.

דָּן: רָאֵה ר' מִשָּׁה, לְגַבִּי תּוֹלַעַת הַשְּׁמִיר זֶה שְׁאֵלָה קִצַּת קִשָּׁה יִתְכֵּן שְׁהֵיוּ יְדֻעוֹת כְּאֵלוֹ וְאַחֲרוֹת, אֵךְ מָה שְׁבָרוּר שְׁהִהְגִּיוֹן הַפְּשׁוּט אוֹמֵר שְׁאֵם מִצָּאֵנוּ

דָּבָר שֶׁהוּא כָּל כֶּךָ נָדִיר, זֶהוּ וְלֹא אַחֵר, וְעַדִּיף לִישָׁב קִשְׁיָא אוֹ לומר דְּעָה אַחַת, מֵאִשֶּׁר לומר שֶׁתּוֹלַעַת הַחוֹתֶכֶת הִיא אֵינָה תּוֹלַעַת הַשְּׁמִיר, וְשָׁנָה תְּמוּנָה וְדַחוּק הַרְבֵּה יוֹתֵר!

מִנְשָׁה: עֵתָּה נִבּוֹא לַעֲנִין, הֵרִי בַּעַל חַי שֶׁצּוֹבֵעַ הוּא דָּבָר נָדִיר מְאֹד, וּבַעַל חַי יָמִי שֶׁצּוֹבֵעַ תְּכֵלֶת הוּא נָדִיר בְּיוֹתֵר, וְאִם יֵשׁ בְּפָנֵינוּ בַּעַל חַי יָמִי שֶׁצּוֹבֵעַ בְּאוֹתוֹ הַצֵּבַע הַמְּדַבֵּר, הָאִם סִימָן זֶה לְבַד אֵינוֹ דִּי כְּדִי לומר שֶׁהַסִּמָּן הָעֶקְרִי וְהַחֲזָק בְּיוֹתֵר נִמְצָא בּוֹ?

רְאוּ בְּאֵיזוֹ נְדִירוֹת מְדַבֵּר – לְאַחֵר אֶלֶף שָׁנוֹת הַעֲלָמוֹת, וּמֵאַתִּים שָׁנוֹת מַחְקָר, עוֹד לֹא מִצְאוּ דָּבָר שֶׁצּוֹבֵעַ כְּחוֹל אֶלָּא הַפּוֹרְפוֹר!

(הַהֲצָעוֹת הָאַחֲרוֹת שֶׁהוּעֵלוּ בְּעֵבֶר וְלֹאֲחֲרוֹנָה הַבְּרִי שֶׁאֵין בָּהֶם צִבְעוֹן הַצּוֹבֵעַ כָּלֵל).

הָאִם צָרִיךְ מְסֻרַת בְּתֵכֶלֶת

שְׁמִישׁוֹן: הַזְכַּרְתָּ בְּרָמָז אֶת עֲנִין הַמְּסֻרַת, מֵה תֹאמַר, הֵרִי אֵין מְסֻרַת עַל תְּכֵלֶת, וְיִדְוְעִים דְּבָרֵי הַבֵּית הַלְלוּי שֶׁצָּרִיךְ מְסֻרַת עַל הַתְּכֵלֶת.

מִנְשָׁה: הַבֵּית הַלְלוּי... כִּמָּה שֶׁטָּעוּ בְּדַבְּרֵיו. אֲדַרְבֵּה דְּבָרֵיו הַקְּדוֹשִׁים הֵם הַפֶּתַח שֶׁאֵתוֹ מַחֲזִיבִים לְהַתְּחִיל לְגִשָּׁת לַעֲנִין הַתְּכֵלֶת. אִךְ כִּיּוֹן שֶׁהַזְכַּר נִרְחִיב בְּעֲנִין מְסֻרַת וְנִגְנֹז.

נִצְטִיט אֶת דְּבָרֵי הַבֵּית הַלְלוּי מִדְּבָרֵי הַגֵּה"ק הָאֲדָמוֹ"ר מֵרֵאדְזִין זצ"ל בְּסִפְרוֹ:

הַגֵּאב"ד דְּבִרְיִסְק דְּלִיטָא שִׁיחִיָּה (רַבֵּנוּ הַקְּדוֹשׁ בַּעַל הַבֵּית הַלְלוּי נ"ע) מְסַר כָּל טַעְמוֹ וְנִמְוִיקוֹ בְּדַבֵּר מֵאוֹנוֹ לְמַצּוֹת הַתְּכֵלֶת לְאַחַד מִמִּיּוֹדְעֵינוּ שִׁיכְתָּב וַיֹּאמֶר לָנוּ מִשְׁמוֹ בְּזֶה הַלְשׁוֹן: כִּמְע"ל לֹא בִּאֵר בְּדַבְּרֵיו מֵה

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

זאת מִצָּא אַחֵר שֶׁנִּשְׁתַּפַּח, אִם מְצִיאת הַדָּג אִי הוּצְאת צָבָעוֹ, וְרַק אַחֲרֵי אֲשֶׁר כִּמְע"ל יִבָּרַר זאת, הִינּוּ: הִיָּה בָּזָה דְּבַר שֶׁנִּשְׁתַּפַּח וְהוּא מְצָאָה אִזּוֹ נִהְיָה מְחִיבִים לְשִׁמוּעַ אֵלָיו וּלְלַבֵּשׁוֹ, אָכֵן אִם נֶאֱמַר כִּי הַדָּג הִיָּה בַּמְצִיאוֹת, וְגַם הוּצְאת צָבָעוֹ הִיָּה יְדוּעַ בְּכָל זְמַן מִהֶזְמָנִים שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ מֵעַת שִׁפְסָקָה הַתְּכֵלֶת מִיִּשְׂרָאֵל, וְעַל כָּל זֶה לֹא לְבָשׁוּהוּ אֲבוֹתֵינוּ וְאֲבוֹתֵינוּ, הֵרִי הוּא כָּאֵלּוּ יֵשׁ לָנוּ בַּקֶּבֶלָה וּמִסוּרָה מֵאֲבוֹתֵינוּ כִּי זֶה הַדָּג וְצָבָעוֹ אֵינָנו הַחֲלֹזוֹן וְהַתְּכֵלֶת אִף שֶׁהוּא בְּכָל הַסִּמָּנִים שֶׁסָּמְנוּ בּוֹ חֲז"ל, כִּי אֶפִּילוֹ נִרְבֶּה כְּחוֹל רֵאיוֹת לֹא יוֹעִילוּ נֶגֶד הַקֶּבֶלָה וְהַמִּסוּרָה, וְרַק אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִבָּרַר לָנוּ כִּי דָּג זֶה אִזּוֹ מִלֵּאת צָבָעוֹ נִפְסָק וְנִשְׁכַּח מְצִיאתוֹ אוֹ יְדִיעַתוֹ בְּשׁוּם זְמַן מִהֶזְמָנִים וְנִפְסָקָה בָּזָה הַקֶּבֶלָה אִזּוֹ יִהְיֶה לָנוּ דְּבָרֵי הַלֵּכָה לְרֵאִיָּה, ע"כ דְּבָרָיו שִׁיחִיָּה. ע"כ דְּבָרֵי הָאֲדָמוֹ"ר מֵרַאדְזִין זַצ"ל.

הַבֵּית הַלְוִי אוֹמֵר כֹּךְ: הֵרִי לֹא יִתְּכֵן שָׁיוּם אֶחָד עִם יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים מִפְּסִיקִים לְקַיִים מְצוּה שֶׁנִּמְצְאת לִידָם. וְאִם כָּל הַשָּׁנִים הַחֲלֹזוֹן הַזֶּה נִמְצָא, יֵשׁ מְסֻרַת נֶגֶד הַתְּכֵלֶת וּמִמִּילָא כָּל הָרֵאיוֹת שֶׁפְּעוּלָם לֹא יוֹעִילוּ נֶגֶד זֶה.

דִּגְמָא לְדָבָר: נִבְנִיחַ שֶׁהָאֲתָרוּג הִיָּה נֶאֱבַד מֵעַם יִשְׂרָאֵל, יָבֵא אָדָם וַיִּטְעֵן שֶׁמְצָא אֶת הָאֲתָרוּג, הִבִּיא אֶת כָּל הַסִּמָּנִים בְּדִיוֹק מִפְּלִיא, וּמִסְקָנָתוֹ הִיָּיתָה שֶׁהַתְּפוּחַ שֶׁנִּמְצָא אֶצְלָנוּ בַּמִּקְרָר זֶהוּ הָאֲתָרוּג. אוֹמֵר לוֹ הַבֵּית הַלְוִי: כָּל עַם יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד מוֹלָךְ וּמִכְרִיז: אֵין זֶה הָאֲתָרוּג! כִּי לֹא יִתְּכֵן בְּעוֹלָם שָׁיוּם אֶחָד עִם יִשְׂרָאֵל יִפְסִיק לְקַיִים מְצוּה הַנִּמְצָאת אֶצְלוֹ בַּבֵּית! גַּם אִם תִּרְבֶּה רֵאיוֹת כְּחוֹל הַיָּם לֹא יוֹעִיל לָךְ, בְּוַדָּאוֹת אֵין זֶה הָאֲתָרוּג!

דָּן: אִם כֵּן זֶה מַעֲמִיד חוֹמַת בְּרִזָּל מוֹל כָּל זֶהוּי, מְשׁוּם שֶׁמֶמָּה נִפְשָׁךְ: אִם הַמִּין קָיָם, יֵשׁ מְסֻרַת נֶגֶד הַתְּכֵלֶת. וְאִם הַמִּין נִכְחָד, אֵיךְ הַצִּלְחָת לְהִבְיאוֹ? אוֹלֵי מְצָאתָ כִּמְהָ בּוֹדְדִים שֶׁיִּסְפִּיקוּ לָךְ וְלִרְבִּי שְׁלֹךְ...

שְׁמִישׁוֹן: ר' מֹשֶׁה אָמַרְתָּ שְׁעַם דְּבָרֵי הַבֵּית הַלְלוּ חֲיִבִּים לִפְתָּח אֶת הָעֲנָן
שֶׁל הַתְּכֵלֶת, מִדּוּעַ?

מֹשֶׁה: מִשּׁוּם שֶׁאִם הַבֵּית הַלְלוּ הָיָה אוֹמֵר אֶת סִבְרָתוֹ שְׁלוֹ, יָבֹא הַמַּעֲרָעַר
וְיִטְעֵן שֶׁלֹּא כָּל הָאֲחֵרוֹנִים סִבְרוּ כֹּךְ, אֲךָ הַבֵּית הַלְלוּ אוֹמֵר כָּאֵן דְּבַר שׁוֹנֶה
לְחִלּוּטִין: זֶה סִבְרָא שְׁעִמָּה עוֹמֵד כָּל עַם יִשְׂרָאֵל! לִפִּי דַעְתָּךְ כָּל יִשְׂרָאֵל
יוֹם אֶחָד הִתְלִיטוּ לֹא לְקִיָּם מִצּוּהָ? לֹא תִהְיֶה כִּזֹּאת!

דָּן: אָבֵל זְכוּר לִי בְּוִדְאוֹת שֶׁדִּבְרוּ עַל עֲנָן הַמְּסַרְת בְּתֵכֶלֶת.

מֹשֶׁה: מִי שֶׁאָמַר זֹאת הוּא הַגִּרִּי"ד סוֹלוֹבִיצ'יק ז"ל מְבוֹסְטוֹן, וְעַל זֶה
אָמְרוּ חֲזו"ל לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם אֲלָא עַל שֶׁהָשׁוּוּ בָּהּ קָטָן וְגָדוֹל, אַע"פ
שֶׁהָרַב סוֹלוֹבִיצ'יק זצ"ל הָיָה ת"ח עֲצוּם, אֲךָ קָטָן וְגָדוֹל זֶהוּ עֲנָן יַחֲסִי
וְעַם כָּל הַכְּבוֹד א"א לְתַלּוּת אֶת דְּבָרֵי הָרַב סוֹלוֹבִיצ'יק בְּבֵית הַלְלוּ.

שְׁמִישׁוֹן: הָאֲמַת חֲיִבִּים לְהוֹדוֹת שֶׁהַבֵּית הַלְלוּ כָּתַב הַפּוּד: "וְרַק אַחֲרֵי
אֲשֶׁר כָּמַע"ל יִבְרַר זֹאת, הִינּוּ: הָיָה בְּזֶה דְּבַר שֶׁנִּשְׁתַּפַּח וְהוּא מִצָּאָה
אֲזִי נִהְיָה מְחִיבִים לְשִׁמוּעַ אֵלָיו וּלְלַבְשׁוֹ", כְּלוֹמֵר אֵין צִרְךָ בְּזֶה מְסַרְת
דּוֹר אַחֵר דּוֹר שֶׁזֶּהוּ הַתְּכֵלֶת, אֲלָא שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְסַרְת שְׁלִילִית.

דָּן: אֲךָ בְּכָל אָפֶן מִדּוּעַ הָרַב סוֹלוֹבִיצ'יק זצ"ל אֵינוֹ צוֹדֵק? לָמָּה אֵין צִרְךָ
בְּמְסַרְת?

מֹשֶׁה: קוֹדֵם כָּל מוֹכַח מִכַּמָּה רֵאשׁוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ אֶת הַתְּכֵלֶת לְהַלְכָּה
שֶׁאֵין צִרְיָה מְסַרְת: הָרִי"ף שֶׁכָּתַב הַלְכוֹת הַנוֹגְעוֹת לְתֵכֶלֶת (אַע"פ שֶׁכָּתַב
מִפְּרֶשׁ שֶׁאֵין בְּזִמְנֵה תֵכֶלֶת וז"ל¹³ וְהָאִידְנָא דְלִית לָן תֵכֶלֶת רְמִינָן לִיה
לְסַדִּין צִיצִית מְמִינָה וְשִׁפִּיר דְּמִי, ע"כ), הָרֵא"ש, פִּשְׁטוֹת דְּבָרֵי הַסֵּם"ג
וְהַחֲנוּךְ. וּפִשְׁטוֹת דְּבָרֵי הָרַמְבַּ"ם שֶׁלֹּא הִתְנָה מִצּוּהָ זֶה בִּגְאֻלָּה הָעֵתִידָה
וְכִדּוּמָה.

13 הלכות קטנות מנחות – הלכות ציצית יג:

כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

וְכֵן כָּתַב הַמֵּהָרִי"ל לְהַדְיָא שְׂיִתְכֹן שֶׁהַתְּכֵלֶת יִחְזֹר בְּיָמֵינוּ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ¹⁴:
וּסְבָרָא הוּא דְשָׁמַא יִחְזֹר הַדְּבָר לְקִילְקוּלוֹ שְׂיִהְיֶה תְּכֵלֶת מְצוּי כ"ש
לְמֵאִי דְכָתַב סִמ"ג דְּאוֹתוֹ חֲלָזוֹן הוּא בֵּינָם הַמֶּלֶךְ וְכָתַב סִימָנִין בְּקֵל
הָיָה לַעֲשׂוֹת תְּכֵלֶת, עכ"ל. וְכֵן מִשְׁמַע בְּדִבְרֵי הַרְדָּב"ז¹⁵: וְאַפְשָׁר שֶׁעַד
הַיּוֹם הוּא מְצוּי אֲלָא שְׂאִין מְכִירִין אוֹתוֹ אוֹ אֵין יְכוּלִין לְצוּדוֹ. עכ"ל.
וְכ"כ הָעוֹלֶת תַּמִּיד¹⁶ וְעוֹד אֲחֵרוֹנִים.

מִלְבָּד כָּל זֹאת, זֶהוּ חֲדוּשׁ – שֶׁלֹּא בְּלָבָד שְׂאִינוּ כָּתוּב בְּאֵף מָקוֹם – אֲלָא
תְּמוּנָה שְׂיִישׁ רְשׁוּת לֹמֵר כֵּן, הָרִי לְאַחַר שְׁנֵינִיחַ שְׁנֵינִיחַ הַתְּכֵלֶת בּוֹדְאוֹת,
(עוֹד לֹא הִנַּחְנוּ...), אִיךָ נִשְׁיף לְבִטֵּל מְצוּהַ בְּיָדִים מְשׁוּם שֶׁכֶּמֶה דּוֹרוֹת
לֹא קִיְמוּהָ וְלֹא יִדְעוּהָ? חֲדוּשׁ גָּדוֹל שֶׁכֶּזֶה הָיָה לוֹ לִהְיוֹת כָּתוּב בְּגִמְרָא אוֹ
בְּרֵאשׁוֹנִים שֶׁהִבְנִינָהוּ מִהַגְמָרָא (וְגַם הַגַּמ' תִּקְשָׁה מִנָּלָן), שֶׁהָרִי בְּכֶמֶה
דְּבָרִים הַגַּמ' לֹמֶדֶת עַל מְצוּהַ שֶׁנֶּאֱמָרָה לְדוֹר מְסִים בְּדוֹקָא, כְּגוֹן בְּפָנֵי
הַבֵּית, פֶּסַח מְצָרִים וּפֶסַח דּוֹרוֹת וְכו', וְאִיךָ יִתְכֵן לֹמֵר שֶׁמְצוּהַ מְסִימָת
לֹא קִנְיָמָת מְשׁוּם שֶׁכֶּמֶה דּוֹרוֹת לֹא יִדְעוּ הֵיאָךְ לַעֲשׂוֹתָהּ? הֵיכֵן רָמּוּז כֶּזֶה
תִּנְאִי בְּמְצוּהַ¹⁷?

דו: וְהֵאֵם לֹא יִתְכֵן לֹמֵר שֶׁמְפָנִי שְׂאִין מְסָרֶת עַל חֲלָזוֹן הַתְּכֵלֶת, אִי
אֲפָשָׁר מְצִיאוֹתִית לְמוֹצָאוֹ?

14 שו"ת מהרי"ל החדשות ס"ה

15 שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תרפ"ה:

16 או"ח ט' ג'

17 וז"ל רבנו יהודה בן הרא"ש בשו"ת זכרון יהודה (סל"ב): תשובה. דבר פשוט הוא שהדג שימצא בו האדם קשקשת שהוא מותר ואין צריך לזה מסורת כמו הנהו עובדי דפ"ב דע"ז והדג שרו אותו במים ובדקו אותו בסכין שלמה בני ואמו וקצת מן התלמידים ואמרו שמצאו לו קשקשת ושלום כנפש דודך הכותב יהודה בן הרא"ש ז"ל. חזינן שאין אומרים מסורת בכל דבר וכ"ש בנ"ד.

שְׁמִשּׁוֹן: לא, לא יתכן! אף אדם – אם לא נביא הוא – לא יכול לומר 'אי אפֿשר', כל עוד שאין האומר יודע את ההוכחות – זו קביעה שרירותית חסרת בסיס! אפֿשר לומר 'קִשָּׁה מֵאֵד לְהוֹכִיחַ' וכדומה, ולא יותר מכך. ומה שֶׁהָרַב סולוביצ'יק זצ"ל אָמַר – שֶׁר' מִשֶּׁה דָּחָה דְּבָרָיו, הֵם לֹא לַעֲנִין הָאִפְשָׁרוֹת שֶׁל מְצִיאת הַחֲלִזוֹן, אֲלָא שְׁגוּף הַמְצָאָה אִי אִפְשָׁר לְקִימָה לֹא מִסֵּרַת, וְעַל כֵּךְ ר' מִשֶּׁה הִשִּׁיב בְּרָאיוֹת בְּרוּרוֹת.

דו: בְּכָל אִפֹּן אֵין לְמִסֵּרַת שׁוּם מִשְׁמָעוֹת? הֲרִי וְדֹאִי שְׁאֵרְבַּעַת מִינִים שְׂיִישׁ לָנוּ מִסֵּרַת, הַדְּבָרִים בְּרוּרִים לְגַמְרִי.

מִשֶּׁה: יֵישׁ מִשְׁמָעוֹת לְגַבִּי נִטֵּל הַהוֹכָחָה שְׁמַחֲיִיב בְּדִיקָה חֲזָקָה יוֹתֵר. וְרִצּוֹנִי לְהַעִיר ר' דָּן ור' שְׁמִשּׁוֹן שְׁצָרִיד זְהִירוֹת גְּדוּלָּה כְּאִשֶּׁר מְדַבְּרִים עַל מִסֵּרַת.

שְׁמִשּׁוֹן: חוֹשֵׁב אֲנִי כַּעַת שֶׁהוּא הַדִּין לְגַבִּי הַטַּעֲנָה, שְׁמַאֲחֵר שִׁטְעוּ פַּעַם אַחַת בְּדִיוֹנוֹן שֶׁהוּבָרַר בְּוֹדָאוֹת שְׂאִינוּ הַתְּכִלֵּת, לֹא נִרְצָה לְטַעוֹת פַּעַם נוֹסֶפֶת – שֶׁזֶה נִכּוֹן כְּטַעֲנָה שְׁמֵלָאֶכֶת הַזֵּהוִי צָרִיכָה זְהִירוֹת גְּדוּלָּה, אִךְ אֵין זֶה נִכּוֹן שְׂאֵם פַּעַם וּפַעַמִּים טַעוּ, לָכֵן מֵהַיּוֹם כָּל דְּבָר הוּא טַעוּת.

דו: מִנֵּין הַפְּשִׁיטוֹת שֶׁהַדִּיוֹנוֹן הוּא בְּוֹדָאִי טַעוּת?

מִשֶּׁה: מִהַבְּדִיקוֹת שְׁעָרְכוּ¹⁸ אֵין שׁוּם צָבַע הַנִּמְצָא בְּדָם הַדִּיוֹנוֹן, הַצָּבַע הַכָּחַל מוֹפֵק מִחוּמְרִים סִינְטִטִּיִּים כְּנֹחֶשֶׁת וְכַדּוּמָה הַמְּכַנְסִים שָׁם, שְׁבְּוֹדָאִי אֵינוּ כָּשֵׁר לְתַכְלֵת.

דו: אָבֵל ר' מִשֶּׁה! יֵישׁ כָּאֵן שְׂאֵלָה זֹעֶקֶת, אִם אֲנִישִׁים גְּדוּלִּים חָשְׁבוּ דְּבָר וְהוּבָרַר כְּטַעוּת, מִנֵּין לָךְ שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עוֹד דּוֹר וְיוֹכִיחוּ שְׂמָה שְׂיִישׁ בְּיָדְךָ הוּא טַעוּת!

18 ספר הארגמן, עמוד 184 – 188 בדק המחבר הנכבד פרופסור עמר שיחי' בכמה מיני ניסיון, והוברר בוודאות שבדיונון אין צבען כחול.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

שְׁמִשׁוֹן: לִפְנֵי נֶשֶׁר מִשָּׁה יַעֲנֶה, חוֹבָה עָלֵינוּ לְדַעַת ר' דָּן, מֶה הַתּוֹרָה דוֹרֶשֶׁת מֵאַתָּנוּ וְאֵינָנוּ רִשָּׁאִים לְקַיֵּם אוֹ לֹא לְקַיֵּם עַל פִּי סִבְרוֹת וּרְגִשׁוֹת כְּאֵלוֹ וְאַחֲרוֹת. אִם לְמִשְׁל רַב גָּדוֹל הַתִּיר עֲגוּנָה, וְהוֹבִיר שֶׁהִתְרוּ הוּא טְעוּת – וְקָרוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וְהִירִי זֶה מְזַעֵזֵעַ מְאֹד מְאֹד. הָאִם מִכָּאן וְאֵילָף לֹא נִכּוֹן שֶׁנִּדְוֵן בְּעֲנִינֵי עֲגוּנוֹת? נִכּוֹן שֶׁאַחֲרֵי כֵּזֶה מַעֲשֵׂה, חוֹבָה לְהוֹסִיף יִרְאָה וּפְחַד וְלָדוֹן בְּכַבֵּד רֹאשׁ, אֲבָל עַל פִּי תוֹרָה וְדַאי שֶׁיֵּשׁ לָדוֹן שׁוֹב. אַף בְּאוֹתוֹ מִקְרָה מִמֶּשׁ.

וְגַם הַסִּבְרָא שֶׁכֵּזֶה בְּמַחִילָה מִכְּבוֹדָהּ הִיא קְלוּשָׁה מְאֹד, הִירִי אִם טְעוּ בְּעֲנִין הַתַּכְלֵת, אֲפָשֶׁר לְטְעוֹת בְּכָל דֶּבֶר, וְאִם כֵּן אַחֲרֵי שֶׁטְעוּ בַּתַּכְלֵת לֹא נִדְוֵן בְּכָל דֶּבֶר הַצָּרִיף בְּדִיקָה חֲמוּרָה, כִּי אִם אָנוּ רֹאִים שֶׁטְעוּיִם, מִנֵּין לָנוּ שֶׁלֹּא יִטְעוּ בְּדֶבֶר אַחֵר. וּבְכָלֵל הָאִם צָרִיכִים אָנוּ הוֹכָחָה לְכַף שֶׁתִּתְּכֵן טְעוּת? בְּרוּר שֶׁיֵּשׁ מְצִיאוֹת שֶׁל טְעוּת גַּם אֲצֵל אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים שֶׁבְּגְדוּלִים. מְצִינוּ בְּרַבּוּתֵינוּ מְצוּקֵי אֶרֶץ שֶׁהִבְרַר לָהֶם שֶׁטְעוּ וְהוֹדוּ שֶׁטְעוּ, וְאֵינוּ מוֹרִיד מִגְדָּלָתָם ח"ו.

דָּן: אַתָּה צוֹדֵק שֶׁאִם קָרְתָה טְעוּת אֵינוּ סְגִירַת דָּלֵת בְּפָנֵי כָּל דֶּבֶר. אֲבָל שְׁאֵלָתִי הִיא מִנֵּין לָהּ שֶׁלֹּא יָבֹא יוֹם וְיִתְּבַרֵּר שֶׁהַחֲלָזוֹן הַנוֹכְחִי הוּא טְעוּת בְּדִיוֹק כְּפִי שֶׁטְעוּ אָז?

שְׁמִשׁוֹן: דָּל מִהֲכָא אֵת הַמִּקְרָה הַהוּא וְתִשְׁאַל לְגוֹפּוֹ שֶׁל עֲנָן, מִנֵּין שֶׁלֹּא יִסְתְּרוּ אֵת הַהוֹכָחוֹת עַל הַחֲלָזוֹן שֶׁבִּינָדָה, וְיִתְּבַרֵּר שֶׁזֶּה טְעוּת? וְעַל זֶה ר' מִשָּׁה עוֹנֶה שֶׁלִּכְּנָן חוֹבַת הַהוֹכָחָה הִיא גְּדוּלָה וְצָרִיף בְּסוּס אֵיתָן כִּדִּי לְדַעַת בְּבִירוֹר שֶׁמִּדְּבַר בְּדֶבֶר הִזָּה בְּעֲצָמוֹ, אֲבָל אֵין בָּזֶה כִּדִּי לְשַׁלֵּל.

דָּן: ר' מִשָּׁה! מֶה יֵשׁ לָהּ לֵאמֹר בְּנִדּוֹן.

מִשָּׁה: כְּאַשֶּׁר אוֹמְרִים סוּג טְעָנָה שֶׁכֵּזֶה, יֵשׁ לְהִבְחִין בִּמָּה הַמִּדְּבַר. לֵאמֹר בְּצוּרָה כְּלָלִית כָּל כָּף – טְעוּת יְכוּלָה לְקָרוֹת וּמִמִּילָא גַּם לָהּ יְכוּל לְקָרוֹת

טעות, מְלַבֵּד מֵה שְׁאִמְרַת בְּצֶדֶק ר' שְׁמִשׁוֹן, יֵשׁ כָּאֵן גַּם הַכִּלְלָה שְׁלֹא בַּמָּקוֹם.

אֵין צָרָה לַחֲקוֹר הַרְבֵּה אֶת הַחֲלִזוֹן שְׁבִינְדִינוּ, כְּדִי לִרְאוֹת שְׁהִטְעוֹת הֵיִיא אֵינָה שְׂיִכֶּת בְּחֲלִזוֹן זֶה – לֹא מִבְּחִינַת הַהוֹכָחוֹת – אֶלָּא בַּמְצִיאוֹת הַכִּי פְּשׁוּטָה. וּמִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה, לְאֲנָשִׁים שְׁנִמְצָאוּ בְּתוֹךְ בֵּית כָּלָא סְגוּר וְלֹא יוֹדְעִים מָתִי יוֹם וּמָתִי לֵילָה, וְיָשָׁב בַּמָּקוֹם אָדָם חָכָם מְחָכָם וְעָשָׂה חֲשָׁבוֹנוֹת וְהִגִּיעַ לְמִסְקָנוֹת. לְאַחֵר זֶמֶן הוֹבֵרָר שְׁחֲשָׁבוֹנוֹתָיו הַתְּבַסְסוֹ עַל מִידַע לֹא נָכוֹן שְׁהִגִּיעַ לִידָיו. וְיֵהִי הַיּוֹם וְהַיּוֹשְׁבִים בַּמָּקוֹם יֵצְאוּ מִבֵּית הַכָּלָא וְרָאוּ בְּעֵינֵיהֶם מָתִי יוֹם וּמָתִי לֵילָה, יָבֹא הַטּוֹעֵן וְיֹאמֶר הֲרִי רְאִיתֶם שְׁהַחֲכָם מְחָכָם טָעָה, אוֹיֵל גַּם אַתֶּם 'טוֹעִים'...

וּבְדִיוֹק הוּא הַדִּין לְגִדּוֹן דִּידָן. הַדִּיוֹנוֹן הוֹבֵרָר מְצִיאוֹתִית כְּטִעוֹת לֹא בְּרִמַּת הַהוֹכָחָה, אֶלָּא הוֹבֵרָר בְּכִלִּים הַכִּי בְּרוּרִים שְׂיֵשׁ בִּינְדִינוּ וְכָל אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת, שְׁדָם הַדִּיוֹנוֹן אֵינוֹ צוֹבֵעַ תְּכַלֵּת! הַתְּכַלֵּת הִיא מִהַחֲוֹמְרִים הַסִּינְטִטִּיִּים שְׁעֵרְבוּ עִמּוֹ. לַעֲמַת זֹאת הַמּוֹרָקִס שְׁבִינְדִינוּ, אֶפְשָׁר לְבַדּוֹק זֹאת (יְבֹאֵר לְהֵלֵן שְׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת אֶת פְּעֻלַּת הַחֲזוֹר עַל יְדֵי כַּמָּה מִרְכִּיבִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית), אֵף לֹא בְּדִיקַת מַעֲבָדָה – שְׁגָם שָׁם הוֹבֵרָר בּוֹדָאוֹת שְׁהַצּוֹבֵעַ הוּא הָדָם עֲצָמוֹ, וְלֹא שְׂיָף לְחַלֵּק בְּזֶה, זֶה בְּדִיקָה מְצִיאוֹתִית לְכָל דְּבָר. הַטְעוֹת הֵיִיא אֵינָה נוֹגַעַת לָמָּה שְׁאָנוּ דָּנִים בּוֹ!

שְׁמִשׁוֹן: ר' מִשָּׁה אִמְרַת שְׁכַּאֲשֶׁר מְדַבְּרִים עַל מְסֻרַת צָרִיף זְהִירוֹת, מֵה כּוֹנֵתָד?

מִשָּׁה: אִם מְדַבְּרִים עַל מְסֻרַת כְּצֵד שְׂיֵשׁ דִּין מְסִים שְׁצָרִיף מְסֻרַת או שְׁקִשָּׁה לְגִלּוֹתוֹ וְכַדּוּמָה – הוּא דִּינוֹ רְאוּי. אֵף צָרִיף זְהִירוֹת גְּדוֹלָה שְׁלֹא יִשְׁמַע שְׁאֵינְנִי מְקִים צּוּי ה' יִתְבָּרַךְ מִשּׁוֹם שְׁלֹא רְאִיתִיהָ אוֹ אֲבוֹתִי לֹא קִימִיהָ, מִשּׁוֹם שְׁזוֹהִי הַכְּרֻזָּה חֲמוּרָה שְׁבַחֲחִמּוּרוֹת.

ואלו דברי רבנו יונה: אמרו חז"ל שפורך על הוא מן הרשעים הגמורים (שבועות יג.) ובכלל פורך על האומר אקים כל התורה כלה, זולתי אחת מן המצוות לפי שלא למדוני אבותי עליה, ולא הרגלתי מנעורי להזהר בה, או שאין נזהרין בה אנשי מקומי. והאיש ההוא מן המורדים והפושעים, כי לא יאמר העבד לרבו אבחר המלאכות האלה ולא אבחר באלה, וקראו רבותינו זכרונם לברכה את האיש ההוא משמד דתניא הכל שוחטין... ונתבאר בגמ' כי ענין משמד הנזכר בברייתא זו הוא משמד לדבר אחד. ועליו נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת. פשר הדבר שאינו מקבל עליו כל המצוות שבתורה¹⁹, עכ"ל.

מהו נגנז

דן: בתחלת הדברים הקשנו הרי אמרו חז"ל ל'נגנז'. וטענת שיש רמב"ן שכותב שקיים בזמנו. מה יש לה לומר בנדון?

משה: המקום שאמרו חז"ל נגנז הוא במדרש (רבה ותנחומא) פרשת שלח (יז): אימתי כשהוא תכלת ועכשו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנז, ע"כ. והביאו הגר"א²⁰. בפבלי ובירושלמי לא מזכיר שהתכלת איננו, ואף רבותינו הראשונים, לא הביאו את העלמות התכלת בקשר לדברי חז"ל שנגנז. לשון החנוך: (מצוה שפו): "וצבע התכלת הזה שנצטוינו בו כו' וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו". כלומר שפפעל לא שמענו שיש תכלת, אף לא כתב שחז"ל

19 איגרת התשובה דרש ב' אות מ"ה

20 או"ח ס"ט ס"ב

אָמְרוּ נִגְנֵזוּ. הֲלֹא דָבָר הוּא! מִלְבָּד זֹאת כָּתַב הָרַמְבַּם²¹: הַתְּכִלֶּת גַּם הַיּוֹם לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ לְלַבֵּשׁ חוּץ מִמְּלֶךְ גּוֹיִם, וּכְתִיב וּמִרְדְּכִי יֵצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלָבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר וְעֵטָרֶת זָהָב גְּדוּלָּה וְתִכְרִיף בּוּץ וְאַרְגָּמָן, וְהַתְּכִרִיף הוּא הַמְעִיל שֶׁיַּעֲטֹף בּוֹ, עַכ"ל. כְּלוּמָר שֶׁהִנֵּה עֲדִין בְּזִמְן הָרַמְבַּם²² אֲלֵא שְׂלֵא יָרִים אִישׁ לְלוּבָשׁוֹ. וּקְצַת מְדִיק בְּלִשׁוֹן רַב שֶׁר שְׁלוֹם גָּאוֹן בְּמִכְתָּב²² 'כְּשֶׁהִנֵּה תְכֵלֶת בְּיַד יִשְׂרָאֵל', וְלֹא מִשְׁמַע שְׁחִז"ל גִּזְרוּ אוֹמֵר שְׂלֵא יִהְיֶה תְכֵלֶת בְּנִמְצָא.

שְׁמִישׁוֹן: אֵף אֵלֹו דְּבָרֵי חִז"ל בְּמִדְרָשׁ! מַה תַּעֲנֶה עַל כֵּן? מִלְבָּד זֹאת יִשְׁנֹו סִפְרֵי בְּפֶרֶשֶׁת וְזֹאת הַפְּרָכָה (שֵׁנִד): 'אָמַר רַבִּי יוֹסִי פַּעַם אַחַת הֵייתִי מְהִלָּה יִכְזִיב לְצוּר וּמִצָּאתִי זָקֵן אֶחָד, אֲמַרְתִּי לוֹ פֶּרֶנְסָתָךְ בְּמָה, אָמַר לִי מַחֲלִזָּן. אֲמַרְתִּי לוֹ וְכִי מִצּוֹי הוּא, אָמַר לִי הַשְׁמִים שֶׁיֵּשׁ מְקוֹם בֵּינָם שְׁמִטָּל בְּהָרִים וּסְמָמִיּוֹת מְקִיפּוֹת אוֹתוֹ וְאֵין לָהּ אָדָם שֶׁהוֹלֵךְ לְשֵׁם שְׂאִין סְמָמִיּוֹת מְכִישׁוֹת אוֹתוֹ וּמֵת וְנִמְקַ בְּמִקְוָמוֹ. אֲמַרְתִּי, נִכְרָ הוּא שֶׁגִּנְזוּ לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבָא', ע"כ.

דו: זֶה כִּכָּר מִמֶּשׁ צָרִיף הַבְּנָה הָרִי כְּמָה מֵאוֹת שָׁנִים אַח"כ עֲדִין צָבְעוּ בְּתִכְלֶת כְּמִפְרָשׁ בְּמִסְכַּת מְנַחוֹת וּמַה הַפֶּשֶׁט שֶׁ'סְמָמִיּוֹת מְקִיפּוֹת אוֹתוֹ 'נִכְרָ הוּא שֶׁגִּנְזוּ לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבָא'?

שְׁמִישׁוֹן: גַּם לֹא קוֹשִׁיתָ הֵינֵנו אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ כָּאֵן כְּוִנָּה עֲלוּמָה, אֵיךְ פֶּרֶנְסָתוֹ שֶׁל הַזָּקֵן מַחֲלִזָּן אִם א"א לְגִשָּׁת אֵלָיו? וְעוֹד, מַה הַפֶּשֶׁט? חֲלִזָּן אֶחָד? צָבְעוּ עִם אֶחָד בְּלָבָד? וְאִם הַכְּוִנָּה שְׁכָל אֶחָד מֵהַחֲלִזָּנוֹת סְמָמִיּוֹת מְקִיפּוֹת אוֹתוֹ, קִשָּׁה מְאֹד הִלְשׁוֹן 'מְקוֹם אֶחָד יֵשׁ בֵּינָם שְׁמִטָּל בְּהָרִים', אֵין זֶה לְשׁוֹן הַמִּתְאִימָה לְחִלְזָנוֹת רַבִּים הַנִּמְצָאִים בֵּין חִיפָה לְסוּלְמָא דְצוּר

21 שמות כח ב

22 תשובות הגאונים שערי תשובה סימן קנט

בַּמָּבָאָר בַּמַּסְכֶּת שַׁבָּת (כו.).

דן: ואולי על זה אמרו שאין למדין מן האגדות²³, שָׁמָּא כְּוָנָה סוּדִית יֵשׁ בָּזֶה.

מִשֶּׁה: זאת עָלֵינוּ לִזְכֹּר אִם יִשְׁנָה שְׁאֵלָה מִמָּה שְׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ נִגְנֹז, וְכֵן מִהֶסְפְּרֵי הַנֶּ"ל אֵין זֶה קִשְׁיָא עַל חִלּוּזֵן הַמּוֹרָקָס שֶׁהִתְגַּלָּה בְּדוֹר זֶה, אֶלָּא שְׁאֵלָה עַל הַרְמַב"ן וְהַחֲנוּךְ וְעוֹד רֵאשׁוֹנִים וְכַמָּה אַחֲרוֹנִים שְׁמוּכָח בְּדִבְרֵיהֶם שֶׁהִתְכַּלַּת קִיָּמָת אוֹ עַכ"פ יְכוּלָה לְהִמָּצֵא.

לְגַבִּי הַסְּפָרִי כָּפִי שְׁאֲמַרְתֶּם מוּכָח מִמֶּשׁ שְׁמַדְבֵּר בְּדִבְרֵי סוּדִי, כִּי בְּזִמְנֵי ר' יוֹסִי וְדָאִי שְׁהָיָה תְּכֵלֶת. וְנִרְאָה (וְאֵינוּ מִכָּרַח) שְׁכּוֹנַת הַמִּדְרָשׁ שְׁיָבוֹאוּ דוֹרוֹת לַעַם יִשְׂרָאֵל לֵלֵא תְּכֵלֶת, אוֹתָם הַצְּדִיקִים בְּדוֹרוֹת הָהֵם גִּנּוּזֵי לָהֶם הִתְכַּלַּת לְעֵתִיד לְבָא.

עוֹד יֵשׁ לוֹמֵר שֶׁהֶסְפְּרִי מְדַבֵּר עַל תְּחִלַּת הַעֲלָמוֹת הַתְּכֵלֶת, מִשּׁוּם שְׁלִפִּי הַיְדִיעוֹת שְׁיֵשׁ בְּיָמֵינוּ בְּקוֹרוֹת הַיָּמִים הָהֵם, הַתְּכֵלֶת לֹא הִפְסְקָה בְּיוֹם אֶחָד אֶלָּא אֵט אֵט הִפְסְקָה עַד שֶׁנַּעֲלָמָה לְגַמְרִי. וְהַיְדִיעוֹת שְׁיֵשׁ בְּיָדֵינוּ שֶׁבִּתְקוּפָה הַהִיא הִחֲלוּ גִזְרוֹת עַל צְבִיעֵת הַמּוֹרָקָס, וְעַל זֶה קָאִי²⁴.

23 ירושלמי פאה פ"ב ה"ד, הובא בתוס' הוריות ב. ד"ה הכא. אמנם בספר הישר לר"ת תשובה מ"ו נאמר שבמקום שאין סותר את התלמוד למדין מן האגדה. ולא נדון בסוגיא מורכבת זו, אך עכ"פ אם האגדה סותרת את התלמוד שלנו ע"ז נאמר שאין למדין ממנו.

24 והעיר לנכון בקונטרס חותם של זהב, שהספרי מדבר על האוצרות הגנוזים במקום וזה שמור לצדיקים לעתיד לבא, ולא על חלזון התכלת וזה לשון הספרי: "כי שפע ימים יינקו, זה ימה של חיפה (י"ג יפו) שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא. מנין אתה אומר שאין ספינה אובדת בים הגדול וצורור של כסף ושל זהב ואבנים טובות ומרגליות וכלי זכוכית וכל כלי חמדה שאין הים הגדול מקיאה לימה של חיפה שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, ת"ל כי שפע ימים ינקו. אר"י פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד, אמרתי לו פרנסתך במה, אמר לי מחלזון, אמרתי לו וכי מצוי הוא, אמר לי השמים שיש מקום בים שמוטל בהרים וסממיות מקיפות אותו ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות מכישות אותו ומת ונימק במקומו, אמרתי ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעת"ל. וספוני טמוני חול, ספוני זו חלזון טמוני

שְׁמִשׁוֹן: נַחֲזֹר לַמְדָּרֶשׁ, סוּף סוּף פִּשְׁטוֹת הַמְדָּרֶשׁ 'נִגְנֹז' אִין זֶה מְחִיב
שְׁלֹא יִמָּצֵא עַד הָעֵתִיד הַמְקֻנָּה?

מִשָּׁה: רִשׁ"י כּוֹתֵב בְּבֹאֵר הַמֶּלֶה נִגְנֹז – נִשְׁתַּכַּח²⁵, כְּלוּמַר שֶׁהַמֶּשֶׁג 'נִגְנֹז'
אִינוֹ בְּמִשְׁמָעוֹת שֶׁנַּעֲלָם לַחֲלוּטִין, אֲלֵא שֶׁנִּשְׁתַּכַּח, וְזֶה בְּדִיוק מֵה שֶׁקָּרָה
עִם חֲלֹזֹן הַתְּכֵלֶת.

שְׁמִשׁוֹן: רְאֵיתָהּ לֹא כָּל כֹּךְ מְדִיקָת, מִשּׁוּם שֶׁשָּׁם מְדַבֵּר לְגַבִּי סֵפֶר יוֹחֲסִין
שֶׁקֻּשָּׁה לְפָרֶשׁ שֶׁהַכּוֹנֵה שָׁם כִּפְשׁוּטוֹ, מָה שָּׁאִין כֵּן בְּנִדּוֹן דִּידוֹ.

דו: לְדַעְתָּהּ ר' שְׁמִשׁוֹן כָּאֵן יוֹתֵר מִסְתַּדֵּר 'כִּפְשׁוּטוֹ'? שְׁאוֹתוֹ הַחֲלֹזֹן נִכְנָס
לְמַעֲרָה עֲלוּמָה בְּמַעֲמָקֵי הַמַּיִם כְּאֶרֶן הַבְּרִית וְחִי אֶלֶף שָׁנָה, אוֹ שְׁמוּלִיד
צִאֲצָאִים וְגַם הֵם לֹא יוֹצְאִים מִמָּקוֹם הַגְּנִיזָה, וְהֵם יִתְגַּלּוּ לְעֵתִיד לְבָא?
אִם לְגַבִּי סֵפֶר יוֹחֲסִין כָּתֵב רִשׁ"י נִשְׁתַּכַּח, אֲפָשָׁר לוֹמַר כֹּךְ גַּם כָּאֵן!

מִשָּׁה: וְהָאֵמֶת שְׂרָבִים הַטּוֹעֲנִים – וְהַדָּבָר מִסְתַּבֵּר מְאֹד – שֶׁהַמְדָּרֶשׁ
הַנִּזְכָּר 'אִין לָנוּ אֲלֵא לְבָן', אִינוֹ מְדַבְּרֵי הַתְּנָאִים וְהָאֲמוּרָאִים, אֲלֵא מִתְקוּפָה
מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר בְּתִקּוּפַת הַגָּאוֹנִים, שֶׁכִּידוּעַ הַמְדָּרֶשׁ נִכְתַּב בְּתִקּוּפָה מְאֻחֶרֶת
יוֹתֵר וַיִּשָּׁנֶם מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא מִהוֹסֶפֶת הַגָּאוֹנִים. מִשּׁוּם שֶׁבְּזִמָּן הָאֲמוּרָאִים
עָדִין צָבְעוּ בְּתִכְלֵת, וְאִם אִם נִתְמַעֲטָה הַצְּבִיעָה, הַתְּכֵלֶת לֹא נִגְנֹז. וְאִם כֵּן
קֻשָּׁה לוֹמַר בְּכּוֹנֵת הַגָּאוֹנִים שֶׁהוּא דָּבָר נָסִי וְכִדּוּמָה שֶׁלֹּא מְצָאנוּ כְּזֹאת
אֲלֵא בְּדַבְּרֵי חַז"ל. וְאִם נִכּוֹן הַדָּבָר, בְּרוּר שֶׁ'נִּגְנֹז' פְּרוּשׁוֹ נִשְׁתַּכַּח.

דו: בְּכָל אִפֹּן הָיוּ כְּאֵלּוֹ שֶׁאֲמָרוּ שֶׁמִּצְוָה זוֹ קִיָּמַת רַק בְּזִמָּן הַבֵּית.

זו טרית חול זה זכוכית, לפי ששבטו של זבולון מתרעם לפני המקום ואומר לפניו רבש"ע
לאחיי נתת ארצות ולי נתת ימים לאחיי נתת שדות וקרמים ולי נתת חלזון, אמר לו לסוף
שאני מצריכם לידך על ידי חלזון זה, אמר לפניו רבש"ע מי מודיעני, אמר לו סימן יהא בידך
שכל מי שגונבך לא יהא בפרגמטיא שלו כלום".

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

מִנְשָׁה: יֵשׁ אֶת דְּבָרֵי מוֹרְנוּ ר' חַיִּים וַיֵּטָאֵל (שְׁעָה"כ בְּעֶנְיֵן הַצִּיצִית סֶפֶר זֶה הוּא בְּשֵׁם הָאֶר"י הַקָּדוֹשׁ), שְׁמִצָּה זוֹ שִׁיכָת לְזִמְן הַבֵּית, אִךְ בְּרוּר שְׁאִין הַכּוֹנֶה שְׁכָאֲשֶׁר אִין בֵּית אִין מִצָּה, מְשׁוּם שְׁמִפְרָשׁ בַּגְמ' שְׁכָמָה מֵאוֹת שָׁנִים לְאַחַר הַחֲרָבָה, עֲדִין קִיֵּמוֹ מִצָּה זוֹ (אֲמָנָם יֵשׁ מִי שִׁישֵׁב בְּדַחֲק שְׁהַכּוֹנֶה הִיא לְאַחַר שְׁנִפְסָק שְׁלָבָן אִין מַעֲכָב אֶת הַתְּכֵלֶת אִךְ שְׁאֶר הָאֲחֵרוֹנִים לֹא כ"כ²⁶). אֲלֹא שְׁכָמוֹ שִׁישִׁיבֵת א"י יֵשׁ מְשֻׁמְעוֹת מִהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שְׁקִנְשׁוֹר הוּא לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, אִף עַל פִּי שְׁעֲדִין הִנֵּה יֵשׁוּב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאַחַר הַבֵּית, אֲלֹא שְׁהַהָאָרָה הִלְכָה וּפְחָתָה, הוּא הַדִּין בְּנִדּוֹן דִּידָן.

דָּן: אֲבָל בְּרוּר שְׁנִפְסָקוֹ דְּבָרִים בְּרוּחַ זוֹ עַל יְדֵי כָּמָה מַגְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא תַחְזֹר הַמִּצָּה עַד הַגְּאוּלָּה הַעֲתִידָה.

מִנְשָׁה: מְשֻׁמְעוֹת הָרֵאשׁוֹנִים וְרוֹב כָּכָל הָאֲחֵרוֹנִים כּוֹלֵל הַבֵּית הַלְוִי הַנִּ"ל לֹא כָּד, אֲבָל גַּם מִי שְׁאָמַר כֵּן, לֹא דִבֵּר לְעֶנְיֵן הַמְסָרֶת וְלֹא לְעֶנְיֵן נִגְנֹז. אֲלֹא מְשׁוּם שְׁלֹא קִבְּלוּ אֶת אוֹתָהּ הַתְּכֵלֶת שְׁדִבְרוּ בּוֹ בְּזִמְנָם, כְּתָבוּ בְּלִשׁוֹן הַרְגִּיל שְׁכָבִיאֵת גּוֹאֵל צִדֵּק יִתְגַּלֶּה דְּבָר זֶה²⁷. וְלֹא אָמְרוּ שְׁאֵם נִמְצָאָה הַתְּכֵלֶת לֹא נִקְיָמָה.

מֵהוּ 'סִפְק'

נִשְׁמִשׁוֹן: ר' מִנְשָׁה, הֵרִי גַם לְדִבְרֵיהֶּ מְדַבֵּר בְּסִפְק וְלֹא בְּוֹדָאֵי כִּי כְּמַעֲט כָּל

26 כ"כ הישועת מלכו להגאון מקוטנא זצ"ל סימן א' ב', אך המעיין בדבריו קשה להולמם שמענו שנאנס לעשות מצוה ולא עשאה, מעלה עליו כאילו עשאה, אבל לא שמענו שהעושה מצוה בזמן שהיה אנוס, לא נחשב כמצוה. ועוד הרי בזמן שאחר החורבן צבעו חכמי הגמרא בתכלת והטילו זאת בבגדיהם, ולמה עשו זאת הרי פסקו שאין חובה לפי דבריו. וצע"ג. וגם הוא ז"ל כתב להדיא שכותב כך משום דג הדיונון אינו אלא השערה בעלמא, אך בדברים מבוררים לא דיבר עיי"ש.

27 כערוך השולחן ס"ט סי"ב.

הוֹכָחָה אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר וְדַאי לְגַמְרִי, וְאִם כֵּן הָרִי לֹא נִקְבַּל כָּל הַשְׁעָרָה שְׁלֹא יִדְעֶנּוּהָ מִשּׁוּם שְׁמָא יֵשׁ כָּאֵן אֶת הַדְּבָר הַנִּכּוֹן.

מִנְשָׁה: תִּתְּפֹלֵא לְשִׁמוּעַ! אוֹכִיחַ לָךְ אִי"ה בְּהוֹכָחוֹת מוֹצָקוֹת שֶׁהִמָּטִיל תִּכְלֹת בְּצַבְעוֹ שֶׁל הַמּוֹרֶקֶס טְרוֹנֶקְלוֹס – הָאֶרְגָּמוֹן קֵהָה קוֹצִים בְּצִיצִיּוֹתָיו, הוּא מְקַיֵּם מִצְוֹת 'וְנִתְּנוּ עַל צִיצִית הַכַּנָּף פֶּתִיל תִּכְלֹת' בְּוֹדַי וְלֹא בְּסִפְקִי.

וּבִאֲמַת לֹא כָּל טַעֲנַת 'שְׁמָא' יוֹצֵרֶת סִפְקִי, וְרַבּוּי 'שְׁמָא' אֵינוֹ סִפְקִי. אִם עַד יַעֲיֵד בְּבֵית הַדִּין שְׁרָאָה אֶת הַשְּׁמֵשׁ בְּצִהָרִים, לֹא יִטְעֲנוּ שְׁמָא זֶה הִיָּתָה פְּצִצַת תְּאוּרָה הַמְּאִירָה כֹּךְ... הַמִּשְׁגַּ 'סִפְקִי' בְּכָל מְקוֹם הוּא, שְׁיֵשׁ כָּאֵן ב' צִדְדִים שְׁיֵשׁ בָּהֶם סִבְרָא נְכוּחָה. גַּם אִם אֵינוֹ סִפְקִי שְׁקוּל, עֲדִין הוּא סִפְקִי. שְׁמָא וְעוֹד שְׁמָא וְעוֹד שְׁמָא אֵינוֹ סִפְקִי אֲלָא שְׁטוּת. אִי"ה נִרְאָה לְהֵלֵן אֱלוֹ סוּגֵי הַטַּעֲנוֹת וְהַסְּפָקוֹת עַל הַמּוֹרֶקֶס, שְׁאִינֶן יוֹצְרוֹת סִפְקִי אֲלָא טַעֲנוֹת שְׁמָא וְשְׁמָא.

דו: מִנֵּין לָךְ מַהוּ גִדְרוֹ הַמְּדִיק שֶׁל הַסִּפְקִי?

שְׁמִישׁוֹן: רֹאֵה ר' דָּן אִם נִעֲיֵן בְּכָל הַסְּפָקוֹת שְׁחִז"ל עֶסְקוּ, רְחוּקִים הֵם מְאֹד מִטַּעֲנוֹת 'שְׁמָא' רְחוּקוֹת, כְּגוֹן: מְקוֹה שְׁנִמְצָא חֶסֶר, תִּשְׁעַ חֲנִיּוֹת הַמּוֹכְרוֹת בְּשַׁר שְׁחוּטָה וְאַחַת בְּשַׁר גִּבְלָה, וְכו' וְכו' בְּכָל הַדְּבָרִים מְדַבֵּר בְּצִדְדִים שְׁבֹאֲפֹן הַפְּשׁוּט יֵשׁ לְהַסְתִּיפִי. אִם אֵין אֲתָה אוֹמֵר כֵּן, כָּל אִשָּׁה אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ כִּי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים, וְכָל רִגְעַ יֵשׁ לְאָדָם לְחוּשׁ שְׁמָא אוֹנֵן הוּא, וּבְכָלֵל כָּל רִגְעַ אָדָם הוּא בְּסִפְנֵת נִפְשׁוֹת וְכו' ²⁸.

שְׁמִישׁוֹן: לָעֵת עֲתָה מְצִינּוּ מַה שְׁדַּבְּרָנוּ עַד כֹּה, וְהוֹבֵרֵר לָנוּ:

א. לְבַדּוֹק מְצִיאוֹת לְפִי דְבָרֵי חִז"ל הוּא בְּאִפֹּן הַנִּזְכָּר.

ב. אֵין דִּין שֶׁל מְסֻרַת בְּתִכְלֹת. חֲפָצָא שֶׁל מְצוּהָ שְׁאִין עָלֶיהָ מְסֻרַת

28 תוספות גיטין (כח.): לא חייש לשמא מת לאלתר דאם לא כן אשת כהן שיצא בעלה מפתח ביתו לא תאכל בתרומה ולא תאכל כי אם בשעה שרואה בעלה בפניה.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

לא נתבטלה אם לא מפרש בגמ' ובפוסקים. כּאן מפרש הפוּךְ.

ג. מה שאמרו 'נגנז' אין הפונה שאינו קים. מפרש ברמב"ן, וכן משמעות שאר הראשונים הרי"ף ה"א"ש החנוך. אלא או שישנה בפעל וא"א לקימה משום פחד המלכות (רמב"ן), או שבפעל אין אותה (הרי"ף והחנוך). את המלה 'נגנז' אפשר לבאר על פי רש"י נגנז – נשתפח. וככל הנראה נכתב לאחר תקופת הגמרא.

ד. מה שכתב המהרח"ו בשם האר"י הקדוש שעל פי הסוד יש את התכלת רק בזמן הבית, אין הפשט שאחר הבית איננה, אלא שההארה הלכה ופחתה או פשט דומה לכך. הובא לעיל ההכרח לכך.

ה. הבית הלוי מעמיד קיר ברזל שלא תהי' מסרת שלילית. סברא מחיבת היא שאין אפשרות לזוז ממנה. על זה חובה לדון – אם יצאנו ידי חובה בדרישתו המחיבת של רבנו הקדוש והנזיר בעל הבית הלוי.

ו. המשג 'ספק' קים אם ישנו צד אחר מתקבל גם אם אינו שקול, אך לא כל טענת שמא יוצרת ספק. פרוט הענין אי"ה יתברר בהמשך. שמשון: עתה ר' משה התחל את עצם הנדון בראיות שיש לה שאתה לובש את התכלת הנכון.

פרק ב' תַּחֲלַת הַבְּרוּר

גְּזֵרָה עַל הַפּוֹרְפוּרָא

דן: ר' מִשֶּׁה דִּבְרָנוּ בְּדִבְרֵי הַבֵּית הַלְלוּי, שֶׁהוּא חוֹמַת בְּרִזָּל מוֹל כָּל זֶהוּי, מִשּׁוּם שְׂמִמָּה נִפְשָׁךְ אִם הִיְתָה תַּמִּיד אִיךְ יִתְכַּן שְׁעַם יִשְׂרָאֵל הַפְּסִיק לַהֲטִיל זֹאת בְּבִגְדוֹ, וְאִם הוּא מִיֵּן שְׁנִכְחַד מִהֶעוֹלָם אִיךְ יֵשׁ לָךְ אוֹתוֹ. מָה אַתָּה עוֹנֶה עַל כָּךְ בְּקִשְׁר לַתַּכְלַת שֶׁל חֲלֹזוֹן הַמּוֹרָקָס – הָאֲרָגְמוֹן קִהָה קוֹצִים?

מִשֶּׁה: דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ן לְעֵיל נוֹתְנִים לָנוּ אֲפָשָׁרוֹת לַעֲבוֹר אֶת קִיר הַבְּרִזָּל, הָרַמְבַּ"ן כּוֹתֵב שֶׁלֹּא יָרִים אִישׁ לְלוֹבְשׁוֹ מִלְּבַד מְלֶךְ גּוֹיִם, כְּלוּמַר שֶׁיִּשְׁנֶה גְזֵרַת מַלְכוּת שֶׁלֹּא לְלוֹבְשׁוֹ. וְהוּא הִטָּעַם שְׁנִפְסֵק מִהֶעוֹלָם וְנִעְלָם מֵעַם יִשְׂרָאֵל.

שְׁמִישׁוֹן: גַּם אִם כֵּן, הֲרֵי הַרְבֵּה מֵעַם יִשְׂרָאֵל מְסָרוּ נַפְשׁ עַל קִיּוֹם מַצּוֹת. **מִשֶּׁה:** בְּבִרוּר הַגְּזֵרוֹת שֶׁהֵיוּ, הַגְּזֵרָה לֹא הִיְתָה עַל שְׁמִירַת מַצּוֹת כָּלֵל, אֲלֹא הִיְתָה גְזֵרָה אַף עַל גּוֹיִם לֹא לַצָּבֵעַ בְּחֲלֹזוֹן הַתַּכְלַת. וְצִידְתּוֹ וְתַעֲשִׁיתּוֹ הַפְּסָקָה מַצִּיאֻתִית כָּךְ שֶׁאֵט אֵט הַתַּכְלַת נִעְלָמָה. וְזוֹ הִיְתָה הַמַּצִּיאֻת הַבְּרוּרָה בְּצָבֵעַ הַתַּכְלַת הָעוֹלָמִית.

דן: לְדִבְרֵיךְ ר' מִשֶּׁה כָּל תַּכְלַת שֶׁאִי מִי יִמָּצָא, הוּא יֹאמַר שֶׁאִין טַעֲנָה שֶׁל מְסֻרַת שְׁלִילִית כִּי הֲרֵי הִיְתָה גְזֵרָה, כֵּן כְּתוּב בְּרַמְבַּ"ן.

מִשֶּׁה: זֶה נִכּוֹן אֲךֹּ לֹא מִדִּיק, לוֹמַר עַל בַּעַל חֵי יִמִּי שֶׁאִין שׁוּם יְדִיעָה עָלָיו שֶׁהִיְתָה גְזֵרָה עָלָיו מִשּׁוּם שֶׁהוּא הַתַּכְלַת – קִנְשָׁה לְקַבֵּל, מִשּׁוּם שֶׁגְזֵרָה

תַּחֲלַת הַבְּרוּר כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

שְׁהִיְתָה נְכוּזָה כָּל כֹּף שְׁעַם יִשְׂרָאֵל הַפְּסִיק בְּגִלְגָּלָה אֶת הַתְּכַלֵּת – הִיְתָה עַל מִין מְסִים, וְלֹא יוֹדְעִים עָלָיו מְאוּמָּה?

נִחֲזֹר לְעֵנִינוּ, יֵשׁ לָנוּ דִּבְרַר בְּרוּר: בְּכַתְבֵי הַגּוֹיִם שֶׁנִּשְׁמְרוּ מִהַתְּקוּפוֹת הֵהֱם נִכְתָּב שְׁעַל הַפּוֹרְפּוֹר הִיְתָה גִזְרָה, וְהָיוּ כִּמָּה גִזְרוֹת בַּתְּאָרִיכִים שֶׁל מְאוֹת וְשָׁנִים הַפְּרִשׁ. חֵלֶק מִתְּקוּפַת הַתְּנָאִים, חֵלֶק מִתְּקוּפַת הָאֲמֹרָאִים, וְהֶאֱחָרוּנָה לְקִרְאָת סוּף הָאֲמֹרָאִים, וְהִגְזְרוֹת נִשְׁאָרוּ בְּתִקְפָם זְמַן רַב אַחֵר כֹּף. וְכִפִּי הִידוּעַ לָנוּ נִשְׁאָרָה צְבִיעֵת הַתְּכַלֵּת בְּמִדָּה מוֹעֵטָה בְּלִבָּד עַד שֶׁהוֹפְסָקָה כָּלִיל.

שְׁמִשׁוֹן: אִם כֵּן אִיךְ צָבְעוּ תְּכַלֵּת בְּזֶמֶן הָאֲמֹרָאִים הָרִי הִיְתָה גִזְרָה, וּבִיּוֹתֵר הָרִי הִגְזְרָה הַחֲלָה עוֹד בְּזֶמֶן שֶׁהַבֵּית הָיָה בְּנוֹי, וְאִיךְ יִתְּכֵן גִּזְרַת הָרוֹמָאִים – שֶׁלְדַבְּרִיךְ גִּזְרָה קִנְשָׁה הִיְתָה – וְכֵהֵן עוֹמֵד וּמִשְׁמִשׁ בַּתְּכַלֵּת? **מִנְשָׁה:** רְאֵה ר' שְׁמִשׁוֹן, כִּמָּה פְּעָמִים בְּדִיוֹן זֶה בָּאִים אָנוּ לְדַבֵּר קִנְשָׁה שֶׁאִינוּ קִנְשִׁיא עַל הַמוֹרָקִס אֲלֵא עַל דְּבָרִים אַחֲרִים, בְּרוֹב הַדְּבָרִים הַקִּנְשִׁיא הִיא בְּלִמּוּד, וּבְחֻלְקָם קִנְשִׁי בְּמִצִּיאוֹת. כֹּאֲשֶׁר יִשְׁנֹו קִנְשִׁי אֵין זֶה מִן הַנִּכּוֹן לֹמֵר: 'אֵינָנוּ מְבִינִים וְשָׁלוֹם עָלֶיךָ נִפְשִׁי', אִם יִשְׁנֹו קִנְשִׁי בְּמִצִּיאוֹת צָרִיךְ לְנִסּוֹת לַחֲשֹׁב מֵה אָרַע.

בֹּא וּנְחַשֵּׁב: הָרִי אִם הִיְתָה גִזְרָה שֶׁנִּגְזְרָה כִּמָּה פְּעָמִים בְּמִרְחָקֵי זְמַן שׁוֹנִים, יֵשׁ כָּאֵן קִנְשִׁי מִצִּיאוֹתֵי לִשָּׁם מֵה נִצְרָכוּ מְלָכֵי רוֹמִי לְגִזֹּר אֶת אוֹתָהּ הִגְזְרָה שׁוֹב וְשׁוֹב? וּמִשׁוֹם שֶׁאֵין לָנוּ יְדִיעָה מִחֻלְטָת בְּטִיב חֲקֵי הָרוֹמָאִים וְהַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם, עַד כִּמָּה עָמְדוּ עַל כָּל גִּזְרָה וְלִהְיוֹן הִיא הַתְּפִשְׁטָה, וְיָדוּעַ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁאֲמָרוּ בְּמִדְרָשׁ עִם רִיב"ח וְאֲדִרְיָנוֹס קִיסָר²⁹, צָרִיךְ

²⁹ מדרש רבה רות פ"ג: אדריאנוס שחיק טמיא שאל לר' יהושע בן חנניה, א"ל אנא טב ממשח רבך, א"ל למה, דאנא חי והוא מת, וכתוב כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. אמר ליה יכול את לגזר דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין, אמר ליה אין, לעדן עמיא סלקון תרויהון על איגר פלטין חמי תנא סליק מן רחיק. א"ל מה כן, א"ל איפרכיא ביש, עאל אסיא ובקר

לומר שְׁהִיְתָה מְצִיאוֹת כְּזוֹ שְׁאֵמָנָם נִגְזְרָה גְזֵרָה אֲבָל לֹא קִיּוּמָהּ, אוּ מִשּׁוּם שְׁלֹא הִיְתָה הִיכָלָת בֵּיד הַמַּלְכוּת לְכַפּוֹת עַל הַכֹּל, אוּ שֶׁהֵם עֲצָמָם לֹא עָמְדוּ עַל כָּף לְגַמְרִי. אֲבָל זֶה צָרִיךְ לוֹמַר לֹלֵא קִנְשֶׁר לְמוֹרָקָם שְׁבִינְדִינוּ וְכנ"ל, אֲךָ מֵה שְׁיָדוּעַ לָנוּ הוּא שְׁכַפָּה פְּעָמִים חֲדָשׁוֹ אֵת הַגְזֵרָה עַל חֲלֹזוֹן הַמוֹרָקָם וּבְאוֹתָן הַתְּקוּפוֹת בְּעֶרְךָ יֵשׁ לָנוּ סְמוּכִין שֶׁהַחֲלָה יִרִידָה בְּתַפּוּצַת הַתְּכֵלֶת, עַד שֶׁהוֹפְסָקָה כָּלִיל³⁰.

אֵין לָנוּ יָדִיעָה בְּרוּרָה גַּם בְּמִקּוּרוֹתֵינוּ בְּאִיזוֹ תְּקוּפָה בְּדִיוֹק הַפְּסָקָה הַתְּכֵלֶת, הַמִּקּוּר הַקָּדוּם בְּיוֹתֵר – כְּמַדְמִנִי – שְׁאֵין תְּכֵלֶת כָּלָל, הוּא רַב שׁוֹר שְׁלֹם גָּאוֹן שֶׁכָּתַב³¹ 'כְּשֶׁהִיָּה תְּכֵלֶת בֵּיד יִשְׂרָאֵל'.

גַּם דְּבָרֵי הַרְמָב"ן שְׁכּוֹתֵב מִפְּרֶשׁ שְׁלֹא יָרִים אִישׁ לְלוֹבְשׁוֹ מְלָבָד מְלֶךְ גּוֹיִם שְׁזֶה כְּיָדוּעַ כְּנוֹי לְרֹאשׁ הַטְּמֵאָה הַנוֹצְרִית – תּוֹאֵם אֵת הַיָּדוּעַ הַסְטוּרִית

יתיה, וא"ל עד דשתי חמימי לא מיתסי. א"ל תפח רוחיה, עד דאת קים בטלה גזרתך, ומשה רבנו משעה שגזר עלינו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לא מדליק יהודאי נור בשבתא. מיומיה ועדין לא נתבטלה גזרתו עד השתא, אמרת את כן דאנא טב מיניה. ע"כ. ובילקוט מובא מעשה זה בגירסא אחרת קצת: אדרינוס שחיק עצמות אמר ליה לרבי יהושע בן חנניה אנא טב ממשה רבך, אמר ליה למה, אמר ליה דאנא חי והוא מת דכתיב כי לכלב חי וגו', אמר ליה את גזור דלא ידליק נורא ברומי שלשה ימים, א"ל אין מיד גזר ואמר דלא ידליק נורא ברומי, ברמשא קדמא סלקון מטיילא על אגר פלטיין ידידיה ורבי יהושע בן חנניה עמיה, תלא אפוי וחמא תננא סלקא מן זווי רחיקא, אמר ליה למה דין תננא, אמר ליה את אשכח דוכסא באיש ועל אסיא למיבדקיניה ואמר לא אפשר עד דשתי חמימי, תלא אפוי וחמא תננא בזווי אחריתי, אמר ליה תננא למה, א"ל את משכח איפרכיא באיש ועאל אסיא למבדקיניה ואמר לא אפשר עד דמיחם בלגין, אמר תפח רוחיה דההוא גברא, עד דהוא גבן בחייה לא קמת גזרתיה אפילו חד יומא, ברם משה רבינו משעה שכתב לנו התורה לא תבערו אש חמיתא יהודאי מדליק נורא בשבתא. (ילקוט"ש קהלת רמז תתקפט).

30 יבאר להלן ביום שישי (עמוד 184), שיש מקום לומר שהגזרה על התכלת היתה רק בסוף תקופת האמוראים, ושאר הגזרות אמנם היו על חלזון זה אבל על צבע אחר שאפשר לצבע בו.

31 שערי תשובה סקנ"ט

על חלזון המורקס שרק הראשים שלהם יוכלו ללובשו, ואף כף נראה בצוירים העתיקים שלבשו המלכים בגדים בצבעי הפורפור.

דן: ראיתי טוענים שמה שכתב הרמב"ן 'מלך גוים', אין בזה הוכחה שפונתו לראש הנצר', משום שבתחלת פרשת פינחס כתב על מלך מדן 'מלך גוים'.

שמעון: זה לשון הרמב"ן בפרשת פינחס (פכ"ה): והזכיר ושמ איש ישראל המכה, ושמ האשה המכה להודיע כי ראוי היה לשכר הגדול הזה, שהרג נשיא בישראל ובת מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לאלהיו, ע"כ. הרמב"ן לא מכנה את צור כסתם 'מלך גוים', אלא מבאר שפינחס ראוי לשכר שהרג נשיא של ישראל ובת מלך (של) גוים. אבל בנ"ד מדוע לא כתב הרמב"ן מלך צרפת מלך ספרד?

משה: וזה לשון הרמב"ן על הפסוק ותדעל מלך גוים (לך לך יד א): 'ומלך גוים המלך על עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין, רמז למלך רומי אשר המלך על עיר מקבצת מעמים רבים, כתיים ואדום ויתר גוים'. וכן פרש המצודות על הפסוק מלך גוים (יהושע יב כג): 'גוים – מקום נקבצו שמה מכמה עו"ג וכן תדעל מלך גוים'.

ובאמת יתכן שפונת הרמב"ן היא סתם מלך גוים, כלומר מלכי העמים, או מלך על אותה מדינה, או הראש שלהם ולפי הגזרות שישנם בידינו 'בני המעמד התחתון' (בס"ג) צבעו בפורפור.

שמעון: הרי אתה אומר שבזמן הגאונים כבר לא ה' תכלת היא? יתכן שהרמב"ן מדבר שיש תכלת רק ישנה גזרה?

משה: הוא אשר אמרנו, התכלת לא נעלם באפן נסי, אלא היו גזרות שהוחלשו והתחזקו ולא בכל המקומות באפן שווה, ואט אט נפסק. מסתבר מאד שבעקבות הגזרה חלק גדול מהמקומות נשפח עשיתו בכלל, וחלק

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

לא הָיָא אֶפְשָׁרִי מִבְּחִינַת הַגְּזֵרָה. וַיֵּשׁ לְצָרָף לְזֹאת אֶת הַמָּצָב הַמְּצִיאוֹתֵי שְׁעִם יִשְׂרָאֵל גְּלָה מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְשֶׁהוּא מְקוֹם מְרֻכָּז בְּהַמְּצָאוֹת חֲלִזוֹן זֶה וְכוּ', וְכֹךְ הַתְּכֵלֶת נִעְלָם מִיִּשְׂרָאֵל.

דו: אָמְנָם זֶה נִשְׁמַע יָשׁוּב נָכוֹן, אֲךָ יֵשׁ מְקוֹם לֹמֵר שְׁאֵם סוּף סוּף הִיָּתָה גְּזֵרָה גַם בְּתַאֲרִיף קוֹדֵם לָכֵן, וַיִּוֹדְעִים אָנּוּ שְׁחֻכְמֵי הַגָּמ' צָבְעוּ בְּתֵכֶלֶת בְּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן. לֹא עַל הַתְּכֵלֶת הַזֶּה מְדַבֵּר.

מִשָּׁה: נִחְשָׁב בְּהַגְיוֹן – הֵרִי כִּדִּי שֶׁהַתְּכֵלֶת תִּפְסֵק מֵעַם יִשְׂרָאֵל כְּלוּ מִכְּרַח שְׁקָרָה דָּבָר בְּסִדֵּר גָּדֹל עֲצוּם, וַיֵּשׁ בִּיָּדֵינוּ אֶת הַנְּתוּנִים הַבָּאִים:

א. לֹא יָדוּעַ לָנוּ שֶׁהִיעֲלָמוֹת הַתְּכֵלֶת הִיָּתָה בְּאֶפֶן נָסִי שְׁיֹם אֶחָד הַכֹּל נִעְלָם וְכַדוּמָה.

ב. הָרַמְבַּ"ן כּוֹתֵב שֶׁבְּזִמְנוֹ הַתְּכֵלֶת נִמְצְאָה אֲלֵא שְׁיֵשׁ גְּזֵרָה שְׁרַק מְלֹךְ הַגּוֹיִם יוֹכֵל לְלוֹבְשׁוֹ.

ג. הַדָּבָר הַיָּחִיד שְׁיֵשׁ יָדִיעָה הַסְטוֹרִית שֶׁהִיָּתָה גְּזֵרָה כְּזוֹ גְּדוּלָה לְגַבִּי הוּא הַפּוֹרְפּוֹר.

ד. אוֹתָן הַגְּזֵרוֹת הָיוּ שְׁרַק רֵאשִׁי הַשְּׁלִטוֹן (וְהַנְּצָרוֹת) יוֹכְלוּ לְלוֹבְשׁוֹ – זֶה מִתְּאִים עִם דְּבָרֵי הָרַמְבַּ"ן.

ה. הַתַּאֲרִיכִים שֶׁבָּהֶם חֲדָשָׁה הַגְּזֵרָה תּוֹאֲמִים אֶת הַסִּימוּכִין שְׁיֵשׁ לָנוּ, אֲלֵא שֶׁזֶה בְּעֶרְף וְלֹא מְדִיק מִשּׁוּם שְׁלֵא נִמְסַר לָנוּ בְּדְבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ זְמַן מְדִיק בּוֹ הַיּוֹפֵסֵק הַתְּכֵלֶת.

ו. אֵין שׁוּם מְקוֹר אַחֵר מֵאִיָּזָה שֶׁהוּא גָּאוֹן אוֹ רֵאשׁוֹן, וְכֵן לְהַבְדִּיל אֲא"ה מֵאֲמוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהִיָּתָה סִבָּה אַחֶרֶת אוֹ בְּהִיעֲלָמוֹת הַתְּכֵלֶת.

שְׁמִישׁוֹן: בְּנְתוּנִים אֵלּוּ, קָשָׁה לֹמֵר, שֶׁהַתְּכֵלֶת אֵינָה הַפּוֹרְפּוֹרָה הַמְּדַבֶּרֶת.

דו: זֶה נָכוֹן אָמְנָם שְׁרַחֲחוּק לֹמֵר שֶׁאֵינוּ הַפּוֹרְפּוֹר, אֲךָ עֲדִין צָרִיף בְּסוּס.

מִשָּׁה: לְתַשׁוּמַת לִבִּי ר' דָּן בְּאַחַת הַגְּזֵרוֹת נִכְתָּב כֹּה: "לְשׁוֹם אָדָם פְּרָטִי לֹא יִנָּתֶן רִשְׁיוֹן לְצַבֵּעַ אוֹ לְמַכּוֹר מוֹצְרֵי פוֹרְפוֹרָא מִשִּׁי אוֹ צִמְרָא שְׁנִיקְרָא בִּלְאִטָּה אוֹקְסִיבִּלְאִטָּה וְהִיִּקְיִנְטִינָה³², וּמִי שֶׁיִּמְכֹּר מִהַמּוֹרְקָס הַנֶּזֶכֶר – עָלָיו לְדַעַת כִּי הוּא מְסַתֵּפֵן בְּאַבּוּד רְכוּשׁוֹ כְּמוֹ גַּם חֲתָיו..."

דָּן: לְדַעַתִּי יֵשׁ מְקוֹם לְחֻלְק עַל דְּבָרֶיךָ, יִתְכַּן שְׂאִין כּוֹנֵת הַרְמֵב"ן עַל הַתִּכְלָת שֶׁל תּוֹרָה אֲלָא עַל צַבֵּעַ הַתִּכְלָת וְהוּא הַקָּלָא אֵילָן. (וְהָרִי יֵשׁ שֶׁסָּבְרוּ בְּדַעַת הַרְמֵב"ם שֶׁלְּבַגְדֵי כְּהוֹנָה כָּשֶׁר אַף קָלָא אֵילָן, כְּלוּמַר שֶׁ'תִּכְלָת' הוּא מִין צַבֵּעַ).

מִשָּׁה: וְלֹא יָרִים אִישׁ יְדוֹ לְלוֹבֶשׁוֹ?

דָּן: מִצַּד חֲצָפָה כְּלָפִי מְלָכוֹת שְׁלֹא יִלְבָּשׁ אָדָם בְּגָד הַצְּבוּעַ כֹּה, מִשׁוֹם שֶׁבַּגְדִּים בְּצַבֵּעַ זֶה הוּא מְנַהֵג הַמְּלָכִים. וְלֹא מִטַּעַם גִּזְרָה.

מִשָּׁה: אָבֵל לָמָּה לֹא לֹמַר כֹּה? כֹּאשֶׁר כּוֹתֵב הַרְמֵב"ן תִּכְלָת הַכּוֹנֵה לְקָלָא אֵילָן? וְלֹא יָרִים אִישׁ אֶת יְדוֹ בְּכָל מְקוֹם פְּרוּשׁוֹ צוֹ הַמְּלָכוֹת. וְלָמָּה לְחַדֵּשׁ דְּבָרִים זָרִים וּדְחוּקִים בְּדַבְּרֵי הַרְמֵב"ן?

דָּן: נִכּוֹן שֶׁבְּדַבְּרֵי הַרְמֵב"ן זֶה דְּחָק, אֲךֹּ הַמְּצִיאוֹת הֵיא לֹא פְּחוֹת דְּחוּקָה, כִּי לֹא שֶׁמַּעֲנֵנו לְאַחַד מִהֶרְאשׁוֹנִים שֶׁהָיָה בְּזִמְנָם תִּכְלָת. וְהַסְּכַמַּת ר' מִשָּׁה שֶׁכָּבֶר בִּימֵי הַגָּאוֹנִים הַתִּכְלָת לֹא הָיְתָה בִּיְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְתַאֲרִיף הֶהָעֲלָמוֹת מִהַגּוֹיִם יִשְׁנָם יוֹתֵר הַשְּׁעָרוֹת מִיִּדְעוֹת, לָכֵן יֵשׁ מְקוֹם לְדְחָק בְּדַבְּרֵי הַרְמֵב"ן מֵאַשֶּׁר לְדְחָק בְּמַצִּיאוֹת שֶׁהַרְמֵב"ן דִּבֶּר בָּהֶם.

שְׁמִישׁוֹן: אֲנִסָּה לְהַפְרִיד בֵּין הַנָּצִים... נִנְסָה לְהַנִּיחַ שִׁישׁ ב' צִדְדֵי הַמִּשְׁקָל, אֲתָה ר' דָּן מוֹדָה שֶׁהַפֶּשֶׁט שֶׁלֶּךָ בְּרַמְבַּ"ן הוּא דְּחָק גָּדוֹל, וְאַתָּה ר' מִשָּׁה גַּם כֵּן צָרִיף לְהוֹדוֹת שֶׁזֶהוּ חֲדוּשׁ מִכְּלִיא מְאֹד שֶׁבִּימֵי הַרְמֵב"ן הָיָה תִּכְלָת. הֵאֵם יֵשׁ מָה לְהַנִּיחַ עוֹד בְּאַחַד מִצִּדְדֵי הַמִּשְׁקָל?

32 יבואר לקמן ביום שישי עמוד 183 שהמלה יקִינטום הוא התכלת של תורה.

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי

יום שני

מִנְשֶׁה: יֵשׁ וַיֵּשׁ, רֵאשִׁית הָרִי צָבַע קָלָא אֵילָן אוֹ סְטִיס (שְׁכָּכֵל הַנֶּרְאָה הַיָּנוּ הֵד) שְׁצוּבַע בָּאוֹתוֹ צָבַע הַתְּכֵלֶת שֶׁל תוֹרָה – מִשְׁמַע בְּכָל הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ תָּמִיד. וְנִכְתְּבוּ עַל כָּךְ הַלְכוֹת לְגַבִּי בִּרְכַת כְּהֻנִּים. וּמַעוֹלָם לֹא נִכְתַּב שִׁישׁ הַגְּבֻלָּה כָּל שָׁהִיא – לֹא רַק מִטַּעַם גִּזְרָה – לְצָבַע בּוֹ. וְעוֹד שִׁישׁ בִּידְנוּ צִיּוּרִים לְאַחַר כִּמָּה מֵאוֹת שָׁנָה מִהַזְמָן שֶׁפָּסַק תְּכֵלֶת מִיִּשְׂרָאֵל, וּבּוֹ הַמְּלָכִים לּוֹבְשִׁים בַּד הַצְּבוּעַ בְּסִגּוֹל שֶׁהוּא צָבַע הַיּוֹצֵא רַק מִהַפּוֹרְפּוֹר וְלֹא מִקָּלָא אֵילָן. מוֹכַח שֶׁבַתְּקוּפָה שְׁכָכֵר פָּסַק הַתְּכֵלֶת מִיִּשְׂרָאֵל, הָרֵאשִׁים שֶׁלָּהֶם צָבְעוּ בָּזָה.

דָּן: וְשָׂמָא לֹא צִירוּ בְּדִיּוּק וְכוֹנְנָתָם לְצָבַע כָּחוֹל.

מִנְשֶׁה: אַתָּה נִכְנָס לְסִפְקוּלִצִּיּוֹת...

מִלְבָּד זֹאת, כָּתַב הָרַמְבַּ"ן בְּמִלְחָמוֹת³³: "וְהִנֵּה לְבַעַל הַמָּאוֹר עֲכָשׁוּ בְּמִקְוֹמוֹת הַלָּלוּ (כְּלוּמַר – שָׂאִין תְּכֵלֶת) אֵין צָרִיד אָדָם לְהַטִּיל לָבוֹ...". מִשְׁמַע שִׁישְׁנָם מְקוֹמוֹת שִׁישׁ תְּכֵלֶת, וְעַל כָּל פָּנִים לֹא הָיָה לָהֶם יְדִיעָה שֶׁאֵינָנוּ. וְזֶה עוֹלָה בְּקִנְיָה אֶחָד עִם דְּבָרָיו בִּפְרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה, שֶׁמֶלֶךְ הַגּוֹיִם שֶׁלֹּא נִמְצָא בְּמִקְוָמוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ"ן, לּוֹבֵשׁ הוּא תְּכֵלֶת.

דָּן: וְלִדְבָרֶיךָ הֵיטְבוֹ שֶׁהִיטָה אֶפְשָׁרוֹת בֵּימֵי הָרַמְבַּ"ן לְכָלֵם לְצָבַע תְּכֵלֶת וְרַק מִשּׁוֹם גִּזְרַת הַמְּלָכוֹת לֹא לְבִשְׁוִהוּ? הָרִי תִימָה הוּא זֶה!

מִנְשֶׁה: לֹא זֹאת אֶמְרָתִי, וְגַם לֹא זֹאת כָּתַב הָרַמְבַּ"ן, הָרַמְבַּ"ן מְבָאֵר מִדּוּעַ בְּגָדִים אֵלּוּ הֵם לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת מִשּׁוֹם שֶׁדִּרְכָּם שֶׁל מְלָכִים מְסִימִים לְלוֹבֶשֶׁם, וְעַל זֶה כָּתַב שֶׁעַד כִּדִּי כָּךְ חֲשׁוּבִים הֵם, שֶׁשִּׁשְׁנָה גִזְרָה שֶׁאָדָם רָגִיל לֹא יִלְבָּשֶׁם. אָבֵל הָרַמְבַּ"ן לֹא כָתַב בִּפְרוּשׁוֹ שֶׁשִּׁשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת מְצִיאוֹתִית לְלָבֵשׁ תְּכֵלֶת, הָרִי לֹא זֶה מֵה שֶׁהָרַמְבַּ"ן ז"ל רָצָה לְבָאֵר.

שְׁמִישׁוֹן: רְאֵה ר' דָּן, זֶה נִכּוֹן שֶׁשִּׁשְׁנָה עֲדִין קָשִׁי מְסִיִּם מְצִיאוֹתִי, אֵךְ כִּדִּי

לְדַחֵק כָּל כָּהֵן בְּדִבְרֵי הָרֶמֶב"ן, וּבִפְרֹט שְׂיִישׁ מְקוֹם לִישָׁב אֶת הַמְּצִיאוֹת בְּזִמְנָם, יֵשׁ מְקוֹם גָּדוֹל לְרֹאֵיהֶם מִדִּבְרֵי הָרֶמֶב"ן וְנִשְׁאָר עִם דִּבְרֵי הָרֶמֶב"ן כְּפִשּׁוּטִים.

מִנְשֵׁה: עכ"פ, מֵה שֶׁהֶעֱלִינוּ בְּבִרוּר, שְׁעֵבְרָנוּ אֶת קִיר הַבְּרִזָּל שֶׁהֻצֵּב לָנוּ רַבְּנוּ הַבֵּית הַלְלוּי, יִשְׁנוּ חֲלֹזוֹן הַצּוֹבֵעַ תְּכֵלֶת, שֶׁהִיָּתָה לְגִבּוֹ סִבָּה בְּרוּרָה שְׁעַם יִשְׂרָאֵל לֹא צָבַע בּוֹ, הַסִּבָּה כְּתוּבָה בְּרֶמֶב"ן. וּבִזְיָהוּי הַמִּין שֶׁעָלָיו יִשְׁנָה אֶת הַסִּבָּה, יֵשׁ לָנוּ אֶת הַיִּדְעָה הַהִסְטוֹרִית שֶׁמְדַבֵּר בְּחֲלֹזוֹן הַפּוֹרְפּוֹר.

שְׁמִישׁוֹן: וּמִיָּנִין לָהּ שֶׁהָאֲרָגְמוֹן קָהָה הַקּוֹצִים שֶׁאֵתָה לּוֹבֵשׁ – הוּא הַפּוֹרְפּוֹר?

מִנְשֵׁה: מִזֶּה אִי"ה גִּדְבֵר לְהֵלֵן.

דָּן: בְּכָל אִפֹּן מִדּוּעַ בְּדִבְרֵי חֲז"ל אוֹ עַל כָּל פָּנִים בְּפּוֹסְקִים אֵין אֶת הַמֶּלֶה 'פּוֹרְפּוֹר'?

דִּבְרֵי חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל

מִנְשֵׁה: יֵשׁ וַיֵּשׁ. לְשׁוֹן הָרֶאֱבִי"ה³⁴: מֵאִמְתִּי קוֹרִין [אֶת] שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית מִשְׁיָפִיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן ר"א או' בֵּין תְּכֵלֶת לְפָרְתִי. וְקִבְּלָתִי שְׂיִישׁ מִין צָבַע שְׁקוֹרִין כְּרָתִי וְדוּמָה לְתֵכֶלֶת. וְגִרְסִינֹן בִּירוּשְׁלָמִי בֵּין תְּכֵלֶת לְפָרְתִי בֵּין פּוֹרְפִירִין וּבֵין פְּרִיפִינִין, וְהוּא מְעִיל שְׁקוֹרִין בְּלִשׁוֹן לַע"ז פּוֹרְפִירָא וַיֵּשׁ שְׁדוּמָה לּוֹ קָצֵת, עכ"ל.

וְכֵן יֵשׁ בְּמִדְרַשׁ הַגָּדוֹל³⁵ אֲבָל הָאָרוֹן עוֹר תַּחַשׁ מְלֻמָּטָה וְתֵכֶלֶת

34 ברכות כה:

35 במדבר ד ה

מלמעלה שכן דרכן של מלכים פורפירא שלהן תכלת.

וגם באר"י הקדוש נמצא פן – זה לשון ר' חיים ויטאל בשם האר"י הקדוש בספר למונדי האצילות: ודע כשנהרג אדם מישראל ע"י אמות העולם אע"פ שאינו צדיק, כיון שקבל עונשו בזה שנהרג בלא משפט, מיד בא אורפניא"ל ולוקח נשמתו. ותכף מעורר יוחציפרי"ן לקראתו ולוקח הנשמה מיד אורפניא"ל, ומכניסו בפתח שהוא ממנה עליו וחוקק נשמתו. ומה שארע בה בפורפירא דמלכא שהיא מצד דרום, ופורפירא הוא שם אלהי"ם במלוי ההי"ן, כי זה נקרא פורפירא דמלכא ונקרא בגד תכלת. ואח"כ מבהיק יותר ונקרא נור (אולי צ"ל נר) דלוק, ולע"ל יתלבש הקב"ה לבוש אדם זה וינקם דם עבדיו השפוף וזמ"ש מדוע אדם ללבושה, ע"כ.

וכן כתב שליטי הגבורים³⁶: "והמלה הזאת 'בלאטה' יש לה ב' משמעויות כפי הפרש הלשונות כי בלשון לאטינו רוצה לומר עש האוכל הבגד ובלשון יון ר"ל רמש היס הנקרא פורפירא והוא החלזון שצובעין בו התכלת". עוד כתב שם: "...ופואלו הרופא הינוני קראה הצפרן המבושמת בהשאלה 'בלאטה' גם כי במקום הזה אינה החלזון, יש מהינונים שקוראים אותה בלאטה ביזאנציאון לפרש שאינה הפורפירא..."

וכן כתב החוות יאיר בספרו מקור חיים³⁷ וזה לשונו: בחדושים כתבתי דם חלזון שבו צובעין תכלת אינו בלו"א³⁸ רק צבע פורפור שנגעשה מדם דג שנקרא דג הפורפור. עכ"ל.

36 הראשון פרק ע"ט:

37 או"ח סי"ח ס"ג

38 בענין מה שכתב כאן לגבי הצבע נדון בזה לקמן, יום שישי עמוד 137.

אָמְנָם נִכּוֹן שֶׁהַפּוֹרְפוֹר בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הוּא שֵׁם הַבְּגָד וְנִקְרָא כֹּךְ מִשּׁוּם שֶׁכֹּךְ נִקְרָא חֲלִזוֹן הַפּוֹרְפוֹר. וְכִמּוֹ קָלָא אֵילָן שֶׁהוּא שֵׁם שֶׁל צִמָּח וְאָמְרוּ חֲזוֹ"ל 'הַתּוֹלָה קָלָא אֵילָן בְּבִגְדוֹ'. וְנִכּוֹן גַּם כֵּן שֶׁבְּחֲלִזוֹנוֹת מִמִּשְׁפַּחַת הַפּוֹרְפוֹר הֵיטָה אֶפְשָׁרוּת לְצַבֵּעַ ג"כ אֲרָגְמָן – אִךְ יִחַסּוּ אֶת הַתַּכְּלֵת לַפּוֹרְפוֹר.

שְׁמִישׁוֹן: אָבֵל הֵינִינוּ צָרִיכִים לִרְאוֹת מָלֵה זֶה – פּוֹרְפִירָא – לְפָחוֹת כַּמָּה פַּעַמִּים בְּפֶרֶק 'הַתַּכְּלֵת'?

מִנְשָׁה: הַמָּלֵה 'גִּט' נִקְרָאת בְּאַרְמִית³⁹ 'סֶפֶר תִּירוּכִין וְאַגְרַת שְׁבוּקִין', וּבִגְמ' נִכְתָּב לְשׁוֹן זֶה רַק לְגַבִּי הַלְשׁוֹן שֶׁל כְּתִיבַת הַגִּט, וְלִוְלֵי זֹאת יִתְּכֵן שֶׁהַמִּשְׁגָּ 'סֶפֶר תִּירוּכִין' לֹא הָיָה מִזְכָּר כָּלֵל, מִשּׁוּם שֶׁחֲזוֹ"ל קָרָאוּ לְזֶה גִט בְּשִׁפְתָם שְׁלֵהֶם. וְהוּא הֵדִין לַתַּכְּלֵת, חֲזוֹ"ל קָרָאוּ בְּלִשׁוֹן תַּכְּלֵת שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה אוֹ חֲלִזוֹן. אָבֵל אַחֲרֵי שֶׁמִּצָּאֵנוּ בְּדִבְרֵי הָרֹאבִי"ה בְּשֵׁם הִירוּשְׁלִמִי וְדִבְרֵי הָאֲר"י הַקְדוּשׁ, זֶהוּ הַתַּכְּלֵת וְלֹא אֲחֵר.

דָּו: אִם כֵּן אֵין מְקוֹם לְהִתּוֹכַח. אִם כָּתוּב בְּרֹאבִי"ה בְּשֵׁם הִירוּשְׁלִמִי שֶׁהַתַּכְּלֵת הוּא פּוֹרְפוֹרָא וַיֵּשׁ אֶת דִּבְרֵי ר' חַיִּים וַיִּטָּאֵל בְּשֵׁם הָאֲר"י הַקְדוּשׁ וְעוֹד אַחֲרוֹנִים לְמָה צָרִיךְ דָּבָר נוסף.

שְׁמִישׁוֹן: תַּרְשֵׁה לִי לְהַתְּעֵקֶשׁ אוֹלִי לֹא זֶה הַפֶּשֶׁט בְּרֹאבִי"ה, וְשָׂמָּה אֵין פְּנוּת הִירוּשְׁלִמִי לַתַּכְּלֵת שֶׁל מִצְוָה, וּבְכָלֵל יִתְּכֵן שֶׁהִירוּשְׁלִמִי שֶׁהָיָה לְרֹאבִי"ה זֶה גִירְסָא מִשְׁבָּשֶׁת אוֹ שֶׁל מִדְרָשׁ אַחֵר שֶׁנִּקְרָא כֵּן, הֲרִי אֲצַלְנוּ זֶה לֹא כָּתוּב. וַיִּתְּכֵן שֶׁהָאֲחֲרוֹנִים רָאוּ זֹאת בְּכַתְּבֵי הַגּוֹיִם, וְאֵינָהּ כָּל כֹּךְ רָאִי. שְׁמַעְתִּי שְׂאוּמָרִים זֹאת וְכוּתָּבִים זֹאת.

דָּו: שָׂרָאוּ כֵּן בְּכַתְּבֵי הַגּוֹיִם, בּוֹדָאִי אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר בְּדִבְרֵי הָרֹאבִי"ה, וְגַם בַּמִּהְרָח"ו תְּמוּנָה מְאוּד לוֹמַר כֵּן.

מִנְשָׁה: בְּקֹשֶׁר לַתַּכְּלֵת הַתַּבְּרָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹמַר הַכֵּל... מָה שֶׁטָּעְנָת ר'

שְׁמִשׁוֹן, בִּירוּשָׁלַיִם דִּידוֹן לְהִדְיָא שְׁבִין תְּכֵלֶת לְפָרְתִי הוּא הַתְּכֵלֶת שֶׁל מִצְוָה⁴⁰. וְר' שְׁמִשׁוֹן, אִם זֶה לֹא הִיָּתָה הַסּוּגִיָּא הַמַּעֲשִׂית שֶׁל חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת, הָאֵם הִיָּתָה מַעֲלָה בְּדַעְתָּךְ פֶּשֶׁט אַחֵר מְלִבֵּד זֹאת שֶׁהַפּוֹרְפּוֹרָא הוּא מְעִיל הַתְּכֵלֶת? וְאֶדְרָבָה, הִירוּשָׁלַיִם שְׁמַבִּיאִים הָרָאוּשׁוֹנִים הוּא הַמּוֹסְמָךְ כִּידוּעַ, וְעַל כָּל פָּנִים הָרָאבִּי"ה הִבִּיאוּ וְסָמָךְ עָלָיו.

וְאֶפִּילוֹ אִם מְדַבֵּר בְּמִדְרָשׁ וְכַדּוּמָה, הֲלֹא אֵינָה הִלָּכָה שָׂאִין לְמִדּוֹן מִהֲאֲגָדוֹת, אֲלֹא גִלּוּי מִיָּלְתָּא בְּעִלְמָא מַה הַמַּצִּיאוֹת שֶׁל הַתְּכֵלֶת בְּזִמְנָם!

וְהַמַּהֲרַח"ו הִקְדוּשׁ שְׁאוּמֵר כֶּךָ מְפָרְשׁוֹת יֵשׁ מְקוֹם לְפָקֶקֶק? וְאַף הָרַמְבַּ"ם כּוֹתֵב בִּפְרוּשׁוֹ לְתוֹרָה שֶׁהַטַּעַם שֶׁבִּגְדֵי כְּהוֹנָה הֵיוּ מִתְּכֵלֶת מְשׁוּם שֶׁהוּא לְבוּשׁ מַלְכוּת⁴¹. אִי"ה בְּיוֹם שִׁישִׁי נִפְרָט יוֹתֵר נִקּוּדוֹת אֵלּוּ.

40 ירושלמי (ברכות פ"א ה"ב): מתני' מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אמר בין תכלת לכתן. עד הנץ החמה ור' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה: גמ' כיני מתני' בין תכלת שבה ללבן שבה ומה טעמהו דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו. ומ"ט דרבי אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא נכר בין הצבועים.

41 רמב"ן (שמות כח): לכבוד ולתפארת – שיהיה נכבד ומפאר במלבושים נכבדים ומפארים, כמו שאמר הכתוב כחתן יכהן פאר (ישעיה סא י), כי אלה הבגדים לבושי מלכות הן, כדמותן ילבשו המלכים בזמן התורה, כמו שמצינו בכתנת ועשה לו כתנת פסים (בראשית לז ג), שפרושו מרקמת כדמות פסים, והיא כתנת תשבץ כמו שפרשתי, והלבישו כבן מלכי קדם. וכן הדרך במעיל וכתנת, וכתוב ועליה כתנת פסים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (ש"ב יג יח), ופרושו כי עליה כתנת פסים נראית ונגלית, כי המנהג ללבוש בנות המלך הבתולות מעילים שתתעלפנה בהן, ונמצא שכתנת הפסים עליה מלבוש עליון, ולכן אמר וכתנת הפסים אשר עליה קרעה.

והמצנפת ידועה גם היום למלכים ולשרים הגדולים, ולכן אמר הכתוב בנפל המלכות הסר המצנפת והרם העטרה (יחזקאל כא לא), וכן כתוב וצניף מלוכה (ישעיה סב ג), וכך יקראם הכתוב פארי המגבעות (שמות לט כח), וכתוב פארי פשתים יהיו על ראשם (יחזקאל מד יח), שהם פאר ושבח למכתירים בהם. והאפוד והחשן לבוש מלכות, כענין שכתוב והמניכא די דהבא על צוארך (דניאל ה טז). והציץ נזר המלכים הוא, וכתוב (תהלים קלב יח) יציץ נזרו. והם זהב וארגמן ותכלת, וכתוב (שם מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב

תַּחֲלַת הַבְּרוּר כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

שְׁמִשּׁוֹן: הַדְּבָרִים בְּרוּרִים. אֶפְשָׁר לְסַכֵּם מֶה שְׁדַּבְּרָנוּ הַיּוֹם:

א. הָרֵאבִי"ה בְּשֵׁם הִירוּשָׁלַיִם כָּתַב שְׁהַתְּכִלַת הוּא פּוֹרְפוֹר"א, וְכֵן רִבְנוּ חַיִּים וַיֵּטֵאל כָּתַב פּוֹרְפוֹרָא עַל הַתְּכִלַת. וְכֵן בְּחוֹת יָאִיר וּבְשִׁלְטִי הַגְּבוּרִים מִפָּרָשׁ שְׁהַחֲלֹזֹן הוּא הַפּוֹרְפוֹרָא.

ב. עָלֵיו הֵיטָה גְזָרָה. וְלֹא יָדוּעַ לָנוּ שׁוּם סִבָּה אַחֲרֵת בְּאִיזָה אֶפֶן שֶׁהוּא, הֵיטָף הַפְּסָקָה הַתְּכִלַת מִיִּשְׂרָאֵל.

ג. כָּתַב הָרֵמֶב"ן שְׁהַתְּכִלַת שֶׁל הַתּוֹרָה הוּא הוּא הַתְּכִלַת שֶׁל מַלְכוּת שְׁהַעֲמִים הַשְׁתַּמְשׁוּ בָּהּ. וְלֹא יָרִים אִישׁ יָדוֹ לְלוֹבֵשׁוֹ (פְּלוֹמֶר בְּזִמָּן הָרֵמֶב"ן) מִלְּבַד מֶלֶךְ הַגּוֹיִם.

ד. לְהַבְדִּיל אֶא"ה בְּכַתְבֵי הַגּוֹיִם נֶאֱמַר עַל הַפּוֹרְפוֹרָא שְׁצַבְעוּ בּוֹ תְּכִלַת בְּזִמָּנָם.

דן: עָתָה עָלֶיךָ לְהוֹכִיחַ אִיךָ מָה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ מִתְּאִים לְדַבְּרֵי חז"ל, אִךְ בְּזֹאת אִי"ה נִמְשָׁיִךְ מִחֵר.

לבושה, וכתִּיב (דניאל ה טז) ארגוֹנָא תִּלְבַּשׁ וְהַמְנִיכָא דִּי דַּהְבָּא עַל צוּאֲרֵךְ. וְהַתְּכִלַת גַּם הַיּוֹם לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ לְלַבֵּשׁ חוּץ מִמֶּלֶךְ גּוֹיִם, וְכַתִּיב (אסתר ח טו) וּמִרְדְּכִי יֵצֵא מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת וְחֹר וְעֵטֶרֶת זֶהָב גְּדוּלָּה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן, וְהַתְּכִרִיךְ הוּא הַמַּעֲיֵל שִׁיעֻטָּף בּוֹ.

פרק ג' סימני חז"ל

יוֹם שְׁלִישִׁי

דן: ר' מִשֶּׁה עָלִידָה כָּעֵת לְהוֹכִיחַ שְׁחָלְזוֹן הַמּוֹרְקָס – אַרְגָּמוֹן קָהָה קוֹצִים, מִתְּאִים עִם מָה שְׁאָמְרוּ חז"ל עַל חָלְזוֹן הַתְּכֵלֶת.

מִשֶּׁה: חוֹבָה עָלֵינוּ לִדְעַת מַהוּ גִדְרוֹ שֶׁל צִבְעֵה הַתְּכֵלֶת שְׁנֹאֲמַר בַּתּוֹרָה. כְּלוּמַר מַהוּ הַמְכַשִּׁיר שְׁנוֹתֶיךָ אֶת הַשֵּׁם 'תְּכֵלֶת', שְׁלוּלִי זֹאת אִינוֹ בְּגִדְרָה 'תְּכֵלֶת' שֶׁבַּתּוֹרָה.

גִּדְרָה תְּכֵלֶת שֶׁל מִצְוָה

אָמְרוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא⁴²: מִן הַחָלְזוֹן כְּשֶׁרָה שְׁלֹא מִן הַחָלְזוֹן פְּסוּלָה. ע"כ. וְאִם מָה שֵׁישׁ בְּיָדֵינוּ חָלְזוֹן שְׁצוּבֵעַ תְּכֵלֶת מֵאִינָה דִּין הוּא פְּסוּל?

דן: וּמַנֵּין שְׁמָה שֵׁישׁ בְּיָדָה נִקְרָא חָלְזוֹן?

מִשֶּׁה: וּמַנֵּין שְׁאָרֵי שְׁלָנוּ הוּא אָרִי שֶׁל הַתּוֹרָה, וְהַנֶּחֱשׁ, וְהַעֲכָבֵר וְהַפָּרָה וְהַכָּבֵשׁ וְהַעוֹף?

דן: יֵשׁ עַל זֶה מְסֻרָת וְשִׁפָּה יְדוּעָה לְכָל שְׁאָרֵי זֶה אָרִי וּפִיל זֶה פִּיל?

מִשֶּׁה: בְּדִיוֹק יֵשׁ כֹּף עַל הַחָלְזוֹן, כֹּאֲשֶׁר אָמְרוּ הָרַאשׁוֹנִים 'חָלְזוֹן

42 מנחות פ"ד ה"ב:

שָׁבָאִשְׁפּוֹת⁴³ אֵין לָנוּ סִפְּק שְׁנָה הַחֲלִזוֹן שְׁלָנוּ, וְכֵן כָּתַב הַרְמֵב"ם⁴⁴: 'אוֹ
אִם קָשֶׁר בְּקִצָּה הַשְּׂרָשָׁרַת חֲלִזוֹן וְהוּא כְּעֵין צִדָּף עֲשׂוֹי מִבְּרִזָּל נוֹעֲלִין בּוֹ
אֶת הַדִּלְתוֹת, וְאוֹתוֹ הַצִּדָּף הוּא הַצִּדָּף שֶׁל בַּעַל חַי הַיָּמִי הַנִּקְרָא חֲלִזוֹן',
ע"כ. וּבִכְמָה מְקוֹמוֹת אָמְרוּ שֶׁחֲלִזוֹן הוּא שְׂשִׁישׁ עָלָיו נִרְתִּיק. בַּמִּדְרָשׁ
(שֶׁהַש"ר ד' וְעוֹד מְקוֹמוֹת): אָמַר לִיה וְלֹא הָיוּ גְדִלִים, אָמַר לִיה צֹא
וְלִמַּד מִן הַחֲלִזוֹן שֶׁכָּל זָמַן שֶׁהוּא גְדִל נִרְתִּיקוּ גְדִל עִמּוֹ, ע"כ.

דו: רִאִיתִי שֶׁכָּתְבוּ שְׂרַש"י סִבֵּר שֶׁחֲלִזוֹן הִתְכַּלֵּת הוּא תוֹלַעַת וְהוּא כְּמִין
דָּג קָטָן, וְאִם כֵּן יִשְׁנֻ חֲלִזוֹן שֶׁהוּא חֲמֹט וְיִשְׁנֻ שֶׁהוּא תוֹלַעַת.

מִשָּׁה: וְהִכִּי קָרָא שְׁמוֹ חֲלִזוֹן⁴⁵? לָמָּה אֵין שְׁמוֹ 'תוֹלַעַת', 'חֲלִזוֹן' מוֹכַח מְכַל
מְקוֹם שֶׁהוּא תוֹלַעַת שְׂשִׁישׁ עָלָיו צִדָּף (לְבוּשׁ, קִלְפָּה). וְהֵם כָּל הַהֲחִלְזוֹנוֹת
כּוֹלֵל חֲלִזוֹן הִתְכַּלֵּת.

שְׁמִישוֹן: מַה שֶׁהִבֵּאתָ מִהַתּוֹסֵפֶתָא שְׁמֵן הַחֲלִזוֹן כְּשֶׁר, גַּם אִם יוֹדְעִים
אֲנִי מַהוּ חֲלִזוֹן מִזֵּין לָהּ שְׁכִינּוֹ עַל כָּל חֲלִזוֹנוֹת שְׁמָא עַל חֲלִזוֹן מְסִים
שֶׁבְּזִמְנָם צָבַע תְּכֵלֶת?

מִשָּׁה: רִאשִׁית, הִיתְכֵּן שְׁאָמְרוּ כָּלֵל שְׁמֵן הַחֲלִזוֹן כְּשֶׁרָה, כְּאִשֶּׁר חֲלִזוֹן
אֶחָד כְּשֶׁר וְאֶחָד פְּסוּל? אָבֵל מוֹכַח מִיָּנִיָּה וּבִיָּה בְּאוֹתָהּ הַתּוֹסֵפֶתָא שֶׁכָּל
חֲלִזוֹן כְּשֶׁר. שְׁלִגְבִּי תוֹלַעַת שְׁנִי, אָמְרוּ תוֹלַעַת שְׁבִהָרִים כְּשֶׁרָה וְלִמְדוּהוּ
מִפְּסוּק, וְעוֹד כְּמָה דְּבָרִים שֶׁחֲלָקוּ בְּאוֹתוֹ הַמִּין עֲצָמוֹ עֵי"ש, וּבָזָה לֹא
חֲלָקוּ. וְכֵן שׁוֹפֵר שֶׁל פָּרָה לְגִבִּי רֹאשׁ הַשְּׁנָה שֶׁלֹּדַעַת חֲכָמִים פְּסוּל, הִיעֲלָה
עַל הַדַּעַת שֶׁאֲנִי נִחְלַק שְׁמִין אֵיל כְּזֶה כְּשֶׁר וּמִין אַחֵר פְּסוּל?

אָךְ ר' שְׁמִישוֹן, עֲצָם הַשְּׂאֵלָה בְּמַחֲלָה מְכַבּוּדָּהּ אֵינָנָה נְכוֹנָה, מְשׁוּם

43 שיטה לר"ן ריטב"א הנדפ"ח שבת עד.

44 כלים פ"ב מ"א

45 ורבים הראשונים והאחרונים תרגמו את החומט 'לימצא' והוא חלזון בלע"ז.

כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

שֶׁהִבְרִיתָא לֹא מִדְּבַרְתָּ אִיךְ לְזִהוּתוֹ, אֲלֵא מֵהוּ הַמְכַשִּׁירוֹ, וְכִהְלָכוֹת נֹסְפוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ שָׁם: 'יֵשׁ זֶה פֶּשֶׁתָּן הַבִּיָּאָה מִן הַקִּנְבוֹס פְּסוּלָה'. 'הַחֲצוּצָרָה אֵינָה כְּשֶׁרָה אֲלֵא מִן הַכֶּסֶף עֲשָׂאָה מִן הַגּוֹשׁ כְּשֶׁרָה, מִשָּׂאֵר מִיְּנֵי מִתְכוֹת פְּסוּלָה', ע"כ.

וְאִם יֵשְׁנוּ דִין בַּתּוֹרָה שֶׁהִתְכַלֵּת צָרִיכָה לִהְיוֹת מִמֵּין חֲלָזוֹן מְסִים הָרִי הַעֲקָר חֶסֶר, מִשּׁוֹם שֶׁהִבְרִיתָא לֹא בָּאָה לְבָאֵר אֶת כָּל דִּינֵי הַתְּכַלֵּת לְמַעֲשֶׂה, כְּפִי שֶׁלֹּא בָּאָה לְבָאֵר אֶת דִּינֵי הַחֲצוּצָרָה. אֲלֵא אוֹמֶרֶת אֶת הַמֵּין שֶׁהַחֲצוּצָרָה נִכְשָׁרֶת בּוֹ, וְעַל זֶה הִדְרֹךְ אוֹמֶרֶת אֶת הַמֵּין שֶׁהִתְכַלֵּת שֶׁבַתּוֹרָה כְּשֶׁרָה בּוֹ.

שְׁמִישׁוֹן: אָבֵל בְּמַסְכֶּת מִנְחוֹת אָמְרוּ סִימָנִים בְּחֲלָזוֹן הַתְּכַלֵּת וְהִרְאִישׁוּנִים הַבִּיאוּם – לְכֹה"פ אֶת חֲלָקָם – לְהִלָּכָה, וְאִם כָּל הַחֲלָזוֹנוֹת כְּשָׁרִים מִדּוּעַ אָמְרוּ סִימָנִים?

מִשָּׂה: בְּקִצּוֹר, לְדַבְּרִיךְ הַפּוֹנָה בְּסִימָנִים הוּא כְּדִלְהֵלֶן: יֵשְׁנָם כַּמָּה חֲלָזוֹנוֹת הַצּוֹבְעִים תְּכַלֵּת, וְיֵשְׁנָם כַּמָּה דִּינִים מִיַּחֲדִים בְּחֲלָזוֹן א. שִׁישָׁה לְדָג, וְאִם לֹא פְסוּל. ב. שְׁעוּלָה לַע' שָׁנָה אִם לֹא פְסוּל. ג. שְׁדוּמָה לָיִם וְאִם לֹא פְסוּל...

שְׁמִישׁוֹן: בְּרוּר שֶׁלֹּא! אֵין דִּין דְּאוֹרִיתָא בְּחֲלָזוֹן שִׁיעָלָה פַּעַם בְּשַׁבָּעִים שָׁנָה וְיִדְמָה לְדָג, אֲלֵא חַז"ל נִתְּנוּ לָנוּ פְּלִים כְּדִי שֶׁנִּגְיַע לְאוֹתוֹ הַחֲלָזוֹן שְׁצוֹבֵעַ.

דן: יֵשׁ שֶׁטַעֲנוּ שֶׁהָרִי בְּזִמְנֵי חַז"ל הִדְבֵּר הָיָה יָדוּעַ לְכָל, אֲלֵא בָּאוּ לְתֵאֵר אֶת חֲלָזוֹן הַמַּצָּוָה.

מִשָּׂה: כְּלוּמַר זֶה בְּרוּר, שֶׁלֹּא אָמְרוּ סִימָנֵי כְּשָׁרוֹת שֶׁל חֲלָזוֹן הַתְּכַלֵּת, אֲלֵא נִתְּנוּ לָנוּ אֶת הַיְדִיעָה עַל טְבַעְיוֹ, כְּלוּמַר תֵּאֲרוּ אֶת הַחֲלָזוֹן שֶׁצָּבְעוּ בּוֹ אַז, אוֹ כְּדִי שֶׁנוֹכַל לְמוֹצְאוֹ, אוֹ כְּדִי לְתֵאֵר אֶת מִין הַמַּצָּוָה שֶׁצּוֹבֵעַ

וענין יש בזה.

נסכם את הענין – ישנם ב' אפשרויות: א' שיש מין חלזון אחד שצובע תכלת ואין בלתו. ב'. ישנו מין נוסף, או שהוא פשר או שהוא פסול. אם ישנו מין אחד (שזה הפשטות) אין כאן קשיא, משום שאמרו את טבעיו של אותו החלזון היחיד. ואם מצאנו חלזון ימי שצובע תכלת – זה הוא ולא אחר כי אין מין אחר. וממילא מכאן ואילך יש לנו רק לישוב את מה שנאמר בו אבל ודאי שהוא המין.

אך אם ישנו מין נוסף מכרח שכאשר דברו על חלזון שצובע תכלת לא פנוו שישנו אחר שהוא פסול, אלא בפועל צבעו בחלזון מסים, משום שלהדיא בתוספתא שפשר. ואין מקום לומר שהגמרא דידן לא מתיישוב עם דברי התוספתא, ראשית שיש להפך ולהפך עד שנאמר כזאת, ושנית, שכפי שנתבאר הגמרא לא נתנה סימני פשרות, אלא אפשרות זהוי ולא אמרו בזה שיש פסול בחלזון אחר.

מלבד שעצם הדבר הוא מוכח שלא יתכן, כאשר חלקו בין תכלת לקלא אילן או בין ערבה לצפצפה, להדיא הגמרא שוללת את המין הפסול, וכאן בא פרמז שאינו מזכר שפונת הגמרא שיש ב' מינים שצובעין תכלת, ואמרו סימנים כדי לשלל את החלזון האחר שצובע תכלת? אבל אין צריך לזה משום התוספתא הנ"ל.

שמשון: ר' משה ישנה נקודה נוספת שגם היא לא תתכן, מדוע הוא פסול? כלומר היכן רמזי חז"ל על דרשה או למוד שתכלת הוא מחלזון מסים – והאחר שצובע צבע זהה הוא פסול. כפי שמצאנו לגבי שופר⁴⁶, וקלף (לסת"ם) מן הבהמה הפשרה ושאר חלקי התורה?

משה: ומה שהקשיתם מדוע הביאו סימנים אלה להלכה, משם ראוי

להפוך! כתב הרמב"ם: "וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אף על פי שהוא כעין הרקיע, כגון שצבעו באסטיס או בשחור או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית", עכ"ל.

ואם כונת הרמב"ם בסימניו, לומר שישנו דין שרק חלזון מסים כשר כלולב ואתרוג, למה נתן טעם מצד פסול בצבעו? הנה לו לתן טעם מצד פסול במינו כארבעת המינים שהצפצפה פסולה כי אינו המין, מוכח שהסימנים הם כדי שנוכל לזהות את החלזון הידוע, אבל אין דינו במין אלא דינו בענין אחר. וכל זה הוא לשיטת הרמב"ם הסמ"ג והחננוף שפסקו בריתא זו – לכל הפחות בחלק מהסימנים, אבל הרי"ף והרא"ש שכתבו הלכות לגבי תכלת, בפשטות לא פסקו בריתא זו כלל.

משנה: יש להוסיף על דבריה ר' דן, הרי חלזון מסים אינו כתוב בתורה, אלא ידעוהו חז"ל, ואם ישנו דין שדוקא מין מסים כשר, הרי הלכה למשה מסיני הוא. ותמה שלא כתוב דבר זה לא בגמרא ולא ברמב"ם ולגבי ד' מינים כתב הרמב"ם⁴⁷: 'וכל הדברים האלו מפי השמועה ממשה רבנו נתפשו'.

דן: והרי קלא אילן הוא פסול, אע"פ שהוא צבע זזה, מוכח שיש כאן דין דאורייתא או הלמ"מ לצבע ממין מסים.

משנה: מצאנו ב' באורים מדוע קלא אילן פסול, ובעצם זהו הבאור לדברי התוספתא מדוע דוקא מן החלזון כשר: מהרא"פ ורש"ס סברו שמה שאמרו בירושלמי⁴⁸: 'מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל דבר שיש בו רוח חיים' זו דרשה שצריך דוקא מהחי, אמנם הפני משה מבאר שם אחרת.

47 הלכות סוכה ולולב פ"ז ה"ד.

48 כלאים פ"ט ה"א

וברמב"ם שֶׁהֵבֵאנוּ לְעֵיל מִשְׁמַע שֶׁהִפְסוּל הוּא שְׁאִינוּ עוֹמְד בְּצַבְעוֹ. וְעַל זֶה כָּתַב הַתַּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל: "מִשְׁמַע דָּאם רַק אִינוּ קָלָא אֵילָן אֲף שְׁלֹא נִצְבֵּעַ מִחֲלָזוֹן עַכ"פּ מִדְּאִינוּ מִשְׁתַּנָּה מִיּוֹפִי, כְּשֶׁר בֵּין לְצִיצִית בֵּין לְבִגְדֵי כְּהוֹנָה⁴⁹". אֲף מִשּׁוּם שְׁאֲמָרוּ שְׁלֹא מִן הַחֲלָזוֹן פְּסוּלָה, לְמַעֲשֵׂה לֹא נִקַּח תְּכֵלֶת שְׁאִינוּ מִן הַחֲלָזוֹן, וְכֵן הַמְשַׁמְעוֹת הַפְּשוּטָה שֶׁל כָּל הַדְּנִים בְּזֶה.

וּרְש"י כָּתַב בְּאוֹר אַחֵר, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "תְּכֵלֶת – צֶמֶר הַצְּבוּעַ בְּדָם חֲלָזוֹן". כְּלוּמַר שֶׁבְּאוֹר הַמְּלָה 'תְּכֵלֶת' הוּא מִין בְּגָד הַצְּבוּעַ בְּדָם חֲלָזוֹן, וְלִילֵי הָכִי אִינוּ נִקְרָא בְּשֵׁם 'תְּכֵלֶת', וּמִמִּילָא קָלָא אֵילָן פְּסוּל. עַל כָּל פְּנִים לְכָל הַבְּאוּרִים אִם מְצִאנוּ חֲלָזוֹן אַחֵר הַצְּבוּעַ תְּכֵלֶת שְׁעוֹמֵד בְּיוֹפִיו כְּפִי שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם אִינוּ פְּסוּל. מִשּׁוּם שֶׁהוּא מְדַבֵּר שִׁישׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וְצַבְעוֹ עוֹמֵד וְאִינוּ מִתְּנֶה, וְהוּא חֲלָזוֹן.

שְׁמִשּׁוֹן: אִיךָ לְדַעַת רְש"י מִתִּישָׁבֶת הַבְּרִיתָא "תְּכֵלֶת אֵינָה כְּשֶׁרָה אֶלָּא מִן הַחֲלָזוֹן, שְׁלֹא מִן הַחֲלָזוֹן פְּסוּלָה", מִשְׁמַע שִׁישׁ 'תְּכֵלֶת' שְׁלֹא מִן הַחֲלָזוֹן, וְלְדַעַת רְש"י הַמֶּשֶׁג 'תְּכֵלֶת' הוּא מִהַחֲלָזוֹן.

דו: מְצִינוּ כֵּן בַּמִּשְׁנָה⁵⁰: "כָּל הַשּׁוּפְרוֹת כְּשֶׁרִים, חוּץ מִשָּׁל פָּרָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרָן". כְּלוּמַר שֶׁבְּתַחֲלָה קָרָא הַמִּשְׁנָה לְקָרָן שֶׁל פָּרָה ג"כ שּׁוּפֹר,

49 כללי בגדי קודש של כהונה. ומשמע כדבריו בדברי הכפתור ופרח שהביא דברי הרמב"ם בפירוש המשניות וז"ל (פ"ס): כתב הר"ם בפירוש המשנה מסכת מנחות על מצות ציצית (פ"ד מ"א), ותכלת אינו נמצא בידינו היום לפי שאין אנו יודעים צבעו, שאין כל עין תכלת בצמר נקרא תכלת אלא תכלת ידועה שאי אפשר היום לעשותה ועל כן אנו עושין בלבן לבדו, עכ"ל. ולכאורה נראה בדבריו שהאי ידיעה הוא הצבע ולא מין הצובע, אלא שקשה לומר שכוונתו שאין יודעים את הכחול בקהות מסוימת וכדומה, משום שמאוד לא משמע כך ברמב"ם ובשא"ר וכפשנ"ת, אלא שכפי שכתב הרמב"ם ביד החזקה, שישנו דין בתכלת ידועה שעומדת ביופיה וזאת לא היה בידם בעת ההיא.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שלישי

'כָּל הַשּׁוֹפְרוֹת... חוץ', אָךְ לְאַחַר הַדִּין, אֵינּוּ 'שׁוֹפֵר' אֲלָא 'קָרֵן' וּפָסוּל.
שְׁמִשּׁוֹן: לְדַבְרִיךְ לָמָּה לָּנוּ לְבָדוּק אֶת סַמְנֵי הַגִּמְרָא וְהָרֵאשׁוֹנִים בְּלֹא
הַכִּי זֶה כָּשֶׁר.

מִשָּׁה: אָמַת דְּבַרְתָּ! בְּעֵצָם כָּל הַדִּיּוֹן מִכָּאן וּלְהֵבֵא לְגַבִּי זֶהוּי ה' אֲרַגְמוֹן
קֹהֶה קוֹצִים' – ה' מוֹרְקָס' עִם הַחֲלָזוֹן שֶׁל חַז"ל הוּא לְרוֹחָא דְּמִילְתָּא
בְּלִבָּד!

אָבֵל רְצוֹנִי לְהַדְגִּישׁ שְׁטַעֲנָתִי שָׁדָם הַמוֹרְקָס תִּכְלֶת הוּא, אֵינּוּ רַק מִשּׁוּם
שֶׁכָּל חֲלָזוֹן כָּשֶׁר. אֲלָא מִפְּאֵת הָרֵאשׁוֹת הַבְּרוּרוֹת שֶׁהוּא הוּא הַחֲלָזוֹן שֶׁל
חַז"ל, אֲלָא בָּאנוּ לוֹמַר לְשִׁיטַת הַטּוֹעֵן שֶׁמָּה שִׁישׁ בִּינְדִּינוּ אֵינּוּ הַחֲלָזוֹן
שֶׁדִּבְרוּ בוֹ חַז"ל, מַעֲקָר הַדִּין הַחֲלָזוֹן הַנוֹכְחִי יִכָּשֶׁר מֵהַטַּעַם הַזֶּה.

דן: אַתָּה עַכ"פּ טוֹעֵן שֶׁהַאִק"ק זֶהוּ מֵה שֶׁצָּבְעוּהוּ בִּימֵי חַז"ל, וּמִתִּישֵׁב
עִם דְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ.

מִשָּׁה: חַד מִשְׁמָעִי.

שְׁמִשּׁוֹן: מְכַבֵּד אַתָּה לְהַתְחִיל לְזֵהוּת אֶת הַחֲלָזוֹן שֶׁבִּינְדָה, תִּתְאָר אוֹתוֹ
וְתִבִּיא אֶת דְּבָרֵי חַז"ל וְהָרֵאשׁוֹנִים בְּמִבְנֵה גּוֹפּוֹ.

מִשָּׁה: חֲלָזוֹן הַפּוֹרְפּוֹרָא – הַמוֹרְקָס טְרוֹנְקוּלוֹס, וּבְלִשׁוֹן הַמוֹדֶרְנִית
אֲרַגְמוֹן קֹהֶה קוֹצִים, הוּא חֲלָזוֹן קֶטָן מְרַכֵּב מִתּוֹלַעַת קִטְנָה שִׁישׁ עָלֶיהָ
קֹנֶכֶ'ה (נֶרְתִּיק, בְּלִשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ), מְבִנֶה גּוֹפּוֹ רָחֵב בְּאַמְצָעוֹ, וְצָר בְּרֵאשׁוֹ
וּבְסוּפוֹ. חֵי בְּקֶרֶקְעִית הַיָּם אוֹ צְמוּד לְסִלְעִים, כְּמַעַט וְלֹא רוֹאִים בוֹ תּוֹזוּת.
יֵשׁ עָלָיו פֶּסֶלֶת שֶׁל צְמָחִים וּבִעָלֵי חַיִּים זְעִירִים שֶׁנִּקְרָא צִימָדָה בִּיּוֹלוֹגִית
שֶׁמְקֻשָּׁה מְאֹד לְזֵהוּתוֹ בִּיָּם. וַיֵּשׁ בָּזֶה קִשִּׁי לְצִידוֹ. לְאַחַר מוֹתוֹ נִרְקָב
תּוֹכוֹ וְנִשְׁאָר הַנֶּרְתִּיק בְּלִבָּד, וְזֶה מֵה שֶׁקּוֹרְאִים 'צִדָּה'. פְּעָמִים רַבּוֹת הַיָּם

פּוֹלָטוּ וְזָהוּ הַצִּדָּק שְׂבָחוּפִים. לְאַחַר זָמַן הַצִּיּוּמָה שָׁלוּ אֵט אֵט יוֹרְדָת וּמִשְׁנָה אֶת צָבָעֵיו עַל יְדֵי הַשָּׁמֶשׁ וּמִזְג הָאֲוִיר וְכוּ'.

מִצּוֹי הוּא בֵּינָם הַתִּיכּוֹן, וּבְאַרְץ יִשְׂרָאֵל נִמְצָא הוּא בְּעֵקֶר בְּצִפּוֹנָה. וְכֵן נִמְצָא בְּאַרְצוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת עַל שְׁפֹת יָם הַתִּיכּוֹן. כִּיּוֹם מִיּוֹבָאִים הַחֲלִזוֹנוֹת בְּעֵקֶר מִיּוֹן. (יִשְׁנָם יָמִים נוֹסָפִים בָּהֶם הוּא נִמְצָא אֲבָל עֵקֶר הַמִּצְאוֹתוֹ הִיא בֵּינָם הַתִּיכּוֹן, וּמִשָּׁם תַּעֲשִׂית הַתִּכְלָת בְּעֵבֶר וּבִהְיָה).

וְאֵלּוּ דְּבָרֵי חַז"ל וְהִרְאִישׁוֹנִים:

ת"ר, חֲלִזוֹן זֶהוּ גּוּפוֹ דְּוִמָּה לָיִם, וּבְרִיתוֹ דְּוִמָּה לְדָג, וְעוֹלָה אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה, וּבְדָמוֹ צוֹבָעִין תִּכְלָת, לְפִיכָךְ דָּמִיו יְקָרִים (מִנְחוֹת מִדָּה).

רַמְבַּ"ם (הַלְכוֹת צִיצִית פ"ב ה"ב): מְבִיאִין דָּם חֲלִזוֹן וְהוּא דָּג שְׂדוּמָה עֵינָיו לְעֵין [הַיָּם] (הַתִּכְלָת) וְדָמוֹ שָׁחֹר כְּדִיו וּבֵינָם הַמִּלָּח הוּא מִצּוֹי, ע"כ.

וּבִקְצוֹר אֵלּוּ דְּבָרֵי חַז"ל וְהִרְאִישׁוֹנִים בְּמִכְנֶה גּוּפוֹ שֶׁל חֲלִזוֹן הַתִּכְלָת:

א. גּוּפוֹ דְּוִמָּה לָיִם – גַּמ' שֵׁם. דְּוִמָּה עֵינָיו לְעֵין הַיָּם (רַמְבַּ"ם שֵׁם).

ב. דָּג – זוּה"ק, רַמְבַּ"ם, רַש"י, תוֹסְפוֹת. סֵפֶר הַמִּנְהִיג (עֲמוּד תַּרְמָא). אֲבִרְבִּנְאֵל (בַּמְדָּבָר טו).

ג. בְּרִיתוֹ דְּוִמָּה לְדָג – (גַּמ' שֵׁם).

ד. עוֹלָה אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה, לְפִיכָךְ דָּמִיו יְקָרִים. (גַּמ' שֵׁם).

ה. דָּג קָטָן – רַש"י. (שַׁבַּת עַד). מֵאִירִי (שַׁבַּת עַג). אֲבִרְבִּנְאֵל (שֵׁם).

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

- ו. אֵינּוּ בַּעַל אֲבָרִים אֲלָא גּוּף אָטוּם כְּחִלְזוֹנוֹת שְׁבֹאֲשָׁפוֹת. – ר"ן, רִיטָב"א (הנדפ"ח) בְּשֵׁם הַרְשֵׁב"א, וְהַרְמַב"ן (שם).
 - ז. כְּמִין תּוֹלְעָת – רֶש"י (מנחות מב.) רֹאבִי"ה (קצד.) ר"ש (תורת כהנים מצורע פרשתא א' יד).
 - ח. תְּלִזוֹן הוּא גָחַשׁ – (גמ' בכורות לח:).
 - ט. דָּמוֹ מִפֶּקֶד פֶּקִיד (תוס' שבת שם).
- יִשְׁנֵם עוֹד דְּבָרִים שְׁנֵאמְרוּ בוֹ, אֲךָ לָעֵת עֲתָה נִדּוֹן בְּאַלּוֹ:
חִלְזוֹן הַמוֹרֶקֶס הוּא כְּמִין תּוֹלְעָת, וְהוּא גּוּף אָטוּם כְּחִלְזוֹנוֹת שְׁבֹאֲשָׁפוֹת,
וְהוּא קָטָן, וְנִרְתִּיקוֹ גִּידֵל עֲמוֹ.

בְּרִיתוֹ דּוּמָה לְדָג

שְׁמִישׁוֹן: 'בְּרִיתוֹ דּוּמָה לְדָג' הֵיאֵךְ מִתְקַיֵּם, וּבְכָלֵל 'דָּג' וְ'דּוּמָה לְדָג' אֵינּוּ סְתִירָה?

דן: גַּם רָאִיתִי שְׁטוּעֲנִים מִתְנַגְּדִי הַתְּכַלֵּת שְׁהַרְמַב"ם כְּתִב דָּג, כְּלוּמַר שֶׁהוּא דָּג מִמַּשׁ, וְהַמוֹרֶקֶס אֵינּוּ דָּג, וְאַף אִם יֵשׁ פְּלוּגָתָא בְּזָה מִי יֵימַר לָךְ כִּמָּאן הִלְכְּתָא?

מִשָּׁה: בְּיַדֵּינוּ אֵין שׁוּם גִּירְסָא אַחֲרֵת בְּגַמ' מְלִבַּד 'דּוּמָה לְדָג'. וְכָךְ מִפְּרִשׁ בְּרַב נְסִים גָּאוֹן וּבְכֻמָּה רֵאשׁוֹנִים. וְהָרִי 'דּוּמָה' אֵינּוּ הַדְּבָר עֲצָמוֹ, אִם הוּא דָּג אֵיךְ שִׁיף לּוֹמַר שֶׁהוּא דּוּמָה לְדָג⁵¹? מְלִבַּד זֹאת הָרִי הוּא חִלְזוֹן, וּבְכָל

51 ויש שרצה לטעון ש'דומה' ייתכן לשון של הדבר עצמו שאמרו (סוכה ה.) 'דתניא: ציץ דומה כמין טס של זהב, ורחב שתי אצבעות, ומוקף מאזן לאזן, וכתוב עליו וכו'". והרי שם הוא טס זהב עצמו, כמבואר. והבאור בזה, שהציץ הוא מעשה אדם משום כך אמרו 'דומה' שלקחו טס של זהב ועשאוהו ציץ. אבל מעולם לא מצאנו שאמרו על פיל שדומה לפיל, והעוף דומה לעוף. והדברים פשוטים.

מָקוֹם שֶׁמִּזְכֵּר חֲלִזוֹן בְּקוֹשֶׁר לְעִנְיָנִים אֲחֵרִים אֵינוֹ מְלֵה נִרְדֶּפֶת לְדָג כָּלָל.
כַּגּוֹן⁵²: 'אִיבְעִיָּא לְהוֹ: חֲלִזוֹן הוּא נָחַשׁ, אוּ דִלְמָא חֲלִזוֹן אוּ נָחַשׁ'. וְכֵן⁵³
'אֶמֶר לִיה צֵא וּלְמַד מִן הַחֲלִזוֹן שְׂכָל זְמַן וְשֶׁהוּא גָּדֵל בְּרִתִּיקוּ גָּדֵל עֲמוּ'.
וְכ"כ סִמ'ג⁵⁴: 'וְתִרְגּוּם שֶׁל תַּבְּלִיל חִילִיז וְכֵן כְּנוּהוּ חֲכָמִים בְּכּוֹרוֹת'⁵⁵.
וְכָל הַמָּקוֹמוֹת הַנ"ל מְדַבֵּר עַל דְּבָר שֶׁאֵינוֹ דָּג, אֲלָא כְּעֵין תּוֹלְעַת.

שְׁמִישׁוֹן: יֵשׁ לָהּ שְׂאֵלָה מְצִינָת, אֲדָּ מַה נַּעֲשֶׂה שְׁפָרְמָב"ם כְּתוּב 'דָּג' וְכֵן
בְּרַבְנּוּ בְּחִי⁵⁶?

מִשָּׁה: וְגַם בְּזוֹה"ק⁵⁷ כְּתוּב 'נוֹנָא'. וְרַש"י⁵⁸ כְּתַב כְּמִין דָּג קָטָן. וּבְתוֹסְפוֹת⁵⁹
כְּתִבּוּ דָּג. וְלִטְעָמִיךְ, מַה יַּעֲנוּ עַל כֶּף הַמִּפְקָפְקִים? גַּם אִם נֹאמֶר שְׁהֲרַמְב"ם
גָּרַס אַחֲרֵת שֶׁהוּא 'דָּג' לֹא דוֹמָה לְדָג, אֲדָּ רַש"י גָּרַס גִּירְסָא דִּידָן 'דוֹמָה
לְדָג', וְאִיךְ כְּתַב דָּג קָטָן. אוּ שְׂמָא יֹאמְרוּ שְׁרַש"י תָּזַר בּוֹ? ...

דָּן: לֹא, לֹא, לֹא כ"כ מִהֵר אֹמְרִים שְׁרַש"י תָּזַר בּוֹ, וּבִפְרָט שֶׁלפִּי"ז גַּם
תּוֹס' גָּרַס אַחֲרֵת בַּגְמ', וּבְכָלֵל הָרִי הֵבֵאתָ שְׁבִזוּה"ק כְּתוּב 'נוֹנָא' וּבַגְמ'
דִּידָן לֹא מְצִאנוּ גִירְסָא אַחֲרֵת שֶׁבְּמָקוֹם 'דוֹמָה לְדָג' כְּתוּב 'דָּג', וְכֵן הֵבֵאתָ
רְאִיּוֹת שֶׁהַחֲלִזוֹן הוּא תּוֹלְעַת וְלֹא דָּג, יֵשׁ כָּאֵן צָרָךְ בְּהִבְנָה נְכוּנָה שֶׁל
הָעִנִּין.

52 בכורות לח:

53 שיר השירים רבה פרשה ד, וכן נמצא בפסיקתא דרב כהנא.

54 לאוין שח:

55 לח.

56 פרשת בהעלותך פי"ב

57 פרשת שלח קסג:

58 שבת עד:

59 שבת עג:

כִּנְיָ אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

מִנְשָׁה: אִם לֹמְדִים אֶת דְּבָרֵי חֲז"ל וְהִרְאִשׁוּנִים מִתּוֹךְ חֲז"ל וְהִרְאִשׁוּנִים עֲצָמָם, וְלֹא מִדַּעֲתָנוּ לְבַד מֵה' הַפֶּשֶׁט הַפְּשׁוּט', הַכֹּל נַעֲשֶׂה כְּמִישׁוֹר וּמִיָּשָׁב דָּבָר דְּבוּר עַל אוֹפְנָיו:

אָמְרוּ בְּמַכִּילְתָּא (רְאֵה הַלְשׁוֹן בְּהַעֲרָה⁶⁰), שְׂכַאֲשֵׁר אָמְרָה תוֹרָה 'לֹא תַעֲשֶׂה לָּךְ פֶּסֶל', כָּלֵלָה אֶת כָּל הַמַּצִּיאֹת שֵׁשׁ בְּכָלֵל בְּעוֹלָמָנוּ, וְנֹאמַר 'תִּבְנִית כָּל דָּגָה', כְּלוֹמַר שֶׁדָּגָה כּוֹלֵל אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּמִים.

שְׁמִישׁוֹן: אוּלֵי 'דָּג' וְ'דָגָה' אֵלּוּ ב' מִיָּנִים אַחֲרִים?

מִנְשָׁה: גָּמְרָא עֲרוּכָה הִיא בְּמַסְכַּת נְדָרִים (נא:): וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בִּיָּאוֹר מִתָּה, קִטְנִים מִתּוֹ גְּדוּלִים לֹא מִתּוֹ? אֵלָּא, דָּגָה – מִשְׁמַע גְּדוּלִים וּמִשְׁמַע קִטְנִים, וּבְנְדָרִים הֵלֶךְ אַחֵר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. ע"כ.

שְׁמִישׁוֹן: וּמַצָּאנוּ כְּזֹאת בְּפִרְשֵׁת נֹחַ שֶׁנֶּאֱמַר 'מִכָּל אֲשֶׁר בָּחֲרָבָה מִתּוֹ', וְדָרְשׁוּ חֲז"ל⁶¹ וְהִבְיָאָם רַש"י 'וְלֹא דָגִים שְׂבִיבִים', וְהָרִי דָרְשׁוּהוּ מִכָּד:

60 וז"ל המכילתא דרבי ישמעאל (יתרו ו'): לא תעשה לך פסל. יכול לא יעשה לו גלופה, אבל יעשה לו אטומה, תלמוד לומר וכל תמונה. לא יעשה לו אטומה, אבל יטע לו מטע, תלמוד לומר לא תטע לך אשרה. לא יטע לו מטע, אבל יעשה לו של עץ, תלמוד לומר כל עץ כו'. לא יעשה לו דמות כל סמל, אבל יעשה לו דמות בהמה חיה ועוף, תלמוד לומר תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור כנף. לא יעשה לו דמות כל אלה, אבל יעשה לו דמות דגים וחגבים שקצים ורמשים, תלמוד לומר תבנית כל רמש באדמה תבנית כל דגה אשר במים. לא יעשה לו דמות כל אלה, אבל יעשה לו דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, תלמוד לומר ופן תשא עיניך השמימה וגו'. לא יעשה לו דמות כל אלה, אבל יעשה לו דמות מלאכים כרובים ואופנים וחשמלים, תלמוד לומר אשר בשמים. אי אשר בשמים, יכול דמות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות, תלמוד לומר ממעל – לא דמות מלאכים, לא דמות כרובים, לא דמות אופנים. לא יעשה לו דמות כל אלה, אבל יעשה לו דמות תהום וחשך ואפלה, תלמוד לומר ואשר מתחת לארץ.

ואשר במים מתחת לארץ, להביא את הבוביא, דברי רבי עקיבא, ויש אומרים להביא את השברירים. כל כך רדף הכתוב אחר יצר הרע, שלא ליתן לו מקום למצוא לו אמתלת התר, עכ"ל.

61 קידושין יג. סנהדרין קח: זבחים קיג:

וְשָׂרָק בִּיבָשָׁה הָיְתָה גִּזְרַת הַמַּבּוּל, וּמִכָּרַח שְׁכָל הַמֵּינִים שְׂבִיבִים לֹא מָתוּ.
לְהִדְיָא שְׁכָל הַמֵּינִים שְׂבִיבִים נִקְרְאִים 'דְּגִים'.

וְכֵן מִפְּרִשׁ בְּרַמְבַּ"ם בְּהַלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה (פ"ד): ... מִפְּנֵי שֶׁהֵם יְסוּדוֹת
לְכָל גּוֹפִים שֶׁתַּחַת הָרָקִיעַ יִמָּצֵא כָּל גּוֹף וְגוֹף **מֵאָדָם וְבַהֲמָה וְחַיָּה וְעוֹף**
וְדָג וְצִמָּח וּמִתַּכֶּת וְאָבֶן גּוֹלְמוֹ מִחֻבֵּר מֵאֵשׁ וְרוּחַ וּמִיָּם וְעֶפֶר וְכו', עכ"ל.
וּבִזֶּה לְהִדְיָא הַרְמַבַּ"ם בָּא לְכַלֵּל אֶת מֵינֵי הַיְסוּדוֹת וְלֹא סוּג אֶחָד וּכְמוֹ
שֶׁאִינוֹ מְזַכֵּיר אֶרֶץ וְדָב אֱלֹא 'חַיָּה'.

דו: אֲבָל הַרְמַבַּ"ם עֲצָמוֹ כָּתַב בְּהַלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת⁶² שֶׁיֵּשׁ דָּג וְיֵשׁ
שָׂרֵץ הַמַּיִם.

מִשָּׁה: וְזֶהוּ הַיְסוּד דְּחִזְיָנָן הֵכָא מִהַרְמַבַּ"ם וּמִכָּל הַנֶּ"ל: **שֶׁיֵּשׁ שֵׁם שָׁל**
'דָּג' לְכָל בַּעַל חַי שְׂבִיבִים, וְיִשְׁנֻ סוּג בְּתוֹךְ הַדְּגִים שֶׁנִּקְרָא 'דָּג'. וּמִפְּרִשׁ
כֵּן בַּחֲזו"ל שֶׁמִּצַּד אֶחָד הַכֹּל נִקְרָא 'דָּגָה' כִּפִּי שֶׁהֵבֵאנוּ מִהַמְכִּילָתָא, וּמִצַּד
אֶחָד נֶאֱמַר 'דּוּמָה לְדָג' – שֶׁאִינוֹ דָּג, עַל חֲלִזוֹן שְׂבִיבִים. וְכֵן מוּכָח מִתּוֹסְפוֹת
בְּמַסֶּכֶת ב"ק⁶³, שֶׁכָּתַב שָׁמָּה שֶׁאֲמָרוּ שֶׁאֲסוּר לְהַרְבִּיעַ מִין שְׂבִיבִים לֹא
מִדְּבַר בְּדָגִים שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְהַרְבִּיעַ אוֹתָם, אֱלֹא בְּמִין שְׂבִיבִים, וּבְאוֹתוֹ
הַעֲמוּד תּוֹסְפוֹת עֲצָמוֹ⁶⁴ כּוֹתֵב עַל אוֹתוֹ הַדְּבַר 'דְּגִים'. הוּא אֲשֶׁר אֲמָרְנוּ
יֵשׁ בְּמִשְׁמַעוֹת 'דָּג' שֵׁם כָּלִלִי לְכָל הַחַיִּים שְׂבִיבִים, וְיֵשׁ בְּמִשְׁמַעוֹת 'דָּג' שֵׁם
לְקַבּוּצָה מִתּוֹךְ מֵינִים אֵלּוּ. וְכֵאֲשֶׁר בָּאִים לְפָרוּט יוֹתֵר, יֵשׁ מִהֶם שֶׁהוּא
'דָּג' יֵשׁ 'שָׂרֵץ הַמַּיִם' וְיֵשׁ 'חֲלִזוֹן' וְכַדּוּמָה.

שְׁמִישׁוֹן: מִצָּאנוּ כְּזֹאת שְׁכָל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ כְּהֻנִּים, 'וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי

62 פ"ב הי"ב וז"ל שם: אי זהו שרץ המים אלו הבריות הקטנות כמו התולעים והעלוקה
שבמים והבריות הגדולות ביתר שהן חיות הים, כללו של דבר כל שאינו בצורת הדגים לא
דג טמא ולא דג טהור כגון כלב המים והדלפון והצפרדע וכיוצא בהן, עכ"ל.

63 נה. ד"ה להרביע.

64 בד"ה למינו.

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

ממלכת כהנים וגוי קדוש'. וישנם כהנים בפני עצמם. וכן לגבי ארץ כנען, שנקראים כך כל הז' עממין, אף ישנו עם אחד מתוך הז' עממין שנקרא כנעני. וכן כתב הרב המלבי"ם⁶⁵: 'שם חיה וישם בהמה ושתמשו לפעמים לשם הסוג ולפעמים לשם המין'.

מנשה: אמת. עכ"פ הכל מישב, הוא חלזון ימי עם כל סימניו. תולעת כעין נחש, נרתיקו גדל עמו, והוא דג שבים.

שמשינן: ובמה הוא דומה לדג? אדרבה אינו דומה! וראיתי כמה שמוכחים מכך שאינו דומה שחלזון זה אינו התכלת.

מנשה: אמרו חז"ל ההיכל דומה לארי וע"ז נאמר הוי אריאל אריאל⁶⁶, האם ההיכל דומה לארי כלשוננו, שאם רואים אותו היו מדמים שנמצא כאן ארי גדול...? וכן מה שאמרו⁶⁷ על לולב עקם דומה למגל (שפסול), וכן דעת ר' יוחנן שלחם הפנים דומה לספינה רוקדת⁶⁸ הפשט שיש אפשרות לטעות ביניהם?

'דומה' בלשון חז"ל משמעותו שתכונה מסימת או צורה מסימת זהה. בחלזון המורקס צורתו היא שרחב באמצעו וצר בראשו וסופו, ובזה דומה הוא לצורת דג מהמין הפרטי הנקרא דג, שדבר עליו הרמב"ם הנ"ל בהלכות מאכלות אסורות. והמורקס שלפנינו דומה הרבה יותר לדג, מאשר ההיכל דומה לארי.

דו: עדין יש להקשות מדוע לא הביא הרמב"ם את הסימן 'דומה לדג'.

מנשה: יתכן משום ששיטת הרמב"ם להתחיל כל דבר מראשיתו, ורצה

65 ויקרא אות סו

66 מידות פ"ד מ"ז,

67 סוכה לב.

68 מנחות צב:

הַרְמֵב"ם לומר שְׁאִינוּ חֲלִזוֹן שְׂבִיבָשָׁה אֶלָּא שְׂבִיבִים. עַל כָּל פָּנִים הַכֹּל מְתִישָׁב בְּבִרּוּר בְּחִלְזוֹן הַמּוֹרֶקֶס: הוּא דָג מִשּׁוּם שְׂמִין שְׂבִיבִים הוּא, דּוֹמָה לְדָג לְאוֹתוֹ הַדָּג שֶׁנִּקְרָא כֵּן בְּשֵׁמוֹ הַפְּרָטִי מִתּוֹךְ הַמִּינִים שְׂבִיבִים, שֶׁרָחֵב בְּאִמְצָעוֹ וְצָר בְּרֹאשׁוֹ וּבִסּוּפּוֹ. חֲלִזוֹן שְׂיִישׁ לוֹ נִרְתִּיק, תּוֹלַעַת וּכְעֵין נֹחֵשׁ קָטָן בְּתוֹךְ הַנִּרְתִּיק.

דו: רָאִיתִי פֶשֶׁט אַחֵר: הֵרִי לְדַעַת רַש"י הַחֲלִזוֹן הֵנָּה הוּא עוֹלָה לִיבָשָׁה. וּמִשּׁוּם שְׁאִינוּ דָג מִמֶּשׁ כִּי הוּא ג"כ בִּיבָשָׁה, נִקְרָא רַק 'דּוֹמָה' לְדָג שְׂבִיבִים. שְׂמִישׁוֹן: מִמ"נ זֶה לֹא יִתְכַּן, אִם רָצָה לומר שְׂמִישׁוֹם שְׂנִמְצָא גַם כֵּן בִּיבָשָׁה, לִכֵּן הוּא רַק 'דּוֹמָה לְדָג' אִי"ז שִׁיף לְמִשְׁגַּ 'דּוֹמָה' לְדָג, אוֹ שֶׁזֶּהוּ הַנִּקְרָא דָג אוֹ שְׁאִינוּ נִקְרָא דָג, וְאִם הַפְּנוּנָה שֶׁהוּא דּוֹמָה בְּצוּרָתוֹ לְכָל מִין בְּעַל חֵי שְׂבִיבִים אַע"פ שְׁאִינוּ דָג, הֵרִי הַמִּינִים שְׂבִיבִים הֵם שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית, וְמָה שִׁיף לומר עַל מִין מְסֻקִּים 'דּוֹמָה' עַל דְּבָרִים שׁוֹנִים כָּל כּוֹף. אֶלָּא מֵאִי? הַפְּנוּנָה שֶׁהוּא דּוֹמָה לְאוֹתוֹ הַמִּין הַנִּקְרָא דָג, א"כ הִגַּעְנוּ לְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם.

עוֹלָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה

שְׂמִישׁוֹן: גִּרְסִינֹן בְּמִנְחוֹת 'עוֹלָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה' הַמּוֹרֶקֶס הֵרִי אִינוּ עוֹלָה פַּעַם בְּשִׁבְעִים שָׁנָה?

מִלְּשָׁה: רֹאשִׁית יֵשׁ לְדַעַת מָה שֶׁכָּבֵר הַזְכָּרָנוּ שֶׁשִּׁשָּׁה רֹאשׁוֹנִים שְׂבִיבִינֹן פֶּסְקוֹ אֶת הַתְּכֵלֶת לְהִלָּכָה, וְהֵם: הֵרִי"ף, הֵרֹא"שׁ, הַרְמֵב"ם, הַסֵּמ"ג, וְהַחֲנוּךְ וּבִפְסָקֵי הֵרִיא"ז⁶⁹, הֵרִי"ף וְהֵרֹא"שׁ כָּלֵל לֹא פֶסְקוֹ בְּרִיתָא זו,

69 הלכות ציצית ט'.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

הַרְמֵב"ם הַסֵּמ"ג וְהַחֲנוּךְ כָּתְבוּ אֶת סִימָנֵי הַבְּרִיתָא, וְלֹא הִזְכִּירוּ סִימָן זֶה אֲפִילוּ בְּרִמּוֹ, הִיחִיד שֶׁהֵבִיא סִימָן זֶה לְהִלָּכָה הוּא הָרִיא"ז. וְזֶה הָרִי בְּרוּר כְּפִי שֶׁדִּבְּרָנוּ לְעִיל שְׁאִין דִּין שִׁיעָלָה פַּעַם בְּשַׁבָּעִים שָׁנָה, אֲלֵא שָׁנָה חֶלֶק מִטְּבָעֵי חֲלֹזֶן הַתְּכֵלֶת. וְאִם הָרֵאשׁוֹנִים לֹא כָּתְבוּ כֵּן, סָבְרוּ שֶׁלְמַעֲשֵׂה אֵין לְחוּשׁ לְסִימָן זֶה מֵאִיזָה טַעַם שֶׁהוּא.

הַרְדֵּב"ז⁷⁰ כָּתַב: וּבְחֻלְקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן הָיָה עוֹלָה מֵאֱלֹו מִן הַיָּם אֶל הַיַּבְשָׁה וְהָיוּ מְלַקְטִין אוֹתוֹ, וְאַחֵר שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה עוֹלָה, עַכ"ל, מִמִּילָא לֹא שִׁיךְ כָּלֵל לְהַיּוֹם. מֶה שְׂרֹוֹאִים מִכָּאן שֶׁאִם אֵינוּ עוֹלָה קִנְשָׁה לְצוּדוֹ. וְזֶה רוֹאִים כִּיּוֹם שֶׁהוּא דוֹמָה מְאֹד לְקַרְקָעִית הַיָּם וְקִנְשָׁה לְצוּדוֹ. וְנִבְאָר הַיּוֹם שָׁנָה הַבְּאוּר בְּדוֹמָה לָיִם.

דן: יֵשׁ בְּיָדֵנוּ לְהַכְרִיעַ? וּבִפְרָט שְׂרַש"י בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת⁷¹ מְפָרֵשׁ שֶׁעוֹלָה מֵהַיָּם לִיַּבְשָׁה אַחַת לְשַׁבָּעִים שָׁנָה כְּפִשׁוּטוֹ, וְכֵן מִמֶּשׁ מְפָרֵשׁ בְּרַב שְׁמוּאֵל ב"ר חוֹפְנִי גָּאוֹן⁷² וּבִיד רָמָה⁷³?

מִשָּׁה: יִתְכַּן שְׂרַש"י לֹא כָּתַב הִלָּכָה, אֲלֵא מְפָרֵשׁ אֶת הַגְּמָרָא ע"פ הַמְּצִיאוֹת שֶׁהִיתָה בְּחֲלֹזֶן הַתְּכֵלֶת בְּזִמְנָם. וְכֵן שְׁאָר מְפָרָשִׁים שֶׁהִבְאֵת.

דן: ר' מִשָּׁה! הַנִּכְנָס אֶתָּה לְגִדּוֹן אִם רַש"י כָּתַב דְּבָרָיו לְהִלָּכָה?

מִשָּׁה: לֹא! כְּוִנָּתִי הִיא שׁוֹנָה לְחֻלּוּטִין. הַקִּנְשָׁב: הָרִי אִם דְּבָרֵי הַגְּמָרָא שֶׁהִחֲלֹזֶן עוֹלָה אַחַת לְשַׁבָּעִים שָׁנָה הוּא כְּפִשׁוּטוֹ, צָרִיכִים אָנוּ לִישֹׁב מִדּוּעַ הַרְמֵב"ם הַסֵּמ"ג וְהַחֲנוּךְ, לֹא כָּתְבוּ זֹאת לְהִלָּכָה. וְנֹאמַר אוֹ מִשּׁוֹם

70 שו"ת רדב"ז ח"ב תרפה.

71 שבת עד: ד"ה צדי. ב"מ סא: ד"ה קל"א. סנהדרין צא. ד"ה חלזון. חולין פט. ד"ה שהתכלת.

72 דיני ציצית פ"ט.

73 סנהדרין צא.

שְׁלֹא הָיָה עֲנִין טְבָעִי כְּדַבְּרֵי הָרֹדֶב"ז שֶׁרָק כְּשִׁישְׂרָאֵל עַל אֲדָמָתָם, אוּ מִשּׁוּם שְׂכֻמָּה דְּבָרִים שְׁמָצִינוּ בַּגֹּמ' בְּמִסְפַּר שָׁנִים וְחֻדָּשִׁים (כְּגוֹן עֵץ הַחֲרוֹב, זְמַן עֲבוּר וְכו') רוֹאִים בְּעֵין שְׁהִשְׁתַּנוּ הַטְּבָעִים.

וְעַתָּה נִבְחֹן הָאֵם רַש"י וְדַעַמִּיה חֲלָקוֹ עַל כֶּד? הֲרִי הֶרֶמְב"ם לְכַאוּרָה יוֹדֶה שֶׁכְּדַבְּרֵי הַגִּמְרָא הוּא כְּפִשּׁוּטוֹ שְׁעוּלָה אַחַת לְשַׁבְּעִים שָׁנָה, אֲלֹא שְׂאִין זֶה לְהִלָּכָה מִשּׁוּם הַנ"ל, וְלִכּוֹן כִּינּוֹן שְׁבַזְמָן רַש"י וְדַעַמִּיה לֹא הָיָה תִּכְלֵת בְּנִמְצָא, כָּתַב רַש"י אֶת דְּבָרֵי הַגִּמְרָא כְּפִשּׁוּטָם. וּבִקְצוֹר אוֹמְרִים אָנוּ כֶּד: לְהִלָּכָה כִּינּוֹן שֶׁרַב הַפּוֹסְקִים הִרְאִישׁוֹנִים לֹא כָּתְבוּ כֵן, אִין כָּאֵן קִשְׂיָא, אֲבָל הַיּוֹתֵר מְרוּחַ הוּא שֶׁגַם רַש"י וְדַעַמִּיה לֹא חֲלָקוֹ עַל כֶּד, אֲלֹא אָמְרוּ פִּשְׁט הַגִּמְרָא.

דו: עַל כָּל פָּנִים נִנְסָה לְהַבִּין לוּלֵי דְּבָרֵי הָרֹדֶב"ז, מָה הַפִּשְׁט בַּגֹּמ' זוֹ, הֲרִי אָמְרוּ⁷⁴: וּמִדִּלַּת הָאֶרֶץ הַשָּׂאִיר נְבוֹזָרָאָדוֹן רַב טְבָחִים לְכַרְמִים וְלִיגְבִים. כּוֹרְמִים תְּנִי רַב יוֹסֵף, אֵלּוּ מְלַקְטִי אֶפְרָסְמוֹן מֵעֵין גָּדִי וְעַד רְמִתָּא. יוֹגְבִים אֵלּוּ צִיִּדֵי חֲלָזוֹן, מִסְלָמוֹת שֶׁל צוּר וְעַד חִיפָה, ע"כ. וְנְבוֹזָרָאָדוֹן הֵבִיא צִיִּדֵי חֲלָזוֹן שְׁיַחְכוּ שַׁבְּעִים שָׁנָה? הָאֵם שְׂיָד מְקֻצוּעַ שְׁכֻזָּה? וְעוֹד מָה הַפִּשְׁט עוֹלָה לַע' שָׁנָה, פַּעַם בְּשַׁבְּעִים שָׁנָה צָדוּ צִיִּדֵי הַחֲלָזוֹן אֶת הַחֲלָזוֹנוֹת, וְשִׁמְרוּ אֶת הַצִּבֵּעַ לְמִשְׁךְ הַשַּׁבְּעִים שָׁנָה הַבְּאוֹת? וּמִלְבַּד זֹאת הֲרִי בַּגֹּמ' מְבֹאֵר שֶׁצָּדוּ אֶת הַחֲלָזוֹן מֵהֵימָּה וְלָדַעַת רַש"י עוֹלָה הוּא פַּעַם בְּשַׁבְּעִים שָׁנָה לִיבֻשָּׁה, מְכָרַח שְׁצִידָתוֹ שְׁצִידוֹהוּ מֵהֵימָּה אִינוּ אוֹתוֹ הַפַּעַם בְּשַׁבְּעִים שָׁנָה שְׁעֵלָה לִיבֻשָּׁה.

שְׁמִישׁוֹן: לֹא כָּתוּב שֶׁא"א לְצוּדוֹ כָּל הַשַּׁבְּעִים שָׁנָה, אֲלֹא שְׁפַעַם בְּשַׁבְּעִים שָׁנָה הוּא עוֹלָה.

מִשָּׁה: כְּלוּמָר, יִשְׁנָה מְצִיאוֹת מְסִימָת שְׁאוֹתוֹ הַחֲלָזוֹן שְׁצִידִים אוֹתוֹ מֵהֵימָּה

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

תָּדִיר, פֶּעַם בְּתַקוּפָה שֶׁל שָׁבָעִים שָׁנָה קְבוּצָה מִמֶּנּוּ עוֹלָה לִיבְשָׁה. עֲדִין
לֹא חִפְּנוּ שָׁבָעִים שָׁנָה לְדַעַת אִם מְצִיאוֹת זֶה קִיָּמַת בְּחִלְזוֹן הַמּוֹרָקִס אוֹ
לֹא. וְאִינֶנִּי מִתּוֹכָהּ עַל כֵּךְ שֶׁמְצִיאוֹת זֶה אֵין רוֹאִים בְּיָמֵינוּ.

וַיֵּשׁ אֶת דְּבָרֵי הָרַמ"ע מִפֶּאנּוֹ⁷⁵, שֶׁמְשַׁמְעוֹת דְּבָרָיו שֶׁפֶּעַם בְּשָׁבָעִים שָׁנָה
צָר עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וְאִם כֵּן יִתְכַּן שֶׁקִּשָּׁה מֵאֵד לְבִדּוֹק זֹאת.

וְשִׁמְשׁוֹן: וַיֵּשׁ לָהּ מְסִיעַ גָּדוֹל וְהוּא הִמְהִירָהּ לְשִׁהֲבַאתָ בְּיוֹם שְׁנִי⁷⁶, שֶׁכָּאֲשֶׁר
כָּתַב שֶׁאֲפָשֶׁר בְּקֹל לַעֲשׂוֹת תִּכְלֶת, כּוֹתֵב כֵּךְ "כָּל שָׁכֵן לִמְאִי דְכָתַב בְּסִמ"ג
דְּאוֹתוֹ חִלְזוֹן הוּא בְּיָם הַמְּלָח וְכָתַב סִימָנִין", מְשַׁמֵּעַ מִדְּבָרָיו שֶׁדְּבָרֵי
הַסִּמ"ג הֵם הִמָּה הַהֲלָכָה בְּעֶגְנוֹ הַסִּימָנִים, וְהַסִּמ"ג לֹא כָתַב סִימָן זֶה.

דן: יֵשׁ שֶׁטַעֲנוּ שֶׁהַכּוֹנֵה שֶׁהוּא נָדִיר.

מִשָּׁה: מִי אֵלּוּ שֶׁטַעֲנוּ זֹאת? רֵאשׁוֹנִים? אַחֲרוֹנִים?

דן: כְּתוּב לְפִיכֶךְ דָּמְיוֹ יְקָרִים.

מִשָּׁה: 'עוֹלָה לַע' שָׁנָה' הַפֶּשֶׁט שֶׁעוֹלָה לַע' שָׁנָה, לֹא הַפֶּשֶׁט שֶׁהוּא נָדִיר
וְכֵךְ קוֹרְאִים לְדָבָר נָדִיר. אֲלֹא שֶׁבְּנִדְרוֹת כְּזוֹ שֶׁל ע' שָׁנָה, נַעֲשׂוּ דָמְיוֹ
יְקָרִים.

וְשִׁמְשׁוֹן: אָבֵל שֶׁמַּעֲתִי טַעֲנָה שֶׁהַגּוֹיִם כָּלֵל לֹא כָתְבוּ שֶׁדָּמְיוֹ יְקָרִים מִשּׁוּם
שֶׁעוֹלָה פֶּעַם בְּשָׁבָעִים שָׁנָה אֲלֹא שֶׁהוּא בָּגָד מַלְכוּת יְקָר וְכִדּוּמָה, וּמִמָּשׁ
אֵינוֹ מִתִּישֵׁב עִם דְּבָרֵי רַש"י.

דן: טַעֲנוֹת אֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם טַעַם לְפָגֶם.

מִשָּׁה וְשִׁמְשׁוֹן: מִדּוּעַ?

דן: מִשּׁוּם שֶׁדְּבָרֵי רַש"י צָרִיף לְלַמֵּד וְלֹא רַק לְקָרָא... נִנְסָה לְהַבִּין אֶת

75 מאמר צבאות ה' חלק ח"ב ט"ו ובמקו"א חלק שישי.

דְּבָרֵי רַש"י: הָרִי כָּפִי נָשָׂר מִשֶּׁהָ בָּאָר דַּעַת רַש"י נִשְׁפָּעִים בְּשַׁבָּעִים שָׁנָה עוֹלָה לִיבָשָׁה, וְשָׂאָר הַשָּׁנִים צָדוּהוּ מֵהֵם. וְעַתָּה נִצְיָר מְצִיאוֹת לְאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה שְׁעָלָה, מִדּוּעַ דָּמְיוֹ יִקְרִים? מִכֶּרֶחַ שְׁבַשְׂאָר הַשַּׁבָּעִים שָׁנָה הִיָּה צָרִיף צִיָּדִי חֲלָזוֹן כִּדִּי לְצוּדוֹ, וְהַמְצִיאוֹת שֵׁישׁ בָּזָה קִשִּׁי לָכֵן דָּמְיוֹ יִקְרִים. כְּלוּמָר אִם הִיָּה עוֹלָה לִיבָשָׁה בְּאִפְסָן קְבוּעַ לֹא הִיָּה יִקְרָר, כִּי בְּקָלוֹת אִפְשָׁר לְהַשְׁיִיגוֹ. אָבֵל כִּיּוֹן שְׁכָל הַשַּׁבָּעִים שָׁנָה צָרִיף צִיָּדִי חֲלָזוֹן, דָּמְיוֹ יִקְרִים כֵּן"ל.

עַתָּה נִחְשָׁב אִם בְּגֵד הַתְּכֵלֶת אֵף אֶחָד לֹא מַעֲנִין בּוֹ (דְּבָרַי שֶׁלֹּא יִתְּכֵן גַּם לוֹלֵי כְּתָבֵי הַגּוֹיִם וְכִמּוֹ נָשָׂר מִשֶּׁהָ הוֹכִיחַ שֶׁהִיָּה בְּגֵד מַלְכוּת), הִיָּתְכֵן שְׁדָּמְיוֹ יִקְרִים? אִם נִצָּא לֵהֵם וְנִצְוֹד מִעֲמָקֵי הַיָּם חֲלָזוֹן שְׁאִין לוֹ בְּקוּשׁ כָּלֵל הַדָּמְיוֹ יִהְיוּ יִקְרִים? וְלָכֵן אוֹתוֹ הָרוּמָאִי אוֹ הַיּוֹנִי תִּאָּרוּ אֶת סִבַּת הַרְצוֹן לְצוּדוֹ וְזֶה מָה שְׁמִינְקָר, וְיִדְאִי שֶׁהִיָּה קִשִּׁי לְהַשְׁיִיגוֹ מִשּׁוּם שֶׁהוּא בֵּינָם וְצָרִיף צִיָּדִי חֲלָזוֹן כְּמִבְּאָר בַּגֹּמ', וְאִין כָּאֵן סְתִירָה אֵלֹא לְמוֹד נִכּוֹן שֶׁל דְּבָרֵי רַש"י.

שְׁמִשּׁוֹן: קִרְאֵתִי בְּקוֹנְטֵרס אַחֵר שֶׁטּוּעַן בְּתִקְוָה שְׁפָרֵט זֶה שֶׁל עוֹלָה לְשַׁבָּעִים שָׁנָה, כָּלֵל אֵינּוּ מִזְכָּר בְּכְתָבֵי הַגּוֹיִם עַל חֲלָזוֹן הַמּוֹרְקָס – מִבְּלִי הַעֲנִין שְׁדָּמְיוֹ יִקְרִים, וּמוֹכַח שֶׁלֹּא דְּבָרֵי חַז"ל עַל אוֹתוֹ הַחֲלָזוֹן.

מִשֶּׁהָ: עוֹלָה פֶּעַם בְּשַׁבָּעִים שָׁנָה הוּא דְּבָרַי שֶׁקוֹרָה פֶּעַם בְּשַׁבָּעִים שָׁנָה... אוֹתָם הַגּוֹיִים מִתְּאָרִים מָה שֶׁרָאוּ עֵינֵיהֶם – יִתְּכֵן שֶׁבְּאוֹתָהּ הָעֵת שֶׁהַחֲלָזוֹן עָלָה, לֹא רָאוּ זֹאת כָּלֵל. וְגַם אִם כֵּן, הָרִי דוֹקָא בְּגִלְלֵל שֶׁזֶה תּוֹפְעָה נִדְיָרָה כָּל כּוֹף וְאֵינָהּ שִׁיכָת לְמַצֵּב הָרִגִּיל, לֹא זֹאת הַגּוֹיִם בָּאוּ לְתֵאָר, הַגּוֹיִם הָהֵם תִּאָּרוּ מְצִיאוֹת שֶׁרָאוּ בִּימֵיהֶם – אִפְּסָן לִידָתוֹ, גְּדוּלוֹ, הוֹצָאָתוֹ, הַצְּבִיעָה בּוֹ וְכוּ', וְזֹאת הַגּוֹי אֲכֵן מִתְּאָר בְּפִרוּטְרוֹט.

יְבֹא הַמִּתּוֹכַח וְיִטְעֵן שֶׁחֵיב לְהִיּוֹת שְׁתּוֹפְעָה זֶה הִיָּתָה יְדוּעָה לְכָל וְכוּ', בְּמַחֲלָה נִרְאָה קִצָּת מַגָּזִם לְהַסִּיק מִסְקָנָה מִכּוֹף שְׁתּוֹפְעָה מְסִימָת, הַגּוֹי

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

לא מתאר (ולא שמתאר הפוך אלא לא מתאר כלל). ובפרט אם היא פעם בשבועים שנה. ועוד לא דברנו לדברי הרדב"ז שמשמע שנס זה הוא לישראל בלבד.

דן: חושב אני עתה שקשיא זו שאינו עולה אחת לשבועים שנה לא תתכן כלל.

מנשה ושמשון: מדוע?

דן: הרי יש ב' אפשרויות לגבי חלזון התכלת של חז"ל א. שהיא קימת ואפשר למוצאה כדברי המהרי"ל ופשטות הראשונים. ב. שנגנזה ואינה קימת כלל כדברי אלו שהבינו במדרש נגנז וקים רק לעתיד לבא. עד כאן מסכם?

שמשון ומנשה: מסכם.

דן: נתחיל מהאפשרויות השניה: התכלת נגנזה לגמרי. ועתה נחשב ב' הסתברויות באפשרויות זו א. נכנס החלזון שהוא למקום עלום או למעמקי המים. ב. נכחד ונעלם מהעולם לגמרי ולעתיד לבא יבא מחדש. הסתברויות השניה מאד רחוקה. אבל בין כך ובין כך לפי אפשרויות זו התכלת אינה עולה לשבועים שנה פי הרי נגנזה היא. מסכם?

שמשון ומנשה: מסכם.

דן: עתה נבא לאפשרויות הראשונה, התכלת קימת ונמצאת אלא שנעלמה מעם ישראל, אבל יש אפשרויות למוצאה על פי סימנים. והסימן המסכם לכולי עלמא שנמצא הוא בימה של ארץ ישראל, ואם פן מכרח שאותו החלזון – זה או אחר – אמור הוא לעלות פעם בשבועים שנה ליבשה בארץ ישראל.

עתה לפי הנ"ל, אם נמצאה התכלת, קרה אחת מב' אפשרויות א. שהיתה קימת תמיד ובחסד ה' עלינו על עקבותיה. ב. היתה גנוזה והאירו לנו

משמים ויצאה ממקום גניזתה.

לפי האפשרות השניה ברור שמזמן גניזת החלזון פסק לעלות, הרי גנוז וחתום הוא, רק עתה יצא ממקומו. לפי האפשרות הראשונה החלזון אמור עד עצם היום הזה לעלות ליבשה בארץ ישראל פעם בשבעים שנה. והרי אין דבר זה קים כלל, שאיזה שהוא מין עולה ליבשה פעם בשבעים שנה לא במין זה ולא במין אחר, ואם כן מוכח במציאות שסימן זה לא קים בתכלת.

שמישון: ואם יטען הטוען שהתכלת נגנזה ואי אפשר למוצאה כלל, ולכן לא יתכן שמצאנוה?

דן: זו כבר טענה במישור אחר ושר' משה כבר השיב עליה כהלכה ביום ראשון. אבל אינה טענה לגבי עולה אחת לשבעים שנה.

שמישון: ושמא נמצא הוא, אלא ש'עולה' הפשט שהוא צף על גבי המים כדברי הרמ"ע מפאנו, או פשט דומה לזה, והוא באפן שאיננו יודעים וכדומה.

דן: סברות כאלו יכול אתה לומר גם כן בחלזון המורקס. כי הרי לא עמדת שבעים שנה וראית שאיננו, אלא מאי? אתה אומר ששבעים שנה הוא סימן שאנו צריכים לראותו, ובזה ברור שאיננו קים בארץ מין ואם כן חלזון התכלת בכל אפן אינו עולה אחת לשבעים שנה.

משה: תשובה נצחת השבת, ר' דן! חילד לאוריתא.

גופו דומה לים

שמשון: היום אי"ה נגע בעוד נקודה אחת, מה תבאר על גופו דומה לים, הרי אינו דומה לים?

דן: ישנם הטוענים שרוב החלזונות בצפון ארץ ישראל, צבעם הטבעי הוא ירוק כחול. כן ישנם טוענים שלאחר שהחלזון מת ויורד ממנו כל הפסלת, מקבל צבע ירוק כחול בהיר. אחר כך לאחר השפעת השמש ומזג האויר, מקבל את הצבע הלבן המחלט.

משה: לגבי צבעו הטבעי של החלזון, קשה מאוד לומר זאת, כי בכל מקום צבעו אחר. לגבי צבעו של הצדף, יתכן שפך הוא באמת, וגם ראיתי בעיניי כמה צדפים של חלזונות המורקס עם צבעי ירוק כחול בהיר מאוד. אבל לא הצלחנו להגיע לידיעה ברורה, האם זהו טבע צבעם של כל החלזונות הללו.

אבל לעניות דעתי אין זה הפשט בדברי רש"י, שכתב 'מראה גופו תבנית דיוקנו'⁷⁷. ורבונו גרשום כתב ג"כ 'מראה גופו'. ואם הפונה לצבע גרידא מה צריך פרוש בזה, צבע גופו ותו לא מיד. לכן נראה שדומה הוא למקומו בתוך הים היכן שהוא שוכן, וזה פונת רש"י 'תבנית דיוקנו' כלומר אע"פ שהדמיון כאן הוא בצבעו, אינו סתם הגדרת גוון גופו, אלא שבכל מקום שבים דומה הוא לים וכמעט אינו נראה. 'מראה גופו תבנית דיוקנו' – כלומר שכל דיוקנו נראה לרואה לא כדיוקן עצמי, אלא כחלק מהמקום בים בו הוא נמצא. זהו טבע יחודי הקיים בכל חלזונות המורקס, שבכל מקום שהוא נמצא בים דומה הוא למקומו עד שנקשה להבחין בו.

77 אמנם השטמ"ק הגיה שם ברש"י שקאי על צורתו. אך ראינו שפוסקים הביאו את לשונות הראשונים במנחות ובחולין, ולא הגיהו כהגהות השטמ"ק.

דן: אָבֵל אֵיךְ אַתָּה מוֹצִיא אֶת הַדְּבָרִים מִפְּשׁוּטֵם, 'יָם' זֶה מֵרָאָה הַמִּים וְלֹא קִרְקַעִית הֵימָּן.

מִנְשֵׁה: כִּמָּה מִפְּרָשִׁים רֵאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים מְבָאִים אֶת הַמֶּלֶה 'יָם' – קִרְקַע הֵימָּן: הֶרֶמֶב"ן בְּפֶרֶשֶׁת בְּרֵאשִׁית, רִבְנֵנוּ בְּחִי, וְעוֹד רֵאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים⁷⁸. וּמִצָּאֵנוּ כְּזֹאת בַּמִּנְשֵׁה⁷⁹: הַמוֹכֵר בֵּית הַבַּד – מָכַר אֶת הַיָּם.

דן: אָבֵל שָׁם הָרִי מְדַבֵּר עַל כָּלִי וּמַהֲיָכִי תִּיתִי לוֹמֵר זֶהוּ הַנִּקְרָא יָם כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר עַל הַיָּם?

שְׁמִישׁוֹן: אִם ר' מִנְשֵׁה הָיָה מְבָאֵר שְׂדוּמָה לְיָם הַפּוֹנָה לְכָלִי אוֹ לְבֵית הַבַּד הָיִיתָ צוֹדֵק, אָבֵל מֵה שְׁמִבְאָר כָּאֵן שְׂדוּמָה הוּא לְיָם מִמֶּשׁ, אֲלֵא שְׂלֵא לַגּוֹוֹן שְׂלֹו אֲלֵא לְקִרְקַעִיתוֹ, וְאִם מִצָּאֵנוּ שְׁהַמֶּשֶׁג יָם מִתְפָּרֵשׁ גַּם כֵּן לַגִּבִּי תִכּוֹנָה זֶה הֵן בְּלִשׁוֹן הַמִּקְרָא וְהֵן בְּלִשׁוֹן חַז"ל, וּמִשְׁמַע כֵּן טוֹבָא בְּרִש"י,

78 הרמב"ן (בראשית א' י'): וקרא למקוה המים "ימים", כאילו הוא "ים מים", לפי שקרקע המקוה נקרא "יָם", כדכתיב (ישעיה יא ט) כמים לים מכסים. וכן ואת הים הוריד מעל הבקר (מ"ב טז יז), כי מפני שהוא מקוה מים גדול יקרא כן, עכ"ל.

וכ"כ רבינו בחיי שם: ולמקוה המים קרא ימים. אין שם הים נקרא על המים כי אם על החפירה, וזהו שתרגם אונקלוס: ולבית כנישות מיא, כלומר החפירה, שהוא בית המקוה שהמים נקוים שם, וכן אמר הכתוב: (ישעיה יא, ט) "כמים לים מכסים" כי המים מכסים את החפירה הנקרא ים, וכן בברכת הדגים או התנינים ביום חמישי אמר: ומלאו את המים בימים, באר כי המים עומדים בימים, וראיה עוד: הים שעשה שלמה, הוא שכתוב: (מלכים – ב טז, יז) "ואת הים הוריד מעל הבקר", ואמר קרא "ימים" ולא ים, לפי שהם רבים, ודרשו רז"ל: (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג) שבעה ימים הם, עכ"ל.

עה"פ (ישעיהו יא ט): לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. כתב הרד"ק: מים לים מכסים – מקום המים יקרא ים המים ממלאים אותו המקום עד – שמכסים אותו שלא יראה קרקע הים. וכ"פ במצודות שם.

וכ"כ הרב המלבי"ם: ים. הוא החפירה העמוקה שבו המים מתקבצים, והעד ים הנחושת שעשה שלמה.

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

זֶהוּ הַפָּשֶׁט.

דן: ר' מִשֶּׁה! בְּכִנּוּת, אִם לֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ עַל חֲלִזוֹן הַמּוֹרֶקֶס הָיִיתָ כֹּף מִבָּאָר בַּגִּמ'? ⁸⁰

מִשֶּׁה: זוֹ בְּדִיוֹק הַנִּקְדָּה שֶׁעֲמַדְנוּ עָלֶיהָ בְּהַקְדַּמַּת דְּבָרֵינוּ, אִם יִשְׁנֶם דְּבָרִים בְּמִשְׁכָּל שְׁלָנוּ – הַקְטָנִים שֶׁלֹּא הָיִינוּ מִבְּאָרִים זֹאת כֹּף, עֲדִין אֵין זֶה מִכְרִית שֶׁאֵינוּ הַבְּאוֹר הַנִּכּוֹן וְזֶהוּ דַחֲק, וְהִבֵּאתִי עַל כֹּף רְאִיּוֹת מִכְרָחוֹת שֶׁדְּבָרִים רַבִּים שָׂאֵנוּ יוֹדְעִים בְּוָדָאוֹת שֶׁעַל כֹּף דְּבָרוֹ חַ"ל, יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁכּוֹנְתָם לֹא כְּמִשְׁכָּל רֵאשׁוֹן שְׁלָנוּ. בְּכָרֵט שֶׁדְּבָרֵי רַשִׁ"י מִבְּאָרִים הֵיטֵב לְפִי הַמְצִיאוֹת שְׂרוּאִים אָנוּ, דָּאֵם הַפָּשֶׁט צָבַע גְּרִידָא, בְּקֶצֶר דַּעֲתָנוּ אֵין לָזֶה מוֹכָן ⁸⁰ כֵּן"ל.

דן: הָאֵם הָיִיתָ מִבָּאָר מָה שֶׁאָמְרוּ 'מָה נִשְׁתַּנָּה תִּכְלֶת מִכָּל מִינֵי צְבָעוֹנִים תִּכְלֶת דּוּמָה לָיִם', לְקַרְקַע הָיִם?

שְׁמִישׁוֹן: תִּשְׁוֹבְתָהּ בְּצִדָּהּ, שָׁם הָרִי דָּבָר לְהַדְיָא עַל מִינֵי צְבָעוֹנִים, וּבְכָלֵל ר' דָּן, הָאֵם כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ חַ"ל בְּמָקוֹם אַחֵר 'דּוּמָה' כִּינּוּ שֶׁדּוּמָה בְּצָבָעוֹ? אֶלֶּא שְׂפָאן גַּם לְדְבָרֵי ר' מִשֶּׁה שֶׁהַדְמִיוֹן הוּא בְּצָבַע, אֲבָל לֹא זֶהוּ הָעֲנָן, הָעֲנָן שֶׁמֶרְאֵהוּ כְּקַרְקַע הָיִם וְדּוּמָה הוּא לְמָקוֹמוֹ.

מִשֶּׁה: וְנִרְאֶה שֶׁלֶכֶן פִּירֵשׁ רַשִׁ"י 'דּוּמָה' בְּאִפֶּן זֶה, מִשּׁוּם שֶׁאֵם רָצוּ לֹמַר אֶת צָבַע גּוֹפּוֹ גְּרִידָא יֵאמְרוּ אֶת צָבָעוֹ וְלֹא 'גּוֹפּוֹ דּוּמָה לָיִם', לֹא מִצָּאֵנוּ שֶׁכֹּף רַבּוּתָנוּ מִגְדִּירִים צָבַע.

דן: אֲבָל בְּמַסְכֶּת צִיצִית⁸¹ כְּתוּב דּוּמָה לְרַקִּיעַ! מָה עַל כֹּף יֵשׁ לֹמַר?

⁸⁰ יֵשׁ שֶׁכְּתוּבוֹ בִּיאוֹר אַחֵר, שֶׁבְּגוֹפוֹ יִשְׁנֶם בִּלִּיטוֹת שְׁדוּמָה לַגִּלִּי הַיָּם, וְנִרְאֶה שִׁישׁ בִּזֵּה דוּחֶק. וְלִכֵּן הִנֵּרְאֶה כְּפִי שֶׁנִּכְתַּב מִשּׁוּם שֶׁזֶהוּ בְּכָל הַמּוֹרֶקֶס מִמֶּשׁ, וּמוֹבֵן הֵיטֵב בִּפְרוּשׁ רַשִׁ"י כֵּן"ל. וְהַבּוֹחֵר יִבְחָר.

מִשָּׁה: כִּידוּעַ מַסְכָּתוֹת קִטְנוֹת הִתְחַבְּרוּ בְּתַקּוּפַת הַגָּאוֹנִים, וְהִבְרִיתוֹת שֶׁנִּמְצְאוֹת בְּגִמְרָא הֵם הַמוֹבָאוֹת שֵׁם, וּמִשּׁוֹם שֶׁכָּל הָרִאשׁוֹנִים כָּתְבוּ 'דוּמָה לָיִם' גִּירְסָא זו עָקָר.

שְׁמִישׁוֹן: וּמָה תַעֲנֶה עַל דְּבָרֵי הָרַמְבַּ"ם שֶׁכָּתַב שְׁדוּמָה עֵינֹו לְעֵין הַתַּכְלֶלֶת?

מִשָּׁה: הַגִּירְסָא הַמְדִּיקֶת בְּדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם הִיא 'לְעֵין הָיִם' וְכֵן שָׁנוּ בְּמַהדוּרַת פְּרָנְקֵל. וְנֹאמַר כֹּה הָרִי אִם כּוֹנֵנַת הָרַמְבַּ"ם הוּא לְצַבֵּעַ הַכָּחֹל, בְּפִשְׁטוֹת מְבֹאֵר הוּא אַחֲרַת מִרְשֵׁ"י, וְכִפִּי שְׁאִמְרָנוּ שֶׁאִם יִשְׁנֶה מַחְלָקַת רִאשׁוֹנִים בְּמִצִּיאוֹת, תִּמְיֵד יִתְבָּרַר כְּשִׁטָּה אַחַת.

אֲדָּה יֵשׁ מְקוֹם לְפָרֵשׁ גַּם לְדִבְרֵינוּ, הָרִי דוּמָה הוּא לְקַרְקָעִית הָיִם בְּגוֹן שְׁלוֹ, אֲלֵא רִשֵׁ"י מְבֹאֵר יוֹתֵר שֶׁהִזְהוּי הוּא שֶׁהַדִּיוֹקָן שְׁלוֹ הוּא כִּפִּי הָיִם שֶׁנִּמְצָא הוּא בּוֹ.

שְׁמִישׁוֹן: ר' דָּן! נִרְאֶה שֶׁעֲנִין דוּמָה לָיִם לֹא מִתִּישֵׁב עַל לִבָּהּ, אֲדָּה בְּדִיוֹק עַל גְּקוּדָה זֹו דִּבֵּר ר' מִשָּׁה בְּתַחֲלֵת הַדְּבָרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן. נִבְיחַ שֶׁלִּפִּי הַהִבְנָה שֶׁלָּנוּ אֵינֹו דוּמָה לָיִם. צָרִיף לֹאמַר כֹּה: שֶׁיִּשְׁנֹו חֲלִזוֹן אֶחָד שֶׁהוּא דוּמָה לְדָג, דָּג, וְעוֹד סִימָנִים רַבִּים וְהוֹכָחוֹת רַבּוֹת שֶׁר' מִשָּׁה הִבִּיא וְיָבִיא, אֲבָל אֵינֹו דוּמָה לָיִם. וְיִשְׁנֹו חֲלִזוֹן נוֹסֵף שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵת הַכָּל כּוֹלֵל שֶׁהוּא דוּמָה לָיִם. הַזֹּו כּוֹנֵנַת חז"ל?

דָּן: אַתָּה צוּדֵק, אִם בְּאַמַּת ר' מִשָּׁה יִצְלִיחַ לְהוֹכִיחַ שֶׁכָּל דְּבָרֵי חז"ל מִתִּישְׁבִּים עִם חֲלִזוֹן הַמּוֹרְקָס, לֹא שִׁיף לֹאמַר שֶׁיִּשְׁנֹו חֲלִזוֹן אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל הַסִּימָנִים הִלְלוּ חוּץ מִדְּבַר אֶחָד, זֶה עוֹוֹת מַחְלָט שֶׁל דְּבָרֵי חז"ל. אֲבָל אַעפ"כ לְעֲנִיּוֹת דַּעַתִּי, יוֹתֵר מִתִּישֵׁב דְּבָרֵי אֵלֹו הָאוֹמְרִים שֶׁצָּבַע גּוֹפּוֹ שֶׁל הַחֲלִזוֹן כְּאִשֶּׁר הוּא צָדָף הוּא יָרוֹק כָּחוֹל, מִשּׁוֹם שֶׁזֶּה הַצָּבַע שֶׁל הַחֲלִזוֹן עֲצָמוֹ, אֲלֵא שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה דַּחֲק מִשּׁוֹם שֶׁבְּפִשְׁטוֹת הַבְּרִיתָא מְדַבֵּרַת עַל חֲלִזוֹנוֹת חַיִּים.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שְׁלִישִׁי

שְׁמִשּׁוֹן: עָלֶיךָ מוּטָל לְבַרֵּר אִם מְצִיאוֹת זֶה הֵיא אָכֵן מַחְלֶטֶת, ר' מִשֶּׁה
לֹא הִצְלִיחַ בְּכֶךָ.

שְׁמִשּׁוֹן: גִּסְסָם כֶּךָ:

א. חֲלִזוֹן הָאֵק"ק מִתְאִים הוּא עִם דְּבָרֵי חַז"ל וְהֵרָאשׁוּנִים בְּדְבָרִים
שְׁלֵהֶלֶן: דָּג, דּוּמָה לְדָג, דָּג קָטָן, תּוֹלְעָת, כְּמִין גָּחַשׁ, גְּרִתִּיקוֹ גָּדֵל
עֲמוֹ, דּוּמָה לְיָם לְפִי מָה שְׁנִתְבָּאָר כָּאֵן (בב' אוֹפְנִים, בְּעֶקֶר לְפִרוּשׁ
רש"י וְרַבֵּנוּ גֵרְשׁוֹם), וּבְדָמוֹ צוֹבְעִין תְּכֵלֶת.

ב. עוֹלָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה לֹא יָדוּעַ לָנוּ שְׁקִיָּם, אִךְ הָרִי"ף הָרָא"שׁ
הֶרְמֵב"ם וְהַסֵּמ"ג וְהַחֲנוּךְ לֹא פָסְקוּ סִימָן זֶה לְהִלָּכָה (הָרִי"ף וְהָרָא"שׁ
כָּלֵל לֹא כָתְבוּ בְרִיתָא זֶה לְהִלָּכָה). וְהַמַּהְרִי"ל כָּתַב שֶׁהָאֲפָשְׁרוֹת
לְמִצְוֹת תְּכֵלֶת הוּא עַל פִּי סִימָנֵי הַסֵּמ"ג. הֶרְדֵּב"ז כָּתַב שֶׁהוּא גִס
כְּשִׁישְׁרָאֵל עַל אֲדָמָתָם. מִלְבָּד שִׁישׁ מְקוֹם לוֹמַר שֶׁטָּבְעוּ הַשְּׁתַּנָּה
כַּעֲץ הַחֲרוּב, וּכְזֹמֶן הָעֶבֶר שֶׁל בַּעֲלֵי הַחַיִּים וְכְדוּמָה.

ג. בְּעֵינֵינוּ הַנִּל, הִכְרַחְנוּ שֶׁלְמַעֲשֵׂה בִימֵינוּ חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת גַּם אִם
מִין אַחֵר הוּא אֵינוֹ עוֹלָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה. וּמִמִּילָא מְכַרַח שֶׁטָּבַע זֶה
בְּחֲלִזוֹן לֹא קִיָּם הַיּוֹם.

שְׁמִשּׁוֹן: מִבְּקֵשׁ אֲנִי לְהַעִיר. לְטַעוֹן שֶׁכָּל זֶה מִתְקַיֵּם בְּחֲלִזוֹן אֶחָד שֶׁאֵנוּ
רוֹאִים אוֹתוֹ לְעֵינֵינוּ וַיְכוּלִים לְצַבֵּעַ בְּדָמוֹ תְּכֵלֶת – וְאֵינוֹ חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת
אֲלֹא יִשְׁנוֹ חֲלִזוֹן אַחֵר שֶׁכָּבוּ צָבְעוֹ תְּכֵלֶת – רַחוּק מִהֶהָגִיוֹן.

מִשֶּׁה: בְּהַמִּשָּׁף נִרְאָה שֶׁהַמְּרַחֵק מִהֶהָגִיוֹן לוֹמַר דְּבָר זֶה הוּא גָדוֹל הַרְבֵּה
יּוֹתֵר. יִשְׁנָם עוֹד תְּכוּנוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ בְּחֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת. וְעוֹד יֵשׁ לְדוֹן הָאֵם כָּל
הַסִּימָנִים שֶׁהִזְכֵּרוּ הַיּוֹם שִׁיכִים לְחֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת, אוֹ שֶׁמָּא כָּל חֲלִזוֹן הוּא
כֶּךָ וּא"כ מָה שִׁיךְ לְגַדּוֹן דִּידָן.

דן: בְּכָל זֶה אִי"ה נָדוֹן מִחֵר.

פרק ד' זהויו לטבעיו והליך הצביעה

יום רביעי

דן: ר' משה, הביאת אתמול כמה תכונות שיש לחלזון ונמצא בחלזון המורקס. אבל בעיון הדברים לא כתבו כן על חלזון התכלת בדוקא. נרתיקו גדל עמו, חלזון שאמרו לגבי מום – נחש.

משה: דברנו על ב' דברים, א. שפפשטות חלזון שצובע תכלת גם אם אינו החלזון שדברו בו פשר הוא למצוה, ועל זה באנו להוכיח מהו המשג 'חלזון'. ב. להוכיח שהחלזון שפפנינו מתאים עם הנאמר בחלזון התכלת.

אינו מחליף מקומו

משה: כתב הראב"ד בהקדמה לספר יצירה⁸² לנתיב הח' וזה לשונו: הנה החלזון אי אפשר לעמוד עליו אם הוא מכלל הדגים או מכלל הצומח כי הוא חי ומתנועע, אינו מחליף מקומו כי הוא נעוץ וקוע בארץ, עכ"ל⁸³. ונראה מלשון הרמ"ע מפאנו (ראה לשנו בהערה),

82 יש אומרים שהוא מרבי יצחק סגי נהור, בנו של הראב"ד בעל ההשגות.

83 לשון הרמ"ע מפאנו (מאמר צבאות ה' חלק ח"ב ט"ו ובמקו"א חלק שישי). החלזון

זהויו לטבעיו כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

שְׁהֵבִין מִדְּבָרִי הָרָאב"ד שְׁדִבֵּר בְּחִלְזוֹן הַתְּכֵלֶת.

וְזֶה נִמְצָא מִמֶּשׁ בְּמוֹרֶקֶס שֶׁלֹא מִחֲלִיף מְקוֹמוֹ וְתִקּוּעַ בָּאֶרֶץ.

אֵלֹא שְׂאִין כְּוֹנְתָם שְׂיֵשׁ סִפֵּק בְּאַמֶּת אִם חֵי אוֹ צוּמַח, כִּי פְּשִׁיטָא שְׁחֵי הוּא, אֵלֹא שְׁהֶרֹאָה אֵינוֹ יָכוֹל לְרֹאוֹת אִם חֵי הוּא אוֹ צוּמַח. שְׁצֻמוֹד הוּא לְקֶרֶקַע אוֹ לְסִלֵּעַ וּלְכָל מְקוֹם בּוֹ הוּא נִמְצָא. וְאַף כִּפְּאֲשֶׁר נִמְצָא הוּא בְּאַקְוֵרִיּוֹם יָמִים אֲרָכִים נִצְמָד הוּא לְדֹפֶן הָאֲקְוֵרִיּוֹם לֹלֵא תְּנוּעָה.

טוֹב לִצְבֵּעַ לְהוֹצִיאוֹ בְּחֵי הַחִלְזוֹן

דָּן: גִּמְרָא עֲרוּכָה⁸⁴ דְּכִמָּה דְּאִית בִּיה נִשְׁמָה – טָפִי נִיחָא לִיה, כִּי הֵיכִי דְּלִיצִיל צְבָעִיה וּלְגִרְסַת הָעֲרוּךְ 'דְּלִיצִלַח' צְבָעִיה. וּבִאֶר רַש"י: מִתְּעַסֵּק הוּא אֲצִל נְטִילַת נִשְׁמָה – כְּלוּמַר לְגַבִּי נְטִילַת נִשְׁמָה הָיִי מִתְּעַסֵּק בְּדִבְרֵי אַחֵר, וְלֹא הָיָא מְלֹאכֶת מִחֻשְׁבֶּת, שְׂאִינוֹ מִתְּכַוֵּן שְׂיָמוּת. טָפִי נִיחָא לִיה – שְׁדָם הָחֵי טוֹב מִדָם הַמֵּת, וְכִיּוֹן דְּכָל עֲצָמוֹ מִתְּכַוֵּן וְטוֹרַח לְשׁוּמְרוֹ שֶׁלֹא יָמוּת בְּיָדוֹ, אֲפִילוֹ מֵת אֵין כָּאֵן אֵלֹא מִתְּעַסֵּק, וְכִי מוֹדָה ר' שְׁמַעוֹן בְּמִידֵי דְּלֹא אִכְפֵּת לִיה אֵי מִיתְרַמִּי, וּמִיָּהוּ אֵיכוּנִי לֹא מִיכוּיִן. דְּלִיצִיל צְבָעִיה גִּרְסִינֹן שְׁתָּהָא מְרֵאִית צְבָעוֹ צְלוּלָה, עכ"ל.

וְקִרְאֵתִי בְּקוֹנְטֵרֶס 'עֵיוֹנֵי תְּכֵלֶת' שְׁמַקְשָׁה טוֹבָא בְּעֵנִין זֶה, שְׁהַמְצִיאוֹת לֹא מִתִּישְׁבֶּת עִם דְּבָרֵי הַגָּמ' שָׁם, וְאֵינָנו רוֹאִים שְׁכִפְּאֲשֶׁר הַחִלְזוֹן חֵי צְבָעוֹ

אִמְרָנוּ כִּי הוּא דוּמָם וְהוּא צוּמַח וְהוּא חֵי. אִמְנָם יִדְעָנוּ כִּי כֵן שְׁהָרִי חֵי הוּא שְׁגוּפוֹ מִתְּנוּעָה בְּמִקּוֹם גִּידוּלוֹ אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ אַע"פ שֶׁאֵין שָׁם אוֹיֵר נוֹשֵׁב בּוֹ וְלֹא מִים רְדוּפִין מִנְעֲנַעִין אוֹתוֹ. וְיֵשׁ בְּמִינוֹ דָם וְצָבָעוֹ יָרוֹק דוּמָה לִים. וְצוּמַח הוּא שְׂאִינוֹ זֶה מִמְּקוֹם גְּדוּלוֹ אֵלֹא שֶׁרָשׁוּ נַעוּץ וְתִקּוּעַ בְּקֶרֶקַע הֵים כְּאֵילָנוֹת בֶּאֶרֶץ וְאַחַת לַע' שְׁנָה נַעֲקֵר מֵאֵלִיו וְעוֹלָה מִן הַמִּים, וְאֵז הוּא דוּמָם בְּלֹא תְּנוּעָה כָּלֵל, כְּמוֹ הָאֵילָנוֹת אַחֵר עֲקִירָתָם. וְעִלִּיתוֹ אֵינָה אֵלֹא מִטְבַּע הַמִּים וְכִבְדָם שְׁכָל הַדְּבָרִים הַקְּלִים וְהַצְפִּים, עכ"ל. וְהִנֵּרָאָה בְּדָב"ק שְׁכָתָב זֹאת עַפ"י הַגְּמֵרָא וְהִרְאָב"ד.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום רביעי

יותר צלול. וכן מביא את – להבדיל אא"ה – דברי אריסטו הגוי המתאר את המורקס שכתב כך: "הם עושים כל מאמץ לשבר אותם בעודם בחיים, כי אם הם מתים לפני כן, הם מוציאים את הצבע החוצה. ולכן שומרים אותם ברשעות (כלומר במים), עד שנאספת כמות ויש פנאי להתעסק עמם", ובדבריו משמע שהשבירה תיעשה בעודם בחיים אף לאחר השבירה אין נפק"מ במיתתו וזה ודאי יקרה, ומאי נפק"מ (...?), ומביא שם מכתבי הרומאי אליאן כך: "לאחר שהדיג לוכד את ארגמון הפורפורה, לא לצרף צביעה אנושית אלא לצביעת צמר, בכדי שהצבע המופק ממנו ישאר חזק ויציב וכשיר להפקת הגון המקורי בטהרתו, הוא מרסק את הקונכי'ה במכה אחת עם אבן. אולם אם המכה היא חלשה והיצור נותר עדין בחיים, מכה שנייה עם האבן הופך אותו חסר תועלת למטרות צביעה, הסבל הנגרם לדג יביא להפסדת הצבע שיוספג בתוך הבשר או שידלוף בדרך אחרת. וזה, הם אומרים, הנה ידוע ל'הומרוס' שאמר על מי שמתו בפעם אחת, שהם השגו על ידי מיתה של חלזונות הפורפורה", עד כאן. וטוען בקונטרס שם שמשמע שאדרבה במכה הראשונה הרגו את החלזון וכך ראוי וטוב, ולא כדברי הגמרא שרצו שישאר חי.

על כל פנים כיום אין רואים במורקס לא את דברי הגמרא ולא להבדיל אא"ה את דברי הגוים. שפיוס אין נפקא מינה כלל אם הוא חי או מת, ואף אי אפשר לעמוד עליו אם חי הוא או מת משום שאינו זו ממקומו, ורק לאחר שעתים שהחלזון מת מתחיל הוא להתעפש. וזה ממש אינו מתישב עם הנאמר בגמרא.

שמשון: הערה קטנה לדבריה ר' דן, אם לדעת הטוען כשהחלזון אינו זו ממקומו לא יתישב דאית בה נשמה טפי ניחא ליה, אם כן יש כאן קשיא בעצם על החלזון ההוא, כי הרי הראב"ד מתאר את החלזון שאינו זו

מִמָּקוֹמוֹ עַד נָשְׂאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עָלָיו אִם חַי הוּא אוֹ צוּמָת. אוֹ שְׁתֵּאמַר
שֶׁהָרֶאֱב"ד אֵינוֹ מְדַבֵּר עַל חֲלִזוֹן הַתִּכְלֶת שְׁלֹא כְּדַבְרֵי הָרַמ"ע מִפֶּאֱנוֹ
וְעוֹד אַחֲרוֹנִים.

עַל כָּל פָּנִים ר' מִשֵּׁה תַתְאֵר לָנוּ אֵת הַמְצִיאוֹת בַּמּוֹרֶקֶס בְּיָמֵינוּ, מֶה
קוֹרֶה בְּזֶמֶן תַּחֲלֵת הוֹצָאת הַצֵּבֶע מֵהָאֲרָגְמוֹן כְּפִי הַיְדוּעַ לָךְ.

מִשֵּׁה: הָרַב יִחְזָקָאֵל טוֹפּוֹרוּבִיץ' שְׁלִיט"א, שְׁמַתְעֵסֵק שָׁנִים אַרְכּוֹת
בְּצַבִּיעַת תִּכְלֶת (אֲשֶׁרִי לוֹ, וּכְכֹל הַנִּרְאָה אֵין עוֹד אָדָם מִהַזְמָנִים הָהֵם
עַד יָמֵינוּ שֶׁפָּגַשׁ חֲלִזוֹנוֹת אַק"ק בְּכַמּוֹת שְׁפָזוֹ), בְּשִׁיחְתָּנוּ עִמּוֹ מִתְאֵר
זֹאת כִּךְ: מֵאַמְצִים רַבִּים אָנוּ עוֹשִׂים כְּדִי שֶׁהַחֲלִזוֹן יִשְׁאַר חַי: רֵאשִׁית,
מוֹצִיאִים קְבוּצָה קְטַנָּה מֵהַמִּים, כְּדִי שֶׁהַשְּׂאֵר יִשְׁאַרוּ בַּמִּים כְּמֶה שִׁיּוֹתֵר
זְמַן. שְׁנִית, לְאַחֵר שְׁפוּצָעִים 3 קִנְכִּיּוֹת, חוֹתְכִים אֵת הַבְּלוּטוֹת כְּדִי שְׁלֹא
יִשְׁקָה הַחֲלִזוֹן מִחוּץ לַמִּים זְמַן רַב קוֹדֵם הוֹצָאת צָבֵעוֹ, מִשּׁוּם שֶׁיִּשְׁנָם 2
שְׁלִפִּים בְּהוֹצָאת הַצֵּבֶע: שְׁבִירַת הַקּוֹנְכִ'ה, חֲתוּךְ בְּלוּטַת הַצֵּבֶע. הַטַּעַם
שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים זֹאת מִפְּנֵי שֶׁכִּךְ הַהוֹרָאָה שֶׁקִּבְּלָנוּ כְּאֲשֶׁר הַחֲלִלוֹנוּ לַעֲסֹק
בְּמִלְאָכָה זֹו.

דו': וְהֵאֵם הָרַב טוֹפּוֹרוּבִיץ' רָאָה מְצִיאוֹת שְׁמוֹת הַחֲלִזוֹנוֹת יָצַר קִשִּׁי
בְּצַבִּיעָה?

מִשֵּׁה: הָרַב טוֹפּוֹרוּבִיץ' מִתְאֵר בְּאֶפֶן מִפְּרֵט שֶׁרָאָה זֹאת בְּכַמָּה מְצָבִים:
אַרְעֵי שֶׁהִנֵּשְׁהוּ אֵת הַחֲלִזוֹנוֹת בְּאַקְוֶרִיּוֹם בְּתַנָּאִים לֹא טוֹבִים, וְהַחֲלִזוֹנוֹת
לֹא שְׁרָדוּ. כְּאֲשֶׁר הַחֲלִזוֹנוֹת הִחֲלוּ לְגַסּוֹס מִרְאָה הַמִּים קִבֵּל צָבֵע, כְּלוֹמַר
שֶׁהַצֵּבֶע הִפְרַשׁ בְּזֶמֶן גְּסִיסָתוֹ. וְדָבָר נוֹסֵף – וְאוֹלִי זֶהוּ הָעֵקֶר – לִפְנֵי
מִסְפֵּר שָׁנִים כְּאֲשֶׁר עָסְקָנוּ בְּמִלְאָכַת צַבִּיעַת הַתִּכְלֶת חֶלֶק גָּדוֹל מְאֹד
צָבָעִם יָצָא מְקַלְקֵל, עַד שֶׁבִּס"ד פִּתְחָנוּ וְשִׁטָּה לְהַפְרִיד לְחִלוּטִין אֵת
הַצֵּבֶע מִהַבָּשָׁר קוֹדֵם הַחֲזִיר, וּבִס"ד כִּיּוֹם כְּמַעַט כָּל הַחֲלִזוֹנוֹת צָבָעִם
יוֹצֵא מִשְׁבָּח. אֵלּוֹ דְּבָרָיו.

כְּלוּמֶר כֶּף:

א. בְּזִמְנָן גְּסִיסַת וּמִיתַת הַחֲלָזוֹן הַצָּבֵעַ יוֹצֵא, (וְיוֹצֵא גַם כֵּן לְתוֹךְ בְּשָׂרוֹ).
ב. כְּאֲשֶׁר הַצָּבֵעַ בְּלוּעַ בְּבֶשֶׂר הַחֲלָזוֹן עַל אֵף הַחֲזוֹר (הַפְּעֵלָה שְׁעוֹשִׁים
בְּדָם לְאַחֵר הוֹצָאָתוֹ מִהַחֲלָזוֹן כְּדִי לְהַכְשִׁירוֹ לְצָבֵעַ), שְׁמִפְרִיד בִּינִיָּהֶם,
הַצָּבֵעַ נוֹטָה לְקַלְקוֹל. לְעֵמֶת זֹאת כְּאֲשֶׁר הַצָּבֵעַ יוֹצֵא לֹא בֶּשֶׂר הַחֲלָזוֹן
— שְׁנֵה נַעֲשֶׂה כְּאֲשֶׁר יוֹצֵא בְּחִיּוֹתוֹ — הוּא טוֹב וּמִשְׁכָּח.

עַל כֵּן דְּבָרֵי הַגְּמָרָא עוֹלִים בְּחֲלָזוֹן הָאֲרָגְמוֹן: 'כִּמָּה דְּאִית בֵּיה נִשְׁמָה,
טְפִי נִיחָא לִיה' — מְשׁוּם שְׁכַּאֲשֶׁר חֵי הַצָּבֵעַ הוּא מֵהָדָם בְּלִבָּד מִשָּׂא"כ
כְּאֲשֶׁר מִתְחִיל הַחֲלָזוֹן לְאַבֵּד אֶת חִיּוֹתוֹ, הַצָּבֵעַ יוֹצֵא מִמֶּנּוּ וְנִבְלַע בְּבֶשֶׂרוֹ
— דְּהִינּוּ שְׂאִינוּ צָלוּל — וְנוֹטָה הוּא לְקַלְקוֹל.

וְכֵן לְהַבְדִּיל אַא"ה בְּדְבָרֵי הַגּוֹיִם, שְׁמִשׁוּם שְׁבִזְמָן הַגְּסִיסָה וְהַמִּיתָה,
הַצָּבֵעַ שְׂיוֹצֵא לְגַמְרֵי נִפְסָד, וְחֶלֶק מִהַצָּבֵעַ נִבְלַע בְּבֶשֶׂר הַחֲלָזוֹן, צָבֵעוּ לֹא
עוֹלָה יָפָה. מְבָרַר שְׁהַגּוֹיִם דְּבָרוּ עַל אוֹתוֹ הַחֲלָזוֹן.

שְׁמִישׁוֹן: וְאִידֵי יִתְיַשְׁבוּ דְבָרֵי רַש"י: וְכִיּוֹן דְּכָל עֲצָמוֹ מִתְכַּוֵּן וְטוֹרַח
לְשׁוֹמְרוֹ שְׁלֹא יָמוּת בְּיָדוֹ, אֲפִילוּ מִת אֵין כָּאֵן אֶלָּא מִתְעַסֵּק?

מִשָּׂה: מְשׁוּם שְׁבִזְמָן עֲסוּקוֹ בְּחֲלָזוֹן רוֹצֶה הַצּוֹבֵעַ שְׁהַחֲלָזוֹן יִשָּׂאֵר חֵי
וְעוֹשֶׂה מְאֵמֶץ לְנֶשֶׁם כֶּף.

דו: לְפִי אִידֵי שְׁאֵתָה מִתְאַר זֶה מְדִיק לְהַפְלִיא בְּלִשׁוֹן הַגְּמָרָא, בְּגַמְרָא
לֹא כְּתוּב שְׂיִשָּׂאֵר חֵי, אֶלָּא 'דְּאִית בֵּיה נִשְׁמָה, טְפִי נִיחָא לִיה', כִּי הַקָּשִׁי
מִתְחִיל בְּזִמְנָן שְׁהַחֲלָזוֹן מִתְחִיל לְגַסּוֹס, וְכָל זִמְנָן שְׁנִשְׁמָתוֹ בּוֹ עֲדִיף הוּא
לְצָבֵעַ.

שְׁמִישׁוֹן: וְדְבָרֵי הָרוֹמָאִי אֵלִיאֵן?

מִשָּׂה: הֵגַם שְׁמִסְתַּמְכִּים אָנוּ עַל דְּבָרֵי הַגּוֹי בַּמַּסַּל"ת אֵדֵי אֵין לָנוּ חוֹבָה

זהויו לטבעיו כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

לִישָׁב כָּל מְלָה בְּדַבְּרִיו, בְּפֶרֶט אִם דְּבָרֵי הַגּוֹיִם סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה. אָבֵל הַדְּבָרִים כָּאֵן נִכּוֹנִים וְעוֹלָם כְּהוֹגֵן: אֵלִיאֵן כּוֹתֵב שְׁיִשְׁנָם 2 אֶפְשָׁרוּיּוֹת שְׁהַחֲלֹזוֹן יָמוֹת (בְּסוֹפּוֹ שֶׁל דְּבָר), 1. לִפְעַע אוֹתוֹ בְּזִהִירוֹת וּקְלִפְתּוֹ נִשְׁפָּרֵת, וְכֵן מוֹצִיאִים אֶת דָּמוֹ מִיָּד. וְזוֹ כְּוִנָּתוֹ לְרִסֵּק עִם הָאָבֵן. 2. לִפְעַע אוֹתוֹ חָלַשׁ וּקְלִפְתּוֹ נִשְׁאָרֵת, וְכֵן יֵשׁ וְדָאִי הֶפְסֵד: אִם הוּא מֵת וְדָאִי שֶׁלֹּא טוֹב. אִם הוּא חַי הָרִי חוֹבָה לְהַכּוֹת בּוֹ שְׁנִית כְּדִי לְשַׁבֵּר אֶת קְלִפְתּוֹ, בְּצוּרָה שְׁאֶפְשָׁר לְהוֹצִיא דָּמוֹ. שְׁבִירָה זוֹ אֵינָנָה טוֹבָה, מְשׁוּם שֶׁלֹּאֲחֵר שְׁבִירָה נּוֹסֶפֶת וְדָאִי שְׁיִתְחִיל הַחֲלֹזוֹן לְגִסּוֹס מִרַב מִכָּה וְהַצָּבֵעַ יִפְסֵד. עַל כָּל פְּנִים לֹא כָתֵב אֵלִיאֵן בְּדַבְּרֵי הַקּוֹנְטֵרַס הַנִּ"ל שֶׁהַעֲדִיפוּ שְׁיָמוֹת הַחֲלֹזוֹן בְּמַהִירוֹת, הַמִּכָּה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁאֵלִיאֵן מְדַבֵּר הוּא עַל רִסּוֹק וְלֹא עַל מוֹת, אֲלֹא שֶׁהַעֲדִיפוּ שְׁיָמוֹת – בְּסוֹפּוֹ שֶׁל דְּבָר – בְּמִכָּה אַחֶת לְאַחֵר זְמַן, מֵאַשֵּׁר בְּשָׁנֵי מִכּוֹת שָׂאֵז יָמוֹת מִיָּד.

שְׁמִשּׁוֹן: וְהַדִּיּוֹק מִדְּבָרֵי אֲרִיסְטוֹ שֶׁ'שׁוֹבְרִים אֶת הַחֲלֹזוֹן בְּעוֹדוֹ בְּחַיִּים', מִשְׁמַע שֶׁלֹּאֲחֵר שְׁבִירָתוֹ בְּוְדָאִי יָמוֹת וְאֵין נִפְקָ"מ?

דו: זֶה כְּבָר מִמֶּשׁ מוֹזָר, הַטָּבֵעַ הַלֵּזָה שָׂאֵם הוּא מֵת הַצָּבֵעַ יוֹצֵא, נִעְלָם אִם שׁוֹבְרִים אוֹתוֹ? כְּלוּמָר אִם מִשְׁאִירִים אוֹתוֹ כֵּן לֹא שְׁבִירָה וְהוּא מֵת – הַצָּבֵעַ יוֹצֵא (אֵף אִם רַק בְּזִמָּן שְׁבִירָתוֹ), וְאִם שׁוֹבְרִים אוֹתוֹ וְאַחֵר כֵּן הוּא מֵת, שׁוֹמֵר הוּא עַל צָבֵעוֹ בְּתוֹכוֹ?

כְּוִנָּת הַגּוֹי הַנִּ"ל בְּרוּרָה: שׁוֹבְרִים אוֹתוֹ בְּחַיּוֹ, מְשׁוּם שֶׁבְּזִמָּן מוֹתוֹ הַצָּבֵעַ יוֹצֵא מַחִיץ לְבִלוּטָה. וּבְרוּר מִדְּבָרֵיו שֶׁלֹּאֲחֵר שְׁעוֹשִׂים אֶת פְּעֻלַּת הַשְׁבִּירָה מוֹצִיאִים מִיָּד אֶת דָּמוֹ, כִּי לִוְלִי זֹאת מָה הוֹעִילוֹ בְּשְׁבִירָתוֹ, הָרִי כְּאַשֵּׁר הוּא יָמוֹת הַצָּבֵעַ יֵצֵא.

וּמִצִּיאוֹת זוֹ שְׁמִשְׁאִירִים אוֹתוֹ בְּמִים זֶה מִמֶּשׁ מָה שְׁעוֹשִׂים הַיּוֹם.

מִשָּׁה: עוֹד קָצַת בְּעִנְיָן זֶה אִי"ה נִדְבָר בְּיוֹם שְׁיִשִּׁי (קִשְׁיָא יב עמוד 166).

מְקוֹם הַמִּצְוָה

דן: יִשְׁנֶה סָגִיָּא נֹסֶפֶת לְגַבִּי הֵיכָן מְקוֹמוֹ שֶׁל הַחֲלִזוֹן – וּבְדִבְרֵי הַגָּמ' וְהַמְדָּרֶשׁ מִבְּאֵר שְׁנִמְצָא הוּא בְּחֶלֶק זְבוּלוֹן, וּבֵין צוּר לְחִיפָה.

שְׁמִישׁוֹן: מִבְּאֵר בְּנִבְיָא יְחִזְקָאֵל (כז), שְׁנִמְצָא הוּא גַם בֶּן בְּאִי אֱלִישָׁה: 'שִׁשׁ-בְּרַקְמָה מִמְצָרִים הָיָה מִפְּרִשָׁה לְהַיִּזוֹת לָךְ לְגִס תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִי אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֶּה'.

מִשָּׁה: לְגַבִּי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי דְבָרִים בְּרוּרִים בְּיָדֵינוּ: דְּבָרֵי הַגְמָרָא⁸⁵ שְׁנִמְצָא הוּא בְּחֶלֶקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן, וְדִבְרֵי הַרְמֵב"ם שְׁכֹתֵב לְהִלְכָה שְׁנִמְצָא הוּא בֵּין הַמִּלָּח (הַפְּנִינָה לָיִם הַתִּיכוֹן כַּנּוֹדֶע), וְזוֹ הַמִּצְוָה שְׁמִישׁוֹן הוּא מְאֹד בֵּין הַתִּיכוֹן. וְנִמְצָא הוּא בְּחֶלֶק הַיָּם בְּצִפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלְשָׁם כְּנָנוּ חֲזו"ל.

שְׁמִישׁוֹן: קָרָאתִי בְּקוֹנְטֵרס אֶחָד שְׁמֵאֵד מִפְּרִיָּה אֶת הַתְּכֵלֶת, שְׁאִין זֶה נֶכּוֹן כָּלֵל, מִשּׁוּם שְׁנִמְצָאוּ 17 בְּתֵי צָבֵעַ וְכָל אֶחָד בְּמָקוֹם שׁוֹנֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְכָלֵל אִין לְסִמּוּד עַל חוֹקִירִים.

מִשָּׁה: גַם עַל כֵּךְ נִדְבֵר אִי"ה בְּהַמְשָׁךְ. רַק אֲשִׁיב בְּקִצְרָה: רֵאשִׁית – הָאֵם עַד כַּעַת שְׁמַעְתָּ בְּדִבְרֵי דְבָרֵי חֲזו"ל אוֹ חוֹקִירִים? אֵלָּא שְׁיֵשׁ מְקוֹם לְסִיעֵתָא בְּדִבְרֵי חוֹקִירִים אִם נֶאֱמָרִים בְּצוּרָה שֶׁל יְדִיעָה, וְנִגַּע בְּדִבְרֵים שְׁנִבְיָא לְהֵלֵן: בְּדָקוֹ אֶרֶץ יִשְׁן בְּמַעֲבָדָה וְנִמְצָא שְׁיֵשׁ בּוֹ מִהַחֲמֵר הַכִּימִי שְׁיֵשׁ בְּמוֹרֶקֶס, אוֹ שְׁנִמְצָאוּ הַרְרֵי קִנְכִּיּוֹת שֶׁל אֲרָגְמוֹן קָהָה קוֹצִים לִיד הַיָּם, אִינוּ עֲנִנוּ שֶׁל חוֹקֵר אֵלָּא שֶׁל עֲבָדָה! וְאִין נִפְק' מִי גִלְהוֹ.

זְהוּיוֹ לְטַבְעִיו כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

לְגַבִּי מֶה שֶׁהִבֵּאתָ שְׁנֵמָצְאוּ 17 בְּתֵי צָבִיעָה, הֲרִי שְׁכַמוּכָן אֵין לָנוּ יָדִיעוֹת בְּרוּרוֹת לְחִלּוּטֵין עַל כָּל מַהֲלָכֵי הַחַיִּים אֹז. יִתְכַּן שְׁמִשׁוּם שְׁאֲמָנָם עֶקֶר הַמָּצְאוֹתוֹ הִנֵּה בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ אֲדָּ נִמְצָא בְּאֶפֶן מוֹעֵט בְּשָׂאָר חֲלָקֵי הָאָרֶץ, וְכֵן יִתְכַּן שֶׁהַמָּקוֹם לֹא הִסְפִּיק, אוֹ שֶׁרָצוּ לְצַבֵּעַ סָמוּךְ לְעָרִים הַמוֹכָרִים תִּכְלֶת וְכו'.

וּבִיּוֹתֵר שִׁישְׁנָם מְקוֹמוֹת שֶׁל צָבִיעָה שְׁאִינָם כָּלֵל סָמוּךְ לָיִם, וּמִכֶּרֶחַ שֶׁצָּבְעוּ שֶׁלֹּא בְּמִקְוֵמוֹ. וְשׁוֹב יִשְׁנָה מְצִיאוֹת שְׁאֵם קִשָּׁה הִיא, אֵינָה קִשָּׁה עַל חֲלָזוֹן הַמוֹרְקָס אֲלֹא עַל הַמְצִיאוֹת בְּזִמְנָם.

שְׁמִישׁוֹן: נִחְזֹר לְעֲנִינֵנוּ, הָאֵם נִמְצָא הוּא מִמֶּשׁ בֵּין צוּר לְחִיפָה וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן?

מִשָּׁה: חֲלָקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן הַמְדִּיק הוּא לֹא כָּל כֹּף בְּרוּר, אֲדָּ מֶה שֶׁבְּרוּר הוּא, שֶׁחֲלָקוֹ וְנִחְלָתוֹ בְּצִפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּחוּף הַיָּם, וּבְחֶלֶק הַיָּם הַהוּא מְצוּי חֲלָזוֹן הַמוֹרְקָס, וּבְחִזּוֹן אִישׁ⁸⁶ כָּתֵב שֶׁכָּל הַחֶלֶק הַצִּפּוֹנִי סָמוּךְ לַיָּם הִנֵּה חֲלָקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן.

וְכֵן מֶה שֶׁכָּתֵב הַרְמֵב"ם 'וּבַיָּם הַמֵּלֶח הוּא מְצוּי' (שֶׁפִּנְנָתוֹ הַיָּם הַתִּיכוֹן כִּנֵּ"ל), לֹא כָּתֵב לְהִלָּכָה דוֹקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבִבְנִיָּא יִחְזַקְאֵל נֶאֱמַר שֶׁלְצוּר הִבִּיאוּ תִּכְלֶת מֵאֵי אֱלִישָׁה, וְתַרְגֵּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיָּאל: אֵיטְלִיָּה. וַיֵּשׁ הָאוֹמְרִים שֶׁהוּא יוֹן כִּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ אֵיטְלִיָּה שֶׁל יוֹן. וּבִימֵינוּ חֶלֶק מִהַעוֹסְקִים בְּמִלָּאכָה זֶה, מִיָּבֵאִים מִשָּׁם אֶת הַחֲלָזוֹנוֹת, וּבְכַמָּה אֲרָצוֹת מְצוּי הוּא לֵיד יָם הַתִּיכוֹן. יֵשׁ הָאוֹמְרִים שֶׁאֵיטְלִיָּה שֶׁל זִמְנָם הוּא קַפְרִיסִין, וְשָׁם גַּם כֵּן מְצוּי חֲלָזוֹן זֶה.

86 שְׁבִיעִית ס"ג סַק"ז

דְּמוּ מִפְּקִיד פְּקִיד

דן: בתוס' כתבו שם שדם חלזון מפקד פקיד, ובכלל שמה אינו נקרא דם כלל? אלא ריר, וגם זאת ראיתי שכתבו.

שמעון: הוא מפקד פקיד אין בזה פקפוק.

משה: מה ששאלת ושמה זהו ריר, גרסין במסכת נדה⁸⁷ רק מתעגל ויוצא, ופרש רש"י: ואין מדמין אותו לרק ומי רגלים ששני אלו מתעגלין ויוצאים ר"ל מתאספים במקום אחד ויוצאין בבית אחת, אבל דם כל עמית שפא פן הוא הולך ונוטף ראשון ראשון, ע"כ. ממילא נוזל המורקס שצובעין בו גדר דם יש לו.

מִפְּרָכֶס קוּדֶם מִיתָתוֹ

דן: כתבו התוס'⁸⁸ שפרכס קודם מיתתו, הרי המורקס אינו מפרכס?

משה: נכון, זהו הדבר היחיד במורקס שאינו מסתדר, אלא שהמהרש"א שם הקשה על תוס' שההכרח של תוס' הוא קושה מהמשך הגמ', ונשאר בקושיא. וכן שא"ר בסוגיא דנשבת לא בארו כן, ותוס' עצמם כתבו 'ושמה'.

מְקַצֵּץ אֶת הָאֵילָנוֹת

דן: ראיתי קשיא נוספת על המורקס שאמרו במדרש תנחומא (וארא) שהברד במצרים ירד כחלזון שמקצץ את האילנות, ומוכח שצורת

87 דף יט ודף נו

88 שבת עה. ד"ה הצד חלזון.

זהויו לטבעיו כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

החלזון הוא כּיורד.

מִשֶּׁה: תמוה לפרש כּך, בפשטות כּונת המדרש הוא שהכרד ירד וקצץ אילנות כּחלזון שמזיק לאילן. וכמו שתרגם יונתן על הפסוק 'יִירֶשׁ הָעֵצִים'.

דו: וחלזון התכלת מקצץ באילן?

מִשֶּׁה: מחילה מכבודך, הרי חלזון התכלת הוא מין שפִּים, מה שִׁיךְ לקצץ אילן? אלא מדבר באותו החלזון הנמצא על האילן שהוא מזיק, ויִשְׁנֶה מציאות כּזו עד היום.

אֶפֶן הַצְּבִיעָה

שְׁמִשּׁוֹן: עוד ענין נדבר היום אי"ה, לגבי אֶפֶן הַצְּבִיעָה הנאמר בגמ' וברמב"ם.

דו: יהי כּו, גרסינן בגמרא: אָמַר לִיה אֲבִי לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יְהוּדָה: הָא תְּכִילְתָּא הֵיכִי צְבָעִיתוּ לָהּ, אָמַר לִיה: מֵייתִינָן דָּם חֲלָזוֹן וְסַמְנִין וְרַמִּינָן לְהוּ בִּיּוֹרָה (ומרתחין ליה), וְשִׁקְלִינָא פּוֹרְתָא בְּבִיעָתָא וְשַׁעֲמִין לְהוּ בְּאוֹדָרָא (מוף – רש"י), וְשָׁדִינָן לִיה לְהֵהוּא בִּיעָתָא וְקָלִינָן לִיה לְאוֹדָרָא, עכ"ל הגמ'.

ופתב הרמב"ם: כיצד צובעין תכלת של ציצית, לוקחין הצמר ושורין אותו בפסיד ואחר כּך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהלֵא וכיוצא בו כּדרך שהצבעין עושין כּדי שיקלט את העין.

ואחר כּך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו (לעין התכלת) [לעין הים] ודמו שחור כּדיו ובים המלח הוא מצוי, ונותנין את הדם ליוֹרָה ונותנין עמו סממנין כּמו הקמוניָא וכיוצא בָּהֶן כּדרך

כַּנֶּה אִישׁ יְהוּדִי

יום רביעי

שֶׁהַצָּבֶעִין עוֹשִׂין וּמִרְתִּיחִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין בּוֹ הַצָּמֶר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּעֵין רָקִיעַ וְזוֹ הִיא הַתְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית.

מִשָּׁה:

כֶּךְ בְּיָמֵינוּ מְפִיקִים אֶת הַתְּכֵלֶת:

- א. שׁוֹכְרִים אֶת הַקּוֹנֵכָה.
- ב. מְסִירִים בְּלוּטָה שֶׁיִּשְׁנָה בַּמּוֹרָקִס.
- ג. בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם יִשְׁנׁוּ נוֹזֵל, כְּאֲשֶׁר מוֹצִיאִים אוֹתוֹ הוּא נִרְאֶה שְׁקוּף, וְהַצָּבֶע מִתְּפַתַּח תּוֹךְ שְׁנִיּוֹת אֲחֻדוֹת. הַצָּבֶע הוּא סָגוּל – בּוֹרְדוֹ כֶּהָה מְאֹד שֶׁמֶמְרָחֵק קָצֵת נִרְאֶה שְׁחׁור. וְנִקְרָא בְּרוּמוֹ – אֵינְדִּיגוֹ. (אִם הַצָּבֶע יֵצֵא יִשִּׁירוֹת עַל הַבֶּגֶד הוּא גַם כֵּן יֵצֵבֶע בְּכַחַל, אֲךָ אֵינוֹ טוֹב מִהַבְּחִינָה הַפְּרָקטִית וְלֹא עוֹשִׂים כֶּךְ לֹא בְּזִמְנָם וְלֹא בְּזִמְנָנוּ).
- ד. מְטִילִים אֶת הַצָּבֶע בְּמִים, כֶּךְ מְמִיסִים אֶת הַצָּבֶעוֹ.
- ה. מְטִילִים שְׁנֵי חוֹמְרִים וּמַחְמָמִים, וְזוֹ פְּעֻלַּת 'חִיזוּר'. בְּזִמָּן הַחֲזוּר הֵדֶם מְקַבֵּל צָבֶע צָהָב עַד יָרוֹק.
- ו. מְכַבְּסִים אֶת הַצָּמֶר בְּהִרְתָּחָה תְּזָקָה כְּדֵי שֶׁיִּקְלֹט הַצָּבֶע.
- ז. כְּאֲשֶׁר נִגְמָר הַבְּשׂוּל מִנִּיחִים אֶת הַצָּבֶע מוֹל הַשֶּׁמֶשׁ⁸⁹, אַחֲרֵי זְמַן בְּדֶרֶךְ כָּלֵל מִבְּחִינִים בְּבוּעוֹת כְּחוֹלוֹת סָגוּלוֹת.
- ח. נוֹתְנִים לְתוֹכוֹ צָמֶר, וּמִנִּיחִים אוֹתוֹ בְּאֹוִיר כְּדֵי שֶׁיִּפְגֹּשׁ עִם חֲמָצוֹן⁹⁰.

89 ישנה אפשרות ללא העמדה בשמש יבאר ביתר פרוט ביום שישי קשיא לב עמוד 205).

90 אם רוצים לזרז את חדירת החמצן לבגד, אפשר לשוטפו במים. במים ריכוז החמצן הוא גבוה יותר.

זְהוּיוֹ לְטַבְעִיו כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

וְאִזּוֹ הַצֶּמֶר מִקִּבֵּל אֶת צִבְעֵה הַתְּכֵלֶת הַנִּרְאָה לְעֵין.
ט. כְּדֵי לְדַעַת עִם הַצִּבְעֵה מוֹכֵן כְּדָבָעִי, עוֹשִׁים טְעִימָה הַפְתוּכָה בַּגִּמְרָא,
כְּלוּמָר נוֹתְנִים חֲתִיכַת צֶמֶר בַּצִּבְעֵה כְּדֵי לְבַחֵן שֶׁהַצִּבְעֵה רְאוּי.
וְכֵן הַדְּבָרִים עוֹלִים בְּדִיוֹק לְדְבָרֵי הָרִמְב"ם:
לֹקָחִים צֶמֶר וּמִרְתִּיחִים אוֹתוֹ – לוֹלֵי זֹאת הַצִּבְעֵה לֹא יִקָּלֵט. מִבִּיָּאִים
דָּם חֲלִזוֹן וְכו' וְנוֹתְנִים אֶת הַדָּם לְיוֹרָה – לְחֻמוֹם.
וְאִח"כ נֹתְנִים עִמּוֹ סִמְמָנִים כְּמוֹ הַקְמוּנִיָּא וְכִיּוּצָא בְּהֵן כְּדֶרֶךְ
שֶׁהַצִּבְעִין עוֹשִׂין – וְזוֹ פְּעֻלָּה הַנִּקְרָאת 'חִיזוּר'.
וּמִרְתִּיחִין אוֹתוֹ – מִבְּשָׁלִים.
וְנוֹתְנִין בּוֹ הַצֶּמֶר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּעֵין רִקִּיעַ, וְכֵן מְדִיק בְּדְבָרֵי הָרִמְב"ם
שֶׁהַצִּבְעֵה כְּעֵין הָרִקִּיעַ נִרְאָה לְעֵין רַק לְאַחַר שֶׁנִּמְצָא הוּא עַל הַצֶּמֶר.
וְכֵן עוֹשִׂים אֶת הַטְעִימָה הַמְזַכֶּרֶת בַּגִּמְרָא וְכִמְעַט בְּלִתִּי אֶפְשָׁרִי שֶׁיֵּצֵא
צִבְעֵה טוֹב לוֹלֵי טְעִימָה.
אֲלֹא שְׁלֹא אֶכְחַד, שֶׁאֵינָנו יוֹדְעִים בְּוַדָּאוֹת מֵהוּ הַקְמוּנִיָּא שֶׁפָּתַב הָרִמְב"ם,
וְכִיּוֹם נִסּוּ כְּמָה וְכְמָה לְצַבֵּעַ עִם הַחוּמָרִים הַטַּבְעִיִּים, וְהַצְלִיחוּ בְּזֹאת⁹¹.

הַתְּכֵלֶת בְּיוֹפְיוֹ:

דו: פָּתַב הָרִמְב"ם שֶׁהַתְּכֵלֶת עוֹמֵד בְּיוֹפְיוֹ וְלֹא מִשְׁתַּנָּה, הֵאֵם זֶה בְּאֻמָּת

91 עיין בספר הארגמן של פרופסור ר' זהר עמר שיחי' בפרק תכלת על פי הרמב"ם בעמודים 187 עד 194, ובנספחים בעמודים 235 – 240 במאמר של ד"ר ג. סוקניק, המתארים בפירוט את אופן הצביעה המודרנית ואת ההקבלה בצביעה הקדומה.

כָּךְ?

מִשָּׁה: הַתְּכֵלֶת שֶׁבִּידְיָנוּ עוֹמֶדֶת בְּיוֹפְיָהּ לְגַמְרִי, גַּם לְאַחַר שְׁשׁוּרִים אוֹתוֹ בְּאַקוֹנוֹמִיקָה.

שְׁמִישׁוֹן: יִשְׁנֹו קֶצֶת קָשִׁי בְּעֵנֶינִי זֶה מִשׁוֹם שְׁאַמְרוּ⁹² שֶׁהַגּוֹזֵל צָמֵר וְצָבָעוּ בְּקֵלָא אֵילָן הוּא שְׁנוּי שְׁלֹא הָדָר לְבָרִיתוֹ, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא אֶת הַקֵּלָא אֵילָן אֶפִּילוּ עַל יְדֵי צָפוֹן, וְלִגְבִי הַתְּכֵלֶת כָּתֵב רַבְּנוּ גִרְשׁוֹם⁹³ שֶׁהַנּוֹתָן תְּכֵלֶת לְכוֹבֵס צָרִיךְ לְהִזְהִירוֹ שְׁלֹא יִקְלָקֵל מֵרָאָה הַתְּכֵלֶת וְכֵן כָּתְבוּ תוֹס'⁹⁴ שֶׁתְּכֵלֶת מִתְקַלְקֵל ע"י צָפוֹן, וְכֵאן רוֹאִים שֶׁבְּצָפוֹן תְּכֵלֶת מִתְקַלְקֵל וְקֵלָא אֵילָן עוֹמֵד, וְלֹא כְּפִי שְׁאַמְרֵת ר' מִשָּׁה.

מִשָּׁה: לְפָנַי שְׁאַעֲנֶנָּה לָּהּ, שׁוֹב אָנוּ נִמְצָאִים בְּמָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לִישֹׁב אֶת הָעֵנֶינִי לוֹלִי הַתְּכֵלֶת שֶׁבִידְיָנוּ, קִנְשָׁה לוֹמֵר שֶׁהֶרְמֵב"ם מַגְדִּיר אֶת הַתְּכֵלֶת הַכָּשֵׁר מוֹל הַסֵּטִים הַפְּסוּל שֶׁהַתְּכֵלֶת עוֹמֵד בְּיוֹפְיוֹ וְהַסֵּטִים לֹא עוֹמֵד, וְיִשְׁנָה מְצִיאוֹת לְהַפְּךָ.

שְׁמִישׁוֹן: יִתְכַּן שֶׁהֶרְמֵב"ם לְשִׁטָּתוֹ, שֶׁסִּפֵּת הַכְּשָׁרוֹת שֶׁל חִלְזוֹן הַתְּכֵלֶת הוּא מִשׁוֹם שֶׁעוֹמֵד בְּיוֹפְיוֹ, אֲבָל תוֹס' לֹא סִבֵּר כָּךְ.

מִשָּׁה: וְיִתְכַּן שֶׁאֶפְשָׁר לִישֹׁב כָּךְ: הַגַּמ' בְּכַבָּא קָמָא עוֹסְקָת לְגַבִּי אוֹמֵן שֶׁצָּבָע שֶׁהַבְּגָד אֵינוֹ חוֹזֵר לְבָרִיתוֹ, וְלֹא שֶׁהַצָּבָע נִשְׁאַר בְּיוֹפְיוֹ. וּבִדְאִי שְׁגָם בְּבִדְיָקָת הַגַּמ'⁹⁵ לֹא אָמְרוּ שֶׁהַקֵּלָא אֵילָן חוֹזֵר הוּא לְבָרִיתוֹ הֵרֵאשׁוֹנָה אֲלֵא אֵיפֶרֶד חֲזוֹתִיהָ. וְכ"כ רַש"י: וְנִפְרַד חֲזוֹתָא – נִתְקַלְקֵל הַמֵּרָאָה פְּסוּלָה דְּקֵלָא אֵילָן הוּא, ע"כ. וְהַתוֹס' בְּזִבְחִים מְדַבֵּר עַל צָפוֹן

92 ב"ק דף צג

93 מנחות דף מא

94 זבחים דף צה

95 מנחות מג

זְהוּיוֹ לַטְבָּעִיו כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

וְכֵן יֵשׁ לוֹמַר וְשָׂרְבֵנו גִּרְשׁוֹם דְּבַר, מִשׁוֹם שְׁלֹא כָּתַב לֹא לְתַתּוֹ לְכוּבִס
אֶלֶּא שֶׁהַכוּבִס יִזְהַר, וּמִסְתַּבֵּר שְׁדַּבְּרוּ עַל אוֹתוֹ סוּג חֲמַר שְׁכַכְסוּ בְּזַמָּנָם
שְׁמַקְלָקֵל הֵן אֶת הַתְּכֵלֶת וְהֵן אֶת הַקָּלָא אֵילָן.

וְהִגָּמ' בְּמִסְכַּת נִדָּה אוֹמֶרֶת שֶׁהַצָּפוֹן מַעְבִּיר הַצָּבֵעַ וְהַבִּינוּ תוֹס' שְׁאֵם צָבֵעַ
רָגִיל עוֹבֵר לְגַמְרִי, יִשְׁנֹו חֲשֵׁשׁ שְׁיִקְלָקֵל ג"כ אֶת הַתְּכֵלֶת עַל כָּל פָּנִים.
וְזֶה לְשׁוֹן תוֹס': אָבֵל מַעִיל דְּכִתְּהוֹן גָּדוֹל אֵינוֹ יָכוֹל לְכַכְסוֹ ע"י צָפוֹן מִשׁוֹם
דְּאִמְרִינֵן בְּמִסְכַּת נִדָּה (דָּרַ סב.) דְּאִפִּילוּ צָבֵעָא בְּמִי מַעְבֵּר, ע"כ. אֶלֶּא
שְׁאוּדָה שְׁיֵשׁ בְּזֶה דַּחֲק, מִשׁוֹם שְׁפִשְׁטוֹת הַתוֹס' תְּכֵלֶת הוּא צָבֵעַ הָעוֹבֵר
ע"י צָפוֹן.

שְׁמִשׁוֹן: וְיִשְׁנֹו חֲמַר כְּזֶה הַיּוֹם שְׁמַקְלָקֵל אֶת שְׁנֵיהֶם?

מַשָּׂה: תָּמִיד יִשְׁנֹו חֲמַר חוֹמָצָתִי שְׁמַקְלָקֵל. יִשְׁנֶה אֶפְשָׁרוֹת לְקַלְקְלוֹ עַל
יְדֵי חֲמַר כִּימִי מַסִּים, וְיִשְׁנֶה גַם אֶפְשָׁרוֹת לְהוֹצִיאוֹ עַל יְדֵי הַחֲמַר שֶׁהַכֶּנֶס.
דו: הַיּוֹדִית שְׁזֶה דַּחֲק.

שְׁמִשׁוֹן: נָכוֹן, אֲךָ אֵינָה קָשְׁיָא עַל הַמוֹרְקָס מִשׁוֹם שְׁאֵינָנו יוֹדְעִים הַיּוֹם
מֵהוּ צָפוֹן שְׁיִקְשָׁה שְׁרוּאִים אָנוּ לְהַפְּדוֹ. אֶלֶּא שְׁעָצָם הָעֵנָן קָשָׁה, וּר' מַשָּׂה
מְנַסֶּה לִישֹׁב.

הַבְּדִיקָה הַכְּתוּבָה בַּגְּמָרָא

שְׁמִשׁוֹן: גִּרְסִינֵן בְּמִנְחֹות (מב:): וּתְכֵלֶת אֵין לָהּ בְּדִיקָה וְהָא רַב יִצְחָק
בְּרִיה דְּרַב יְהוּדָה בְּדִיק לִיה, מִיֵּיתִי מַגְבִּיָּא גִילָא וּמִיָּא דְשַׁבְּלִילָתָא
וּמִימִי רַגְלִים בֵּין אַרְבָּעִים יוֹם, וְתָרִי לָהּ בְּגוּוֹיָהּוּ מֵאוּרְתָא וְעַד
לְצַפְרָא, אִיפְרֵד חֲזוּתִיה פְּסוּלָה, לֹא אִיפְרֵד חֲזוּתִיה כְּשָׂרָה. וְרַב אָדָא
קָמִיה דְּרַבָּא מִשְׁמִיה דְּרַב עֲוִירָא אָמַר, מִיֵּיתִי חֲמִירָא אַרְכָּסָא דְשַׁעֲרֵי

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם רְבִיעִי

וּאֶפְיָא לָהּ בְּגוּיָה, אִישׁתָּנָאִי לְמַעֲלִיּוֹתָא כְּשָׂרָה, לְגִרְיֵעוֹתָא פְּסוּלָה, ע"כ.

וְעַתָּה ר' מִשֶּׁה הַבְּדִיקָה הַזֶּה בְּחֻלְזוֹן שְׂבִינְדָה עוֹלָה יָפָה?

מִשֶּׁה: הַבְּדִיקָה בְּחֻלְזוֹן עוֹלָה יָפָה, אָבֵל יֵשׁ כָּאֵן קוֹשִׁי שֶׁהַקְּלָא אֵילָן בְּיָמֵינוּ גַם כֵּן עוֹלָה יָפָה.

דו: יֵשׁ שְׂמֻקָּשִׁים הָרִי תַרְכֻּכַת הַכִּימִיקָאִלִּים הֵן בְּמוֹרְקָס וּבְקָלָא אֵילָן הִיא שְׁוָה, וְהָרִי הַבְּדִיקָה שְׂבִינְדָה הִיא בְּדִיקָה כִּימִית, אִם כֵּן אֵיךְ יִתְכַּן שְׂוִינְדָר שְׂנוּי בֵּין קָלָא אֵילָן לְתַכְלָת.

מִשֶּׁה: הַרְבֵּה טוֹעִים בְּזֹאת, 'אֵיפְרָד חֲזוּתִיָּה' הַנֶּאֱמָר בְּגִמְרָא פְּרוּשׁוֹ שֶׁהַצָּבֵעַ יִפְרָד מִהַצָּמֶר, וְזֶה אֵינוֹ תְּלוּי רַק בְּתַרְכֻּכַת הַכִּימִית שֶׁל הַצָּבֵעַ, אֲלָא בְּאֶפֶן הַתְּקַשְׁרוֹת הַצָּבֵעַ עִם הַבָּגָד. וְכִיּוֹן שְׂאִין לָנוּ יְדִיעָה בְּאִיזָה אֶפֶן צָבֵעוּ בְּקָלָא אֵילָן בְּזִמְנָם, וְגַם אֵין בְּיָדֵינוּ קָלָא אֵילָן שֶׁל זְמַנָּם, אֵין לָנוּ אֶפְשָׁרוֹת לְדַעַת זֹאת.

אֲבָרָה ת"ח וַיִּדְעוּ עֲצוּם בְּשֵׁם הָרַב יְהוֹשֻׁעַ יִנְקֻלְבִּיץ' שְׁלִיט"א הַצְּלִיחַ לְהַשְׁאִיל מִמוֹנִיָּאוֹן קָלָא אֵילָן יֵשׁן וְעֹשֶׂה אֶת הַבְּדִיקָה כְּדִלְהֵלָן.

לְקוֹחַ עֹשֶׁב יָבֵשׁ בְּמָקוֹם תָּכוֹן, מִי רִגְלִים שְׁהִיּוּ יִשְׁנִים מְאוֹד, קֹצֵת חִילְכָּה שֶׁהוּא מְרִיר מְאוֹד, שְׂבָלוֹל הַכְּתוּב בְּגִמ', נִתֵּן בְּתוֹךְ בָּגָד עִם קֹצֵת מִים, וּבְתוֹךְ קִעְרָה הַכְּנִיס חוּט קָלָא אֵילָן הַנִּ"ל, וְכֵן חוּט מְתַכְלֵת הַמוֹרְקָס. מִהַקְּלָא אֵילָן הַשְׁתַּנָּה הַצָּבֵעַ, וְהַמוֹרְקָס לֹא הַשְׁתַּנָּה.

דו: וְלֹא יִתְכַּן שֶׁהַקְּלָא אֵילָן דָּהָה בְּמִשְׁךְ הַשְּׂנִים.

מִשֶּׁה: אֵין זֶה נוֹגֵעַ לְעִנְיָן, מִשּׁוּם שֶׁתַּרְכֻּכַת כִּימִית נִשְׁאָרָת וְאִינָה נִעְלָמָת.

אָבֵל חוֹכָה לוֹמֵר שְׂאִין בְּבְדִיקָה זֶה אֲלָא לְהוֹכִיחַ שֶׁיִּתְכַּן שְׂבִינְדָה מִינִי צָבֵעַ שֶׁתַּרְכֻּכָתָם זֶה, מֵאַחַד יִפְרָד הַצָּבֵעַ וּמִהַשְּׂנִי לֹא יִפְרָד. אָבֵל עֲצָם

זהויו לטבעיו כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

הבדיקה אינה ראוי' מחלטת, משום ששקשה מאוד לדעת בדיוק את סוג הבדיקה הכתובה בגמרא.

דו: אבל הרמב"ם כתב שחור כדיו ואינו כדיו. וכן העמדה בשמש שנעשית כיום אינה כתובה לא בגמרא ולא ברמב"ם.

משה: ענין שחור כדיו נברר זאת אי"ה כיום שישי (עמוד 145 ועמוד 172). ענין העמדה בשמש נגע בזה אי"ה קצת מחר, ובעקר כיום שישי (קשיא לב עמוד 205). אף עצם הצביעה והדרך לעשותה עולה יפה.

שמשינו: נגענו קצת בענין הממצאים שישנם כיום, מה יש לה לומר ר' משה.

דו: סימנו היום ב' נושאים חשובים, מקומו של חלזון המורקס ודרך צביעתו, על הממצאים נדבר אי"ה מחר. ר' משה מכבד בדברי סכום.

משה: ובכן יצא לנו בס"ד כדלהלן:

א. המורקס הוא כפי שתאר הראב"ד את החלזון, ואחריו הרמ"ע מפאנו שפפשטות הבין בדברי הראב"ד שמדבר בחלזון התכלת – הוא נמצא במקומו וקשה לעמוד עליו אם הוא מן החי או הצומח. וכפי שנתבאר.

ב. מה שאמרו דאית בה נשמה טפי ניחא ליה, מתקנים באפן מפליא במורקס. כמה שהוא יותר חי הצבע יוצא משבח בצלילותו ולא מקלקל, כי כאשר החלזון מתחיל לגסוס הצבע יוצא ונבלע בבשרו ונפסד.

ג. דמו מפקד פקיד כמו שכתב תוס'.

ד. מקומו של המורקס בצפון ארץ ישראל ובאותו אזור שהורו לנו חז"ל. נמצא הוא בים התיכון כפי שכתב הרמב"ם. כן נמצא

הוא באִי אֵלֶיךָ שֶׁכָּתוּב בִּיחֻקָּאֵל הַנְּבִיא.

ה. דָּרֶךְ צְבִיעַת הַמּוֹרֶקֶס הִיא, כָּפִי הַנֶּאֱמָר בְּגִמְרָא וּבְרַמְבַּ"ם, אֶלֶּא שְׂאִין לָנוּ יִדְעָה מְדִיקָת בְּסִמְמָנִים. בְּפֶעַל הַצָּבֵעַ מוֹפֵק הֵן בְּחוּמָרִים טְבָעִים וְהֵן בְּחוּמָרִים סִינְטֵטִים. אֶלֶּא שְׂאִין דִּין מִיחַד בְּסִמְמָנִים אֵלּוּ דּוֹקָא וְכָפִי שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם כְּדָרֶךְ שֶׁהַצָּבֵעִים עוֹשִׂים.

ו. אֵינּוּ מִפְּרָכֶס קוֹדֶם מוֹתוֹ וְזֶה אֵינּוּ מִתְיָשָׁב עִם דְּבָרֵי תוֹס', אֲבָל שֶׁא"ר לֹא כָּתְבוּ כֵּן וְתוֹס' כָּתַב ע"ז 'וְשִׁמָּא' וְהַמְהִירָשׁ"א הִנִּיחַ בַּצ"ע אֶת דְּבָרֵי תוֹס', בְּחֻשְׁבוֹן הַסּוּגָיָא.

פֶּרֶק ה' **הַמְּצָאִים כִּיום**

כְּתָבֵי הַגּוֹיִם וְנֶאֱמָנוּתָם

יום חמישי

מִשְׁשׁוֹן: ר' מִשְׁשָׁה, נִגְעַנּוּ אֶתְמוֹל בְּעֶנְיֵן הַמְּצָאִים הַמְּצִיאוּתִיִּים שֶׁל הַחוֹקְרִים, מָה יֵשׁ לָהּ עוֹד לֹמַר בְּעֶנְיֵן.

מִשְׁשָׁה: הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים אָרִיסְטוֹ, פְּלִינִיוֹס וְעוֹד. כָּתְבוּ אֶת הַמּוֹרֶקֶס וְהַפּוֹרְפּוֹר כְּמִקּוֹר לְצַבִּיעָה, וְכֵן תָּאֵר תָּאֵר אֵיילִיאָנוֹס הַגּוֹי אֶת אֶפֶן צִדָּת הַפּוֹרְפּוֹר בְּסִלְסִלוֹת עִם פִּתְיוֹן...

דו: מִכְרַח אֲנִי לַעֲצֹר אוֹתָהּ, מִשׁוֹם שֶׁרְאִיתִי קוֹנְטֶרֶס שֶׁטּוֹעֵן טַעֲנוֹת קִשּׁוֹת כְּנֶגֶד הַסִּימוּכִין בְּכְתָבֵי הַגּוֹיִם.

מִשְׁשָׁה: מָה לְמַשָּׁל?

דו: שֶׁכָּל הַהִסְתַּמְכוּת עַל כְּתָבֵי הַגּוֹיִם הוּא מְבַסֵּס עַל כֹּמָה וְכֹמָה הַנַּחֲוֹת: א. שֶׁתִּרְגְּמוּ אֶת הַשָּׂפָה הָעִתִּיקָה נָכוֹן. וַיִּשְׁנֶה הַגִּיּוֹן רַב שֶׁהַגּוֹי יִתְרַגֵּם כְּנִטִּית לְבוֹ שֶׁהָרִי פִּיהֶם דִּבֵּר שְׂוֹא וְגו'. ב. שֶׁלֹּא טָעוּ בְּאֵף מָלָה, כִּי דִּי בְּטָעוֹת אַחַת כִּדִּי שֶׁכָּל הָעֶנְיֵן יִשְׁתַּנֶּה. ג. בְּפֶרֶט לְגַבִּי הַצָּבֵעַ שָׂאִין אֶפְשָׁרוֹת לְדַעַת צָבֵעַ מְדִיק, וְהִבִּיאוּ שָׂאֵף הַחוֹקְרִים הַתּוֹמְכִים בְּמוֹרֶקֶס מוֹדִים בְּזֹאת. ד. שֶׁהוּא מְבַסֵּס עַל אֲרִיכָאוֹלוֹגְיָה שֶׁל מְּצָאִים, וְדִי שֶׁטָּעָה הָאֲרִיכָאוֹלוֹג בְּתַקּוּפָה כִּדִּי שֶׁכָּל הָעֶנְיֵן יִשְׁתַּנֶּה וְכו'. ה. מִצָּעֵר שֶׁהַמְּדַע שֶׁכָּל כָּלוּ מִתְבַּסֵּס עַל דַּעוֹת שֶׁל בְּעָלֵי נִגִּיעוֹת וְכו' וְכו', נִכְנָס לְמִקּוּמֵנוּ. וְאֵין מְקוֹמוֹ בְּבֵית

הַמַּצְאִים כִּיּוֹם כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

הַמְדָּרֶשׁ כָּלֵל.

דִּי שׁוֹכְנֵעֲתִי שְׂאִי אֶפְשָׁר לְסַמֵּךְ עַל כְּתָבֵי הַגּוֹיִים שְׁבָנוּי עַל כִּמָּה וְכִמָּה הַנְּחֻת, שְׂדִי שְׂאֲחַת מֶהֶן לֹא נִכְוָה, כִּדִּי שְׁכַל הַהוֹכָחוֹת - יִפְלוּ.

מִשֶּׁה: אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף קֶצֶת?

דָּן: בְּבִקְשָׁה.

מִשֶּׁה: וּמִי יוֹדֵעַ אִם כְּתָבִים אֵלֶּי הֵם אוֹטוֹגְרָפִים שְׂמָא אֵיזָה שְׂהוּא אָדָם זֶיף כְּתָבִים שְׂלֹא הָיוּ, הֲכִי לֹא זֹיפּוּ כְּתָבִים מֵעוֹלָם? מְלַבֵּד זֹאת הָרִי יְדוּעַ בְּאֵלֶּי כְּנוֹיִי גִנָּאִי כְּנוּ אֶת אֲרִיסְטוֹ גְּדוּלֵי הַדּוֹרוֹת שְׁל עַם יִשְׂרָאֵל (וְגַם זֹאת רִאִיתִי שְׁכְּתָבוּ), וּמֵהִיכֵן הִיִּדְיעָה שְׁכְּתָבֶם אֲרִיסְטוֹ בְּתַקּוּפָתוֹ שְׂמָא כְּתָבֶם אָדָם אַחֵר שְׁנִקְרָא שְׂמוֹ אֲרִיסְטוֹ? וְכו'.

דָּן: וּמָה עוֹנָה אֶתָּה עַל כֶּף?

מִשֶּׁה: 'אִם לִלְצִים הוּא יְלִיץ'.

דָּן: מִדּוּעַ?

מִשֶּׁה: תֵּאָר לָךְ שְׁעוֹמֵד יְהוּדִי בַּר אוֹרְזֵן וְדוֹרֶשׁ לִפְנֵי צְבוּר, וּמִבִּיא סִייעָתָא לְדַבְּרֵי וּמִקְרִיא מֵהַגְמָרָא שְׁלִפְנָיו. וְטוּעֵן הַטּוּעֵן שְׂאִינָה רִאָּה כָּלֵל. מִשּׁוּם שְׁנִנְסָה לְחַשֵּׁב כִּמָּה 'הַנְּחֻת' צָרִיף לְהַנִּיחַ כִּדִּי לְקַבֵּל שְׂאֲכֹן כְּתוּב כֶּף בַּגְמ': א. שְׁהַגְנָנָת שְׁל אוֹתוֹ הַדְּרָשָׁן לְמַדָּה אוֹתוֹ הֵיטֵב לְקָרָא. ב. דִּי בִכְף שְׂהִיא לֹא לְמַדָּה אוֹתוֹ אֶת אֲחַת נִכּוֹן כִּדִּי שְׁכַל הָעֵנָן יִשְׁתַּנָּה. ג. שְׂלֹא שְׂכַח כָּלוּם מִמָּה שְׁלִמְדוֹ אוֹתוֹ (יִתְכֵן שְׁעֶבֶר מֵאֵז 50 שָׁנָה!). ד. שְׂרִאֲתוֹ לֹא נִחַלְשָׁה. ה. שְׁהַדְפּוּס שְׁמִמְנוּ הוּא קוֹרָא אֶת הַגְמ' הַדְפּוּס בְּמִדְּיָק, וְדִי שְׁשִׁינוּ אוֹת אֲחַת כִּנ"ל. ו. שְׁהַכְתָּב יָד מִמְנוּ נִלְקָחָה גְמ' זוֹ הוּא מִדְּיָק כִּי כִמָּה טְעוּיֹת נִפְלוּ בְּעֶבֶר. ז. יִתְכֵן שְׁהַדְרָשָׁן קֶצֶת עֲיָף וְלֹא קָרָא נִכּוֹן. ח. ...

דן: הרי זה ממש ליצנות!

משה: אך מה התשובה לטענות אלו?

דן: כּאֲשֶׁר יְהוּדִי קוֹרֵא גִמְרָא, זֶה מֵה שְׁכָתוּב בְּגִמְרָא. טִעָנוֹת 'שְׁמַא' רְחוּקוֹת מִהַדְעַת הֵם לֹא 'פֶּרְכָא עַל הַנְּחוֹת', אֲלֹא לִיצָנוֹת.

משה: בְּדִיוק בָּזֶה מְדַבֵּר בְּעֶנְיָנֵנוּ – כִּתְבֵי הַגּוֹיִים אֵף שֶׁהֵם אֲמָנִים עֲתִיקִים, אֲךֹּ נִשְׁתַּמְרוּ בִּלְשׁוֹנָם, שְׁפָתָם יְדוּעָה, אֲפֹשֶׁר לְתַרְגֵּמָם לְכָל שָׁפָה שֶׁהִיא. וְאֵף אִם אֲמָנִים יִתְכַּן תַּרְגוּם בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת בְּמִקְצַת כְּפִי שְׁקוּרָה בְּכָל תַּרְגוּם, (וְאֵף לְהַבְדִּיל אֵא"ה בִּלְשׁוֹן הַקֶּדֶשׁ יִשָּׁנָם מִלִּים שֶׁיִּשָּׁנָם דְּעוֹת שׁוֹנוֹת מֵהַמְּעוֹתֵן הַמְּדִיָּקֹת, וּבִדְאִי בְּשֶׁאֵר לְשׁוֹנוֹת וּכְפִי הַתַּרְגוּם עַל כִּתְבֵי הַרַמְבַּ"ם וְכו'), אֲךֹ הָעֵנִין נִשְׁאָר וְהַמְּשֻׁמְעוֹת נִשְׁאָרָת. כָּל הַתַּאֲוֵר שֶׁהַכָּל בְּנוֹי עַל כַּמָּה 'הַנְּחוֹת לֹא מִכְּרַחוֹת' הֵם לֹא פֶּרְכָא ל'הַנְּחוֹת', אֲלֹא שְׁאֵלוֹת שֶׁל 'שְׁמַא' רְחוּקוֹת מִכָּל הַגִּיּוֹן, בְּדִיוק כְּפִי הַמִּקְרָה שֶׁהַזְכָּרְנוּ.

שְׁמִישׁוֹן: הַדָּבָר מְזַכִּיר מַעֲשֵׂה מִהַגְמָרָא⁹⁶: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן שִׁטְח: אֶרְאֶה בְּנִתְמָה אִם לֹא רָאִיתִי אֶחָד שֶׁרָץ אַחֵר חֲבֵרוֹ לְחֶרֶבָה, וְרָצָתִי אַחֲרָיו, וְרָאִיתִי סִיף בְּיָדוֹ וְדָמוֹ מְטֻפָּטֵף וְהָרוּג מְפֻרָּפֵר, וְאָמַרְתִּי לוֹ: רָשָׁע, מִי הָרָגוֹ לָזֶה, אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה. אָבֵל מֵה אַעֲשֶׂה שְׂאִין דָּמָךְ מְסוּר בְּיָדִי, שְׁהִירִי אֲמָרָה תוֹרָה עַל פִּי שָׁנִים עֲדִים יוֹמַת הַמֵּת – הַיּוֹדֵעַ מִחֲשָׁבוֹת יִפְרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵרוֹ. אָמְרוּ: לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁבָּא נִחְשׁ וְהַכִּישׁוּ, וַיָּמַת. ע"כ. וְמָה הָיוּ אוֹמְרִים כָּאֵן מַעֲלִי ה'שְׁמַא'? א. שֶׁהִנְרָדָף רָצָה לֹאבֹד עַצְמוֹ לְדַעַת, וְהָרוּדָף הִתְפַּנּוֹן לְמוֹנְעוֹ מִכּוֹף וְהָיָה בְּיָדוֹ סִיף מְסֻבָּה אַחֲרָת וְנִשְׁאָר בְּיָדוֹ, וְהִנְרָדָף לָקַח אֶת הַסִּיף מִיָּדוֹ. ב. הִנְרָדָף כֵּנ"ל, וְהָרַג עַצְמוֹ ע"י דָּבָר אַחֵר וְנִטַּף הַדָּם עַל הַסִּיף. ג. הִנְרָדָף מְרַב מְנוּסָה נִחְלָשׁ וַיָּמַת וְנִעֲץ הָרוּדָף אֶת הַחֶרֶב בְּהִנְרָדָף לְאַחֵר מוֹתוֹ... וְכו', כְּלוּמַר

96 סנהדרין לו: ושבועות לד.

הממצאים כיום כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

אם רואים מעשה כזה ברור, אין אומרים שֶׁמָּא וְשֶׁמָּא, אלא יִשְׁנוּ אֶת הַשָּׁכֶל הַיָּשָׁר.

דן: ר' משה! המַשָּׁל שְׁאַמְרַת קוֹדֶם אֵינוֹ מְגִזֵּם מְדִי? כְּאֲשֶׁר מְקַרְיָאִים גִּמְרָא לַצָּבוֹר סו"ס אֶפְשָׁר לִפְתּוֹחַ אֶת הַגְּמָרָא וְלִבְדֹּק, וְהַגְּמָרוֹת שְׁלָנוּ נִמְצְאוֹת בְּכָל מָקוֹם, אִתָּהּ מִשְׁנָה זֹאת לְ—לְהַבְדִּיל אֶא"ה כְּתָבִי גוֹיִם שְׂאִינָם נִמְצְאִים בְּכָל מָקוֹם וְאֵין לָנוּ אוֹתָם?

מִשְׁנָה: אֶתֵּן לָךְ דְּגָמָא אַחֲרֵת: נִנְיַח שְׁעִידִים מְעִידִים בְּפָנֵינוּ שִׁיְהוּדִי מְסִים לֹקַח בְּקִבְעִיּוֹת תְּרוּפָת 'אַקְמוּל'. יִטְעֵן הַטּוֹעֵן כֹּךְ: צָאוּ וּרְאוּ עַל כַּמָּה הַנְּחוֹת בְּנוֹי שְׁלָקַח בְּאַמֶּת 'אַקְמוּל': א. שְׁהַמְדָּפִיס שֶׁל הַקֶּפְסָא לֹא טָעָה וְכָתַב אַקְמוּל, וְכַמָּה פְּעָמִים יִשְׁנֵם טְעִיּוֹת בְּדָפוּס. ב. שְׁמִיֶּצֶר הַתְּרוּפָה לֹא טָעָה וְהַכְנִיס אֶת הַחוּמְרִים הַנְּכוּנִים. ג. שְׁהַכְנִיס אֶת הַמַּנּוֹן הַמְדִּיק שֶׁל הַתְּרוּפָה עַל כָּל מְרַכִּיבָהּ, וְאִם תֹּאמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי מְכוּנָה — עוֹד יוֹתֵר חֲמוּר כַּמָּה פְּעָמִים קוֹ הַיִּצוֹר מִתְקַלְקֵל. ד. וְהַעֲקָר, הַרִי הַפּוֹעֵל הוּא גוֹי וּמִי יוֹדֵעַ אֵלּוּ כְּוָנוֹת זָדוֹן הָיוּ לוֹ וְכו'.

דן: הַדְּגָמָא מוֹכֶנֶת, עֲתָה בְּאֵר לְבָדוֹן דִּידָן.

מִשְׁנָה: כְּתָבִי הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים גַּם אִם אֵינָם בְּאֶרֶן בֵּית הַמִּדְרָשׁ, הֵם קִיָּמִים בְּשִׁפָּה שְׁאַפְשָׁר לְתַרְגְּמָהּ. אָבֵל ר' שְׁמִשׁוֹן מִבְּחִינָה מְסִימָת הַמַּשָּׁל שֶׁהִבֵּאנוּ קוֹדֶם הוּא חָזָר לַעֲמַת סוּג הַטְּעָנוֹת שֶׁהוֹעֵלוּ: תֵּאָר לָךְ שֶׁהֵינּוּ מְתִיחִסִּים לְאוֹתוֹ הַטּוֹעֵן שְׁשֶׁמָּא הַדְּרָשָׁן לֹא יוֹדֵעַ לְקָרָא וְכו' וְהֵינּוּ מְבִיאִים אֶת הַמּוֹרָה שְׁלוֹ לְקַרְיָאָה, וְאֶת רוּפָא הָעֵינַיִם וְכו' וְהַטּוֹעֵן יִמְשִׁיךְ לְהַתְעַקֵּשׁ וּמִי אָמַר שֶׁהַרוּפָא שְׁלוֹ הוּא בְּאַמֶּת רוּפָא, אוֹלִי הוּא זִיף אֶת תְּעוּדוֹתָיו?

שְׁמִשׁוֹן: כָּל מְלָה מִיִּתְרָת.

מִשְׁנָה: וְזֶה מִמֶּשׁ בְּעֵנֵינוּ. נִתֵּן כַּמָּה דְּגָמָאוֹת.

כַּאֲשֶׁר הִתְרַגּוּמִים כָּתְבוּ עַל הַתְּכֵלֶת יְקִינְתָּא.

— מִנֵּין שְׁמָה שְׁיֵשׁ לָהּ בְּיָדָהּ הוּא יְקִינְטָא?

— כִּי כֵן כָּתְבוּ הַגּוֹיִם שֶׁהוּא כָּצְבֵעַ הַשְּׁמִימִים. וְכֵן כָּתַב לְהַבְדִּיל הַשְּׁלִיטִי הַגְּבוּרִים.

— וְשָׁמָּה כְּוִנְתּוּ לְאוֹתוֹ הַגּוֹן בַּשְּׁמִימִים שֶׁהוּא אָדוּם? ... וְשָׁמָּה כְּוִנְתָּם עַל יְקִינְטוּם סָגוּל וְרַק לְקַחוּ מִלָּה זֶה 'בְּהַשְׁאָלָה'.

יִשְׁנֹו תַאֲוֵר מְדִיק שֶׁל אָרִיסְטוֹ בְּצוּרַת הַחֲלִזוֹן,

— שְׁמָה הִיָּה עוֹד חֲלִזוֹן כְּזֶה, וְשָׁמָּה הוּא הַצּוֹבֵעַ בְּצָבֵעַ אַחֵר. וּבְכָלֵל מָה לָּהּ 'לְסַמֵּךְ' עַל הַגּוֹי הַרִי פִיָּהֶם דִּבֵּר וְכו'...

לְאַחֵר שֶׁנִּמְצָא הַחֲלִזוֹן בְּצִפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהוּא יָחִיד שֶׁבְּנִדְרוֹת שְׁצוֹבֵעַ תְּכֵלֶת מִן הַחֵי בְּכָלֵל וּמִבְּעַל חֵי יָמֵי בִּפְרָט. כָּתְבוּ טַעֲנוֹת 'שְׁמָא':

— הַבְּדִקְתָּ אֵת כָּל אֲלֵפֵי הַחֲלִזוֹנוֹת שֶׁמִּתַּחַת לַמַּיִם? וְשָׁמָּה יֵשׁ עוֹד חֲלִזוֹן הַצּוֹבֵעַ כְּחוֹל בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם?

— אֲבָל נִמְצְאוּ רַבְבוֹת קִנְיָנוֹת כְּאֵלוֹ הַמִּנְקָבוֹת בְּמָקוֹם הוֹצֵאת הַצָּבֵעַ עִם שְׂאֲרֵיּוֹת שֶׁל צָבִיעָה.

— 'שְׁמָא' הֵם שְׁמֵשׁוּ לְאֲכִילָהּ, וְהֵאֵם אֶפְשָׁר לְדַעַת אֵת מְהֻלְכֵי הַחַיִּים אָז?... וּבְכָלֵל, זֶה 'דַּעְתָּם' שֶׁל "תּוֹמְכֵי הַמּוֹרָקָס", 'דַּעְתָּנוּ' שׁוֹנָה... עַד כָּאֵן. וּבְהַמְשִׁיךְ נִרְאָה עַד הֵיכָן הַדְּבָרִים מַגִּיעִים.

וְעוֹד לֹא דִבְרָנוּ עַל הַקִּשּׁוֹת בְּסִגְנוֹן 'הַשְּׁקָפָה', שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְסַמֵּךְ עַל חוֹקֵרִים וְכָל פֶּעַם מַעֲלִים הַשְּׁעָרָה וְכו', דְּפִים שְׁלֵמִים שֶׁל 'הַסִּבֵּר' עַל אֵי אֲמִינּוּתָם וְכָל דְּבָרֵיהֶם הֶבֶל מַעֲשֵׂה תַעֲתוּעִים, וְכוּאֵב הַלֵּב שֶׁמְכַנִּיסִים דְּבָרֵיהֶם לְבֵית הַמְּדָרֶשׁ וְכו'.

הַמַּצְאִים כִּיּוֹם כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

דן: וְאַתָּה ר' מִשֶּׁה לֹא סוֹבֵר כֶּךָ? הֲרִי הַחוֹקְרִים יֵשׁ לָהֶם טְעוֹת רַבּוֹת מִסֵּפֶר וְדִבְרֵי הַמַּעֲרָעֲרִים עַל הַחוֹקְרִים נְכוֹנִים, גַּם הֵבִיאוּ מִשׁ"כ הַסְטִיפֶלֶר זצ"ל בְּסִפְרוֹ חֵי עוֹלָם.

דַּעַת רַבֵּנוּ הַסְטִיפֶלֶר זצ"ל עַל נְאֻמָּנוּת גּוֹיִם קְדֻמוֹנִים

מִשֶּׁה: צָרִיף לְדַעַת לְגַבִּי מַה הַדְּבָרִים נֶאֱמָרוּ, וּמַה הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְגַבִּי. רַבֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַסְטִיפֶלֶר זצ"ל כָּתַב (רַק אָדָם גָּדוֹל שֶׁכְּמוֹתוֹ יְכוּל לְכַתֵּב כֶּךָ) לְגַבִּי כְּתִבִּי גּוֹיִים שֶׁל מִסֵּל"ת עַל מַצִּיאוֹת מְסִימָת בְּזִמְנָם, שֶׁהֵם בְּעָלֵי מִשְׁקָל רַב, גַּם בְּמָקוֹם שֶׁהַפּוֹסְקִים דִּבְּרוּ בּוֹ: 'הֲרֹאִיָּה שֶׁלָּנוּ מִסִּפְרֵי קְדֻמוֹנִיּוֹת הוּא רֹאִיָּה עֲצוּמָה מְאֹד מְאֹד בְּלֹא שׁוּם סִפְק...'

דן: ר' מִשֶּׁה, אִם יִשְׁנֶה קִשְׁיָא לֹא הוֹפְכִים אֶת הָעוֹלָם.

נִשְׁמִשׁוֹן: ר' דָּן! מַה לָּךְ? הֲיִתְכַּן שְׁמֶרֶן הַסְטִיפֶלֶר ע"ה, יְכַתֵּב בְּסִפְרוֹ חֵי עוֹלָם דַּעַת תּוֹרָה בְּרוּרָה שְׂאִין לְסַמֵּךְ עַל דְּבָרֵיהֶם וְגוֹרְמִים חֶרֶץ וְכו', וּמְדַבֵּר שֶׁם בְּעֲנִינֵי אֱמוּנָה שֶׁהוּא יְסוֹד הַיְסוּדוֹת, וְאֵף בְּאוֹתוֹ הַמְּכַתֵּב

מִמֶּשׁ שֶׁהֵבֵאנוּ כּוֹתֵב בְּחִרְיָפוֹת שָׂאִין לְסִמּוֹךְ עַל הַמִּדָּע. וּבְהַמְשָׁךְ כּוֹתֵב דַּעַת תּוֹרָה הַפּוֹכָה בְּתַכְלִית שְׂכַתְבֵּי הַגּוֹיִם הוּא מְקוֹר אֵיתָן מֵאֲדָ97? חוֹכָה לוֹמֵר שֶׁדָּבָר מֶרֶן רַבְּנוּ זצ"ל בְּשָׁנֵי עֲנִינִים שׁוֹנִים בְּתַכְלִית.

מִשָּׁה: וְהֵאֱמַת שֶׁאֵינָה קֹשֶׁיָא כָּלֵל וְלֹא סִתְרָה, וְאַבְאָר בַּעֲזָה"י.

אֲקָדִים אֶת הַמֶּאֱחָר לְצַרְף בְּאוֹר הָעֵנִין: נִמְצָאָה מְרֻדָּעַת יְשָׁנָה הַצְּבוּעָה בְּסִגּוֹל וּבְכַחַל, וְכֵן נִמְצָא אֲרִיג יָשׁוּן בֶּן לְמַעְלָה מֵאֶלְפִי שָׁנָה מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (בִּשְׁנַת תשע"ד), צְבוּעַ בְּכַחַל – יְרוֹק, וּבְדִקּוּם בְּמַעְבְּדָה וּמִצָּאוֹ שֶׁהַחֲמֹר שְׁנִמְצָא בּוֹ הוּא הַקֵּים בֶּאֱק"ק, זֶה מֵבִיא לְמִסְקָנָה שֶׁאֵינָה נִתְּנָת לְעֶרְעוֹר שְׁמֵהָאֲרִגְמוֹן קֵהָה קוֹצִים צָבְעוּ תַּכְלֵת בְּזִמְמָם. נִכּוֹן שֶׁמִּשּׁוּם זֶה לְבַד לֹא הֵינּוּ מַחְלִיטִים שֶׁזֶּה הַתַּכְלֵת, אֲףִי יֵשׁ כָּאֵן חֲזוּק עֲצוּם שֶׁלְּכָל הַפְּחוֹת

97 כתבי קה"י החדשים (ק"ט קכ:) וז"ל שם: מש"כ מעכ"ת דהא סמכינן אקפילא מדינא דגמ' אפילו בדאורייתא אין זה ענין לנידון דידן כלל, שהתם הקפילא מעיד על דבר שמכירו בחוש שכן הוא המציאות והוא מסיח לפי תומו, אי נמי משום דלא מרע אומנתיה, להכי נאמן. אבל בעניני מטבעות אין שום עדות כלל שלא נשתנה הדרהם, רק חוקרים מדורות האחרונים טיפלו בשרידי עתיקות של המטבעות ובאומדנות שונות ועל פיהם באו להחלטה על מצב המטבעות לפני כשבע מאות או שמונה מאות שנה וכל דבריהם המה דמיונות והשערות. וגם יכולים לרמות ולהעלים ואפילו לזייף בקטעי העתקות משרידי ניירות ופרוטוקולים שמלפני שבע מאות שנה ככל העולה על רוחם, רק יש כאן ענין מסיח לפי תומו שמה בצע לו לשנות להוציא מסקה שאינה אמתית בעניני מטבעות. אבל עכ"פ כל דבריהם אינו עדות כלל וכלל רק השערות ואינו שייך לדין הקפילא. ואין זה רחוק כלל לתלות שהיה בזמן הרמב"ם ז"ל כגון למשל במשך חמישים שנה דרהם יותר גדול בארץ מצרים, ואינו דבר רחוק כלל. וחוקרי ההיסטוריה אינם יכולים להראות על כל תקופה ותקופה ועל כל מדינה ומדינה היאך היה. רק נאחזין באומדנות והשערות כלליות. וגם זה רק אומדנות ומה זה ענין לקפילא.

אבל הראי' שלנו מספרי קדמוניות הוא ראי' מאוד מאוד עצומה בלא שום ספק וכו' אלא שאני לא רציתי להבליט ביותר ראי' זו כדי שלא יתראה ח"ו כמעריץ את המדע, אשר מה קורין מדע. ובכללם ללמוד ספרי הסטורי' המצויים ביד הגוים. החריבה רבבות משפחות מישראל רח"ל ה' ישמנו. רק שכמו שכל עניני העוה"ז מעורב טוב ורע כנודע, הכי נמי בעני המדע נמצאים בו איזה פרורים טובים כגון נידן דידן שעל ידם מתברר שיעורי המדות אבל רובם ככולם מזיק ומטמא את הנפש ואכמ"ל, ומהאי טעמא הוכרחתי לכתוב את הראי' מספר קדמוניות בלא הבלטה וכמעט כלאחר יד, עכ"ל.

הַמַּצְאִים כִּיּוֹם כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

צָבְעוּ בָּעֶבֶר עַל יְדֵי מוֹרָקֶס אֶת הַצָּבֵעַ הַכָּחֹל. מֶה בֵּין זֶה לְבֵין תַּאֲוִרִיּוֹת שְׁמֵת־חֲדָשׁוֹת וְנוֹפְלוֹת שְׁמֵבִיאִים חֲרָבִין?

דָּו: עַל זֶה כָּל הַנִּדּוֹן?

שְׁמִישׁוֹן: הֵרִי מְצִינוֹ כְּזֹאת בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים: הֶרֶמְבֵּ"ן הִסְתַּמָּךְ עַל מַטְבֵּעַ שְׁמֵצָא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְגַבֵּי מַחְצִית הַשָּׁקֶל⁹⁸, וְהַבֵּית יוֹסֵף הִבִּיא דִּבְרֵי הַסֵּמ"ג עַל תַּפְלִין שְׁנִמְצְאוּ בְּקִבְרוֹ שֶׁל יְחִזְקִיאֵל הַנָּבִיא. אֲלָא שְׁחֹבָה לּוֹמֵר שֶׁהֶרְמְבֵּ"ן מָצָא מַטְבֵּעַ שְׁמֵקוּרוֹ בְּרוּר, וְהַסְטִיפֶלֶר זצ"ל דִּבֶּר עַל מְצִיאָהּ שִׁישׁ בַּהֲרֵבָה מִן הַהִשְׁעָרָה.

מִשָּׁה: נִחְזֹר לְסִפְרוֹת הָעֲתִיקָה, אִם סִפְרִים עֲתִיקִים הִכְתוּבִים בְּשָׁפָה שְׁנִשְׁתַּמְרָה בְּעוֹלָם, תִּרְגְּמוּ זֹאת לְאַנְגְּלִית. הָאֵם אֵלּוּ תַּאֲוִרִיּוֹת חֲסֵרוֹת בְּסִיס? אוֹ שְׁפִשׁוּט הַגּוֹי סִפֵּר מֶה שָׁרְאוּ עֵינָיו, וְהָעֵלָה זֹאת עַל הַכֶּתֶב? אִם יִשְׁנֶה טַעֲנָה שְׁנֶה בְּנוֹי עַל הַנֶּחֱסָה שֶׁהִתְרַגַּם הוּא לֹלֵא נְגִיעוֹת, וְיִישׁ צִרְךָ בְּפִילּוֹלֹג (חֹקֵר לְשׁוֹן) וְכו', עַל זֶה כִּיּוֹן רַבּוֹ הַסְטִיפֶלֶר זצ"ל שְׁתִּיאֲוִרִיּוֹת מַדְעִיּוֹת עוֹלוֹת וְנוֹפְלוֹת וְאִין בָּהֶם מִמֶּשׁ? הֵרִי בְּדִיוֹק עַל כָּךְ כֶּתֶב הַסְטִיפֶלֶר לְהַפְּדוֹ!

מֶה שְׁמֶרֶן זצ"ל דִּבֶּר בְּסִפְרוֹ חֵי עוֹלָם שִׁישְׁנוֹ סוּג 'מַחְקָר' שְׁאִינָם יוֹדְעִים כָּלֵל וְעָקָר מֶה הָיָה, לְשֵׁם כָּךְ צְרִיכִים הֵם לְבָנוֹת תַּאֲוִרָה כְּדִי לּוֹמֵר מִשָּׁהוּ, וּבּוֹנִים הַשְׁעָרוֹת ע"ג הַשְׁעָרוֹת בְּרָבִין הֵן פְּרִי דְּמִיּוֹן 'אַנְשֵׁי מַדְע',

98 רמב"ן בסוף התורה: ברכני השם עד כה שזכיתי ובאתי לעכו ומצאתי שם ביד זקני הארץ מטבע כסף מפותח פתוחי חותם, מצדו האחד כעין מקל שקד ומצדו השני כעין צלוחית, ובשני הצדדים סביב כתב מפותח באר היטב. והראו הכתב לכותיים וקראוהו מיד, כי הוא כתב עברי אשר נשאר לכותיים כמו שמוזכר בסנהדרין, וקראו מן הצד האחד שקל השקלים, ומן הצד השני ירושלים הקדושה. ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה, והצורה השני צנצנת המן. ושקלנו אותה בשלחנות ומשקלה עשרה כסף אסטרליניש, והם חצי האוקיא שהזכירה רבינו שלמה. וכן ראיתי מן המטבע ההוא בצורות ההן ובכתיבה ההיא חצי משקלה, והוא חצי השקל שהיו שוקלים לקרבנות כו'.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום חמישי

על זמנים שאי אפשר לדעת מה ארע בהם, ואין להם שום הנחת יסוד של עבדה מוכחת. אלא שחפצים הם לומר על כל דבר הסבר, אף לגבי דברים שאין בהם ידיעה כלל והכל חסר שחר, ודבר זה קים ונושם בעצם ימינו אלה, ונכון שגם כאשר מצאו מטבע בגדל מסים טען רבנו זצ"ל שאי אפשר להסתמך על דבריהם משום כל הנ"ל, ועל זה דבר מרן זצ"ל.

ולא אכחד שלאחר שכתב שיש רא' עצומה מאוד מספרים קדמונים, כתב בזה"ל: שאני לא רציתי להבליט ביותר רא' זו שלא יתראה ח"ו כמעריך את המדע וכו'.

וזהירות זו של גדול ישראל, היא חלק מהנהגתו, שמא הצבור יבין ממנו דעה ויסיק מסקנה. אבל משום שאנו עיני כל ישראל לא נשואות אלינו, אנו מביאים את כל הפרטים כפי שהם.

דו: והרי ידוע שדברי הגוים הקדמונים מערבבים לעתים, האם לא יתכן שגם בזה הם ערבו דברים, ובעצם דברו על דבר אחר?

שמישון: לא, לא יתכן! אין אפשרות לתאורים מפרטים להיות 'במקרה', וזה מה שטען ר' משה שגם אם ישנם דברים לא מדויקים, לא יתכן שדברו על עצם אחר בצורה של ניחוש, 'ובמקרה' מסתדר בדיוק עם מה שאנו רואים כיום! אין מציאות כזו.

דו: גם שמעתי שבדברי הרומאי פליניוס ישנם כמה דברים מערבבים, בעקר בשם פורפורה שפעם נותן שם זה למין המורקס, ופעם מחלק בין פורפורה למורקס.

משה: כמובן שדברי הגוים אינם להבדיל אא"ה דברי חז"ל שבהכל

הממצאים כיום כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי

בְּדַעַת אֱלֻקוֹת שֶׁהָיָה בָּהֶם, וְכָל מְלָה מְדִיֶּקֶת בְּרוּחַ קֹדֶשׁ. לְגַבִּי הַמִּנְחָה פּוֹרְפוֹרָא הוּא שֵׁם כָּלְלִי לְצַבָּעִים הַבָּאִים מִחִלְזוֹנוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַסּוּג. ואי"ה נִדְבָּר עוֹד מִזֶּה כִּיּוֹם שִׁישִׁי.

הוֹכָחוֹת מִכְתָּבֵי הַגּוֹיִם וּמִמְצָאִים בְּיָמֵינוּ

נִחְזֹר לַעֲנִין: מָה שֶׁאֵנוּ רוֹאִים כִּיּוֹם הוּא תַּאֲוֵר מִמַּשׁ מְדִיֶּק מִדְּבָרֵי הַגּוֹיִם הַקְּדוּמוֹנִים (אָרִיסְטוֹ פְּלִינִיוֹס וְעוֹד) וְהוּא כְּדִלְהֶלֶן: הַהִמְצָאוֹת שֶׁל הַחִלְזוֹנוֹת הֵיא כְּאֲשֶׁר הַמִּים קָרִים יוֹתֵר, בְּזִמְנֵי חֲדָשֵׁי הַקִּיץ מִסְפָּרָם הוּא מְזַעֲרִי וּמִתְחַפְּרִים בְּחוּל, מִחִלְזוֹנוֹת מֵתִים קָשָׁה יוֹתֵר לְהוֹצִיא צָבֵעַ, צוּרֵת הַהִטְלָה, לְשׁוֹנוֹ חֲדָה וּמִנְקָב וְאוֹכֵל, אוֹכְלִים הֵם זֶה אֵת זֶה (קְנִיבְלִיזִם)⁹⁹, מוֹצִיא אֵת לְשׁוֹנוֹ כִּדִּי לְתַפֵּס אֵת מֵאֲכָלוֹ וְכִדִּי צָדִים אוֹתוֹ.

כְּתַב אָרִיסְטוֹ: 'הַפֶּרַח (-בְּלוֹטֵת הַצָּבֵעַ) נִמְצָא בֵּין הַמַּעֲקוֹן וְהַצֹּאֵר הֵם מְחַבְּרִים זֶה בָּזֶה הֵיטֵב, צָבָעוּ (שֶׁל הַפֶּרַח) הוּא כְּמוֹ קְרוֹם לֶבֶן, וְהוּא מָה שֶׁאֲנָשִׁים מוֹצִיאִים. כְּשֶׁמוֹעֲכִים אוֹתוֹ הוּא מְכַתֵּם וְצוֹבֵעַ אֵת הַיָּדִים, כְּעֵין וְרִיד עוֹבֵר בּוֹ...'. וְזֶה תַּאֲוֵר מְדִיֶּק עַל חִלְזוֹן הַמוֹרְקָס, יִשְׁנוּ וְרִיד בְּצַד בְּלוֹטֵת הַצָּבֵעַ. וּמִתְאַרֵּים הַגּוֹיִם גַּם כֵּן חִלְזוֹנוֹת נוֹסְפִים שֶׁבִּידֵינוּ: אֲרָגְמוֹן חֵד קוֹצִים וְאֵדוּמֵת הַפֶּה.

דן: הֵאֵם מִמַּשׁ כָּל מְלָה שֶׁהַגּוֹיִם כָּתְבוּ רוֹאִים בְּחִלְזוֹנוֹת הֶלְלוּ?

מִנְשֶׁה: קָשָׁה לוֹמַר שֶׁכָּל מְלָה מִמַּשׁ, בְּהִמְשָׁף נִרְאָה שֶׁהַגּוֹי פְּלִינִיוֹס כָּתַב אֲמוֹנוֹת טִפְלוֹת עַל הַשְּׁפָעַת מִהֶלֶךְ הַשֵּׁמֶשׁ בְּתוֹךְ דְּבָרָיו.

שְׁמִשׁוֹן: ר' דן, 'דְּרִישׁתָּה' לֹא הִגִּיוֹנִית כִּי תָמִיד אוֹ כְּמַעַט תָּמִיד יִשְׁנֶם הַבְּדִלִי שֶׁפֶה בֵּין תְּקוּפוֹת, וְכְמוֹ לְמַשָּׁל בְּתִקּוּפַתְנוּ הַמֶּשֶׁשׁ 'פֶּקֶק' יָכוֹל

99 בספר הארגמן של פרופסור ר' זהר עמר בפרק על הפורפורה, עמוד 56 57 מסכם סוגיא זו.

כַּנֶּה אִישׁ יְהוּדִי

יוֹם חֲמִישִׁי

לְהַתְּפַרֵּשׁ לְשִׁמְתִי מִשְׁמַעוּיּוֹת שׁוֹנוֹת, בְּתַקּוּפָה אַחֶרֶת לֹא יָבִינוּ מִלָּה זֹאת כִּרְאוֹי. אָבֵל לְפִי מָה נָשָׂר מִשָּׁה הֵבִיא בְּדַבָּרִים רַבִּים כָּל כֶּךָ מֵתֹאֵר אוֹתוֹ הַחֲלֹזֹן בְּצוּרָה מְדִיקָה, לֹא יִתְכַּן שֶׁמֶדְבָּר בְּדַבָּר אַחֵר.

מִשָּׁה: יִשְׁנֵם הָרַרִי קִנְיָנוֹת שֶׁל חֲלֹזֹנוֹת הַפּוֹרְפוּרָא (אַרְגָּמוֹן קָהָה קוֹצִים, אַרְגָּמוֹן חֵד קוֹצִים, וְאַדּוּמַת הַפֶּה), הַמְּגַקְבִּים בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁמוֹצִיָּאִים מִשָּׁם אֶת הַצֶּבַע בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל, וְכַמוֹת מְרַכֶּזֶת מְאֹד בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ. בְּחֻלְקָם נִמְצְאוּ מַצְבֵּעוֹת. כֵּן נִמְצְאוּ כָלִים עִם שְׂאֲרֵיּוֹת בְּצֶבַע סָגוּל. שֶׁבְּבִדִּיקָה בְּמַעֲבָדָה הוּבְרַר שֶׁהַצֶּבַע מִחֲלֹזֹנוֹת הַפּוֹרְפוּרָא. כֵּן נִמְצְאוּ מִטְבְּעוֹת עֲתִיקִים וּבָהֶם תְּבִלִּיט שֶׁל חֲלֹזֹן הַמּוֹרְקָס, שֶׁמִּתְיָשֵׁב שִׁשְׁמֵשׁ הַפּוֹרְפוּרָא לְבָגָד מַלְכוּת.

בְּגִזְרַת הָרוֹמָאִים נִכְתַּב שֶׁאֵין לְצַבֵּעַ מִהַפּוֹרְפוּרָה יְקִינְטִינָה, וְכֵן בְּכַתְבִּי הַגּוֹיִם הָעֲתִיקִים נִמְצְאוּ הַמֶּלֶךְ יְקִינְטוֹס. 'יְקִינְטוֹס' מוֹפִיעָה בְּתַרְגּוֹם הַשְּׁבָעִים וְתַרְגּוֹם עֶקֶילָס עַל הַמֶּלֶךְ 'תִּכְלָת' בְּתוֹרָה וּבְמַגִּלַת אֶסְתֵּר, וְכֵן לְהַבְדִּיל הַגּוֹי מִרְקוֹס מְגִילִיוֹס שֶׁחִי בְּתַקּוּפָה זֹאת כּוֹתֵב 'פּוֹרְפוּרוֹס יְאִקִּינְטוֹס', הָרוֹמָאִי וִיטְרוֹבִּיוֹס כּוֹתֵב גַּם כֵּן שֶׁאֶפְשָׁר לְקַבֵּל מִהַפּוֹרְפוּרָא צִבְעִים שׁוֹנִים וּמֵהֶם הַצֶּבַע הַכָּחֹל. אֲלֹא שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה אֲרִיכוּת דְּבָרִים וּנְפִרְטֵם אִי"ה בְּיוֹם שִׁישִׁי.

מִלְבָּד מָה שֶׁהַזְּכָרֵנוּ שֶׁנִּמְצְאוּ אֲרִיגִים מִחֲלֹזֹן הַמּוֹרְקָס.

חֲלֹזֹן הַחֵד קוֹצִים לְגַבִּי הַתִּכְלָת

דו: לְגַבִּי הָאֲרִיגִים שֶׁנִּמְצְאוּ לֹא יִתְכַּן שֶׁהוּא מִהַקְלָא אֵילָן שֶׁגַם בּוֹ יֵשׁ אֶת אוֹתָם הַמְרַכִּיבִים, אוֹ מִחֲלֹזֹן אַחֵר?

מִשָּׁה: בְּשִׁיחֲתָנוּ עִם ד"ר סוֹקֵנִיק הוּבְרַר שֶׁאֲמָנָם יֵשׁ רִכִּיבִים זֵהִים, אֲףִי

הַמַּצְאִים כִּיּוֹם כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

יִשְׁנֶם רְכִיבִים שְׁנַמְצָאִים בְּמִנּוֹן מְסִים רַק בֶּאֱק"ק, וְלִכֵּן אֶפְשָׁר לְדַעַת בְּאֶפֶן וְדֹאִי שְׁנַצְבֵּעַ מִהֶאֱרָגְמוֹן קִהָה קוֹצִים.

דו: אָבֵל קִרְאֲתִי בְּקִנְטֵרִס אֶחָד מִמֶּתְנַגְדֵי הַמּוֹרָקִס, לְשִׁיתֵכֵן שְׁכַמָּה שְׁנוּיִים כְּגוֹן הַשְּׁמֶשׁ וְהָאִוִיר יְכוּלִים לְהַשְׁפִּיעַ.

מִשָּׁה: הָאֵם יוֹדֵעַ הַכּוֹתֵב בְּאִיזָה צֶדֶד רְחוֹק מְדַבֵּר? זֶה הִרִי 'שְׁמָא' רְחוֹק מֵאִין כְּדִגְמָתוֹ, שְׁבָדִיוֹק בְּאוֹתוֹ הַמִּנּוֹן בְּגִלָּל סִבָּה מְסִימָת יֵצֵא 'בְּמִקְרָה' אוֹתוֹ הַדָּבָר בְּבִדִּיקוֹת מַעֲבָדָה, קִנְשָׁה בְּמִסְגֶּרֶת זֹו לְדַבֵּר עַל הַסְתַּכְּרוֹת סְטִיטִיסְטִית, זֶה בְּעֶרְף־כְּגִדֵּל הַסְכּוּי לְחֹשֶׁב לְמַשָּׁל שְׁפּוֹגְשִׁים אָדָם מְכָר, שְׁאִינוֹ אוֹתוֹ אָדָם אֵלָא אָדָם שְׁדוּמָה לוֹ בְּדִיוֹק. וְלִכֵּן מְסַקֶּנֶת הַחוֹקְרִים בְּרוּרָה: אָרִיג זֶה הוֹפֵק מִהֶמּוֹרָקִס.

דו: קִבְּלָנוּ שְׁהֶאֱרָגְמוֹן הַקִּהָה קוֹצִים שְׁיִשׁ בְּיָדָנוּ הוּא מֵה שְׁדַבְּרוּ אָז, אֵךְ הָאֵם לֹא יִתְכֵּן שְׁמִהֶאֱרָגְמוֹן הַחַד קוֹצִים אוֹ מַאֲדוּמָת הַפָּה הַפִּיקוֹ אָז תִּכְלָת? שְׁמַעְתִּי שְׁיִשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לַעֲשׂוֹת זֹאת. וְכֵן מֵהֶאֱק"ק יִשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לְהוֹצִיא כַּמָּה צְבָעִים וּבְכֶרֶט סְגוּל.

שְׁמִישׁוֹן: ר' מִשָּׁה מָה בְּדִיוֹק הַעֲבָדוֹת הָאֵם גַּם מְשָׁאֵר סוּגֵי הֶאֱרָגְמוֹנִים אֶפְשָׁר לְהַפִּיק תִּכְלָת?

מִשָּׁה: יִשְׁנֹו חֹמֶר הַנִּקְרָא בְּרוּמוֹאִינְדִּיגוּטִין, וְיִשְׁנֹו הַנִּקְרָא אִינְדִּיגוּטִין, מִהֶבְרוּמוֹ מוֹפֵק צְבָע אָדָם בְּגוֹנִים שְׁוֹנִים, וּמֵהֶאֱינְדִּיגוֹ מוֹפֵק צְבָעִי סְגוּל וּפְחוּל. מִהֶבְדִּיקוֹת בְּמַעֲבָדָה שְׁנַעֲשׂוּ בְּיָמֵינוּ הוֹבְרָר כְּדִלְהֵלֹן: בְּכָל סוּגֵי הֶאֱרָגְמוֹנִים יִשְׁנֶם אֶת כָּל הַחוּמָרִים, אֵךְ מִהֶאֱרָגְמוֹן קִהָה קוֹצִים יִשְׁנָה כַּמּוֹת מְשַׁמְעוּתִית הַרְבֵּה יוֹתֵר שֶׁל הֶאֱינְדִּיגוֹ, כִּף־שְׁבִסוּפּוֹ שֶׁל דָּבָר מִהֶנְסוּי שְׁעֲשׂוֹ, מִהֶאֱרָגְמוֹן קִהָה קוֹצִים יוֹצֵא הַפְּחָל, וּמִהֶחַד קוֹצִים יִשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת בְּאֶפֶן קִנְשָׁה וּמִרְכָּב לְהוֹצִיא כְּחוּל – טוֹרְקִיז, וּמִסְתַּבֵּר שְׁצָבֵעַ זֶה כְּשֶׁר.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום חמישי

אף שְׁתֵּים אוֹמֵר לָהּ: א. בְּפִשְׁטוּת נִכְלָל הוּא בְּאוֹתוֹ הַחֲלֹזֶן שְׁחֲכָמִינוּ דְּבָרוֹ בּוֹ, וּכְפִי שְׁיִשְׁנָם כָּמָה סוּגֵי אֶתְרוּגִים וְלוּלָבִים, וְכָמָה סוּגֵי זֶהָב וְכוּ', יִשְׁנֹו חֲלֹזֶן הַכָּשֶׁר לְתַכְלֵת וַיֵּשׁ בָּזָה כָּמָה סוּגִים מְאוֹתוֹ הַמִּין, וּבִדְאִי מְתִישָׁב עִם מָה שְׁאָמְרוּ 'מִן הַחֲלֹזֶן כְּשֶׁרָה'. ב. לֹא נִרְאָה שְׁבִימִים הָהֵם הוֹצִיאוּ זֹאת מִהֶחֱד קוֹצִים שְׁהַפְקַת הַתַּכְלֵת מִמֶּנּוּ הִיא קוֹשֶׁה הַרְבֵּה יוֹתֵר.

יִשְׁנָה הוֹכְחָה מְצִיאוֹתִית נוֹסֶפֶת לְגַבִּי זֶה, שְׁנִמְצָאוּ בְּכָמָה מְקוֹמוֹת חֲלֹזֶנוֹת אֲרָגְמוֹן קֶהָה קוֹצִים וְאֲרָגְמוֹן חֵד קוֹצִים בְּעֶרְמוֹת נִפְרָדוֹת וּמִסְתַּדֵּר עֲבָדִיתִית שְׁמַכֵּל אֶחָד הַפִּיקוּ צָבַע אַחֵר, אִף שְׁאִי אֶפְשָׁר עַל זֶה לְבַד לְקַבֵּעַ דְּבָרִים בְּמִסְמָרוֹת, אֲבָל זֶה מְתִישָׁב מְאוֹד עִם הַתְּמוּנָה כְּלָהּ.

עוֹד נִקְוֶה: בְּנִגּוּד לְכָמָה פְּרָסוּמִים שְׁהָאֶפְשָׁרוֹת לַעֲשׂוֹת תַּכְלֵת הוּא רַק עַל יְדֵי חֲשִׁיפָה לְשֹׁמֵשׁ, דּוֹקָא מִהָאֲרָגְמוֹן קֶהָה קוֹצִים יִשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לְהַפִּיק אֶת הַכָּחַל לֹלֵא חֲשִׁיפָה לְשֹׁמֵשׁ, וּבִאֲחָ"ק רַק עַל יְדֵי חֲשִׁיפָה לְשֹׁמֵשׁ יוֹפֵק גִּוֹן כָּחַל – טוֹרְקִיז.

וְאֲדַרְבֵּה הַטַּעֲנָה שְׁמִתְנַגְדִּי הַתַּכְלֵת הִרְבּוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, שְׁאֵם הַצְבִּיעָה אֶפְשָׁרִית רַק עַל יְדֵי הַעֲמָדָה בְּשֹׁמֵשׁ מְדוּעֶה לֹא אָמְרוּ לָנוּ זֹאת. הִיא הַהוֹכְחָה לְזִיּהוּי הָאֲרָגְמוֹן קֶהָה קוֹצִים. מִשּׁוֹם שֶׁבִּאֲחָ"ק אֶפְשָׁר לְהַפִּיק אֶת הַצָּבַע הַכָּחַל גַּם בְּשֹׁמֵשׁ בְּמִי יָם, אוֹ בְּרִיתִיחָה מְסִימָת. מִשָּׂא"כ בִּאֲחָ"ק רַק עַל יְדֵי חֲשִׁיפָה לְשֹׁמֵשׁ אֶפְשָׁרִי לְהַפִּיק אֶת צָבַעוֹ.

צָבָעִים נוֹסָפִים מִחֲלֹזֶן הַפּוֹרְפוֹרָא

דן: מָה שְׁהוֹדִיתָ ר' מִלֵּשָׁה שְׁיִשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לְהַפִּיק מִהַפּוֹרְפוֹרָא גִּוֹנִים שׁוֹנִים, הָאֵם זֶה מְתִישָׁב עִם דְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ?

הַמַּצְאִים כִּיּוֹם כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

מִנְשָׁה: כָּתַב רַבְּנוּ חַיִּים פִּלְטִיאל¹⁰⁰ מִרְבּוֹתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים, בְּשֵׁם הַמְדָּרֵשׁ:
א"ל שְׁבִימִים סָפוֹן דָּבָר טוֹב וְזֶהוּ חֲלָזוֹן וְעוֹשִׂים מַמְנוּ כָּל מִינֵי צָבָעִים
וְאַתָּה תִּמְכֹּר אוֹתָם בְּדָמִים יְקָרִים. עכ"ל.

שְׁמִישׁוֹן: מַה שְׁדַּבַּרְתָּ בְּקוֹשֶׁר לְאַרְגְּמוֹנִים שְׁנַמְצָאוּ, מַנִּין לָנוּ מֵאִיזוֹ
תְּקוּפָה זֹו, הָרִי הָאֲרִכִּיאולוֹגִים מְסַפְּרִים סְפוּרִים עַל תְּקוּפוֹת שְׁכָלָל לֹא
הָיוּ בַּמַּצְיאוֹת?

מִנְשָׁה: מִי מְדַבֵּר עַל הָאֲרִכִּיאולוֹגִים? נִחְשֹׁב לְבָד – מֵאִיזוֹ תְּקוּפָה זֹו? הָרִי
לֹא יִתְכַּן שֶׁהֵם מִהֵמָאוֹת שָׁנִים הָאֲחֵרוֹנוֹת – כִּי הֵינּוּ יוֹדְעִים זֹאת לוֹלִי
הַגְּלוֹי הַזֶּה (וּמִלְּבַד זֹאת אִי אֶפְשָׁר לְטַעוֹת בְּפָרֶק זָמַן שְׁכֻזָּה), לִפְנֵי כֵּן לֹא
הָיָה יָשׁוּב בֹּא"י כְּדִי שְׁתּוּכַל לְהִתְבַּצֵּעַ כְּזוֹ תַעֲשִׂית צָבָע גְּדוֹלָה. מִכְרָח
שָׁזוֹ מִתְּקוּפָה קְדוּמָה יוֹתֵר שְׁעֵדִין תִּכְלֵת הָיָה בְּעוֹלָם, וְאַם כֵּן לִמְאִי נִפְקָא
מִנָּה מֵאִיזוֹ תְּקוּפָה? נִבְיח לִפְנֵי 3000 אוֹ 4000 שָׁנָה, מַה זֶה נוֹגֵעַ לְעִנְיָן?
לְמַעֲשֵׂה צָבָעוּ בָּזֶה. וְאַם רוֹאִים אָנוּ שְׁמַחֲלָזוֹן זֶה יוֹצֵא צָבָע כָּחוֹל, מַה
צָרִיךְ לוֹמַר? שָׁרְאוּ צָבָע זֶה וְ'דִלְגוּ' עָלָיו? וּכְכָל מִשְׁמַע לְהִדְיָא בְּדַבְּרֵי
חַז"ל שְׁאוֹתָהּ הַתִּכְלֵת שֶׁהִיָּתָה בְּזָמַן יַעֲקֹב אָבִינוּ הִיָּתָה בִּימֵי הָאֲמּוֹרָאִים.
הַגִּיּוֹן בְּרִיא אֵינוֹ הַנִּחַת מִחֻקָּר! נָכוֹן, שְׁעַל זֶה לְבָד אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲלִיט
בִּידְעָה מִחֻלָּטָה, אִךְ הַהִגִּיּוֹן שְׁאֵינוֹ הַתִּכְלֵת אֶפִּילוֹ מִחֻמַּת זֶה לְבָד הוּא
קְלוּשׁ מְאֹד.

דָּו: הַמִּשְׁף מַה יֵּשׁ לוֹמַר בְּכָל הַתְּמוּנָה כָּלָה.

מִנְשָׁה: נִחְזֹר וְנִסְכֵּם מַה שְׁדַּבַּרְנוּ בְּדַבְּרֵי חַז"ל וְהָרֵאשׁוֹנִים וְלְהַבְדִּיל אֵא"ה
כְּתִבִּי הַגּוֹיִם וְהַמְחֻקָּר עַד כְּעֵת, וְנוֹסִיף:
א. הוּא חֲלָזוֹן שְׁבִימִים (גַּמ' רַמב"ם).

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי

יוֹם חֲמִישִׁי

- ב. דוֹמָה הוּא לְדָג (גמ' כְּפִי מָה שֶׁבֹּאֲרָנוּ).
- ג. תּוֹלַעַת אוֹ כְּמִין נָחֵשׁ וְאוֹתָהּ צוּרָה הִיא (רש"י סנהדרין צא. רַאבִּי"ה קצד. ר"ש וְרַאב"ד תו"כ מְצוּרָע א יד).
- ד. בְּרִיתוֹ דוֹמָה לָיִם (מִבְּאֵר לְדַבְּרֵי רש"י וְרַבֵּנוּ גִרְשׁוֹם).
- ה. הַפּוֹרְפוּרָא הוּא הַחֲלָזוֹן שֶׁצּוֹבְעִים מִמֶּנּוּ תְּכֵלֶת (רַאבִּי"ה בְּשֵׁם הִירוֹשֶׁלְמִי, מְדַרְשׁ הַגָּדוֹל, ר' חַיִּים וִיטְאָל, הַחוּוֹת יָאִיר, שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים).
- ו. כֹּאשֶׁר מוֹצִיאִים אֶת הַצֶּבֶעַ בְּעוֹדוֹ חֵי הַצֶּבֶעַ טוֹב יוֹתֵר (גמ').
- ז. נִמְצָא הוּא בְּעֶקֶר בְּצִפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְאִיטָלְיָה. וּמִצּוֹי הוּא בָּיִם הַתִּיכוֹן. (יְחִזְקִאל שֵׁם, גמ', נִפְסֵק בְּרַמְבַּ"ם).
- ח. צִבְעוֹ אֵינוֹ דוֹקָה אֶלָּא נִשְׁאָר בִּיּוֹפְיוֹ (גמ' לְגַבִּי אֵיפְרָד תּוֹזוּתִיהָ, רַמְבַּ"ם כְּתִנְאֵי בַתְּכֵלֶת).
- ט. הִיָּתָה גְּזֵרָה לְגַבִּי וּמִשְׁמַע בְּדַבְּרֵי הַרַמְבַּ"ן שֶׁהִיָּתָה גְּזֵרָה בִּנְמִיו עַל הַתְּכֵלֶת.
- י. לְהַבְדִּיל אֵא"ה כְּתָבוּ הַגּוֹיִם שֶׁצּוֹבְעַת 'יְקִינְתוֹם', וְצִבְעַת 'יְקִינְתוֹם' בְּתַרְגוּם עֲקִילָס וּפִילוֹן הוּא תְּכֵלֶת. עוֹד דִּבְרוּ בְּעֵנֶן הַצֶּבֶעַ וְנִדְבָר עַל כֶּךָ אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם מִתֵּר.
- יא. בְּתַרְגוּם הַשְּׁבָעִים בָּב' מְקוֹמוֹת מִתַּרְגֵּם אֶת הַמֶּלֶךְ 'תְּכֵלֶת' – 'אוֹלְפוֹרְפִירִן' שֶׁמִּשְׁמָעוֹתוֹ הַכֹּל פּוֹרְפִירָא.
- יב. אָרִיג יֵשֶׁן וְכֵן מְרַדַּעַת שֶׁנִּבְדָּק בְּמַעֲבָדָה וְנִמְצָא הַחֲמֹר שֶׁיִּשְׁנֹו בְּאֶרְגָּמוֹן קִהָה קוֹצִים.
- יג. הַרְרֵי קְנָכִיּוֹת מִמֵּין זֶה הַנִּמְצָאוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְעֶקֶר בְּצִפּוֹנָה.
- יד. הַגּוֹיִם תִּאָּרוּ טְבָעִים שֶׁיִּשְׁנָם בְּחֲלָזוֹן הַהוּא וְעוֹלִים דָּבָר אַחֵר

הַמַּצָּאִים כִּיּוֹם כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

דָּבָר עִם טֹבַע הָאֵק"ק הַנִּמְצָא בִּיְדֵינוּ.

טו. נִמְצָאוּ מִטְבָּעוֹת שֶׁחֲרוּט בָּהֶם חֲלֹזוֹן זֶה. וּמִתְאִים שֶׁמִּהֲחֲלֹזוֹן צָבְעוּ בְּגָדֵי מַלְכוּת.

הָרִי יֵשׁ כָּאֵן שְׁלוֹב שֶׁל דְּבָרִים הַמֵּרָאָה בְּאֶצְבַּע שְׁבֻזָּה מְדַבֵּר: דְּבָרֵי חֲז"ל שֶׁמִּתְאִימִים בְּאֶפֶן מַפְלִיא, מִמַּצָּאִים עֲתִיקִים שֶׁל חֲלֹזוֹנוֹת בְּחוּפֵי הַיָּם, הַחֲלֹזוֹנוֹת נִמְצָאִים כִּיּוֹם בֵּינָם בְּצִפּוֹנָה שֶׁל הָאָרֶץ וּבִמְדִינֹת הַשׁוֹכְנוֹת בְּסֻמוֹ לַיָּם הַתִּיכוֹן, תְּאוּרֵי הַגּוֹזִים הַמִּפְרָטִים עַל הַחֲלֹזוֹן. דִּי בָּזָה שֶׁלֹּא יִתְכַּן שֶׁכָּל זֶה נִמְצָא בְּחֲלֹזוֹן הַמּוֹרָקָס, וְאִינוֹ הַחֲלֹזוֹן שֶׁצָּבְעוּ תִּכְלַת בְּזִמְנָם.

הַתִּכְלַת שֶׁל הַתּוֹרָה הִיא שֶׁצָּבְעוּ בָּהּ הַגּוֹזִים?

דו: כָּל זֶה בְּהִנָּחָה שֶׁחֲלֹזוֹן הַתִּכְלַת קָיָם, אֵךְ אִם נִנִּית שֶׁהוּא נֶעְלָם?
מַשֶּׁה: כִּכָּר דְּבָרָנוּ בָּזָה לְעִיל שֶׁמִּשְׁמַעוֹת כָּל הַפּוֹסְקִים שֶׁהַתִּכְלַת יְכוּלָה לְהִמָּצֵא, וְהִיא נֶעְלָמָה מִצִּיאֻתִּית וְלֹא נִסִּית.

שְׁמִישׁוֹן: ר' דן! יִשְׁמְעוּ אֲזַנֶּיךָ מֶה שֶׁפִּיד מְדַבֵּר. אִם חֲלֹזוֹן הַתִּכְלַת נֶעְלָם, עֲדִין לֹא עֲנִיתָ מִי הוּא זֶה הַחֲלֹזוֹן שֶׁנִּמְצָא לְפָנֵינוּ שֶׁלֹּא נֶעְלָם, כְּלוּמָר הִיָּה כְּזֶה חֲלֹזוֹן בְּזִמְנֵי חֲז"ל שֶׁהִיָּתָה אֶפְשָׁרוּת לְצַבֵּעַ בּוֹ תִּכְלַת וְהוּא בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ וְצָבְעוּ בּוֹ הַגּוֹזִים תִּכְלַת בְּפֶעֶל, וּמוֹכַח בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין וּבְמִדְרָשׁ בְּרֵאשִׁית (לְקַמֵּן). שֶׁתִּכְלַת שֶׁמֶשׁ גַּם לְבָגְדֵי חוּל – וְהוּא מִתְאִים עִם דְּבָרֵי חֲז"ל וְהִרְאֻשׁוֹנִים וְכוּ', וּבִעֲצָם הִיָּה תִּכְלַת אַחֵר וְהוּא פָּסוּל? מָה זֶה?

דו: בְּכָל אֶפֶן, רְצוֹנִי לְהַתִּיחֵס לְמַעֲרָעָרִים הַטּוֹעֲנִים שֶׁאִינוֹ מִתְאִים עִם הַסִּימָנִים שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ חֲז"ל, וְטַעֲנָתָם בְּפִיהֶם שֶׁחֲז"ל לֹא הִצָּרְכוּ לְהִזְהִיר עַל כֵּךְ מִשּׁוֹם שֶׁהוּא מִין יָקָר וְדוֹקָא מִהַקְלָא אֵילָן שֶׁהוּא תַּחְלִיף – זוּל, חֲשֹׁשׁוּ וְהִזְהִירוּ.

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי

יום חמישי

שמשון: לִפְנֵי נָשִׂר מִשָּׁה יַעֲנָה, טַעֲנָה זוֹ לֹא מוֹכֶנֶת לִי, הֲרִי גַם לִפִּי דְבָרֵיהֶם הַתְּכֵלֶת הָאֲמִתִּית הוּא מִיֵּן יָקָר כַּמִּפְרָשׁ בַּגְּמָרָא 'לִפִּיכֶךָ דָּמִיו יָקָרִים'. כְּלוּמָר מוֹל עִם יִשְׂרָאֵל בְּזִמְן חַז"ל יִשָּׁנָם ב' מִיָּנִי תְּכֵלֶת יָקָרִים, לָמָּה אֵין אֲפִשְׁרוּת שְׂיִזְדְּמִן לְאָדָם תְּכֵלֶת מִמֵּין אַחֵר, וְחוּבָה לְבִדּוּק אִם אֵינוּ מִהֵמִין הַפְּסוּל? וְאִיךָ יָדַע הָאָדָם שֶׁהָאֵחֵר הוּא פְּסוּל, אִם אֵין לְהִלָּכָה זוֹ גֶדֶר וְדִין כָּפִי כָּל חִלּוּקֵי הַהִלְכוֹת: ד' מִיָּנִים, שׁוּפָר, קָלָף הַסֵּת"ם וְכו'. וּבְכָלֵל אִיךָ יִתִּישֵׁב עִם הַתּוֹסֶפֶתָא מִן הַחֲלִזוֹן כְּשֶׁרָה כְּאֲשֶׁר בְּזִמְנָם יִשׁ חֲלִזוֹן פְּסוּל?

מִשָּׁה: יֵשׁ מִתּוֹמְכֵי הַתְּכֵלֶת שֶׁאָמְרוּ טַעֲנָה זוֹ – שְׁמַשְׁמַע מִהֶגְמָרָא שְׂיִשְׁנָה אֲפִשְׁרוּת אַחַת אוֹ תְּכֵלֶת אוֹ קָלָא אֵילָן, וְעַל זֶה קָאִי הַבְּדִיקָה. אֲמָנָם אָנוּ לֹא עַל טַעֲנָה זוֹ שְׁחַז"ל לֹא הִזְהִירוּ מִהַחֲלִזוֹן הָאֵחֵר בִּיסְסָנוּ אֶת הַדְּבָר כִּי הוּא זֶה – הֵגֶם שֶׁהוּא אֲמִת – מִשּׁוּם שֶׁדְּבָרֵי חַז"ל מִתִּישְׁבִּים בְּאֶפֶן מְפִלִּיא עִם הַחֲלִזוֹן שְׂבִינְדִינוּ.

דו: אִךְ הַמִּנְגָּדִים עוֹנִים עַל כֶּךָ שְׁחַז"ל נִתְּנוּ בּוֹ סִימָנִים, כִּדִּי לְזַהוּתוֹ בֵּין הַפֶּשֶׁר לַפְּסוּל. וְזוֹ תְּשׁוּבָה לְדְבָרֵיךָ ר' שְׁמִשׁוֹן.

שמשון: הַנִּיחָא כְּאֲשֶׁר בָּאִים לְצוּדוֹ (וְגַם עַל כֶּךָ ר' מִשָּׁה הוֹכִיחַ שְׂאִי אֲפִשְׁר לְפָרֵשׁ בּוֹ), אִךְ כְּאֲשֶׁר עוֹמֵד לְפָנֶיךָ חוּט הַצְּבוּעַ בְּתְּכֵלֶת, וְחַז"ל נִתְּנוּ סִימָן בְּדִיקָה הַמְּבַאֲרֶת שָׁם – כִּדִּי לְהַבְדִּיל בֵּין תְּכֵלֶת לְקָלָא אֵילָן, מָה עִם הַהִבְדָּלָה בֵּין חֲלִזוֹן זֶה לְאַחֵר? כָּל מָה שֶׁהִזְהִירוּנוּ עַל בְּרַת הַמִּין הַמְּדֻקָּה הוּא רַק בְּאֶפֶן שֶׁהָאָדָם מְנַסֶּה לְרַמּוֹת? הֲרִי הִזְהִירוּ מִפְּנֵי הַצְּפָצָפָה לְגַבִּי עֲרֵבָה, מְקָרָן שֶׁל פָּרָה לְגַבִּי שׁוּפָר, מְאֹרֵז לְגַבִּי מִצָּה. וְכו' וְכו'. וּמִחֲלִזוֹן שֶׁאֲפִשְׁר לְהַפִּיק מִמֶּנּוּ תְּכֵלֶת, לֹא הִזְהִירוּ כָּלֵל? וְזוֹ לְדַעֲתִינוּ טַעֲנָה שְׂאִין עָלֶיהָ תְּשׁוּבָה.

דו: ר' מִשָּׁה מְקַנֶּה אֲנִי שְׁעֵדִין יֵשׁ לָהּ סִבְלָנוּת...

הַמַּצְאִים כִּיּוֹם כִּנֹּף אִישׁ יְהוּדִי

מִנְשָׁה: תִּשְׁאַל הַכֹּל.

דָּו: לִגְבִי כֹךְ שְׁחַז"ל לֹא הִזְהִירוּ מִהִתְכַּלֵּת הָאֲחֵרֶת, יֵשׁ שְׁטָעֵנוּ שְׁתִּשְׁבְּחוּ בְּצִדּוֹ לְדַבְּרֵיכֶם, מִשּׁוּם שֶׁהִיָּתָה גִּזְרָה עַל אוֹתוֹ הַחֲלָזוֹן שֶׁל גּוֹיִם, וְדָבָר הָאֲסוּר בְּאִפְסוֹן חֲמוּר עַל פִּי חֹק לֹא הִצָּרְכוּ לְהִזְהִיר מִכֹּךְ.

שְׁמִישׁוֹן: זֶה סִבָּרָא תְּמוּהָה בְּיוֹתֵר! הֲרִי מְקַלָּא אֵילָן הִזְהִירוּ, וְחֲלָזוֹן שְׁנִמְצָא מִמֶּשׁ לִידָם לֹא קָבְעוּ הִזְהִירָה לְדוֹרוֹת מִשּׁוּם שֶׁלֵּעַת עֵתָה יֵשׁ גִּזְרָה? הֲרִי גִזְרָה עֲבִידָא דְּבִטְלָה. וַיֵּמָּה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר יִרְצוּ לְצַבֵּעַ לְאַחֵר הַדּוֹרוֹת הָהֵם (כְּבִימְנוּ)? וּבִפְרֹט שְׂיָדוּעַ לָנוּ שְׂעִדִין צָבְעוּ בָּזָה הַגּוֹיִם בְּכִמָּה וְכִמָּה מְקוֹמוֹת יֵמְאוֹת שְׁנִיִּם אַחֵר כֹּךְ.

מִנְשָׁה: הַמַּעֲיָן בְּגִמְרָא שְׁמִזְהִירָה מְקַלָּא אֵילָן, יִרְאֶה שְׁלִמְדוּהוּ מִפְּסוּק, כְּלוּמַר הַתּוֹרָה (שְׁבַכְתָּב) הִזְהִירָה מִפְּנֵי קָלָא אֵילָן, וְזֶה וְדָאֵי הִיָּה קוֹדֵם הַגִּזְרָה. וְשׁוּב כָּל זֶה לְטַעֲנָה זֶה בְּלִבְד. אֲבָל הוֹכַחְנוּ דֵּי שְׁלֵא הִיָּה ב' חֲלָזוֹן תִּכְלָת. וְעַד כָּאן בָּזָה.

וּבִסוּף הַדִּיּוֹן מִחֵר נִסְכֶּם אִי"ה אֵת כָּל הַטָּעֲמִים, מַדּוּעַ אֵין אֲפִשְׁרוּת לֹמַר שֶׁהִיָּה ב' תִּכְלָת בְּזִמְנָם שֶׁל גּוֹיִם וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל.

דָּו: אִךְ מָה תַּעֲנֶה שֶׁהִצָּבַע הוּא בְּאֵמֶת לֹא דָבָר בְּרוּר? יִתְכַּן מִשּׁוּם שֶׁעֲמָק הִצָּבַע הוּא אַחֵר, אוֹ אֵיכוּתָם שׁוֹנָה, וְאוֹתוֹ הַחֲלָזוֹן שֶׁל הַגּוֹיִם פָּסוּל מִשּׁוּם שֶׁאֵינוֹ בְּצַבֵּעַ הַתִּכְלָת. וְצַבֵּעַ תִּכְלָת הָעֲקָרִי הִי' בְּחֲלָזוֹן דִּידָן.

מִנְשָׁה: אִי"ה עוֹד נִדְבָר בְּעֲנִין הִצָּבַע בְּפֶרוּטְרוֹט, וְנוֹכִיחַ שְׁאֵף—לְהַבְדִּיל—בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ הָעֲנִין שֶׁל דִּיוֹק הִצָּבַע מִצְרִיָּה בְּאוֹר וְלִבּוֹן הַדָּק הֵיטֵב. אֲלֵא שְׁבַכְחֹל עֲצָמוּ יִשְׁנָם גּוֹנִים שׁוֹנִים, וְנוֹכִיחַ אִי"ה שֶׁהַכֹּל כְּשֶׁר, וְזֶה דִּיוֹן בְּפִנֵּי עֲצָמוּ.

עוד בענין הממצאים הארכיאולוגיים

דו: בכל אופן רצוני שתפרט יותר בענין הממצאים הארכיאולוגיים, כי שמעתי שיש ששוללים את חלזון המורקס מכל וכל, כי מאריכים להוכיח שלדעת על פי ממצא שפזזה הוא לא פחות מלצנות.

משה: ר' דו, תפרט אתה, מה הטוען מסביר בזה.

דו: נתאר לעצמנו שעוד כמה דורות אנשים ירצו לתאר את תקופתנו על ידי ממצא ארכיאולוגי, ימצאו כמה שלטי פרסמת ועוד כמה כיתובים של מפגינים בדבר זה או אחר, ויקראו לתקופתנו בשם של אותם השלטים... ובכלל הרי הם טעו וטועים בדברים רבים כל כך, ולמה שלא יטעו בעוד דבר?

משה: הטענה עצמה היא נכונה, והטוען טוען בצדק שהאפשרות לדעת מה קרה בתקופות ההם, על פי ממצאים שפאלו היא מגבלת עד בלתי אפשרית.

אבל שמים אומר לה: ראשית, דברינו לא בנויים בעקר על הממצאים אלא הם דבר נוסף המסייע.

שנית, לצורך משל אם יודעים אנו מדברי חז"ל מהו צורת המקום שעושים שמן, איך מוסקים זיתים, איך צורת בית הבד וכו', וישנו מקום שכל הצורה והכלים שדברו בהם נמצאים שם, כמה הגיון יש שאינו מקום שעשו שם שמן אלא דבר עלום שאין לנו ידיעה בו?

כאשר מנסים לתאר תקופה רק על ידי ממצא ארכיאולוגי, הצדק פלו בידי השולל. אבל כאשר חלק גדול מהנתונים ישנם בידינו ורואים אנו את הממצא כאן, אדרבה, רחוק מהדעת לגמרי לומר שמדבר בדבר אחר – ובמקרה הנתונים הללו נמצאים בו. ובפעם זהו מה שדברנו

לעיל בדברי רבנו הסטיפלר זצ"ל.

ועתה לנדון דידן: אם יודעים אנו שהיה חלזון והוא קטן, ונמצא הוא בצפון ארץ ישראל, וצבעו בזמנם הגוים והיה צבע חשוב. ומוצאים אנו באותן המקומות מצבורים עצומים של חלזון קטן עם תכונת צבען ושביר באותו המקום שצובעין בו. כמה סכוי ישנו שבעצם זהו דבר אחר? ואפשר להמשיך הלאה: יודעים אנו את צורתו ואת מבנה גופו וכו', ובכל פרט נוסף שיודעים אנו עליו, האפשרות שמדבר בדבר אחר, עלום, הוא ממש ההפך מהדעת. האם אפשר להשוות כלל נתונים אלו, מול אותן תאוריות של אנשי 'מדע' שממציאים והוזים תקופות שאין להם שום ידיעה בהם?

בקשה לי אליכם ר' שמשון ור' דן, קראו את הקונטרסים והמאמרים שבהם הטענות שחלזון המורקס אינו החלזון הנכון, ומחר אי"ה נשיב אחת לאחת.

פרק ו' צְבִיעַת הַמוֹרָקָס הַלִּיד הַצְבִיעָה וְעוֹמֵק הַגּוֹן

יוֹם שִׁישִׁי

מִשָּׁה: הֵאֵם רְאִיתֶם אֶת כָּל מָה שֶׁנִּכְתַּב בְּגֵד זֶהוּי הַתִּכְלֵת כְּחֻלּוֹן הַמוֹרָקָס?
דָּן: רְאִינוּ גַם רְאִינוּ, וּבִסּוּף הַמִּשָּׁא וּמִתָּן הַרְגִיל שֶׁלָּנוּ נִצִּיב לָהּ אֶת
הַקִּשּׁוֹת, וְלֹא נִנִּיחַ לָהּ, יִשְׁנֵם קִשּׁוֹת רַבּוֹת.

גּוֹן צָבַע תִּכְלֵת שֶׁל תוֹרָה וְסִיּוּעַ הַסְּמָמִינִים

שְׁמִישוֹן: ר' מִשָּׁה, אֲמַנֵּם הִצְלַחְתָּ לְהוֹכִיחַ שֶׁחֻלּוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ מְפִיקִים אֶת
הַתִּכְלֵת שֶׁאַתָּה לּוֹבֵשׁ זֶהוּ הַמִּין הַנָּכוֹן, אֲךָ מִזֵּין שֶׁהוּא בְּדִיוֹק גּוֹן הַצָּבַע,
הֲרִי יֵשׁ כַּמָּה דַּעוֹת בְּרֹאשׁוֹנִים מֵהוּ גּוֹן הַצָּבַע הַמְדִּיק, הֲיֵשׁ בִּידֵינוּ כְּדִי
לְהַכְרִיעַ?

דָּן: יִתְרָה מִזֵּו, הֲרִי דַעַת רִשִׁי שֶׁאֵין צָרִיד לְעֶרֶב סְמָמִינִים, וְדַעַת
הַרְמֵב"ם שֶׁצָּרִיד לְעֶרֶב סְמָמִינִים, וּמִי יִכְרִיעַ? וְקִרְאָתִי בְּמִכְתָּב שֶׁל מָרֵן
הֲרֵב אֶלְיָשִׁיב זצ"ל טַעֲנָה זֹה.

מִשָּׁה: יֵשׁ לְצִיָּן שֶׁהִגַּעְתֶּם הַיּוֹם מוֹכָנִים כְּדָבָעִי... אֲךָ כְּדָרְכֵינוּ נִדּוֹן אִי"ה
דָּבָר אַחֵר דָּבָר בְּפִירוּט.

שְׁמִישוֹן: בְּעֵינֵינוּ הַהִכְרָעָה בֵּין הָרֹאשׁוֹנִים לְגִבִּי גּוֹן הַצָּבַע.

צביעת המורקס בַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

מִשָּׁה: הָאֵמֶת שֶׁעָצַם טַעֲנָה זוֹ אֵין בָּהּ כְּדִי לְפַטֵּר, אִם יֵשׁ ב' דַּעוֹת בְּרֵאשׁוֹנִים, לֹא נִקְיִים אֵת הַמַּצָּוָה כָּלֵל? אֲמַנָּם כֵּן, יֵשׁ דַּעוֹת בְּרֵאשׁוֹנִים מֵהוּ צָבַע הַתְּכֵלֶת בְּכָלֵל, אָבֵל רוֹב רַבָּם שֶׁל רֵאשׁוֹנִים סָבְרוּ שֶׁהוּא הַצָּבַע הַכָּחַל שֶׁלָּנוּ, וְכֵן מִסֵּרֶת יִשְׂרָאֵל. אָבֵל אֵין שׁוּם מַחֲלָקֶת בְּרֵאשׁוֹנִים לְגַבִּי עוֹמֵק הַצָּבַע.

דָּן: מַה לָּךְ ר' מִשָּׁה! מִפְּרֹשׁ בְּרֵאשׁוֹנִים: הֶרֶמֶב"ם (שָׁם) כּוֹתֵב כְּטָהָרוּ שֶׁל רִקִּיעַ, רִש"י כּוֹתֵב¹⁰¹: רִקִּיעַ בְּצִלְלֵי עָרֵב. רַבֵּנוּ אֲבָרְהָם בֶּן הֶרֶמֶב"ם כּוֹתֵב: יִהְיֶה מִצָּמֶר כַּחֲלוֹל זֶה הָעוֹמֵד לְצָבַע הָעֵנָן הַדּוֹמָה לָעֵין שֶׁהוּא צָבַע הַשָּׁמַיִם (סֵפֶר הַמִּסְפִּיק). הִנֵּה לָךְ כַּמָּה דַּעוֹת בְּעֵנָן הַגָּוֶן. וְעוֹד יֵשׁ דַּעוֹת שֶׁדִּבְּרוּ עַל כַּעֲיֵן הַשְּׁחֵרוּת, וְכֵן יֵשׁ שֶׁהִזְכִּירוּ אֵת הַצָּבַע הָאֵדָם בְּתוֹךְ הַגָּוֶן. אֵינֶנִּי מְדַבֵּר כְּבָר עַל הַחֲוֹת יָאִיר שֶׁכָּתַב סְגוּל.

שְׁמִישׁוֹן: וּבַעֲצָם יֵשׁ כָּאֵן קוֹשִׁיָא חֲזָקָה יוֹתֵר עַל הַמּוֹרֶקֶס, כִּי הֵרִי יְדוּעַ שֶׁכָּל כְּתָבֵי הַגּוֹיִם הַקְדָּמוֹנִים נִמְצָא שֶׁהַמּוֹרֶקֶס מְשַׁמֵּשׁ בְּעֶקֶר לְצָבַע הַסְּגוּל וּמִמֶּשׁ מַעֲט נִכְתָּב עַל הַכָּחַל, וּמִשׁוּם כֵּךְ רַבֵּנוּ הִחֲוֹת יָאִיר¹⁰² כָּתַב סְגוּל. וּלְפִי זֶה כָּל הָעֵנָן נִפְל בְּבִירָא.

מִשָּׁה: מִדּוּעַ כָּל הָעֵנָן נִפְל בְּבִירָא? בְּבִקְשָׁה! צָבַע אֵת צִיצִיּוֹתֶיהָ בְּסְגוּל...
דָּן: יַעֲנֶה כְּבוֹדוֹ.

מִשָּׁה: אֲמַנָּם כֵּן, בְּכְתָבֵי הַגּוֹיִם הַקְדָּמוֹנִים הַפּוֹרְפּוֹר מְשַׁמֵּשׁ בְּעֶקֶר לְסְגוּל, אֶךְ מְשַׁמֵּשׁ גַּם לְכָחֹל. בַּגִּזְרוֹת הַגּוֹיִם וְכֵן בְּכַמָּה כְּתָבֵי גוֹיִם קְדָמוֹנִים מְזַכֵּר מִמֶּשׁ צָבַע ה'יִיקִינִטִּינָה' שֶׁהוּא הַכָּחַל שֶׁלָּנוּ כְּפִי שְׁאִי"ה נּוֹכַיִחַ בְּפִירוּט לְהֵלֵן. מְלִבֵּד זֹאת, מָה שֶׁהִזְכִּירָתָ ר' דָּן, שֶׁהַחֲוֹת יָאִיר כָּתַב 'סְגוּל' – אֵינוֹ מְדַקֵּק, זֶה לְשׁוֹנוֹ: 'אֵינוֹ בל"א אֶלָּא צָבַע פּוֹרְפּוֹר', וְהַחֲוֹת

101 במדבר י"ד מ"א

102 הלכות ציצית ס"ח ס"ג

יָאִיר עֲצָמוּ כָּתֵב¹⁰³ "וַיֵּשׁ מִדְּקָדְקִים עוֹשִׁים ד' כַּנּוֹת צָבַע בְּלוֹ" א דוֹמָה לְרָקִיעַ כְּטַעַם תְּכֵלֶת".

דו: אָבֵל הַחַוּוֹת יָאִיר פּוֹסֵק לְמַעֲשֵׂה שְׂאִינוּ הַכָּחַל שְׁלֵנוּ.

מִשֶּׁה: הַחַוּוֹת יָאִיר כָּל כָּךְ בְּרִירָא לִיהַ שְׁהַתְּכֵלֶת הוּא הַנִּצָּבַע מִדָּם הַפּוֹרְפּוֹר, שְׁסָבֵר מְשׁוּם כֶּךָ שְׁהַמְסֵרֶת שְׂיֵשׁ בִּידְנוּ אִינָה מְדִיקֶת, וְכָתֵב כֵּן לְגַבִּי הַגֶּוֹן הַמְדִיק. לָכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר כָּתֵב שְׁעוֹשִׁים בְּכַנָּף הַבְּגָד צָבַע בְּלוֹ"י זָכָר לְתֵכֶלֶת מְשׁוּם שֶׁהוּא כָּשִׁיר כָּפִי שְׁהוֹכַחְנוּ, אֲלֹא שְׁכָאן כָּתֵב אֵת הַצָּבַע הַמְדִיק שְׁנִקְרָא פּוֹרְפּוֹרָא וְלֹא בְּלוֹ"י לְדַעְתּוֹ ז"ל.

אֲדָּה כִּינּוֹן שְׁבַח־סִדִּי הִי"ת – בְּיָמֵינוּ יוֹדְעִים לְהַפִּיק אֵת צָבַע הַכָּחַל מִחֵד גִּיסָא, וּמֵאִידָּה גִיסָא מִסֵּרֶת יִשְׂרָאֵל וּלְשׁוֹנוֹת הָרֵאשׁוֹנִים שְׁהַתְּכֵלֶת הוּא הַצָּבַע הַכָּחַל. כֵּן לְהַבְדִּיל אַא"ה בְּכַתְבֵּי הַגּוֹיִם וְהַגְזֵרוֹת שְׂיֵשׁ בִּידְנוּ נִכְתָּב שְׁצָבְעוּ מִכֶּךָ גַּם כֵּן כָּחוֹל, וְכֵן יִשְׁנֵם כַּמָּה סְמוּכִין מְצִיאוֹתֵיִם לְכָךְ¹⁰⁴, כֶּךָ אָנוּ עוֹשִׁים לְמַעֲשֵׂה.

דו: הָאֵמֶת שְׁכִינּוֹן שְׂיֵשׁ קִצָּת סְתִירָה בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ בְּעַל הַחַוּוֹת יָאִיר ז"ל שְׁבַמְקוֹם אֶחָד כּוֹתֵב בְּלוֹ"י וּבְמָקוֹם אַחֵר כּוֹתֵב שְׂאִינוּ בְּלוֹ"י, יִתְכַּן לֹמֵר שְׂאִין כּוֹנְתּוֹ לְצָבַע הַסּוֹפִי שְׁצוּבָעִין בּוֹ אֵת הַצִּיצִית, אֲלֹא לְצָבַע הַחֲלָזוֹן כַּאֲשֶׁר יוֹצֵא הוּא מְגוּפּוֹ, וּמִתְיָשֵׁב לְפִי מָה שְׁרוּאוֹת עֵינֵינוּ שְׁכַאֲשֶׁר הֵדָם יוֹצֵא מִהַחֲלָזוֹן מִידִית הוּא נִהַפֵּךְ לְבוֹרְדּוֹ שְׁחֹר - כֶּהָה, זֶה כּוֹנְתּוֹ צָבַע פּוֹרְפּוֹר וְלֹא בְּלוֹ"י.

שְׁמִישׁוֹן: זֶה נִשְׁמַע דַּחַק, מִדּוּעַ שְׁהַחַוּוֹת יָאִיר יְכַתֵּב דְּבַר שְׂאִין בּוֹ נִפְקָ"מ, דְּאִינוּ צָבַע הַצִּיצִית בְּסוֹפּוֹ שֶׁל דְּבַר?

דו: נִכּוֹן יֵשׁ כָּאן דַּחַק, אֲדָּה לִוְלִי זֹאת יֵשׁ כָּאן סְתִירָה, וּלְפִי דְּבַרֵּינוּ הָעֲנִין

103 מקו"ח קיצור הלכות ט, ה.

104 כגון אבן הספיר שהידוע לנו כיום הוא כחול.

צביעת המורקס פִּנֵּף איש יהודי

מתִּישָׁב.

גוֹוֹן הַתִּכְלָת

שְׁמִישׁוֹן: וְשָׂמָא עַל פִּי הַתּוֹרָה הַסְּגוּל נִחָשֵׁב גַּם כֵּן לַתִּכְלָת?

מִשָּׁה: יִתְכַּן וְשָׂפָה, וּבִכְפֹּרֶט שְׁנוּכִיחַ לְקַמֵּן בְּהוֹכָחוֹת בְּרוּרוֹת וְשָׁפֵל צָבַע כָּחַל כָּשֶׁר. אִךְ כִּיּוֹן שֶׁהַפּוֹסְקִים וְהַמְסַרְת דְּבָרוֹ עַל כָּחוֹל וְזֶה וְדָאִי כָּשֶׁר כִּנ"ל – לְמַעֲשֵׂה לֹא נִצָּבַע סְגוּל בְּצִיצִיּוֹת.

נַחֲזֹר לְעֵנִינִי: לְגַבִּי עוֹמֵק הַצָּבַע, הָאֵם הַבְּנֵתָם מִדְּבָרֵיהֶם שְׁכּוֹנָתָם לְעוֹמֵק הַמְּדִיק שֶׁהֵם כָּתְבוּ וְאֵם קִצָּת יוֹתֵר כֶּהָה אוֹ בֶּהִיר – פָּסוּל?

דָּן: מִדּוּעַ לֹא.

מִשָּׁה: רֵאשִׁית, הֵרִי בְּכָל מְקוֹם שִׁישׁ נִפְקָ"מ בְּעוֹמֵק הַצָּבַע, הַמְּשֻׁנָּה וְהַגְּמָרָא לְמִדּוּנֵי בִּפְרוּט מָה הַדִּינִים הַיּוֹצְאִים וְלְמִדּוּהוּ מִפְּסוּקִים, וְכָל הָרֵאשׁוֹנִים וְהָרִמָּב"ם בְּתוֹכָם כָּתְבוּ הַלְכוֹת עַל גַּבִּי הַלְכוֹת: סִימָנֵי צָרַעַת, דָּם הַנֶּדֶה, טֵרְפוֹת. וְכֵאֵן לֹא פִּרְשׁוּ וְלֹא מִיִּדֵּי שִׁישָׁנָה אֶפְשָׁרוֹת שֶׁל פְּסָלוֹת, אִם לֹא נִצָּבַע בְּמִדִּיק בְּעוֹמֵק מְסִיִּם? אֶתְמַהָּה! וְקִצָּת מִשְׁמַע כֵּן בְּשׁו"ת הַרְדָּב"ז (אֵלֶּף תכ"א) שִׁישׁ תִּכְלָת בְּעוֹמֵק יוֹתֵר וּפְחוֹת 'שִׁישׁ שְׁחוֹר הַרְבֵּה וְיִישׁ שְׁאִינוֹ שְׁחוֹר כָּל כֶּף'.

מְלִבֵּד זֹאת: הֵרִי אִם אָמְרוּ הָרֵאשׁוֹנִים אֶת דְּבָרֵיהֶם כִּדִּי לֹמַר שְׁעֵמוֹק פְּחוֹת אוֹ יוֹתֵר פָּסוּל, יוֹצֵא שְׁרַבְנוֹ אֲבָרָהֶם בֶּן הָרִמָּב"ם חוֹלֵק עַל הָרִמָּב"ם שְׁכַמְעֵט וְלֹא מְצִינוֹ כְּזֹאת, וְאֵף לֹא טוֹרֵחַ לְכַתֵּב שְׁחוֹלֵק בְּזֹאת עַל אָבִיו בְּאוֹתָהּ הַלָּכָה שֶׁהָרִמָּב"ם כּוֹתֵב אֶת צָבַע הַתִּכְלָת.

דָּן: אִי מִשּׁוֹם הָא לִבֵּד לֹא אִירָא.

מִשָּׁה: אֲמַת, אֲבָל יִשְׁנָם עוֹד תְּמִיָּהָה בְּזֶה, הֵרִי אִם כִּיּוֹן רַבּוּתֵינוּ

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

הֲרֵאשׁוֹנִים ע"ה לַגּוֹוֹן הָרָקִיעַ בְּעֶמֶק זֶה בְּדוֹקָא, דְּבָרֵי הַגְמָרָא קוֹשֶׁה מְאֹד לְהוֹלָמָם: 'מַה נִּשְׁתַּנָּה תִּכְלֵת מִכָּל מִינֵי צְבָעוֹנִין תִּכְלֵת דּוּמָה לָיִם דּוּמָה לָרָקִיעַ... וְהָרִי לְדַבְרֵיהֶם הַתִּכְלֵת דּוּמָה לָרָקִיעַ בְּדוֹקָא, וּבְדוֹקָא לֹא לָיִם, וְיָמָּה זֹאת אָמְרוּ דּוּמָה לָיִם וְיָם דּוּמָה לָרָקִיעַ?

דו: אָבֵל עַל זֶה וְדָאֵי חוּבָה לְהַנְשִׁיב, אִם בַּגְמ' כְּתוּב תִּכְלֵת דּוּמָה לָיִם וְיָם דּוּמָה לָרָקִיעַ, א"כ מוֹכַח שֶׁתִּכְלֵת יוֹתֵר דּוּמָה לָיִם מִלָּרָקִיעַ, וְלָמָּה כְּתַב הַרְמֵב"ם כְּטָהָרוֹ שֶׁל רָקִיעַ וְלֹא כְּתַב כַּיָּם?

מַשֶּׁה: מוֹכַח בְּכָל מִכָּל שֶׁכְּפֻנַת הֲרֵאשׁוֹנִים אַחֲרֵת לַגְמָרִי.

אָמְרוּ בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים¹⁰⁵: וְהָיָה הַנֶּגַע יִרְקָרָק, יָכוֹל כָּל מְרֹאֶה יְרוֹק, תִּלְמוּד לֹאמַר יִרְקָרָק – יְרוֹק שֶׁיִּירָקִים. אָדָם, יָכוֹל כָּל מְרֹאֶה אָדָם, ת"ל אֲדָמָה אָדָם שֶׁבְּאֲדָמִים, ע"כ. כְּלוּמָר שֶׁאִם לֹא הָיָה כְּתוּב אֲדָמָה הַמִּשְׁגַּח אָדָם כּוֹלֵל כָּל מְרֹאֶה אָדָם. כְּלוּמָר שֶׁאָדָם בְּתוֹרָה אֵין הַכְּפֻנָּה לְעוֹמֵק מַסִּים שֶׁל אָדָם אֵלָּא הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לַגּוֹוֹן, וְהוּא הַדִּין לָבֵן וְהוּא הַדִּין יְרוֹק (יִרְקָרָק).

וְכַף הַדִּין לְמַעֲשֵׂה בְּמַצָּרַע יִשְׁנָם כְּמָה סִימָנִי טַמְאָה וְחַז"ל לְמַדּוֹ ד' מִינֵי צְבָע לָבָן: קְרוּם הַבִּיצָה סִיד הַהִיכָל וְכו', וְכֵן בְּצִרְעַת הַבְּגָדִים יִשְׁנָם דִּינִים שֶׁל עוֹמֵק בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים הַזֶּה"ל, וְכֵן לְגַבֵּי דָם הַנֶּגֶד אָמְרוּ ד' מִינֵי דָמִים שֶׁטָמֵא.

דו: אָבֵל לְגַבֵּי דָם הַנֶּגֶד מוֹכַח לְהַפְּדוֹ! גְּרָסִינָן בְּמַסֶּכֶת נִדָּה¹⁰⁶ אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: דָּאֻמַּר קָרָא וַיִּרְאוּ מוֹאֵב אֶת הַמִּים אֲדָמִים כְּדָם לְמִימָרָא דָּדָם אָדָם הוּא. אֵימָא אָדָם וְתוֹ לֹא, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אָמַר קָרָא דְמִיָּה דְמִיָּה הָרִי כָּאֵן אֲרַבְעָה וְכו'. וּבְאֵר רַש"י: וַאֲימָא אָדָם וְתוֹ

105 תזריע ה

106 יט ע"א.

צביעת המורקס בַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

לא – האדם שבאדמים, דהינו כדם המכה דמתניתין, עכ"ל. ומוכח שבאדם לבד הינו אדם שבאדמים!

מִשָּׁה: צריך לישב למה בתורת כהנים לגבי צרעת, 'אדם' הוא כל מראה אדם, ולגבי דם הנדה רק אדם שבאדמים.

שמשון: נראה שבנדה אין דין צבע אדם אלא דם אדם, כלומר דם הוא דוקא באדם, ולולי זאת אינו נקרא דם, ועל זה יש ה"א שפיון שדם אינו נקרא אלא בצבע האדם, שמה דוקא באדם החזק הוא המגדיר את העצם 'דם', מה שאין כן בתורת כהנים ישנו דין ב**צבע** הצרעת והצבע כולל כל דרגות עומק.

דו: במלים אלו פרכת את כל התכלת שר' משה מציע...

שמשון ומשה: מדוע?

דו: כי לפירושך כל דם הוא אדם. והרי הגמרא קוראת לצבע החלזון – דם, והרי המורקס אינו אדם כלל!

שמשון: ר' דן 'שמחת' מקדמת... הגמרא במסכת נדה שאומרת מנין לדם שהוא אדם, ברור שמדברת רק על לשון המקרא, ובמקרא צבע התכלת לא נקרא בשום מקום 'דם'. מה שר' משה הוכיח ביום רביעי (עמוד 107), שצבע החלזון יש לו 'דין' דם, ונקרא דם בלשון חז"ל, כי אינו מתעגל ויוצא.

מִשָּׁה: על כל פנים, כיון שאיננו לומדים הלכות מפסוקים, הא מיהא ודאי שגם בדם הנדה חז"ל הגדירו את העמק, ולא מצאנו כזאת בתכלת. ולכן דם הנדה זה ראוי ולא קשיא.

אלא שכאשר הראשונים דברו על התכלת לא דברו על הכהות, אלא מהו הצבע ככלל, הרמב"ם הרי קרא 'משחירין' ו'שחור', (באותם

הלכות בתחלת פ"ב (ציצית) לכל הכחל. ומפיון שרצה לבאר מהו צבע התכלת שדברה עליו התורה, נתן את הדגמא הפשוטה שא עיניו השמימה וראה את הצבע – זהו הצבע שלא תטעה. ולכן אין קשיא למה לא כתב 'ים' אין כאן נפק"מ בין הים לרקיע לצורך זהות הצבע, והרמב"ם למעשה כתב דגמא מסוימת, ורפנו אברהם בן הרמב"ם לא כיוון לחלק על אביו, אלא מגדיר את זהות הצבע בשפה שונה, אך כל הראשונים כיונו לדבר אחד שהתכלת שלנו הוא כחל. ומשום שלא נתנו ביננו 'ערכת צביעה', אלא נתנו לנו להבין מתוך הפתוב מהו צבע, לכן כתבו דגמא של צבע.

לעמית זאת לגבי סמני הצרעת כתב הרמב"ם¹⁰⁷: 'ירקרק הוא הירוק שבירקין שהוא ירוק הרבה ככנף הטוס וכהוצי הדקל ואדמדום הוא אדם שבאדמים שהוא אדם הרבה כזהורית יפה', כלומר שהרמב"ם בא לבאר עד היכן הוא ירוק ומצא סוג מסים בחי שיש לו את הצבע ההוא. אבל בתכלת לא כתב תכלת הרבה או קצת, אלא 'תכלת' בלבד, ובזה בא להסביר מהו הצבע ולא מהו הגון שבתוך הצבע.

שמשון: ומדוע לא אמרה הגמ' תכלת דומה לרקיע אלא דומה לים וים דומה לרקיע?

משה: משום דאליבא דאמת באשר מפיקים את צבע התכלת, בדרך כלל יותר דומה לים מאשר לרקיע והוא התכלת ביופיו (ובודאי לדברי רש"י, יתבאר לקמן), צא וראה בעצמך. אלא שפונת הרמב"ם ושאר הראשונים היא להגדיר צבע ולא עומק, וכל אחד מהראשונים נקט משל אחר וכלם כיונו לדבר אחד וכן"ל.

שמשון: אבל נראה שפאן פן פון הרמב"ם לצבע מדויק בדוקא, שכתב

107 הלכות טומאת צרעת פי"ב ה"א.

צביעת המורקס בַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

הפתוח שפכוחל. משמע שמדבר על גוון מסים?

מִשֶּׁה: ראשית כבר כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם¹⁰⁸ שהפתוח היינו פתוח בלבנו, ולדבריו 'הפתוח' אתא לאפוקי מהנוטה לשחור¹⁰⁹. ומלבד זאת הרי אם כונת הרמב"ם לצבע העמוק – כהה בלשוננו, איך יתישב עם דברי הרמב"ם כְּטָהָרוּ שֶׁל רָקִיעַ? לכן עומדים אנו על דברינו בס"ד שלא דבר על העמק אלא על הגוון. והוא הפחל שלנו.

במאמר המסגר רצוני להסב את תשומת לבכם, לדבר מפלא בדברי רבותינו הראשונים נוחי הנפש: הרי יש דעה בראשונים שהוא כעין צבע הירוק, ומענין הדבר שישנה אפשרות להשאיר את חלזון המורקס בצורה מסוימת, ויצא צבע ירוק. כלומר שאותם הראשונים שלא היה בידם החלזון, כונו לאותו החלזון שצובע תכלת, אלא שחלקו איזה צבע להפיק ממנו. שזהו דבר מפליא ביותר!

דן: ומדוע אתה עושה את התכלת שלך בכזה עומק?

מִשֶּׁה: אענה לך ג' תשובות: א. אליבא דאמת אין נפק"מ הכל כשר כנ"ל וכפי שבס"ד הוכחנו וכדלהלן. ב. דומה יותר לים. ג. כפי שאמרתי בדרך כלל יוצא כך והוא התכלת ביופיו.

דן: אבל שמא ישנו רק צבע מסים שהוא הנקרא תכלת וצבע דומה אינו נקרא תכלת כלל, מה שאין כן באדום וירוק שהכל נכלל בזה.

שמשי: כמה הדבר רחוק מהסברא לומר שיש ענין כמעט נסי בצבע התכלת שיכול לצבע רק בגוון מסים בדיוק, הרי בכל צביעה בעולם אפשר להפיק עומק יותר או פחות.

108 המספיק לעובדי ה' שמות כה, ד.

109 הערה זו ראינו בדברי הקונטרס הנפלא חותם של זהב.

כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

מִנְשֵׁה: הַדָּבָר לֹא יִתְכַּן בְּמַצִּיאוֹת! הֲרִי מְבַשְּׁלִים אוֹתוֹ כְּמִבְאָר בַּגֹּמ' וּבְרִמְב־ם, כְּלוּמַר מְעַרְבִין אוֹתוֹ בְּמִים. אִיךָ יִתְכַּן שְׂיִצֵּא תָמִיד אוֹתוֹ הַגֶּוֹן לֹא שׁוֹם הַבִּדֵּל בְּעֵמֶק? וְכֵן מְבָאָר בַּגֹּמ' שְׂבוּדָקִין אֶת הַצָּבֵעַ בְּ'טְעִימָה' אִם יֵצֵא כְּרֹאזִי, וּבְזֶה וְדֹאִי מוֹכַח שְׂיִכּוֹל לְצִאת כֶּף אוֹ כֶּף.

דָּן: אִם אוֹמְרֵת הַגֹּמ' טְעִימָה אוֹלִי זֶה הַכֹּנֶנָה שְׂבָדָקוֹ אֶת עוֹמֶק הַצָּבֵעַ אִם כְּשֶׁר הוּא אוֹ לֹאוֹ?

שְׂמִישׁוֹן: הַיִּתְכַּן שְׂכָף נֶאֱמָרָה הַהֲלָכָה עַל עוֹמֶק הַצָּבֵעַ כְּרִמְז בְּעֵנִין הַטְעִימָה, וְאַף לֹא בְּאֵרוֹ מֵהוּ וּמֵה שְׁעוּרוֹ? הֲרִי עֵינֵינוּ הַרְוֹאוֹת בְּשִׁאָר הַהֲלָכוֹת שְׂאֲמָרוּ בְּדִיוֹק מִפְּלִיא! וְזֶה טְעֵנָה שְׂאִין עָלֶיהָ תְּשׁוּבָה.

מִנְשֵׁה: וַיִּשְׁנוּ דַּעַת רַבֵּנוּ הָאִי שְׂטְעִימָה הִיא בְּלִשׁוֹן¹¹⁰, שְׂרַחוּק מְאֹד לוֹמַר שְׂמַדְבֵּר עַל עוֹמֶק הַצָּבֵעַ.

בְּדַבְרֵי הָרִמְב־ם 'שְׁחֹר כְּדִיו'

דָּן: רִאִיתִי טְעֵנָה שְׁחֹרְזִים עָלֶיהָ בְּכָל מְקוֹם הֲרִי כָּתַב הָרִמְב־ם שְׁחֹר כְּדִיו וְאִינוּ שְׁחֹר כְּדִיו?

מִנְשֵׁה: שְׁחֹר כְּדִיו... הִרְבֵּה דִיו נִשְׂפָּף עַל הַ'שְׁחֹר כְּדִיו' וְהִרְבֵּה דְּבָרוֹ בְּזֶה, אֶךְ נִבְּסָה לְהַתְחִיל אֶת הָעֵנִין בְּסִיעֵתָא דְּשִׂמְיָא וְלַעֲשׂוֹת סֹדֵר בְּדַבְרִים. כְּאֲשֶׁר הוּא בְּתוֹךְ הָחִי צָבֵעוֹ כָּחַל, אִם שׁוֹכְרִים אוֹתוֹ וְנָתַז עַל הַבְּגָד הַבְּגָד יִצָּבֵעַ בְּסָגוֹל – כָּחַל. אֶךְ בְּהַלִּיךְ רָגִיל כְּאֲשֶׁר הָדָם יוֹצֵא, הוּא

110 הובא בספר האשכול הלכות ציצית פ"ג: וגזירה משום טעימה אשר דרשתם כי הצבע של תכלת שנטעם נפסל, כי יש לנו טעם ידוע, ואם בא אדם ונתן על לשונו את התכלת הצבועה וטעמה, פסלה. וכך היה דרכם בזמן שהיו מתקנין את הסממנים לצבוע בהן, לוקחין מעט בביצה ומניחין על המוך וטועמין אותו לראות ההגיע הצבע אל הצרך בבישולו, ואותו המוך הטעום שורפין אותו ואת אותה ביצה כו'.

צביעת המורקס בַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

שְׁקוּף, וּבִשְׁנִיּוֹת מִמֶּשׁ נִהְפֶּה ל'בוֹרְדו' בִּהָה מְאֹד. כְּאֲשֶׁר מִתְחִילִים אֶת הַלֵּיד הַצְּבִיעָה הוּא מְשַׁנֶּה אֶת גִּוְנָיו לְצֹהֵב, וְאַחֵר כֵּן כְּאֲשֶׁר מְסִימִים אֶת הַהֵלִיד וְחוֹשְׁפִים אוֹתוֹ לְשִׁמֶשׁ וְחִמְצוֹן, הוּא מְקַבֵּל צִבְעֵי יֶרֶקֶת, עַד שֶׁאֵט אֵט מְקַבֵּל אֶת הַצִּבְעֵי הַכָּחֹל.

דן: ר' מִשֶּׁה אָנָּה מִמֶּה תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה, הֲרִי הֶרְמֵב"ם לֹא בָּא לְבָאֵר סוּדוֹת אֶלָּא הִלָּכָה לְמַעֲשֶׂה, אִם בְּעֵינֵינוּ אֵינוֹ שָׁחֹר כְּדִיו בְּאֶפֶן הַפִּשּׁוּט, הֲאִין זֶה דִּחּוּק גָּדוֹל מְדִי?

מִשֶּׁה: וְאִידֵךְ מִסְתַּדֵּר לָךְ דְּבָרֵי הִירוּשָׁלַיִם¹¹¹ עַל דָּם הַדְּגִים שֶׁשָּׁחֹר?

דן: אָבֵל כָּתוּב כְּדִיו?

מִשֶּׁה: כְּפִי שֶׁאֲמַרְנוּ, הֶרְמֵב"ם בְּאוֹתָהּ הַהִלָּכָה קוֹרֵא לְכָל כָּחֹל שֶׁלָּנוּ 'שָׁחֹר' – 'הַמִּשְׁחִירִים' כּוֹלֵל אֶף גִּוֹן שֶׁל תְּכֵלֶת כְּטָהָרוֹ שֶׁל רִקְיֵעַ, כְּלוּמַר בְּלִשׁוֹנוֹ שֶׁל הֶרְמֵב"ם לְגִבִּי זֶה 'שָׁחֹר' אֵינוֹ מֵה שֶׁאֲנוּ קוֹרְאִים שָׁחֹר, אֶלָּא גִוֹן בִּהָה וְעַל כָּל פָּנִים כָּחֹל. כְּאֲשֶׁר בְּאוֹתוֹ הָעֵנָן כָּתֵב שָׁחֹר כְּדִיו הַפִּשּׁוּט הוּא בִּהָה כְּדִיו. וְכְאֲשֶׁר הַתְּכֵלֶת נִקְרָא שָׁחֹר וּבִתְחִלַּת הַהֵלִיד הוּא בִּהָה מְאֹד – מִמְּרָחֵק מְסִים אֶפְשָׁר מִמֶּשׁ לְטַעוֹת בֵּינוּ לְבֵין שָׁחֹר גָּמוּר, אִיזוֹ דְּגָמָא הִנֵּה רוּצָה שְׂתִיתָן? כִּמָּה סוּגִי כֹהוֹת שֶׁכְּזוֹ יִשָּׁנָם בְּבִרְיָאָה? וּבִפְרָט שֶׁהִירוּשָׁלַיִם כָּתֵב עַל דָּם הַדְּגִים שָׁחֹר.

וְכֵן פֶּסֶק הַבְּאוּר הִלָּכָה לְגִבִּי תְּפִלִּין¹¹², שֶׁאֲפִילוֹ שָׁחֹר כָּל זֶהוּ כָּשֶׁר. מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא נֶאֱמַר שָׁם דִּין עוֹמֵק מְסִים.

111 נדה פ"ב ה"ז.

112 סימן לג

דְּבַרֵי הַזֹּהַר "ק לַגִּבִּי הַגּוֹן

הָאֵמֶת שְׁבוּזָה"ק כְּתוּב אֶת גּוֹנֵי הַתְּכֵלֶת וְדוֹקָא שֵׁם כְּתוּב מֵלֶת 'שְׁחוֹר',
וּבִאֲפֶן מִפְּלִיא הוּא דוֹמָה מִמֶּשׁ לְהֵלִיד הַצְּבִיעָה שְׁלֵנוּ. זֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר
הַקְדוּשׁ¹¹³: בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה תְּכֵלֶת דָּא יוֹמָא תְּנִינָא אֶצְטַבַּע בְּב'
גּוֹנִין סוּמָק וְאוֹפֶם. וְתְכֵלֶת, סוּמָק אִיהוּ דִּילִיָּה מִיוֹמָא תְּנִינָא מִמֶּשׁ
כְּעִין גּוֹן אֲשָׁא וְדָא אִיהוּ אֱלֹהִים, וְיָרִית גּוֹן דְּדִהָבָא דְּכֻלָּא גּוֹנָא
חָדָא, תְּכֵלֶתָא נָפִיק מִגּוֹ הַהוּא גּוֹן סוּמָק, וְכֵד נְחִית לְתַתָּא אֶתְרַחֵק
גּוֹן סוּמָק וְעָאֵל גּוֹ הַהוּא אֶתְר דָּאִיהוּ יִמָּא וְאֶצְטַבַּע גּוֹן תְּכֵלָא.
הַהוּא סוּמָקָא עֵיִל גּוֹ יִמָּא וְאֶתְחַלֵּשׁ גּוֹן דִּילִיָּה וְאֶתְהַדֵּר תְּכֵלָא וְדָא
אִיהוּ אֱלֹהִים אֲבָל לֹא אִיהוּ תְּקִיפָא כְּקִדְמָאָה, אוֹפֶם גּוֹן דָּא נָפִיק
מִהַתּוֹכָא דְּסוּמָקָא כֵּד אֶתְהַתֵּד וְאֶתְחַלֵּשׁ לְתַתָּא בְּהַתּוֹכָא דְּזוּהָמָא
וְנְחִית לְתַתָּא וְנָפִיק מִהַהוּא זוּהָמָא גּוֹן סוּמָק מְזוּהָמָא תְּקִיפָא וּמִגּוֹ
זוּהָמָא תְּקִיפָא אֶתְהַדֵּר לְאוֹפֶם וְכֻלָּא מִהַהוּא סוּמָקָא קִדְמָאָה כּו',
עכ"ל הַזֹּהַר"ק.

עֲתָה נִפְרֹט בִּס"ד:

תְּכֵלֶת... אֶצְטַבַּע בְּב' גּוֹנִין סוּמָק וְאוֹפֶם = בְּתַחֲלָה כֶּף נִרְאָה הַצְּבַע –
כְּמָה שְׁנִיּוֹת לְאַחַר שְׁיוּצָא – כְּמָה מְאֹד, כְּעִין 'בּוֹרְדו' שְׁלוּב אָדָם שְׁחוֹר.
וְתְכֵלֶת, סוּמָק אִיהוּ דִּילִיָּה מִיוֹמָא תְּנִינָא מִמֶּשׁ כְּעִין גּוֹן אֲשָׁא וְדָא
אִיהוּ אֱלֹהִים, וְיָרִית גּוֹן דְּדִהָבָא דְּכֻלָּא גּוֹנָא חָדָא. = לְאַחַר תְּחֵלֶת
הַהֵלִיד הַצְּבַע מִקְבֵּל כְּצַבַּע צֹהֵב.

תְּכֵלֶתָא נָפִיק מִגּוֹ הַהוּא גּוֹן סוּמָק = כְּלוּמַר הַתְּכֵלֶת יוֹצֵא מִתּוֹךְ אוֹתוֹ
הַצְּבַע הָאָדָם.

צביעת המורקס כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

וכד נחית לתתא אתרחק גוון סומק ועאל גו ההוא אתר דאיהו ימא ואצטבע גוון תכלא = כלומר לאחר שהצבע נכנס למים, נהפך בסופו של דבר לתכלת.

ההוא סומקא עייל גו ימא ואתחלש גוון דיליה ואתהדר תכלא ודא איהו אלהים אבל לאו איהו תקיפא כקדמא = אותו האדם נחלש צבעו וחוזר לתכלת ואינו חזק כבתחלה – כלומר התכלת נחשב ג"כ לשחור כפי דברי הרמב"ם אלא שאינו שחור כבתחלה.

אופם גוון דא נפיק מהתוכא דסומקא כד אתהדר ואתחלש לתתא בהתוכא דזהמא ונחית לתתא ונפיק מההוא זהמא גוון סומק מזהמא תקיפא = אותו השחור יוצא מהאדם כשנחלש ויורד – כלומר למים עם הסממנים – יוצא ממנו האדם. כי לאחר ששורים את הצבע ועושים את הליך הצביעה, האדם יוצא ממנו.

ומגו זהמא תקיפא אתהדר לאופם וכלא מההוא סומקא קדמא, = כלומר ומתוך אותו זהמא תקיפא – האדם, חוזר השחור – תכלת (אלא שחלש הוא כנ"ל), והכל מאותו האדם הראשוני.

שמשון: מפליא ביותר! ונראה שלזה רמז הרמב"ם¹¹⁴: והיה המכסה העליון בבגד תולעת שני שהוא מראה אדם, בעבור שהשלחן סימן לקתר מלכות שהוא במדת הדין, אבל הארץ ומזבח הזהב בבגד תכלת למדה הכלולה מן הכל. ומזבח העולה בבגד ארגמן, שהוא אדום יותר מן הראשון, כי שם יזרק הדם כופר נפשם, עכ"ל. משמע שפגד התכלת יש בו מובן שכלול מאדם וזהב.

דו: ולא יתכן שהזה"ק כתב עפ"י הסוד?

שמשון: הרבה מהזה"ק על פי סוד, גם כל תאור אדם קדמון של עין

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שִׁישִׁי

אֲזַן חֹטֵם פֶּה, וְזוּוג וַיִּנִּיקָה וְכו' הוּא עַל פִּי סוּד. אָבֵל זֶה סוּד עַפ"י הַמָּשָׁל
שִׁישׁ בַּמְצִיאוֹת הַגְּשָׁמִית.

דן: וְאֵין כָּאֵלֹו דְּבָרִים שִׁישְׁנֹו סוּד לֹלֵא הַמְצִיאוֹת גְּשָׁמִית?

שְׁמִשׁוֹן: נִרְאֶה שְׁקָרֵאת רַבִּים מִמִּתְנַגְּדֵי הַתַּכְלֵת... ר' דָּן! הִיתְכֹן כְּדָבָר
הַזֶּה 'בְּמִקְרָה'? כְּלוּמָר, יֵשׁ בִּיזְדִּינוּ חֲלֹזוֹן שְׁצוּבֵעַ תַּכְלֵת שְׁעוֹבֵר אֵת
אוֹתָם גְּוֹנֵי צְבִיעָה, וַיִּשְׁנֹו זֶהר הַמְדָּבָר עַל גְּוֹנִים מְסִימִים בַּתַּכְלֵת, וּמָה
שִׁישׁ בִּיזְדִּינוּ אֵינוֹ הַתַּכְלֵת אֲלֵא דְּבָר אַחֵר, אֲלֵא שְׁ'בְּמִקְרָה' זֶה דּוּמָה לְמָה
שְׁמִבְאָר בַּזֶּהר עַל פִּי סוּד.

אִם כֵּן מְלַבֵּד גְּוֹנֵי הַתַּכְלֵת שְׁהִבְאֵת ר' מֹשֶׁה, עוֹד הִבְאֵת סִיעָתָא נִפְלְאָה
מִהַזוּה"ק שִׁשׁוֹ שְׁבִיזְדִּינוּ הִיא הַתַּכְלֵת וְלֹא אַחֲרָת.

מֹשֶׁה: אֵת דְּבָרֵי הַזֶּהר הִלְלוּ הַגָּר"א מְבִיאָם בְּבִאוּרוֹ עַל דֶּרֶךְ הַסּוּד
בְּהִיכְלוֹת¹¹⁵: אֲסִתֵּר יִרְקָרְקֵת הִיתָה שְׁהוּא גְּוֹן תַּכְלֵת [וְגוֹן תַּכְלֵת אֲצֻטְבֵּעַ
מִגּוֹ גְּוֹן סוּמָק כַּמ"ש בַּפ' תְּרוּמָה וְלָכֵן אֲחִיד בְּסוּמָקָא דְּלִתְמָא כַּנ"ל]
אֲלֵא שְׁחוּט שֶׁל חֶסֶד מִשׁוּף עָלִי וְלָכֵן בִּינְמִי נִגְזֵר כְּלִי' עַל יִשְׂרָאֵל וְנִצּוּלוֹ
בְּסוּד כִּסָּא תַּכְלֵת וְכִסָּא רַחֲמִים, ע"כ.

דן: דַּעֲתִי הִיא ר' מֹשֶׁה וּר' שְׁמִשׁוֹן, שְׁלּוּלֵי רְאִיוֹת אַחֲרוֹת קִשָּׁה הִי'
עַל סִמָּף זֶה לְבַד לְקַבֵּעַ בְּבִרוֹר. מַשׁוּם שְׁהַדְּבָרִים שְׁנִכְתָּבִים עַל פִּי סוּד
בְּאִפְן עֲלוּם, יִתְכֹן שְׁהוּא מְרִמֵּז לְגוֹנֵי הַרְקִיעַ אוֹ דְּבָר אַחֵר, אִף עַל פִּי
שְׁבִפְשָׁטוֹת מְדָבָר עַל הַתַּכְלֵת. וְלֵאחֵר שְׁרוּאִים אָנוּ בְּעֵינֵינוּ כְּזֹאת הוּא
בְּגֵדֵר סִיוֵעַ גְּדוֹל, לֹא כְּדָבָר הַמְכָרִיעַ. זֶה דַּעֲתִי.

מֹשֶׁה: אֲפִשֵׁר לְסַכֵּם מָה שְׁהַעֲלִינוּ עִתָּה:

א. מוֹכַח מִמְצָרַע (לָכֵן), וּבִכְרֵט מְצָרַעַת בְּגָדִים (יִרְקָרְק אֲדַמָּדִם),

115 היכל ב' רמ"ו.

צביעת המורקס כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

שְׂדוֹקָא בְּמִקְוֹמוֹת הִלְלוּ שְׁנֵאמַר בְּתוֹרָה דִּינִים בְּעַמָּק הַצָּבֵעַ, יֵשׁ נֶפֶק"מ בְּעַמָּק הַכְּהוּת. אִךְ בְּמִקְמָם שְׁנֵאמַר סֵתָם צָבֵעַ, כְּשֶׁר הֵן בְּכֶהָ (עֲמוּק – בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה) הֵן בְּבִהִיר (כֶּהָ – בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה).

ב. עֲנִין דָּם הִנָּדָה שְׁמִשְׁמַע שְׁלוּלִי שֶׁהָיוּ ה' מִיָּנִי דָּמִים רַק הָאֵדָם בְּיוֹתֵר הָיָה מְטֵמָא, יִישְׁבְּנוּ. וְאִדְרָבָה מִכָּף שִׁישְׁנָם סְגִיּוֹת עֲרוּכוֹת בְּגִדְרֵי צָבֵעַ, וּבִתְכֵלֶת לֹא הִזְכֵּר חֲלוּק בְּזָה כָּלֵל, מוֹכַח שֶׁכָּל מִיָּנִי עוֹמָק כְּשֶׁר.

ג. וְכֵן פָּסֵק הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה¹¹⁶ לְגַבִּי תַּפְלִין שְׁלֹא נֶאמַר בּוֹ דִּין עוֹמָק מִסִּים שֶׁכְּשֶׁר בְּכָל שְׁחֹר. וּמִמִּילָא יוֹצֵא מֵהַנֶּ"ל שֶׁבִּתְכֵלֶת שְׁלֹא נֶאמַר עוֹמָק מִסִּים כְּשֶׁר בְּכָל צָבֵעַ כָּחֵל.

ד. הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁהִגְדִּירוּ אֶת צָבֵעוֹ שֶׁל הַתְּכֵלֶת, לֹא נִחְלְקוּ מֵהַ עֲמָקוֹ, אֲלֹא רָצוּ לְבַאֵר מֵהוּ צָבֵעַ 'תְּכֵלֶת' כְּכֵלֵל.

ה. הָרֵמֶב"ם שֶׁכָּתַב שְׁחֹר כְּדִיו עַל הַתְּכֵלֶת לִפְנֵי שֶׁהִטִּילוּהוּ לְיוֹרָה, מִתִּישָׁב הֵיטֵב. מִשּׁוּם שֶׁלְּכָל כָּחֵל קוֹרָא הָרֵמֶב"ם שְׁחֹר – כּוֹלֵל לְתְּכֵלֶת בִּהִיר מִמֶּשׁ וְכֵאֵן הָרִי הוּא כֶּהָ (עֲמוּק) מֵאֵד, וְדָרְכוֹ לְהִבִּיא דְּגָמָא בְּמִצִּיאוֹת וְזוֹ דְּגָמָא מִתִּישְׁבָּת.

ו. בְּזוֹה"ק כְּתוּב אֶת גּוֹנֵי הַתְּכֵלֶת, וּמִתִּישָׁב בְּאֶפֶן מִפְּלִיא עִם לִשׁוֹן הָרֵמֶב"ם וְעִם הַלִּיף הַצְּבִיעָה הַנִּרְאָה בְּעֵינֵינוּ שֶׁל הַמּוֹרֶקֶס.

הַסְמָמִנִּים בִּתְכֵלֶת

שְׁמִישׁוֹן: ר' מִשָּׁה, עֲתָה עָלֶיךָ לִישָׁב מֵהַ שֶׁהִקְשָׁה ר' דָּן בְּתַחֲלֵת הַדְּבָרִים: הָרִי יֵשׁ מִחֲלָקֶת בֵּין רִש"י לְהָרֵמֶב"ם לְגַבִּי הַסְמָמִנִּים. שְׁרִש"י סוֹבֵר שְׁלֹא

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שִׁישִׁי

מְכַנִּיסִים סִמְמָנִים בְּתִכְלֶת, וְלִדְעַת הָרֹמֶב"ם עוֹשִׁין אוֹתוֹ עִם סִמְמָנִים.
וְאִיךְ נִכְרִיעַ?

מִשָּׁה: שָׁאֵר הַדְּבָרִים הַמְּצִיאוּתִים הַיְדוּעִים לָנוּ כִּיּוֹם, כְּגוֹן הַלּוּף הַשָּׁמֶשׁ
וְכַדוּמָה הָאֵם הֵם מְסַתְּדִרִים עִם כָּל שִׁטוֹת הָרֹאשׁוֹנִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ בְּעֶנְיָן?
שְׁמִישׁוֹן: לֹא, אֲךָ הֵיטָה הַכְּרָעָה.

מִשָּׁה: כְּלוּמָר אִם יִשְׁנָה מַחְלֶקֶת רֹאשׁוֹנִים עַל הַלּוּף הַשָּׁמֶשׁ, אוֹ עַל צוּרַת
כְּדוּר הָאֶרֶץ¹¹⁷ וְאָנוּ רוֹאִים כִּיּוֹם כְּשִׁטָּה אַחַת, הֵיטָה 'הַכְּרָעָה' כְּשִׁטָּה
אַחַת?

דָּו: מַה עֲנִין זֶה וְלִהְכָרְעָה, אִם יִשְׁנָה מַחְלֶקֶת בְּמְצִיאוֹת, רוֹאִים אָנוּ
כְּשִׁטָּה מְסִימָת וְזוֹ הַמְּצִיאוֹת. אֲלֹא שֶׁמַּחְלֶקֶת רִש"י וְהָרֹמֶב"ם אֵינָה
בְּמְצִיאוֹת אֲלֹא מַחְלֶקֶת הַלְכָּתִית, אִיךְ צוֹבְעִים.
שְׁמִישׁוֹן: שְׁנֵי פָנִים לְעֶנְיָן.

מִשָּׁה: מַה שְּׁעוֹשִׂים כִּיּוֹם מְסַתְּדִר הֵן לְשִׁטַּת הָרֹמֶב"ם וְהֵן לְשִׁטַּת
רִש"י. אֲשָׁאֵל אֶתְכֶם: לְשִׁטַּת רִש"י שָׁאִין בְּתִכְלֶת סִמְמָנִים, אִם נָתַן
אֶת הַסִּמְמָנִים בְּזִמְן הַבְּשׁוּל וְאַחֵר כִּף הוֹצִיא אוֹתָם, וּבְזִמְן שֶׁהִטִּיל אֶת
הַתִּכְלֶת בְּבִגְדוֹ הֵיטָה לֹא הַסִּמְמָנִים, הָאֵם הַתִּכְלֶת פְּסוּלָה?

שְׁמִישׁוֹן: בּוֹדָאי שְׁלֹא, אֵין כָּאֵן דִּין שֶׁל הַשְּׁתַּטָּה וְחִזּוֹר וְנִשְׁתַּפָּה... לִדְעַת
רִש"י אִם הַתִּכְלֶת הִיא לְבִדָּה בְּזִמְן לְבִישְׁתָּה – כְּשִׁרָה.

מִשָּׁה: וְלִדְעַת הָרֹמֶב"ם שְׁנוֹתָנִים אֶת הַסִּמְמָנִים בְּזִמְן הַצְּבִיעָה אִם נָתַן
אֶת הַסִּמְמָנִים וְצָבַע כִּף אֶת הַתִּכְלֶת, וְאַחֵר כִּף הוֹצִיאָם, כְּשִׁר אוֹ פְּסוּל?
שְׁמִישׁוֹן: בְּפִשְׁטוֹת ג"כ כְּשִׁר, הָרֹמֶב"ם הָרִי לְהִדְיָא כּוֹתֵב כְּדָרָךְ שֶׁהַצְּבִיעִין
עוֹשִׂים, כְּלוּמָר שֶׁאֵינוֹ אֲלֹא דָרָךְ צְבִיעָה וְלֹא יוֹתֵר. וְאֵין דִּין בְּתִכְלֶת

117 מסכת ע"ז מא. תוד"ה ככדור.

צביעת המורקס בַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

שָׁתָהָא עִם סַמְמָנִים בְּזִמְנָא שְׁהִיא עַל הַבֶּגֶד, אֲלָא אַפֵּן הַצְבִּיעָה הִיא עִם סַמְמָנִים. אָבֵל הִיאֵךְ בְּדִיוק מוֹצִיאִים אֶת הַסַּמְמָנִים?

מַשֶּׁה: לֹא מוֹצִיאִים, הֵם מְתַאֲדִים. לְאַחַר שְׁמַכְנִיסִים אֶת הַסַּמְמָנִים כְּדִי לַעֲשׂוֹת אֶת הַלֵּיד הַחֲזוּר, מְבַשְּׁלִים זֹאת. וְאִזּוֹ כָּל הַסַּמְמָנִים מְתַאֲדִים וְלֹא נִשְׁאָר מֵהֶם מְאוּמָּה, וְנִשְׁאָר תְּכֵלֶת בְּלָבָד. וּמֵמִילָא זֶה כָּשֶׁר בֵּין לְדַעַת רַשִׁ"י וּבֵין לְדַעַת הַרְמַב"ם.

דָּן: אֵךְ בְּתוֹסְפוֹת¹¹⁸ מִשְׁמַע שָׁרָק עִם הַסַּמְמָנִים כָּשֶׁר וּז"ל שֵׁם: דְּבַר תִּמָּה הוּא הִיאֵךְ מְעַרְב שׁוּם דְּבַר בְּהִדִּי תְכֵלֶת וְשֵׁמָּה עִם הַסַּמְמָנִין נִקְרָא תְכֵלֶת. וּבִקּוּנְטֵרֶס פִּי' לְשֵׁרוֹת בָּהֶן כְּדָרֵךְ הַצּוֹבְעִין שְׁשׁוּרִין אוֹתוֹ בְּצִרְיָה, ע"כ.

מַשֶּׁה: נִכּוֹן, עִם תּוֹס' זֶה לֹא מְסַתֵּדֵר, אֵךְ תּוֹס' עֲצָמוֹ כּוֹתֵב ע"ז 'וְשֵׁמָּה' וּמִשְׁמַע מְלִשׁוֹנוֹ שְׁנָה דַּחַק, וְהִרִי מְבִיא ג"כ אֶת שֵׁיטַת רַשִׁ"י כְּשִׁיטָה קִנְיָת. וְאִם יֵשׁ בִּידֵינוֹ אֶת שֵׁיטַת רַשִׁ"י – שְׁהִבִּיאוּ תּוֹס', וְהַרְמַב"ם, וְעַל שִׁיטָה אַחֶרֶת כּוֹתֵב תּוֹס' 'וְשֵׁמָּה' – בְּכָלֵי הַהֲלָכָה שֵׁיטַת בִּידֵינוֹ הִכִּי קִי"ל. בְּפֶרֶט שְׁלֹפֵי הַמְּצִיאוֹת שְׁרוּאִים בְּעֵינֵינוּ כִּנ"ל מְתִישְׁבֶּת קִנְיָת תּוֹס', שְׁאֵמָנִם שׁוּרִים בַּסַּמְמָנִים, אֵךְ הַתְּכֵלֶת לֹא נִצְבָּעֶת מֵהֶם.

שְׁמִישׁוֹן: סָכוּם עַל הַדְּבַר הָאֲחֵרוֹן שֶׁדִּבְרָנוּ:

עֲנִין הַסַּמְמָנִים בְּצָבֵע מְתִישְׁב יָפָה הֵן עִם רַשִׁ"י וְהֵן עִם הַרְמַב"ם, וְתּוֹס' כְּתִבּוֹ 'וְשֵׁמָּה' וְגַם לֹא דָחוּ אֶת שֵׁיטַת רַשִׁ"י. וּבְמַצִּיאוֹת שְׁרוּאִים אֲנוּ כִּיּוֹם, קִנְיָת רַבּוּתֵינוּ בְּעִלֵי הַתּוֹסְפוֹת מְתִישְׁבֶּת.

118 מנחות מב: ד"ה וסממנים.

פֶּרֶק ז' יָשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת

הַקְּשִׁיּוֹת אַחַת לְאַחַת בְּזֶהוּי חֲלִזוֹן הָאֲרָגְמוֹן קָהָה קוֹצִים

מִנְּשָׁה: עֲתָה נָבֵא לְשִׁמוֹעַ אֶת הַקְּשִׁיּוֹת שֶׁנִּכְתְּבוּ עַל זֶהוּי חֲלִזוֹן הַפּוֹרְפּוֹרָא – הַמּוֹרְקָס – אֲרָגְמוֹן קָהָה קוֹצִים כְּצֹבֵעַ הַתִּכְלֵת¹¹⁹. וְאִי"ה נָדוֹן בְּזֶה כְּעֵת וְנִנְסָה לְלַבֵּן אֶת הַדְּבָרִים. בְּבִקְשָׁה ר' דָּן.

דָּן: יִתְכַּן שְׂתוּדָה כְּדֵי הַקְּשִׁיּוֹת נָדוֹן וְנִנְכִּיר שׁוֹב דְּבָרִים שֶׁדְּבַרְנוּ
שְׁמִישׁוֹן: בְּרִשׁוּתָּהּ הֵעֲרָה קֶצֶרָה: מִצָּאֵנוּ טְעָנוֹת לְגִבֵּי דְבָרִים שֶׁלֹּא נֶאֱמָרוּ
מֵעוֹלָם לְגִבֵּי הַתִּכְלֵת, כְּגוֹן: 'תוֹמְכֵי הַתִּכְלֵת סוֹבְרִים שֶׁבְּזִמְנָם לֹא צָבְעוּ
סָגוּל' וְכִדּוּמָהּ, שֶׁהַכּוֹתְבִים שָׁגוּ בְּקִרְיַאת הַדְּבָרִים. כְּמוֹכֵן לֹא נָדוֹן בָּהֶם.

119 ישנו קונטרס שיצא לאור לאחרונה במהדורה חדשה, ע"מ להפריך את המורקס כחלזון התכלת. ואין אנו דנים בדבריו כלל, משום שכמעט בכל מקום שהביא את דברי התומכים, השמיט את עיקר דברם והוכחתם (כולל מה שכתבנו אנו בס"ד במקום אחר), והביא רק את הדברים שנראה שיש בהם דוחק, ונראה שממש הסכים בדעתו לומר כל דבר כדי להגיע למסקנתו, ודבריו מהופכים ומעורבבים. (עד כדי כך הרחיק לכת שכתב שהתוספתא אינה להלכה, משום שמצא מקור שהתוספתא שיש בידינו אינה להלכה. ואין כאן המקום להאריך שאמנם נמצאת דעה כזו באחרונים, אך כל הפוסקים הורו למעשה מתוספתא), ומפני כבודו לא נזכיר שמו. רק נחזור ונבקש מהקורא מה שכתבנו בתחילת החיבור: כל השגה וכל שאלה שנכתבה או תיכתב שיבדוק הקורא בדיוק מה נכתב כתשובה, הן באופן הפרטני לאותה השאלה והן בהעמדת הענין באופן כללי.

מְקוֹמוֹ

הַשְׂאָא.

מְקוֹמוֹ בְּלוֹז

דו: (מְקוֹנְטֵרס 'עֵיוֹנִי תַכְלֵת') הָרִי גָאָמֶר שְׁעֵשִׁית חֲלוּזוֹן הַתַּכְלֵת הִיא בְּלוֹז, וְלֹא שְׁמַעְנוּ שְׁנַמְצָאוּ שֶׁם קִנְכִּיּוֹת שֶׁל מוֹרְקָס.

שְׁמִישׁוֹן: הַיּוֹדֵעַ אֶתָּה הֵיכֵן הִיא לּוֹז? 'הִיא לּוֹז שְׁצוּבָעִין בָּהּ תַכְלֵת, הִיא לּוֹז שְׁבָא סִנְחָרִיב וְלֹא בְּלִבְלָהּ, גְּבוּכְדָנְצָר וְלֹא הֶחְרִיבָהּ, וְאִף מְלֹאךְ הַמְּנוֹת אֵין לוֹ רְשׁוֹת לַעֲבוֹר בָּהּ, אֲלֹא זִקְנִים שְׁבָה בְּזִמָּן שְׁדַעְתָּן קֶצֶה עֲלִיָּהֶן – יוֹצֵאִין חוּץ לַחוּמָה וְהֵן מֵתִים¹²⁰', 'כָּל מִי שְׁנִכְנַס בָּהּ הִטְרִיף מִצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּלוֹז¹²¹', עַל כָּל פְּנִים לִפְנֵי שְׁנִבְרָר עַל הַתַּכְלֵת אִם גְּמִצָּאת שֶׁם אִם לֹא, מָאֵד הֵיִיתִי חֹפֵץ לְגוֹר שֶׁם... אֲמָנָם הָיוּ שְׁהַעֲלוּ צִדְדִים הֵיכֵן הִיא, אֵךְ אֵין לָנוּ יְדִיעָה בְּרוּרָה.

דו: אָבֵל מִשְׁמַע שְׁזָהוּ הַמְּקוֹם הַיִּחִיד שְׁשֶׁם עָשׂוּ אֶת הַתַּכְלֵת.

שְׁמִישׁוֹן: בְּמַסְכַּת סוּטָה לֹא גָאָמֶר שֶׁהוּא הַמְּקוֹם הַיִּחִיד, מִשְׁמַע כֵּן בְּתַנָּא דְּבִי אֱלִיהוֹ: 'הִיא לּוֹז שְׁצוּבָעִין בָּהּ תַכְלֵת לְכָל יִשְׂרָאֵל', אָבֵל בְּגִמְרָא דִּידָן מְבָאָר לְהִדְיָא שְׁיִשְׂרָאֵל צָבְעוּ בְּאִפְן פְּרָטִי, דְּגִרְסִינָן בְּמִנְחוֹת¹²²: אָמֵר לִיה אַבְיִי לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יְהוּדָה: דְּהָא תַכְלִיתָא הִיכִי צָבְעִיתוּ לָהּ' מִשְׁמַע שְׁדִרְכָּם הָיָה לְצַבֵּעַ כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, וְכֵן בְּמַסְכַּת עֵרוּבִין¹²³:

120 סוטה מו:

121 בראשית רבה ויצא.

122 מב:

123 צו:

'המוציא תכלת בשוק, לשונות פסולין, חוטין מופסקין כשרין, לפי שאין אדם טורח', עד כאן. הא להדיא שצבעו באפן פרטי ולא היה מקום אחד ששם צבעו לכלם. והאמת שבתנ"א לא כתוב שרק בלוי צבעו, אלא ששם עשו לכל ישראל. ויתכן לומר שלא צבעו כבשאר מקומות איש לעצמו או למכירה בחצרו, אלא צביעה מרבה לכלל העם, ונשאר בני ישראל שצבעו עשו זאת בחצר וכדומה.

על כל פנים משום שאיננו יודעים היכן היא לוי, אין לנו אפשרות להתייחס לכך. ומה שרואים אנו מקומות אחרים שצבעו, לכאורה זו היתה צביעה לגוים שגם הם השתמשו בה.

קושיא ב.

מדוע לא הזכר תכלת של מלכים לגבי נחלת זבולון (וכן מדוע אינו נמצא בכנרת).

דו: קשיא שפתוב שהתכלת היא בכנרת נברר אם ירצה השם בשבת (עמוד 217),

הקשה בקונטרס 'עיוני תכלת' אם תכלת התורה היא תכלת המלכים, למה הזכר לגבי נחלת זבולון רק את הציצית, ולא הזכר שמלכי אמות העולם גם כן קנוהו מזבולון.

מנשה: הזכר והזכר. כתב רש"י עה"פ עמים הר' יקראו¹²⁴ שע"י פרקמטיא של זבולון תגרי אמות העולם באים אל ארצו. ובאותו הפסוק באר רש"י ושפוני טמוני חול – פסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה. ומשמע שנכלל החלזון בסחורה שנקנו הגוים.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת פְּנֵף אִישׁ יְהוּדִי

וְכֵן מִפְּרֹשׁ בְּדִבְרֵי הַסְּפֹרָנוֹ¹²⁵: וְהוּא לְחוּף אֲנִיּוֹת. חוּץ מֵאֲרָצוֹ הוֹלֵךְ לְחוּף אֲנִיּוֹת בְּמִינֵי סְחוּרָה, כְּגוֹן טְרִית וְחֶלְזוֹן וְזִכּוּכִית לְבָנָה שֶׁהִיוּ נִמְצָאִים בַּיָּמִים וּבַחֹל שָׁלוֹ כְּמוֹ שֶׁהֶעִיד עָלָיו הַכְּתוּב בְּאִמְרוֹ כִּי שִׁפְעַיִם יִנָּקוּ וְשִׁפּוּנֵי טְמוּנֵי חוֹל, עַכ"ל. וּבִפְשׁוּטוֹת מְקוֹרָם בְּפִסְקִיתָא פְּרָשֶׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה: אֵלּוּ הַסְּחוּרוֹת שֶׁהִיוּ מְבִיאִין מִחוּצָה לָאָרֶץ. וְשִׁפּוּנֵי טְמוּנֵי חוֹל. זֶה חֶלְזוֹן שֶׁהָיָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל זְבוּלָן שָׁבוּ הָיוּ צוֹבְעִין אֶת הַתְּכֵלֶת, עַכ"ל.

קְשִׁיָּא ג'.

הֵרִי יֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ שֶׁחֶלְזוֹן הַתְּכֵלֶת נִמְצָא רַק בֵּא"י.

דו: רָאִיתִי שֶׁהִבִּיאוּ בְּשֵׁם הַחֹתֵם סוֹפֵר¹²⁶ וְקָרְבוֹ הָעֵדָה¹²⁷, שֶׁחֶלְזוֹן הַתְּכֵלֶת לֹא נִמְצָא אֶלָּא בֵּא"י וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל זְבוּלָן. וְכֵן כָּתַב הַתַּפְּאֶרֶת יִשְׂרָאֵל¹²⁸: 'וְהַחֶלְזוֹן לֹא הָיָה בְּנִמְצָא רַק בְּחֶלְקוֹ שֶׁל זְבוּלָן'. וְהִבִּיֵּא הַכּוֹתֵב שֶׁכֵּן כָּתַב הַנִּשְׁמַת אָדָם¹²⁹.

שְׁמִשׁוֹן: הַמַּעֲיָן בְּלִשׁוֹנָם יֵרָאֶה, שֶׁלֹּא אָמְרוּ שֶׁזֶהוּ הַמְּקוֹם הַיָּחִיד בְּעוֹלָם שָׁבוּ הוּא נִמְצָא. הַחֹתֵם סוֹפֵר בְּאֵר לְגַבִּי נְבוּזַרְאֲדָן וז"ל: דְּאֵלּוּ כּוֹרְמִים וְיוֹגְבִים מִמֶּנֶּשׁ לָזֶה לֹא הָיָה מִנִּיחַ אִפִּי' דְּלִי עִם הָאָרֶץ אֶלָּא הִ' מְגִרֵּשׁ אוֹתָם וְהִבִּיֵּא לְשֵׁם נְכָרִים אַע"כ, מְלַקְטֵי אֶפְרַסְמוֹן שֶׁאֵינָנו גְּדֹל אֶלָּא בֵּא"י כְּמִבְּאֵר בֶּס' יוֹסִיפּוֹן וְכֵן צִיִּדֵי חֶלְזוֹן. וּבְמִלֵּאכּוֹת הֶלְלוּ לֹא הִרְגְּלוּ

125 פרשת ויחי מט יג. ובפרשת וזאת הברכה לג יט.

126 שבת כו.

127 ירושלמי שבת פ"ז ה"ב.

128 כללי בגדי קודש של כהונה.

129 שבת כלל ט' ג'.

וְלֹא לְמַדּוֹ בָּהֶם אֶלָּא דְּלִי עִם הָאָרֶץ בֹּא "י וּשְׂאָרֵי הָאָרְצוֹת אֵינָם בְּקִיָּאִים בְּמִלְאכָה זֹו, עכ"ל. הָרִי בָּא לְבָאָר מְדוּעַ גְּבוּזָרָאָדָן הַשְּׂאִיר מֵהֶם בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְקַח מֵאָרְצוֹת אֲחֵרוֹת, וּפְשׁוּט שְׂפִמְקוֹמוֹ שֶׁל גְּבוּזָרָאָדָן בְּבָבֶל לֹא הָיָה חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת. וְכֵן הִקְרָפֵן הָעֵדָה שָׁם מְדַבֵּר לְגַבִּי כֹּד שֶׁלֹּא הָיָה לְיִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר תְּכֵלֶת מִשׁוּם שֶׁרַק בֹּא "י הָיָה. וּבִסְפָּר 'נִשְׁמַת אָדָם' הִמְעִין יִרְאֵה שְׂאֵדְרָבָה חוֹלֵק וְסוֹבֵר שֶׁלְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר הָיָה צָמֵר צְבוּעַ בְּדָם חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת. וְהַתְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן לֹא הִתִּיחַס לְחו"ל כָּלֵל אֶלָּא לֹא "י וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם: אֲמָנָם קָשָׁה תִּג, דְּהָרִי יָם הַמֶּלֶח בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה הָיָה כָּלּוֹ (כִּיהוֹשֻׁעַ ט"ו פ"ה), וְהַחֲלִזוֹן לֹא הָיָה בְּנִמְצָא רַק בְּחֻלְקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן (כַּמְגִּילָה ד"ו א'), עכ"ל. וְרָצָה בְּזֶה לְהַקְשׁוֹת עַל הָרַמְבַּ"ם שֶׁפֶתַב יָם הַמֶּלֶח, (אַבְל כִּכְר פֶּתְבוֹ כָּל הַמִּפְרָשִׁים שְׁפִנּוֹת הָרַמְבַּ"ם עַל הַיָּם הַתִּיכוֹן). וְכֵן כַּמָּה אֲחֵרוֹנִים שֶׁדְּבָרוֹ בְּזֶה אִם הָיָה בַּיָּם סוּף אוֹ לֹא, לֹא דְבָרוֹ כָּלֵל עַל כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא עַל הַמָּקוֹם הַמְדַּבֵּר שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל, אִם הַתְּכֵלֶת שֶׁבִּידָם הָיָה מִיָּם סוּף אוֹ מֵהָיָם הַגָּדוֹל.

וּמוֹל כָּל דְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ הָאֲחֵרוֹנִים הֵנָּה לֹא הָעֵלּוּ בְּדַעְתָּם לוֹמֵר שְׂאִינוֹ בְּשׁוּם מָקוֹם בְּעוֹלָם, אֶלָּא שְׂבָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל נִמְצָא הוּא בְּחֻלְקֵי זְבוּלוֹן, יִשְׁנוֹ מִקְרָא מִפְרָשׁ שֶׁהִבֵּאנוּ שֶׁהָיָה בֹּא "י אֱלִישָׁה.

דו: יֵשׁ שֶׁהִסְבִּירוּ שֶׁשָּׁם לֹא הָיָה צָבַע הַתְּכֵלֶת, אֶלָּא הִבִּיאוּ אֶת הַצָּבַע מֵאָרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא "י אֱלִישָׁה, וְשָׁם צָבְעוּ אֶת הַבְּגָדִים וְאִח"כ הִבִּיאוּם לְסַפִּינוֹת צוֹר...

שְׁמִשׁוֹן: אַבְל מְדוּעַ לְקַחַת לְשָׁם אֶת הַצָּבַע וְלִצְבֹּעַ שָׁם וְאִח"כ לְהִבִּיאַת אֶת הַבְּגָדִים לְצוֹר. שְׂיִבִּיאוּ אֶת הַבְּגָדִים לְצוֹר וּבְצוֹר יִצְבְּעוּ.

דו: כַּמָּה תְּמוּנָה לְכַתֵּב דְּבָרִים חֲסָרֵי טַעַם כְּאֵלּוֹ עֲלֵי סֵפֶר.

סִימָנֵי הַבְּרִיתָא

קְשִׁיָּא ד.

'דוּמָה לְדָג' קְלִפְתּוֹ אוֹ גּוּפּוֹ

דן: 'גופו' דומה לים, משמע התולעת שבתוכו ולא הקלפה – קנכיה שסביבו.

שמשון: זו קשיא של 'מהיכי תיתי', מנין שפונת הגמרא 'גופו' שנבדק את התולעת שפעם בפנים ופעם בחוץ (בכל החלזונות), אין שום הכרח להבנה זו. ובפרט שרש"י כתב 'מראה גופו תבנית דיוקנו', בפשטות מדבר על כל צורת החלזון.

קְשִׁיָּא ה – ו – ז.

גּוּפּוֹ דוּמָה לְדָג. עוֹלָה לְע' שָׁנָה. בְּרִיתוֹ לִים.

שמשון: דברנו ביום שלישי, גופו דומה לדג (עמוד 81), עולה אחת לשבעים שנה (עמוד 86), בריתו דומה לים ברגנו היטב בס"ד (עמוד 93).

דן: עוד מלה בקשר לזה, ראיתי מי שהקשה הרי כתב רבנו גרשום על דומה לדג 'צורתו' והרי צורת דג מצאנו שפרושו דג ממש, והביא ב' ראיות לכך. א. דברי רש"י¹³⁰: 'פני ימא – דגים יש בים שחצין צורת אדם וחצין צורת דג ובלע"ז שריינ"א'. ב. דברי הרמב"ם בהלכות מאכא"ס¹³¹: 'פללו של דבר כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג

130 בכורות ח.

131 פ"ב הי"ב.

כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

יוֹם שִׁישִׁי

טְהוֹר כָּגוֹן כָּלֵב הַמִּים וְהַדְּלָפוֹן וְהַצְפָּרְדֵּעַ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן¹³². וְשֵׁם וְדַאי אֵין הַכֹּנָה לְצוּרַת דָּג כְּפִי שְׂבָאֲרַת ר' מִשֶּׁה.

מִשֶּׁה: הַכּוֹתֵב לֹא דִיֵּק בְּלִשׁוֹן הַגְּמָרָא, לֹא נֶאֱמַר כָּאֵן 'צוּרַתוֹ דָּג' אֶלָּא צוּרַתוֹ דּוּמָה לְדָג, וְרַבְּנּוּ גִרְשׁוֹם בֵּאֵר שְׂדוּמָה הוּא בְּצוּרַתוֹ, וְהוֹכְחָנוּ בְּמִשׁוֹר מָה גָּדַר 'דּוּמָה' בְּדַבְּרֵי חֲז"ל.

שְׂמִישׁוֹן: עוֹד בְּעֵנִין זֶה, כָּתֵב בְּקִנְטֵרֵס 'עֵינֵי תִכְלֵת' שְׂשִׁשְׁנָם עוֹד חֲלִזוֹנוֹת שְׂבִיִּים שִׁישׁ לָהֶם צוּרַת דָּג, וְאִם כֵּן מָהוּ הַזֶּהוֹי בָּזֶה?

דָּן: לֹא הִבְנֵתִי אֶת הַקְּשִׁיָּא, לְפִי מָה שֶּׁר' מִשֶּׁה הוֹכִיחַ מָהוּ גָּדַר 'דּוּמָה' בְּלִשׁוֹן חֲז"ל – חֲלִזוֹן זֶה דּוּמָה הוּא לְדָג, וְאִם כֵּן מָה הַקְּשִׁיָּא הֲרִי דּוּמָה הוּא! הַכּוֹתֵב רוֹצֵה לְהַקְשׁוֹת עַל חֲז"ל, לָמָּה נִתְּנוּ סִמָּן דּוּמָה לְדָג הֲרִי יִשְׁנָם כְּמָה חֲלִזוֹנוֹת שְׂדוּמִים לְדָג.

וּבְכָלֵל אִם הוֹכֵחַ שְׂדוּמָה הוּא לְדָג, מִכָּאֵן הַקְּשִׁיָּא אֵינָה עַל הַמּוֹרֶקֶס, אֶלָּא עַל כָּל מָה שְׂיִמָּצֵא וַיֵּשׁ בּוֹ דְּמִיּוֹן לְדָג, הֲרִי יֵשׁ כְּמָה שְׂדוּמִים.

מִשֶּׁה: אֲמָנָם יִשְׁנָם עוֹד מַעוֹט חֲלִזוֹנוֹת שְׂדוּמִים לְדָג, אֲכַל הֵיכֵן מְחִיב שְׂכַל סִמָּן שְׂנִתְּנוּ בְּחִלְזוֹן הַתִּכְלֵת הוּא יָחִיד בְּעוֹלָם? הוּא תֵּאוּר אֶת אוֹתוֹ

132 עצם הקביעה הלזו אינה ברורה כלל, ובפרט בדברי רש"י שכתב שם חציין צורת אדם, והרי מדובר שם על הדולפין, ולכאורה הוא הדולפין שלנו. והביא באיזה קונטרס 'ראי'ה' שצורתו דג ממש מהא שחציו העליון צורת אדם ממש – מהתו"כ פרשת שמיני (פרשה ג' ז): חיה זו חית הים, הנפש להביא את הסירונית יכול תהא מטמא באהל כדברי ר' חנינא ת"ל ואת', ע"כ. והבין שהסירונית הוא שריינ"א של רש"י, ובקיצור הוא הדולפין שלנו. ופוק חזי אם הדולפין שלנו יש לו לגמרי צורת אדם בחציו העליון. ואמנם זה ביאורו של הכותב הלז, אך אם כוונת התו"כ על מין אחר ממילא לא על כך דיבר רש"י ואינו ענין לכאן.

כתב החזון איש (יו"ד הלכות תולעים סימן יד אות יב ד"ה וביניתא דבי כרבא) לגבי ביניתא דבי כרבא, נראה דזה מין מן המינים, ופרה ורבה והוא בכלל שרץ הארץ אע"ג דצורתו דג ואית ליה קשקשת ואינו עולה מן הים ליבשה וכו'. ע"כ. ולא מסתבר שהכוונה שם צורת דג ממש.

התלזזון.

דו: יְרָשָׁה לִי עוֹד הָעֶרְהָ קֹצֶרֶה, מִתְפַּלֵּא אֲנִי בִּיּוֹתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁהִקְשׁוּ כֵּן, מִשּׁוּם שֶׁהֵם עֲצָמָם כָּתְבוּ שְׁלֹדַעַת הָרֶמֶב"ם הַפְּשֻׁט בְּגִמְרָא שֶׁהוּא דָּג מִמֶּשׁ, וּלְדַבְּרֵיהֶם הוּא הַדָּג הַיָּחִיד מִמֶּשׁ? ...

קְשִׁיָּא ת.

כְּאֲשֶׁר רוּאִים אֶת הַסִּימָן חוֹבָה לְהַפִּירוֹ בּוֹדָאוֹת?

שְׂמִישׁוֹן: טַעַן בְּקוֹנְטֵרַס 'עֵיּוֹנֵי תִכְלֵת', שֶׁגַּם אִם אֵינָנו יוֹדְעִים בְּדִיוִק לְמַה הִתְכַּוְּנוּ בְּסִימָנִים שֶׁאָמְרוּ, אַף לְאַחַר שְׂרוּאִים בְּעֵינָן – הֵינּוּ צָרִיכִים לְהַפִּיר מִיד בְּסִימָנִים. וְהִבִּיאוּ מִשָּׁל עַל הָאָרִי, גַּם אִם לֹא הֵינּוּ רוּאִים אֶת הָאָרִי וְלֹא הֵינּוּ מְבִינִים מָה הֵן הַשְּׁעָרוֹת שֶׁבְּרֹאשׁוֹ, לְאַחַר שְׂרוּאִים אֶת הָאָרִי הַכֹּל מוֹכֵן לֹא קְשִׁיָּא.

דו: הֲרִי מִשֶּׁם רְאִיָּה לְהַפִּד! אִם הֵינּוּ מוֹצְאִים אֶת הָאָרִי הֵיוּ אוֹמְרִים שְׂוֹדָאֵי אֵינּוּ הָאָרִי! הֲרִי אָמְרוּ¹³³ 'וְהֵיכֵל צָר מֵאַחֲרָיו וְרִחֵב מִלְּפָנָיו וְדוּמָה לְאָרִי שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיָּה כ"ט) הוּא אֲרִיאֵל קִרְיַת חֲנָה דָּוִד, מַה הָאָרִי צָר מֵאַחֲרָיו וְרִחֵב מִלְּפָנָיו, אִף הֵיכֵל צָר מֵאַחֲרָיו וְרִחֵב מִלְּפָנָיו, ע"כ. וְהֲרִי מִכְרַח שֶׁהוּא דְמִיּוֹן גָּמוֹר שֶׁהֲרִי הִנָּבִיא קָרָא אֲרִיאֵל וְהֲרִי אֵינּוּ דוּמָה כָּלֵל, הֵיכֵל הוּא רִחֵב מְאֹד מֵאַחֲרָיו וְאַחַר כֵּךְ הוּא צָר מִמֶּשׁ כְּשֵׁתִי צוּרוֹת אַחֲרוֹת, וְהָאָרִי הוּא מְעַט הוֹלֵךְ וְנִהְיָה צָר, וְעוֹד הָאֵין עוֹד חִיּוֹת שֶׁרִחֲבֹת מֵאַחֲרֵיהֶן וְצָרוֹת מִלְּפָנֵיהֶן? ... וּבְכָלֵל הַלְזָה יִקְרָא דוּמָה, יֵשׁ לוֹ אֲבָרִים כְּאָרִי?

133 מדות פ"ד.

קִישִׁיָּא ט.

בַּמּוֹרֶקֶס יִשְׁנָם כַּמָּה סִימָנִים וּמִדּוּעַ נִתְּנוּ דִּיקָא סִימָנִים אֵלּוּ?

דו: הַקִּשָּׁה בְּקוֹנְטֵרס 'חֶלְזוֹן הַפּוֹרְפּוֹרָא' אִם זֶהוּ הַחֶלְזוֹן לָמָּה לֹא נִתְּנוּ חוּ"ל אֶת הַסִּימָנִים הַמְּבֻקָּקִים: מִצּוֹי בְּחוּפֵי הַיָּם הַתִּיכוֹן, קִנְכִּיָּה עַל גּוּפוֹ, וְדָמוֹ צוֹבֵעַ סָגוּל אוֹ אָדוּם, וְהִבִּיאוּ אֶת הַסִּימָנִים הַיּוֹתֵר 'מִשְׁנִים' לְכֹאוֹרָה, שְׁלֹדַעַת הַפּוֹתֵב מִמֶּשׁ לֹא מִתְאַיִמִים עִם חֶלְזוֹן הַפּוֹרְפּוֹר. וְכֵן הִבִּיא שָׁם לְשׁוֹנוֹת שֶׁל רַב שְׁמוּאֵל בֶּן רַב חוּפְנִי גָאוֹן, רַבֵּנוּ גִרְשׁוֹם, רִשִׁי, וְהִיד רָמָה, שֶׁהִבִּינוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִיטָא כְּפִשׁוּטִים, וּבְפֶרֶט אֶת טִבְעוֹ שְׁעוּלָה פָּעִם בְּשִׁבְעִים שָׁנָה. וְכֵן הִבִּיא אֶת דְּבָרֵי הַמַּהְרִי"ל שֶׁכָּתֵב לְמַעֲשֵׂה שְׁאֶפְשָׁר לְמִצּוֹא אֶת הַתְּכֵלֶת עַל פִּי סִימָנִים. אֲלָא שֶׁהֶרֶב הַמְּחַבֵּר נִשְׁאַר בַּצ"ע שֶׁהִרִיף וְהִרָא"ש לֹא הִבִּיאוּ אֶת הַבְּרִיטָא.

שְׁמִישׁוֹן: לֹא הִבְנֵתִי אֶת הַטַּעֲנָה עַל הַמּוֹרֶקֶס, הֵרִי בְּדִבְרֵי חוּ"ל עֲצָמָם אָמְרוּ כַּמָּה טִבְעִים שֶׁל חֶלְזוֹן, וְלֹא אָמְרוּם בְּאוֹתָהּ הַבְּרִיטָא כ'סִימָן', כַּגֹּוֹן: דְּכַמָּה דְּאִית בֵּיה נִשְׁמָה טִפִּי נִיחָא לִיה¹³⁴, נִמְצָא הוּא בְּנִחְלַת זְבוּלוֹן¹³⁵ וְדָרְשׁוּהוּ עַל הַפֶּסוּק 'זְבוּלוֹן לְחוּף יָמִים יִשְׁכּוֹן', וּבִיּוֹתֵר שֶׁהַקִּישָׁא הִיא עַל הַרְמָב"ם שֶׁכָּתֵב 'וּבָיִם הַמֶּלֶח (הַתִּיכוֹן) הוּא מִצּוֹי, וְלָמָּה 'עֶזְב' אֶת סִימָנֵי חוּ"ל?

מִשָּׁה: רֹאשִׁית, הוֹכַחְנוּ בְּדִין וּדְבָרִים זֶה, שֶׁהַסִּמָּנִים שֶׁנִּתְּנוּ עַל חֶלְזוֹן הַפּוֹרְפּוֹר מִתְאַיִמִים וּמִתְאַיִמִים לְפִי מָה שֶׁהִרָאשׁוֹנִים כָּתְבוּ לְהִלְכָּה, וְעוּלָה יָפָה (וְלֹא כְּפִי שֶׁכָּתֵב הַקּוֹנְטֵרס הַזֶּה"ל). מָה שֶׁלֹּא נִתְּנוּ אֶת הַסִּימָנִים

134 שבת עד

135 מגלה ו.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנּוּךְ אִישׁ יְהוּדִי

שְׁהִבְאָתָּה, נִפְרֵט: שְׂיֵשׁ לוֹ לְבוּשׁ (קִנְכִּיָּה) עַל גּוּפוֹ, הוֹכַחְנוּ שְׁזָהוּ בְּאוֹר הַמֶּלֶךְ 'חֶלְזוֹן' וְאָמְרוּ 'חֶלְזוֹן זֶה'. שְׁמָצוּי הוּא בְּסִמּוּךְ לָיִם הַתִּיכּוֹן, אֵינוֹ סִימָן בְּגוּפוֹ אֲלָא מְקוֹם הַמָּצְאוֹ, אֲךָ לְהַקְשׁוֹת לָמָּה נִתְּנוּ סִימָן זֶה וְלֹא אֲחֵר – וְזֶה כּוֹלֵל אֶת מֶה שְׁהִבְאָתָּה ר' שְׁמִשׁוֹן – אֵין לָנוּ רְשׁוֹת.

לְגַבִּי הָרֵאשׁוֹנִים שְׁהִבְנוּ אֶת הַבְּרִיָּתָא כְּפִשְׁוִטָּה דְּבִרְנוּ בְּזֶה בְּפִרוּט בְּיוֹם שְׁלִישִׁי וּבְדִבְרֵי הַמַּהְרִ"ל הִבְאֵנוּ לְעִיל שְׁפֶתֶת לְהַדְיָא 'הַסִּימָנִים הַכְּתוּבִים בְּסִמָּ"ג', וְהַסִּמָּ"ג לֹא הִבִּיא אֶת הַסִּימָן שְׁעוֹלָה פְּעַם בְּשִׁבְעִים שָׁנָה.

שְׁאָר דְּבִרֵּי חַז"ל

קְשִׁיָּא י.

אִם נִקְרָא דָם

דָּן: לְגַבִּי הַקְּשִׁיָּא שְׁנוּזֵל זֶה הַצּוּבֶע, אֵינוֹ נִקְרָא דָם אֲלָא רִיר וְכְדוּמָה, הוֹכַחְתָּ בְּיוֹם רְבִיעִי (עֲמוּד 107) שְׁנִקְרָא דָם.

קְשִׁיָּא יא.

הִאֵם נִקְרָא 'חֶלְזוֹן' מִשּׁוּם לְבוּשׁוֹ

דָּן: טָעַן בְּקוֹנְטְרָס 'חֶלְזוֹן הַפּוֹרְפּוֹרָא' שְׁתּוּמְכֵי הַמּוֹרְקָס עָשׂוּ עֶרְבּוּב בֵּין חֶלְזוֹן הַיִּבְשָׁה לְחֶלְזוֹן הַיָּם, וְכָל מֶה שְׁאָמְרוּ שְׁחֶלְזוֹן יֵשׁ לוֹ לְבוּשׁ הוּא בְּחֶלְזוֹן הַיִּבְשָׁה, אֲךָ בְּחֶלְזוֹן הַיָּם לֹא מִזְכָּר כָּלֵל שְׂיֵשׁ לוֹ לְבוּשׁ. וְאֲדַרְבָּה רַש"י שְׁבִאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת עַל הַחֲמֵט בְּחֶלְזוֹן הַיִּבְשָׁה, בְּחֶלְזוֹן הַתִּכְלֵת כְּתֹב תוֹלְעֵת, מִשְׁמַע שְׂאִין לוֹ לְבוּשׁ. וְכֵן כְּתֹב הַרְמֵב"ם בַּפֶּהמ"ש¹³⁶

שְׁחֲלֹזֹן שְׂבִימָה הוּא צָדָה, וְלֹא כָתֵב שְׁעָשׂוּ מִמֶּנּוּ תַכְלֵת. וַיֵּשׁ שְׁהִבִּיאוּ אֶת דְּבָרֵי הַיָּד דָּוִד שְׁתַּמָּה עַל הַמּוֹסָף הָעֲרוּף שְׁכָתֵב שְׂיֵשׁ לוֹ נִרְתִּיק וְלֹא יִדְעָתִי מִזֵּין לוֹ זֶה, וְכֵן אֶת דְּבָרֵי הַלְקוּטֵי חֶבֶר בֶּן חַיִּים שָׁכֵן כָּתֵב בְּדְבָרֵי הָעֲרוּף. וְהוֹכִיחַ הַקּוֹנְטֵרס הַזֶּה לְשֵׁשׁ ב' סוּגֵי חֲלֹזֹנוֹת. וְכֹאשֶׁר אָמְרוּ חֲלֹזֹן הַפּוֹנָה לְחֲלֹזֹן אֶחָד בְּדוּקָא.

מִשָּׁה: אִם הִבְנֵתִי נֶכּוֹן בְּדְבָרֶיךָ אִם לְמַשָּׁל אָמְרוּ עַל הָאָדָם פַּעַם שְׁעָשָׂה כֶּף וּפַעַם שְׁעָשָׂה כֶּף מוֹכַח שְׂיֵשׁ כֶּמָּה מִיָּנִי בְּנֵי אָדָם וְאִינָם מִיָּן אֶחָד? ... בְּרוּר שְׂיֵשׁ כֶּמָּה חֲלֹזֹנוֹת אִף אֶחָד לֹא נִחְלַק בְּזֶה מַעוֹלָם. אֲלֹא שְׁצָרִיךְ לְהַגְדִּיר מֵהוּ 'חֲלֹזֹן' שְׁלֵכֵן נִקְרָא הוּא כֶּף. וְהַזְכָּרְנוּ לְעֵיל שְׁכֹאשֶׁר אָמְרוּ עַל חֲלֹזֹן הַמְקַצֵּץ בְּאֵילָן לֹא דְבָרוּ עַל הַחֲלֹזֹן שְׂבִימָה שְׂאִינוּ בְּאֵילָן. וְכֵן כֹּאשֶׁר כָּתְבוּ הָרִאשׁוֹנִים (נִבְיָאִים לְהֵלֵן) 'חֲלֹזֹנוֹת שְׁכֹאשֶׁפּוֹת' לֹא כֹּנוּ שְׁכָל הַחֲלֹזֹנוֹת שֶׁם מְקוֹמָם, אֲלֹא צָרִיךְ לְהַבִּין מֵהוּ הַמַּשָּׁג 'חֲלֹזֹן' הַכָּלְלִי. וְלֹא רָאִיתִי מִבֵּין כָּל אֵלּוּ הַמַּעֲרָעָרִים שְׁכֹאשֶׁרוּ מֵהוּ הַמַּשָּׁג 'חֲלֹזֹן' לְשִׁטָּתָם.

דו: אִיבָרָא, דָּלוּ יְהִי לְשִׁטָּתָם שְׂיֵשׁ כֶּמָּה מִיָּנִי חֲלֹזֹנוֹת, אֲבָל חֲלֹזֹן זֶה וְדֹאֵי נִחְשָׁב גַּם כֵּן לְחֲלֹזֹן, וּמָה הַקּוֹשֵׁיָא? זֶהוּ חֲלֹזֹן!

שְׁמִישׁוֹן: ר' מִשָּׁה הִרְשָׁה לְהוֹסִיף, אִם יֵשׁ מִחֲלָקֶת אַחֲרוֹנִים בְּדְבָרֵי הָעֲרוּף אִם הַחֲלֹזֹן הַהוּא כּוֹלֵל גַּם כֵּן אֶת מָה שְׁכָתֵב הָעֲרוּף לְגַבֵּי חֲלֹזֹן, הָרִי הָרִאשׁוֹנִים בְּמַסְכֶּת שְׁבֵת כֵּן דְּמוּ כֶּף אֶת הַחֲלֹזֹן, כָּתֵב הָרִיטֵב "א" ¹³⁷: וְתִרְצֵן ר"ת ז"ל דְּדָם חֲלֹזֹן מִפְּקֵד פְּקִיד וְאִין בּוֹ מִשׁוּם חוּבֵל וּכְדָא מְרִינָן בְּכַתּוּבָת, וְרַבְּנֵי ז"ל (הָרִשָּׁב"א) בְּשֵׁם רַבּוּ רַבְּנֵי הַגָּדוֹל (הָרַמְבַּ"ן) ז"ל פִּרְשׁ דְּשִׁאֲנֵי חֲלֹזֹן שְׂאִינוּ בַּעַל אִיבָרִים אֲלֹא גּוֹף אָטוּם כְּחֲלֹזֹנוֹת שְׁכֹאשֶׁפּוֹת, וּבְכִי הָא לִיכָא נְטִילַת נְשָׁמָה אֲלֹא כְּשִׁנּוּטֵל כָּל נְשָׁמָתוֹ לְגַמְרִי. עכ"ל.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנּוּחַ אִישׁ יְהוּדִי

כְּלוּמַר אוֹתוֹ הַחֲלִזוֹן שֶׁבְּתַכְלֶת הוּא גּוֹף אָטוּם כְּחֲלִזוֹן שֶׁבְּאַשְׁפוֹת. וְכֵן כָּתַב הַיַּעֲבִי"ץ בְּסִדּוּרוֹ (קְרִיאַת שְׁמַע) גִּוּוֹן כְּעֵין הַכָּחַל וּכְרָקִיעַ בְּטִהְרָתוֹ וְצוּבָעִין אוֹתוֹ בְּדָם חֲלִזוֹן, בְּרִי'ה שְׂבִיבִים דּוֹמָה לְדָג וְחוּמָט יָמִי, עַכ"ל.

דו: רִאִיתִי שְׁטוּעֲנִים שְׂאִין כְּוִנָּתָם שְׂדוּמָה לְגַמְרִי אֶלָּא שְׂאוֹתוֹ הֶעֱנִין שְׂגוּפּוֹ אָטוּם הוּא כְּחֲלִזוֹנוֹת שֶׁבְּאַשְׁפוֹת שְׂגוּפָן אָטוּם, אֵף אֵין לוֹ לְבוּשׁ.

שְׂמִשׁוֹן: לָשֵׁם כֶּךָ הָרֵאשׁוֹנִים הִבִּיאוּ דְגָמָא זֹו? הֲרִי כָּל דְּבָר שְׂאִין לוֹ עוֹר כְּתוּלַעַת גּוּפָה אָטוּם. וּמִלְבָּד שְׁזָה הַפֶּךָ הַפֶּשֶׁט הַפְּשׁוּט. וּמִלְבָּד שְׂרַבִּים הָרֵאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרֹנִים תִּרְגְּמוּ אֶת הַמֶּלֶה חֲמֵט 'לִימַצ"א' שֶׁהוּא 'חֲלִזוֹן' בְּתִרְגוּמוֹ.

מִשָּׁה: נִסְכָּם אֶת דְּבָרֵינוּ, א. בְּפִשְׁטוֹת כָּל הַחֲלִזוֹנוֹת יֵשׁ לָהֶם לְבוּשׁ וְלָכֵן נִקְרָא חֲלִזוֹן, וְעַל כָּל פָּנִים חֲלִזוֹן הַתַּכְלֶת וְדָאִי שְׂיֵשׁ לוֹ לְבוּשׁ, וְהֵם דְּבָרֵי הָרֵאשׁוֹנִים בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת. ב. גַּם לְדַעַת הַשּׁוּלְלִים שְׂיֵשְׁנָם כְּאֵלּוֹ וְיֵשְׁנָם כְּאֵלּוֹ, הַמּוֹרֶקֶס הוּא מִן חֲלִזוֹן עַכ"פ. ג. מַה שְׂנֵאָמַר בְּתוֹסְפָתָא מִן הַחֲלִזוֹן כְּשֶׁרָה, לֹא בָּאוּ לְהַפְרִיד חֲלִזוֹן זֶה מִחֲלִזוֹן אֲחֵר, דְּבָרֵנוּ בְּזָה בְּיוֹם שְׁלִישִׁי (עֲמוּד 74) וַיִּבְאֵר הֵיטֵב אִי"ה לְהֵלֵן שֶׁהַדְּבָר לֹא נִתֵּן לְהֵאמֵר.

וְכֵן מַה שֶׁהִבֵּאתָ מִפְּרוּשׁ הַמְּשָׁנִיּוֹת לְהֶרְמֵב"ם, כָּתַב שֶׁם הַר"ש 'אוֹ שֶׁקָּשָׁר חֲלִזוֹן – מִבְּרִזָּל עֲשׂוֹי כְּדִמּוֹת חֲלִזוֹן דָּג שְׂבִיבִים שְׂמִדְמוּ צוּבָעִים תַּכְלֶת'.

דו: אֵף עַל פִּי כֵן, ר' מִשָּׁה, יֵשׁ לָךְ הוֹכָחוֹת שֶׁהַחֲלִזוֹן שְׂבִיבִים גַּם כֵּן יֵשׁ לוֹ לְבוּשׁ?

מִשָּׁה: הֲרִי כֵן לְהִדְיָא בְּדְבָרֵי הָרֵאשׁוֹנִים בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת שֶׁהִבִּיא ר' שְׂמִשׁוֹן, שֶׁהַחֲלִזוֹן גּוּפּוֹ אָטוּם כְּחֲלִזוֹן שֶׁבְּאַשְׁפוֹת!

אַחֲזֹר לְדְבָרֵי: אֲמַת הַדְּבָר שְׂיֵשְׁנָם כְּמַה סוּגִי חֲלִזוֹנוֹת, אֵף אֵינוֹ מִין כָּלְלִי כְּעוּף וְכִבְהֶמָה, הוּא נִבְדָּל בְּשִׁמּוֹ מִשּׁוּם דְּבָר מְסִים שְׂבוֹ, וְאִם רַש"י כָּתַב עַל חֲלִזוֹן שְׂבִיבָשָׁה 'חֲמֵט', לְמַה לוֹמַר שֶׁחֲלִזוֹן שְׂבִיבִים נִקְרָא הוּא בְּשֵׁם

'חֲלִזוֹן' מִשּׁוּם דָּבָר אַחֵר? וַיְמָה שְׁהוּכִית הַקּוֹנְטֵרס הַגָּ' ל' שְׁחֲלִזוֹן שְׂבִיָּם כְּתָב רַש"י תוֹלַעַת וְלָזָה שְׂבִיָּפְשָׁה כְּתָב חֲמָט – וְלִהְבֵּנָתוֹ זֹ סְתִירָה, הָרִי גַם עַל חֲלִזוֹן הַיִּפְשָׁה כְּתָב רַש"י תוֹלַעַת¹³⁸: "לְשׁוֹן חֲלִזוֹן, שֶׁהוּא דוֹמָה לְתוֹלַעַת אוֹתוֹ הַחַיִּט" כְּלוֹמַר שֶׁאֵין סְתִירָה שְׁהַחֲלִזוֹן נִקְרָא תוֹלַעַת וַיֵּשׁ לוֹ לְבוּשׁ.

שְׂמִינִי: לְדַבְרֵיךָ כָּל מָה שֶׁהִקְשִׁי בָּזָה שְׁהִבְרִיתָא לֹא הִזְכִּירָה אֶת קוֹנְכִיתוֹ – לֹא קִנְשָׁה כָּלֵל, כִּי זֶהוּ שְׂמִינִי וַיְמָהוּתוֹ, וְכִמּוֹ שֶׁלְּגַבִּי תוֹלַעַת לֹא מְזַכֵּרִים תַּמִּיד מָה עֲנִינָהּ. וְעַל אוֹתוֹ הַחֲלִזוֹן נִתְּנִי סִימָנִים דוֹמָה לְדָג וְכו'.

קִשְׁיָא יָא.

צִיָּדֵי הַחֲלִזוֹן

שְׂמִינִי: טַעַן בְּקוֹנְטֵרס 'חֲלִזוֹן הַפּוֹרְפוֹרָא', שְׁעוּלָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה הוּא כְּפִשּׁוּטוֹ וְהוּא עוּלָה מֵהֶם לִיִּפְשָׁה שְׂרַש"י כְּתָב כֵּן כו"כ פְּעָמִים, וְלִכֵּן א"א לֹמַר שֶׁהֵיוּ צָדִים אוֹתוֹ בְּאֶפֶן קְבוּעַ מֵהֶם, וַיְמָה שְׂאֲמָרוֹ¹³⁹ שֶׁנִּבְנוּ רֶאֶדָן הַשְּׂאִיר צִיָּדֵי חֲלִזוֹן, אֵינִי חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת.

דו: אִךְ רַש"י כְּתָב לְהַדְיָא בְּאוֹתָהּ הַסּוּגָא: וּפּוֹצְעִין אֶת הַחֲלִזוֹן לְהוֹצִיא דָמוֹ, כְּדֹאמְרוֹ בְּפָרָק כָּלֵל גָּדוֹל לְקַמּוֹ. וּבְפָרָק כָּלֵל גָּדוֹל כְּתָב לְהַדְיָא שְׂצוּבָעִין בְּדָמוֹ תְּכֵלֶת, וְאִי אֶפְשָׁר לֹמַר שֶׁבְּדָף עַד ע"ב זֶהוּ הַתְּכֵלֶת, וּבְדָף עה ע"א לְגַבִּי הוֹצֵאת דָמוֹ מִדְּבַר עַל מִין אַחֵר, שֶׁהָרִי בָּזָה וּבָזָה הַגְּמָרָא מִדְּבַר עַל צִיָּדֵי הַחֲלִזוֹן שֶׁבְּמִשְׁכָּן שְׁעָשׂוּ זֹאת לְעֲנֵן צְבִיעָה, וּפְשׁוּט.

138 ויקרא פרק כא.

139 שבת כו

קְשִׁיָּא יב.

הֲרִי אָמְרוּ בְּגִמְרָא נְשֻׁטָּב לְצַבֵּעַ לְהוֹצִיאוֹ כְּנִשְׁהוּא חֲרִי

דו: הָאָרִיךְ בְּקוֹנְטֵרַס 'עֵינֵי תִכְלֵת' שְׁמָה שְׁאָמְרוּ בְּגִמְרָא דְּכָל כַּמָּה דְּאִית בִּיה נְשֻׁמָּה טְפִי נִיחָא לִיה, אִינוּ עוֹמֵד בְּשׁוּם אֶפֶן בְּחִלְזוֹן הַמּוֹרְקָס. וְעָנִית עַל כֶּךָ בְּפִירוּט רַב בְּיוֹם רַבִּיעִי (עמוד 100).

שְׁמִישׁוֹן: רָאִיתִי שְׁכֶתֶב בְּמַהְדּוּרְתּוֹ הַחֲדָשָׁה, אֵת הַעֲבָדוֹת שְׁתַּאֲרֶת כָּאֵן ר' מִשָּׁה, אֲלֵא שֶׁהוּא מוֹכִיחַ מִכֶּכָּה שְׁאֲדַרְבָּה זֶה לֹא מִסְתַּדֵּר – וְאִף סוֹתֵר – אֵת דְּבָרֵי הַגְּמָרָא הַנ"ל. לֹא אֶחָזֵר עַל כָּל טַעֲנוֹתָיו, אֲךָ זֹאת אוֹמֵר שְׁטוּעֵן שְׂאִין בְּכָלֵל הָאֲפָשְׁרוּיּוֹת לְבָאֵר, מִדּוּעַ יִשְׁנֹו טַעַם לְהַשְׁאִיר אֵת הַחִלְזוֹן בְּחַיִּים לְשֵׁם צְלִילוֹת הַצָּבֵעַ, אֲלֵא רַק לְעַנְּנָן קִיּוֹם הַצָּבֵעַ. וְכוֹתֵב שְׁדַּבֵּר עִם הָרַב טוֹפּוֹרֹבִיץ' וְבִירַר לוֹ אֵת מָה שְׁבִאֲרֶת לָנוּ בְּשִׁמּוֹ, וּמֵאָרִיךְ לְבָאֵר שְׂאִינוּ תּוֹאֵם אֵת דְּבָרֵי הַגְּמָרָא, וְאִף כּוֹתֵב שֶׁהוּדוֹ לוֹ עַל כֶּכָּה.

דו: יֵשׁ לִי פְּלִיאָה עַל הָרַב הַמַּחְבֵּר שְׁלִיט"א שֶׁל הַקּוֹנְטֵרַס הַנ"ל, שְׁנוּהֵג הוּא לְחַלֵּק תַּאֲרִים לְאֵלוֹ שְׁשׁוֹחַח עִמָּם, כְּגוֹן שְׁכּוֹתֵב שְׁיֵשׁ לַת"ח פְּלוּנִי מִתּוֹמְכֵי הַתִּכְלֵת נִסְיוֹן רַב בְּזֶה וְהוֹדָה לוֹ שְׁיֵשׁ כָּאֵן קְשִׁיָּא, וְהַקּוֹרָא אִינוּ מוֹדֵעַ שֶׁהֵגֵם שְׁאוֹתוֹ תּוֹמֵד תִּכְלֵת ת"ח הוּא וְיֹדֵעַ סְגִיָּא זֹה, אוֹ שְׁחֹקֵר מִמַּחֲהָ הוּא, אִין לוֹ נִסְיוֹן רַב יוֹמִיּוֹמִי, וּמִמַּחֲיוֹתוֹ אִינָה בְּפִרְקָטִיקָה, הֵגֵם שְׁצַבֵּעַ כַּמָּה פְּעָמִים.

עוֹד רָאִיתִי בְּקוֹנְטֵרַס הַלִּז וְתַמְהָתִי, שְׁנוּהֵג לְהַבִּיא אֵת הַהוֹדָאוֹת שֶׁל תּוֹמְכֵי הַמּוֹרְקָס, וְלֹא יָדַע הַקּוֹרָא שֶׁהוֹדָאָה זֹה שֶׁל אֶחָד מִתּוֹמְכֵי הַמּוֹרְקָס חֲבֵרָיו נִחְלָקִים עָלָיו בְּתַקָּף (כְּגוֹן שְׁלִיטָה מְאֹד) הַסִּימָן הַנֶּאֱמָר בְּגִמְרָא גּוֹפּוֹ דּוֹמָה לָיִם, שֶׁהוֹכַח כָּאֵן שֶׁהַדְּבָר מְתִישֵׁב), אוֹ שֶׁהוּדוֹ לוֹ שְׁפַעַם לֹא נִגְלָה מֵעוֹלָם הַצָּבֵעַ לְשִׁמּוֹשׁ כֶּכָּה שֶׁלֹּא יָדְעוּ שְׁיִשְׁנָה אֲפָשְׁרוּת לְהַפִּיק כַּחֲלוֹל, וְכָל הָעוֹסֵק בְּעַנְּנָן יוֹדֵעַ שְׁדַּבֵּר זֶה אִינוּ נִכּוֹן עֲבָדִיתִית, וְכִפִּי שֶׁהִרְחַבְנוּ

כאן בס"ד בְּתִאֵוֹר הַמְצִיאִוֹת. וְכֵן מֵבִיא 'הַנְּדָאוֹת' פֶּעַם מְזָה וּפֶעַם מְזָה בְּתַחֲנוּמִים אֲחֵרִים, וְהַקּוֹרָא סְבוּר שֶׁהִנְדִיעָה שְׁחֻלְזוֹן הַמוֹרְקָס הוּא הַצּוֹבֵעַ תַּכְלֵת – מִפְּקָפֶק מְאוּד, גַּם אֶצֶל הָעוֹסְקִים בְּמִלְאָכָה זֹה.

שְׁמִשּׁוֹן: עַל אִף טַעֲנוּתֵיכֶם, חוֹבָה לֹאמֹר שֶׁנֶּהֱגָה הָרַב הַמַּחְבֵּר בְּיִשְׁרוֹת רֵאוּי' לְשִׁבְחָה, וְהֵבִיא כִּמְהָ צִדְדִים, וְלֹא פָתַח חֵד מִשְׁמַעִית כְּצַד אֶחָד. אֶלָּא שְׁטוּעַן שֶׁלְדַעַתּוֹ יֵשׁ מָה לְהַשִּׁיב לְכָאן וּלְכָאן.

דו: אוֹמֵר אֵת מִסְקָנוֹתָיו לְגַבִּי מָה שֶׁבִּאֲרַת שֶׁהֶצְבַּע נִבְלַע בְּבִשְׁרוֹ. בְּקִצּוֹר: א. יִשְׁנֹה הַלִּיד שֶׁל רִקְבוֹן בְּחֻלְזוֹן מֵת שֶׁלֹּכֵן עֲדִידָה חֻלְזוֹנוֹת חַיִּים, אִךְ אֵין זֶה מִטַּעַם אֵיכוֹת הֶצְבַּע אֶלָּא מִטַּעַם אֲבוּד צֶבַע. וְגַם זֹאת נוֹצֵר לְאַחֵר זְמַן וְלֹא תוֹךְ כְּדֵי פְצִיעָה. ב. כִּיּוֹם מַעְדִּיפִים לֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עִם הֶצְבַּע הַנִּבְלָע בְּבִשְׁרָה, לְכֵן שׁוֹבְרִים אֵת קִלְפַת הַחֻלְזוֹן וְעוֹסְקִים רַק עִם הֶצְבַּע הַיּוֹצֵא. ג. כִּבְשָׁר מִתְקַרֵּב מוֹתוֹ שֶׁל הַחֻלְזוֹן מִתְחִיל אֲבוּד הֶצְבַּע שִׁיּוּצָא לְחוּץ וְכֵן נִכְנָס לְתוֹךְ גּוֹפּוֹ. ד. הַגַּם שִׁישׁ שֶׁפּוֹצְעִים אֵת הַחֻלְזוֹן בַּעֲדִינּוֹת, אֵינּוּ מִפְּאֵת חַיּוּתוֹ שֶׁל הַחֻלְזוֹן אֶלָּא מִשּׁוֹם שֶׁבִּשְׁבִּירָה חֻזְקָה הַבְּלוּטָה תִּתְפָּרֵק וְחֵלֶק מִהֶצְבַּע יֵאבֵד. ה. אֵין שׁוּם סִבָּה שֶׁהַקְדָּמוֹנִים לֹא יוֹצִיאוּ אֵת הַבְּלוּטָה בְּמָקוֹם לְהִשְׁאִיר אֵת הַחֻלְזוֹן חַי – אִם הִטַּעַם שֶׁאֵינָם רוֹצִים לְהִתְעַסֵּק עִם הֶצְבַּע הַבְּלוּעַ בְּבִשְׁרָה. ו. יוֹתֵר נִרְאֶה שֶׁאֲדַרְבָּה הַקְדָּמוֹנִים רָצוּ אֵת הַבִּשְׁרָה מִשּׁוֹם שֶׁנִּצְרָךְ לְהַלִּיד הַחֻזּוֹר. ז. הַהִשְׁעָרָה שֶׁהֶצְבַּע הַבְּלוּעַ בְּבִשְׁרָה הוּא אֵיכוֹתִי פָחוֹת הִיא כָּל הַנִּרְאֶה הַשְׁעָרָה שֶׁאֵינָנָה נִכּוֹנָה.

מִסְקָנָתוֹ הִיא: אֵין שׁוּם צִרְךְ בְּשִׁמְרַת חַיּוּתוֹ שֶׁל הַחֻלְזוֹן, בְּעוֹד שֶׁמִּתְעַסְקִים לְהוֹצִיא צֶבַע, הַדָּבָר הַיִּחִיד שֶׁאוֹלִי יִשְׁנֹה צִרְךְ בּוֹ הוּא לְשַׁבֵּר אֵת הַחֻלְזוֹן בַּעֲדִינּוֹת.

מִשָּׁה: בְּרוּר הַדָּבָר שֶׁכִּבְשָׁר מִתְקַרֵּב מִיתָתוֹ שֶׁל הַחֻלְזוֹן מִפְּרִישׁ הוּא צֶבַע. כֵּן בְּרוּר שֶׁתְּלוּי זֶה בְּחַיּוּת שֶׁל הַחֻלְזוֹן, שֶׁכִּבְשָׁר הוּא חַי בְּתוֹךְ הַמִּים הַלִּיד זֶה אֵינוֹ קִיָּם. אֶלָּא מִזְמַן שֶׁמִּתְחִיל הַלִּיד גְּסִיסָה וְכִמוֹ הַעֲבָדָה

ישוב הקשיות פֶּנֶךְ אִישׁ יְהוּדִי

שְׁדַבְּרָנוּ, שְׁשֹׁמְרוּ חֲלֻזוֹנוֹת בְּאַקוֹרִיוֹם לֹא תִנָּאִים וְרָאוּ אֶת הַצָּבֵעַ בְּמִים.
וְנִכּוֹן הַדְּבָר שֶׁהַקְדָּמוֹנִים הָיוּ צָרִיכִים אֶת בָּשָׂר הַחֲלֻזוֹן לְהִלִּיף הַחֲזוֹר,
אֲדָּמָה שֶׁהָרָאָה הָרַב טוֹפּוֹרוֹבִיץ' שֶׁהָאֲפָשְׁרוֹת שֶׁהַצָּבֵעַ יִצְלִיחַ הוּא גָדוֹל
הָרַבָּה יוֹתֵר כִּאֲשֶׁר הוּא מִפְּרֵד מִהַבָּשָׂר מֵאֲשֶׁר הוּא בְּתוֹכוֹ. אִם כֵּן, הַפּוֹצֵעַ
אֶת הַחֲלֻזוֹן שֶׁחֲפִץ הוּא בְּכָל טַפַּת צָבֵעַ מְשַׁבַּחַת, יִרְחִיק אֶת מִיתַת הַחֲלֻזוֹן
בְּכָל הָאֲפָשָׁר. אַדְרָבָּה, דִּיִּקְנֻנוּ בִּלְשׁוֹן הַגָּמַ' שֶׁלֹּא אָמְרָה הַגָּמְרָא שִׁישָׁאָר
חַי אֵלָּא דְאִית בֵּיה נִשְׁמָה, אֵלָּא שְׁאוֹתוֹ הַפּוֹצֵעַ הַקְדָּמוֹן לֹא הוֹצִיא אֶת כָּל
הַבְּלוּטָה מִמְּקוֹמָהּ כִּי זֶה יִפְרִיעַ ל'חֲזִיזוֹר', אֵלָּא נִיסָה כְּכָל הָאֲפָשָׁר שֶׁהַצָּבֵעַ
יִשָּׂאָר מִחוּץ לְחֲלֻזוֹן וְרַק מֵעַט צָבֵעַ יִשָּׂאָר בְּבָשָׂר הַחַי. וְלִשְׁם כֶּף עֲשֵׂה
כָּל שְׂפִיכָלְתוֹ שֶׁהַחֲלֻזוֹן יִשָּׂאָר חַי, כִּי כִּאֲשֶׁר מִתְחִיל לְגָסוֹס הַצָּבֵעַ יוֹצֵא
וְנִבְלָע בְּבָשָׂר הַחֲלֻזוֹן.

וְיָמָה שֶׁהַקְשָׁה הָרִי הַצָּבֵעַ נֶאֱבָד וְלֹא מִפְּחִית מִצְלִילוֹתוֹ, בְּמַחֲלָה מִכְבוֹדוֹ
לֹא זֶה הַמַּצִּיאוֹת! כִּאֲשֶׁר בְּיָמֵינוּ הַצָּבֵעַ אֵינוֹ מִצְלִיחַ וּמִשְׁלִיכִים אוֹתוֹ
לֹאֲשֶׁפָּה, אֵינוֹ מְשׁוּם שְׂאִין בּוֹ צָבֵעַ כָּלֵל, אֵלָּא מְשׁוּם שֶׁהַצָּבֵעַ אֵינוֹ בְּאִיכוֹת
טוֹבָה וְאִזּוֹ נוֹטָה הוּא לְקַלְקוֹל.

וְכֵאן הַדְּבָר הָרִי כֶּף מִתִּישָׁב, הַצָּבֵעַ הַנִּבְלָע בְּבָשָׂר יִשְׁנוּ צִרָה בְּהִלִּיף
מִסִּים כְּדִי לְהַפְרִידוֹ עַל אֶף הַחוֹמְרִים הַטּוֹבִים שֶׁיִּשְׁנָם כִּיּוֹם, וְהִלִּיךְ זֶה
פְּעָמִים רַבּוֹת אֵינוֹ מִצְלִיחַ וְהַצָּבֵעַ מוֹפֵק בְּאִיכוֹת לְקוֹי', וְזֶהוּ הַתְּכִלַּת
הָאֲמוּרָה בַּגָּמְרָא, וְהַתְּכִלַּת הַיּוֹצֵאת כִּאֲשֶׁר הוּא חַי הוּא הַתְּכִלַּת
בְּיוֹפְיָהּ, מֵה נִהְדָּר מִרְאֵיהָ! אֲשֶׁרִי הַמְּקִימָה!

הַשִּׂיא יג.

הָרִי כְּתוּב שֶׁחֲלֻזוֹן הַתְּכִלַּת מוּטָל בְּהָרִים

דו: הַקְשָׁה בְּקוֹנְטֵרַס 'עֵיוֹנִי תְּכִלַּת' הָרִי כְּתוּב שֶׁמֻטָּל בְּהָרִים, וְהַמּוֹרָקִס

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

אינו עולה ליבִּנְשָׁה כָּלִל.

מִנְשָׁה: זֶה לְשׁוֹן הַסִּפְרִי (וְזֹאת הַבְּרָכָה שֶׁנֶּד): אָמַר רַבִּי יוֹסִי: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהֻלָּךְ מִכְזִּיב לְצוּר, וּמִצָּאתִי זָקֵן אֶחָד. אָמַרְתִּי לוֹ פֶּרֶן־סֶתֶף בְּמָה, אָמַר לִי מִחֻלְזוֹן. אָמַרְתִּי לוֹ וְכִי מִצּוֹי הוּא, אָמַר לִי הַשָּׁמַיִם שֵׁשׁ מְקוֹם בָּיִם שְׁמוּטָל בְּהָרִים וְסִמְמִיּוֹת מְקִיפּוֹת אוֹתוֹ, וְאֵין לָהּ אָדָם שֶׁהוּלָךְ לְשֵׁם שְׂאִין סִמְמִיּוֹת מִכִּישׁוֹת אוֹתוֹ, וּמִת וְנִמְק בְּמִקּוֹמוֹ. אָמַרְתִּי נִיכָר הוּא שְׁגָנוֹז לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבֹא, עכ"ל.

אֵלָּא שְׁנִכּוֹן הַדָּבָר שֶׁיִּשְׁנָה מִחֻלְקָת רֵאשׁוֹנִים בְּמִסְכַּת מְגֻלָּה (ו.) אִם עוֹלָה לְהַר מְדָבָר בְּחֻלְזוֹן הַתְּכֵלֶת אוֹ בְּחֻלְזוֹן הַיִּבְנָשָׁה. וְזֹאת כָּבָר רֵאשׁוֹנוֹ שְׁכָל הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁפָּתְבוּ אֶת עֵינֵי הַתְּכֵלֶת לְהִלָּכָה לְמַעֲשָׂה, לֹא פָתְבוּ תְכוּנָה זוֹ שֶׁעוֹלָה בְּפֶעַל לַיִּבְנָשָׁה.

קִשְׁיָא יָד.

מִדּוּעַ חֲתִיבִים עָלָיו בְּשֵׁבֶת הָרִי הוּא נִצּוֹד וְעוֹמֵד

דָּן: יִשְׁנָה קִשְׁיָא הָרִי הוּא נִצּוֹד וְעוֹמֵד וּמִדּוּעַ נֶאֱמַר בְּגִמְרָא שְׁחֲתִיבִים עָלָיו מִשׁוּם צִידָה?

מִנְשָׁה: דָּבָר זֶה הוּא מִחֻלְקָת רֵאשׁוֹנִים, וּבִקְצוֹר: דַּעַת הַתּוֹרִי"ד¹⁴⁰ שֶׁפֶטוֹר בְּכֶהֱאִי גִּוּנָא. אָבֵל דַּעַת רִש"י הוּבָא בַתּוֹרִי"ד שָׁם, רַבְּנֵי גִּרְשׁוֹם¹⁴¹, וְרַבְּנֵי יְרוּחָם¹⁴², שְׁחֲתִיבִים עַל חֻלְזוֹנוֹת מִשׁוּם צִידָה. וַיֵּשׁ לְהוֹסִיף בְּזֹאת שֶׁדַּעַת הָרֵאש"ד בַּהֲשָׁגוֹת¹⁴³, שֶׁהַדָּגִים כִּיּוֹן שֶׁהֵם מְכַסִּים מִן הָעֵין חֲתִיב

140 חגיגה יא.

141 מסכת ע"ז כח.

142 תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק י.

143 הל' יו"ט פ"ב ה"ז.

ישוב הקשיות כִּנְף אִישׁ יְהוּדִי

משום צידה אף בביכרים קטנים – כלומר שניצוד ועומד. ומתיישב גם לדעת התוס' רי"ד.

ועוד יתכן לומר שכל המחלקת היא במקום שאין בזה פעלת צידה, אבל חלזון בעמק המים שדומה למראה מים על זה אמרו¹⁴⁴: היכי דמי מחסר צידה, אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל, כל שאומר הבא מצודה ונצודנו, וחיב משום צידה.

עוד יש להעיר בזה שיתכן שמחלקת ראשונים זו היא מחלקת בבלי וירושלמי לדעת תוס'¹⁴⁵, ובפרוש מראה פנים לירושלמי באותה הסוגיא בד"ה הצד חלזון כ"כ.

שמשון: עוד בענין זה, הרי כתבו התוספות והובא להלכה במג"א ובמשנ"ב¹⁴⁶, שהפורס מצודה ובשעת פריסתו לא נכנס הבעל חי אלא אחר כך, אינו חיב חטאת, והרי בחלזון לא שיד שבאותו הרגע יתפס. ועוד שהרי ברשת זו החלזון יכול לצאת ואין זו צידה כלל.

משה: לא אפנס לעצם הענין, שפמה ראשונים חלקו על התוס' וכן פמה אחרונים, ורבונו הקדוש"א פקפק בזה מאד למעשה. אבל בענינינו – אדרבה, קשיא מתרצת בחברתה, שהרי הצייד אינה בזמן שהחלזון מכניס את לשונו בפסל, כי יכול הוא לצאת, אלא בזמן ששולים אותו מהים, הוא נצוד. וכן מפרש ברש"י ותוספות ושאר ראשונים¹⁴⁷.

144 ביצה כד.

145 שבת עד תוד"ה הצד חלזון.

146 שט"ז סקי"ח.

147 שבת קז: תענית כד.

דְּבָרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים**קִשְׁיָא טו.****אם זוּ מִמָּקוֹמוֹ**

שְׁמִישׁוֹן: הִבֵּאתָ כְּרָאֲנִי אֶת דְּבָרֵי הָרֶאֱב"ד שֶׁכָּתַב "הִנֵּה הַחֲלֻזוֹן אֵי אֶפְשָׁר לַעֲמוֹד עָלָיו אִם הוּא מְכַלֵּל הַדָּגִים אוֹ מְכַלֵּל הַצּוֹמֵחַ כִּי הוּא חַי וּמְתַנוּעֵעַ, אֵינּוּ מִחֲלִיף מְקוֹמוֹ כִּי הוּא נָעוּץ וְתַקוּעַ בְּאַרְץ" וּכ"כ הָרַמ"ע מִפֶּאנּוֹ¹⁴⁸ וּכ"כ הָרַלְב"ג¹⁴⁹, וּכ"כ הַיַּעֲב"ץ¹⁵⁰ לְהַדְיָא עַל תְּכֵלֶת. קָרָאתִי וְשֶׁהוּא טֵבֵעַ בְּצַדָּפָה וְאֵינּוּ בְּמוֹרְקָס.

מִלְּשָׁה: כָּל כֵּךְ תָּמוּהָ לְכָתֵב כָּךְ, כִּכְר דְּבִרְנֹו עַל טֵבֵעַ זֶה שֶׁל הַמוֹרְקָס בְּיוֹם רְבִיעִי (עמוד 99). אֲלֹא שְׁאִין הַכּוֹנֵה שְׁאִינוֹ זֶה כָּלֵל מִלְּדָתוֹ עַד מִיתָתוֹ, יֵשׁ לוֹ לְעֵתִים רַחוּקוֹת תְּנוּעָה מְסִימָת. אֲבָל בְּמַצְבוֹ הָרְגִיל נִצָּמַד לְמָקוֹמוֹ וְנִרְאָה שְׁאִין בּוֹ תְּנוּעָה.

קִשְׁיָא טז.

שְׁחֹר כְּדִיו - הֵרִי הִבְאוּר הֶלְכָה פּוֹסֵק שְׁלֹדַעַת

הָרַמְב"ם תְּכֵלֶת אֵינּוּ שְׁחֹר

דו: קִשְׁיָא שֶׁהָרַמְב"ם כָּתַב שְׁחֹר כְּדִיו בִּירְנֹו (בעמוד 145). אִךְ הַקִּשָּׁה בְּקוֹנְטְרָס אֶחָד שֶׁבְּהִאוּר הֶלְכָה¹⁵¹ כָּתַב לֹא כֵן: "וְאִם הָיָה הַמְרָאָה דּוֹמָה

148 מאמר צבאות ה' חלק ח"ב ט"ו ובמקו"א חלק שישי.

149 בספרו מלחמות ה' מאמר א' פי"ב.

150 פ"ט צ"ז.

151 סל"ב ס"ג.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנּוּחַ אִישׁ יְהוּדִי

לְמִרְאָה הַכָּחַל [שְׁקוּרִין בל"א] נלענ"ד שִׁישׁ לְהַחֲמִיר בְּזֶה וּרְאִיָּה מַחֲלִין מ"ז ע"ב כְּכֹחַלָּא כְּשִׁירָה כְּדִיוֹתָא טְרַפָּה דְּאַף דְּמַהֲרָמֵב"ם מִשְׁמַע דְּהִלְכָּה לֹא נֹאמַר רַק שְׁיִהְיֶה מִרְאָה שְׁחֹר וּבִרְנוּ לְקַמֵּן בְּסִימָן ל"ג דְּהִרְצוּעוֹת שִׁישׁ עָלֶיהָ גַם בֵּן הַלֵּמ"ם דְּצָרִיכָה לְהִיּוֹת שְׁחֹר דִּי בְּשִׁחְרוּת שְׁהִיא כְּכֹחַל, שְׁאֲנִי הָכָא שְׁפִינָן שְׁהִיְתָה הִלְכָּה שְׁיִכְתֵּב בְּדִיו אֶף דְּדִיו לֹא דְּוִקָא לְהִרְמֵב"ם, וְה"ה כָּל מִרְאָה שְׁחֹר, אֲבָל עכ"פ שְׁיִהְיֶה מִרְאִיתָה שְׁחֹר כְּמוֹ דִּיו" עכ"ל.

מִשָּׁה: מִפְּנֵי כְבוֹדוֹ לֹא אֲזָפִיר אֶת שְׁמוֹ, מִשּׁוּם שְׁמִבִּיא דְּבָרִים חֲלָקִיִּים, וְאַתָּה ר' דָּן הִבֵּאתָ אֶת דְּבָרֵי הַבָּה"ל בְּמִלּוֹאֵם.

הַבְּאוּר הִלְכָּה כְּתֵב שְׁמִשּׁוּם שְׁיִשְׁנָה הִלְכָּה לְמִשָּׁה מְסִינִי בְּתַפְלִין שְׁיִהְיֶה שְׁחֹר כְּדִיו, אַע"פ שְׁדַעַת הִרְמֵב"ם שְׁבֵא לְאַפּוּקִי מִשְׁאָר צְבָעִים וְלֹא לְאַפּוּקִי עוֹמֵק – וְלִכֵּן אֶף שְׁחֹר חָלַשׁ כָּשֶׁר – אֲבָל צָבַע הַשְׁחֹר מְכֻרָח הוּא, כִּי יֵשׁ דִּין בְּצָבַע, שְׁיִהְיֶה שְׁחֹר כְּדִיו וְהַכָּחַל אֵינוֹ שְׁחֹר.

וְאֵינוֹ נֹגֵעַ כָּלִל לְפָדוֹן דִּידָן שְׁאִין דִּין בְּתַכְלֵת שְׁבִתְחֵלְתוֹ יִהְיֶה שְׁחֹר, אֲלֹא הִרְמֵב"ם מְתָאֵר מְצִיאוֹת עַד כְּמָה עֲמוּק הוּא, וּבְאוֹתָהּ הִלְכָּה כְּתֵב 'מִשְׁחִירִין' עַל גִּוּוֹן כְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם, שְׁבִלְשׁוֹנָנוּ אֵינוֹ שְׁחֹר. וּבְזֶה יֵשׁ לֹאמַר שְׁאֵם מְדַבֵּר עַל שְׁחֹר כְּהָה, הוּא כָּחַל – בּוֹרְדוֹ כְּהָה מְאֹד, וְהִבִּיא דְּגָמָא לְכַהוֹת – דִּיו, מַה שֶּׁא"כ בְּתַפְלִין שְׁכָל הִלְכָּה שְׁנֶאֱמָרָה הִיא דְּוִקָא לְגַבִּי גִוּוֹן הַצָּבַע וְעַל זֶה כְּתֵב 'כְּדִיו' כְּלוֹמַר כְּצָבַע הַדִּיו.

הַשִּׁיא יוֹ.

דְּבָרֵי הִרְמֵב"ם"ן עַל גִּזְרֵת הַתַּכְלֵת

דו: לְגַבִּי הִרְמֵב"ם"ן בְּפִרְשֵׁת לָךְ לָךְ, דְּבִרְנוּ עַל כֶּף דִּי כְּיוֹם שְׁנִי (עֲמוּד 66).

קְשִׁיָּא ית.

דְּבָרֵי הָרֹאֵב"ד שְׁקָלָא אֵילָן הוּא תּוֹלַעַת

דן: לְפִי מָה שֶׁהוֹכַחְתָּ עַד עַתָּה אֵין אִפְשָׁרוֹת לומר שֶׁמַּחֲלֹזוֹן כָּלִשְׁהוּ פְּסוּל, וּבִפְרָט לְפִי הַדְּעוֹת בִּירוּשְׁלָמִי שִׁישׁ דְּרָשָׁה לְגַבִּי תְכֵלֶת שְׂיוּצִיאוּהוּ מִבַּעַל חַיִּים, וְלִפִּי זֶה מִכָּל בַּעַל חַי יִכְשַׁר אֶלָּא שְׁקִים לְהוּ לַחֲזו"ל שֶׁרַק בְּחִלְזוֹן יִשְׁנוּ צָבַע זֶה. וְעַל זֶה אָמְרוּ 'מִן הַחֲלֹזוֹן כְּשֶׁרָה שְׁלֹא מִן הַחֲלֹזוֹן פְּסוּלָה'. וְהָרִי כְּתַב הָרֹאֵב"ד בִּפְרוּשׁוֹ לְתוֹרַת כְּהֻנִּים¹⁵² שְׁקָלָא אֵילָן מוּצָאוֹ מִן הַתּוֹלַעַת וְלָמָּה פְּסוּלוּהוּ? זֶה לְשׁוֹן הָרֹאֵב"ד: יָכוֹל מִן הַתּוֹלַעַת. מִן הַצְּבָעִים שֶׁבְּתוֹלַעַת כְּגוֹן תְּכֵלֶת הַצְּבָע בְּדָם חֲלֹזוֹן אוֹ בְּקָלָא אֵילָן, עכ"ל.

מִשֶּׁה: רֵאשִׁית, הִבְאֵנוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם, שֶׁהִטְעַם שְׁקָלָא אֵילָן פְּסוּל אֵינוֹ מִטְעַם שְׂאֵינוֹ מִן הַחַי אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּיוֹפָיו, וְהָרֹאֵב"ד לֹא אָמַר שֶׁשְּׂנִיָּהֶם בָּאִים מִן הַחֲלֹזוֹן אֶלָּא שְׂנִיָּהֶם מִהַתּוֹלַעַת. וְזֶה פְּשׁוּט לְפִי כָּל מָה שֶׁבְּאַרְנוֹ שֶׁאֵף שֶׁחֲלֹזוֹן אֵיקָרִי תּוֹלַעַת אָבֵל תּוֹלַעַת לֹא אֵיקָרִי חֲלֹזוֹן, וְלָכֵן אֵין קְשִׁיָּא מִהַתּוֹסְפָתָא עַל דְּבָרֵי הָרֹאֵב"ד. אֶלָּא שֶׁעֲצָם דְּבָרֵי הָרֹאֵב"ד הִלְלוּ צ"ב, כִּי כָּל הַמְּפָרָשִׁים שֶׁדִּבְּרוּ בְּזֶה כְּתָבוֹ שְׁקָלָא אֵילָן בָּא מִן הַצּוּמַח, וּמִשְׁמַע בְּכַמָּה מְפָרָשִׁים שֶׁהִיא בִּימִיָּהֶם וְלֹא נֶעְלַם כָּלֵל.

קְשִׁיָּא יט.

דְּבָרֵי סֵפֶר הַקְּנָה שִׁשּׁוּתְטִין אוֹתוֹ

דן: קִרְאֵתִי קְשִׁיָּא חֲזָקָה בְּכַמָּה קוּנְטְרָסִים שֶׁהָרִי נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַקְּנָה: "עוֹלָה מֵהֵימָּה וְתִכְּף שִׁיִּצָּא הוֹלֵךְ וְנִשְׂרַשׁ בְּאַרְצָא וְנִשְׂרַשׁ שָׁם, וְרֹאשׁוֹ

152 מצורע פרשתא א יד.

ישוב הקשיות כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

בחזק ושוֹחֲטִין אותו וְלוֹקְחִין אֶת דָּמוֹ. שָׁבוּ צוֹבְעִין תְּכַלֵּת".

מִשֶּׁה: כְּכֹר דִּבְרָנוּ כִּמָּה פְּעָמִים, שְׁצָרִיךְ לְבַחֵן מַה בְּדִיוֹק קוֹשֶׁה, הֲרִי עֲצָם הַדְּבָרִים צ"ע מִהֶגְמָרָא, אִם שוֹחֲטִין אוֹתוֹ מִצְוָאוֹ כְּדִי לְהוֹצִיא דָּמוֹ, אִיךְ אָמְרוּ בְּגִמְרָא כָּל הַיְכִי דְאִית בֵּיה נִשְׁמָה טָפִי נִיחָא לֵיה, הֲרִי מוֹצִיאִים אֶת הַצֵּבַע רַק לְאַחַר שְׁחִיטָתוֹ? וּמוֹכַח מִדְּבָרֵי הֶגְמָרָא שֶׁם (וכ"פ כָּל הָרֵאשׁוֹנִים לֹא יוֹצֵא מִן הַכָּלֵל), שֶׁיֵּשׁ אֲפָשָׁרוֹת לְהוֹצִיא אֶת הַצֵּבַע בְּעוֹדוֹ חִי.

יִתְכֵּן שְׁאֲפָשָׁר לֵישֵׁב בְּדַחֲק, שְׁדִּבֵּר עַל ב' דְּבָרִים: כְּתֹב שְׁטָבְעוֹ לְהוֹצִיא אֶת רֹאשׁוֹ הַחוּצָה, וְכֹתֵב דְּבָר נוסף שְׁשׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ כְּדִי לְהוֹצִיא אֶת דָּמוֹ, כְּלוּמָר עֲצָם חֲתוּף חֵלֶק מִגּוּפוֹ כְּדִי לְהוֹצִיא אֶת הַדָּם נִקְרָאת הִיא בְּשֵׁם שְׁחִיטָה.

דָּן: וְשָׂמָּה אֵין מְנוּס אֵלָא לְהַעֲמִיד אֶת סֵפֶר הַקְּנָה כְּעֶקֶר מִשּׁוּם שְׁקָדוּם הוּא וְלֹא אֶת דְּבָרֵי הַמְּפָרְשִׁים הָאַחֲרִים.

שְׁמִישׁוֹן: הֵיִשׁ לָנוּ בְּזֶה כְּדִי לְדַחוֹת אֶת דְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים? וּבְכָלֵל אִיךְ יִתְיָשְׁבוּ דְּבָרֵי הֶגְמָרָא? עֲדִיף לְדַחֲק כִּמָּה וְכִמָּה בְּסֵפֶר הַקְּנָה וְלֹא לְדַחוֹת אֶת דְּבָרֵי כָּל הָרֵאשׁוֹנִים שְׁדִּבְרוּ בְּזֶה.

מִשֶּׁה: כְּתֹב הֶרֶם"ק¹⁵³ שֶׁסֵּפֶר הַקְּנָה הוּא אַחֲרוֹן מְאֹד בְּזִמְנָן. וּמִמִּילָא אִי אֲפָשָׁר לְזוּז מִדְּבָרֵי הָרֵאשׁוֹנִים בְּשׁוּם אִפֵּן.

153 ספר שעור קומה דף פ. ו"כ בהוספת הרד"ל (הובאו בדפוסים החדשים) בפדר"א פמ"ו אות י.

קושיא כ.

בְּדַבְרֵי רַשִׁי"י אִם הִתְכַּלֵּת הוּא גַם שֶׁל הַגּוֹיִם

דו: פֶּתַח רַשִׁי"י¹⁵⁴: מִי מוֹדִיעֵנִי. עַל זֹאת לִתֵּת לִי דְמִים, כָּל הַמוֹצֵא חֲלִזוֹן וְנוֹטְלוֹ בְּלֹא דְמִים אֵינוֹ מַצְלִיחַ, עַכ"ל. וּמִכָּאן מִשְׁמַע שֶׁמָּה שֶׁצָּבְעוּ הַגּוֹיִם הִתְקַלְקְלוּ, וְאֵינוֹ הִתְחַלְזוֹן דִּישְׂרָאֵל.

מַשֶּׁה: הֵרִי פְתוּב כָּאֵן לְהַפֵּךְ, חֲלִזוֹן הִתְכַּלֵּת הוּא אֶחָד, אֲלֵא מִי שֶׁיִּקְחַ לֹא דְמִים צָבְעוּ יִתְקַלְקַל, אֲבָל לְהַדְיָא שְׁלֵא הֵיךְ לָהֶם חֲלִזוֹן אַחֵר שֶׁצּוֹבֵעַ תְּכֵלֶת. וּפְשׁוּט שֶׁבִּרְכָּה זֹה הִיטָה דְּוָקָא בְּבֵית רֵאשׁוֹן עַד שֶׁהִגְלָה סִנְחָרִיב אֶת שִׁבְט זְבֻלוֹן עִם שְׂאָר עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים.

קושיא כא.

בְּדַבְרֵי הַיַּעֲבִ"ץ וְהַתְּפָאֶרֶת יִשְׂרָאֵל

הֵרִי הַיַּעֲבִ"ץ דִּבֵּר עַל צִדְפָּה

דו: הִקְשׁוּ הֵרִי הַיַּעֲבִ"ץ פֶּתַח בְּשֵׁם סוֹפְרֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם צִדְפָּה (קִלְאָם), וְזֶה סוּג אַחֵר שֶׁל חֲלִזוֹן, מִכְרַח שֶׁדִּבֵּר הַיַּעֲבִ"ץ עַל סְפָרִים אַחֲרִים שֶׁל אַמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהָיוּ בְּיָדָיו, וְהוּא חֲלִזוֹן אַחֵר.

מַשֶּׁה: מִשּׁוּם שֶׁדִּבְרֵי הַיַּעֲבִ"ץ סִיעֲתָא עֲצוּמָה לְתַכְלֵת, וּמִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ שֶׁהִבִּינוּ אֶת דִּבְרֵי הַיַּעֲבִ"ץ בְּאִפְסָן לֹא נָכוֹן. נָבִיא אֶת דִּבְרֵי הַיַּעֲבִ"ץ וּלְהַבְדִּיל אֶת סוֹפְרֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם.

אֵלֹה דִּבְרֵי הַיַּעֲבִ"ץ בְּשִׁלְמוֹתָם: תָּנִי ר"י יוֹגְבִים, אֵלֹה צִידֵי חֲלִזוֹן מְסוּלָמָא דְצוּר וְעַד חִיפָה, וּכְדָבָר הַזֶּה מִמֶּשׁ כְּתָבוּ גַם סוֹפְרֵי או"ה כּוֹתְבֵי יְשׁוּבֵי הַמְּדִינּוֹת וְהַנִּמְצָא שָׁם לְצַרְדֵּי הָעוֹלָם, וְזָכְרוּ שְׁלֹא נִמְצָא בְּמָקוֹם

154 מגלה ו.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

אחר הדג שצובעין בדמו תכלת, כי אם בשני המקומות הללו. וידוע שצור וחיפה היו שתי עירות היושבות על חוף הים הגדול של תורה (ונקרא הים האמצעי אצל סופרי החול) ויושבי צור וצידון היו צדין אותו ועושים בו סחורה ביאור (?) אחר שחרבה ארץ ישראל, הם שהיו מספיקין צבע תכלת לכל הארצות. וכן היה נצוד בחלקו של זבלון, שירכתו על צידון ובזמן ישוב א"י היה כל המשא ומתן הלז, וריוח הגדול שבו לזבלון לבדו מיתר השבטים, כמ"ש רז"ל כלן צריכין לה ע"י חלזון, ושפוני טמוני חול תני ר"י ששפוני זה החלזון כו', עכ"ל.

עוד כתב¹⁵⁵: החלזון ברי'ה שבים מצביעין בדמו תכלת והוא ב"ח סגור בין שתי קלופות מושלן בל"א אי אפשר לעמוד עליו אם הוא דג או צמח כי יש בו חיות ותנועה ואינו זו ממקומו כי הוא נעוץ ותקוע בקרקע הים, עכ"ל.

ולזהבדיל אלו דברי סטראבון הרומאי בן התקופה ההיא: כל צור היא... כמעט נחרבה, היא חזרה לעצמה הן משום ממחיות התושבים בניווט... והן משום בתי צביעת הפורפורה, בעקר משום שהארגמן הצורי הוכיח את עצמו כיפה ביותר שקיים יש לצידו בקרוב לחוף, ושאר צרכי הצביעה קלים להשיג. רוב בתי הצביעה בעיר גורמים שהעיר מקום לא נעים לגור ע"כ.

ואלו דברי פלניוס: הפורפורה המשבחת מצוי בצור שבאסיה, במינגס של אפריקה (מרוקו), בחופי גייטוליא (יוון), ובלקוני של ארופה... אבל מנין לה לכונכילי¹⁵⁶ ערפה הרב, שצבעה 'הגלאקו'

155 מטפחת סופרים פ"ט צז.

156 שהיא התכלת לדעת המתרגמים.

עצוב כמו היום הרוגש? ...אורך לשונות הפורפורות הוא כִּשְׁל אַצְבֵּעַ, בִּה הֵן אוֹכְלוֹת וְנוֹקְבוֹת חִלְזוֹנוֹת אַחֲרִים, כִּה חִזָּק הוּא עוֹקֶצֶן. עד כֵּאן דְּבָרֵי הַגּוֹיִם לְנִדּוֹן דִּידֶן.

עֲתָה נִחְשָׁב: אוֹתָם הַטְּבָעִים שֶׁכָּתְבוּ¹⁵⁷ עַל הַחִלְזוֹן, נִמְצָא הוּא בֶּאֱמָר "ק. עַל אוֹתָהּ הָעִיר צוּר הֵם דִּבְרוּ וְגַם כֵּן הִזְכִּירוּ אֶת שְׁאָר הַמְּקוֹמֹת שֶׁנִּמְצְאוּ שָׁם הַמּוֹרֶקֶס כִּיּוֹם, אִם כֵּן לִדְעַת הַשּׁוֹלָלִים הַהֲנָחָה הִיא כְּדִלְהֶלֶן: הִנֵּה חִלְזוֹן אַחֵר שֶׁנִּצְבָּע בְּעִיר צוּר וְעַקֵּר הַסְּחוּרָה הִנֵּה מִמֶּנּוּ וּבְכַדְמוֹ צוֹבְעִים תִּכְלֵת. אֲלֹא שֶׁהַגּוֹיִם הַנִּזְכָּרִים הִזְכִּירוּ שְׁעַקֵּר הַסְּחוּרָה בְּאוֹתָהּ הָעִיר הוּא מִמֵּין אַחֵר, אִם כֵּן יֵשׁ סְתִירָה בֵּין אוֹתוֹ סֵפֶר גּוֹיֵי הָעֶלּוּם שֶׁהֵיכָל "זֶרָאָהּ לִבֵּין כִּמָּה גּוֹיִם שֶׁכָּתְבָם נִמְצָא בִּידְיָנוּ...

(מִלְבָּד שֶׁבְּצוּר וְצִידוֹן נִמְצְאוּ קִנְיָנוֹת רַבּוֹת הֵן מִהֶאֱרָגְמוֹן הַחַד קוֹצִים וְהֵן מֵאֶרְגְּמוֹן הַקֶּהָה קוֹצִים).

אֲלֹא שֶׁהָאֱמָת שֶׁדִּבְרֵי הַיֵּעֵב"ץ בְּרוּרִים לְגַמְרִי, כִּף נִמְצָא בְּדִבְרֵי אוֹתָם הַגּוֹיִם וְדִבְרוּ הַגּוֹיִם עַל אוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת וְאוֹתוֹ הַחִלְזוֹן, וְהֵיכָל "זֶרָאָהּ לֹא בָּא לְהַכְרִיחַ שְׁכָף בְּדִיוֹק נִרְאָה אוֹתוֹ הַחִלְזוֹן כִּי הָרִי לֹא רָאָהּ. אֲלֹא כִּתְבָּ תִּאֹר עַל כִּי הָעוֹלָה מִדִּבְרֵי הַגּוֹיִם שֶׁל צִדָּה מְסִים, וְלִמְעֻשָּׁה רוֹאִים אָנוּ צִדָּה אַחֵר הָעוֹנָה עַל אוֹתָן הַתְּכוּנוֹת, וְהוּא אֶרְגְּמוֹן קֶהָה קוֹצִים.

דְּבָרֵי הַיֵּעֵב"ץ עַל מְקוֹם הַמְּצָאוֹ

דו: הָרִי הַיֵּעֵב"ץ אוֹמֵר שֶׁבְּסוֹפְרֵי הָאֱמוֹת אָמְרוּ שֶׁחִלְזוֹן הַתְּכֵלֶת נִמְצָא רַק בֵּין שְׁנֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ בֵּין חִיפָה לְצוּר, וְכִיּוֹם יוֹדְעִים אָנוּ עַל מְקוֹמוֹת רַבִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּצְאוּ קִנְיָנוֹת שֶׁל הָאֶרְגְּמוֹנִים, וְכֵן יֵשׁ שֶׁטָּעְנוּ שֶׁלֹּא מִזְכָּר בְּכַתְבֵּי הַגּוֹיִם הֵהֱם שֶׁנִּמְצָא הוּא רַק בֵּין שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ.

157 ישנם עוד תיאורים באותם הכתבים בטבעי החלזון חלקם הזכרנו לעיל.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

מִשָּׁה: נִכּוֹן שְׂכֵמָה מִמְּצָדֵי הַתְּכֵלֶת הֵבִינוּ וְשׂוּ כּוֹנֵת דְּבָרֵי הַיַּעֲבֹ"ץ שֶׁנִּמְצְאוּ קְנֻכִּיּוֹת בַּמָּקוֹם, אָבֵל הַנֶּרְאָה בַּפְּשִׁיטוֹת וְשֵׁלָא דְּבֵר בְּזָה, אֵלָא מָקוֹם הַמְּצָאוֹ בֵּינָם. וְנִכּוֹן שֶׁנִּמְצָא הוּא גַם כֵּן בַּשָּׂר הֵימָּה הַתִּיכּוֹן כּוֹלֵל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, אָבֵל רוֹאִים אָנוּ בְּעֵינֵינוּ שֶׁהַחֲזוֹר בּוֹ עָקָר הַמְּצָאוֹ שֶׁל חֲלֹזוֹן הָאֵק"ק הַסְּמוּךְ לַחוּף הוּא בְּצִפּוֹנָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

דְּבָרֵי הַתְּפִאָּרַת יִשְׂרָאֵל וְעֵנִין ה'יִנְטִינָה'

דו: קָרָאתִי טְעָנָה הִרִי הַתְּפִאָּרַת יִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן מְדַבֵּר עַל הַפּוֹרְפּוֹר כְּצוֹבֵעַ תְּכֵלֶת, וּבִתְרָגוּם הַלְשׁוֹן מְדַבֵּר עַל הַיִּנְטִינָה, שֶׁדְּבַר הַחֹקֵר גְּזָנְיוֹס. וְאִם כֵּן הָאֲחֵרוֹנִים שָׁזִיחוּ אֶת תְּכֵלֶת עִם הַפּוֹרְפּוֹר הַתְּכֵלֶת לְמִין אֲחֵר שֶׁנֶּאֱבַד מֵאֲתָנוּ.

שְׁמִישׁוֹן: לְפָנַי שָׂר' מִשָּׁה יַעֲנָה, רְצוֹנִי לְהִבִּין: הִרִי הַיִּנְטִינָה אִי אֶפְשָׁר לְצַבֵּעַ בּוֹ, זֶה הוֹבָרַר לְגַמְרִי¹⁵⁸, וְהִרִי אוֹתָם הַגּוֹיִם דְּבָרוּ עַל הַחֲלֹזוֹן שְׂצוֹבֵעַ.

מִשָּׁה: רֵאשִׁית נִבִּיא אֶת לְשׁוֹן הַתְּפִאָּרַת יִשְׂרָאֵל הַמְּדַבֵּר עַל הַפּוֹרְפּוֹר¹⁵⁹:

158 מֵר שְׂאוֹל קֶפֶלֶן – ד"ר וּבִיּוֹלוֹג יִמִּי, סִבַּר בַּעֲבֵר שֶׁהַיִּנְטִינָה הוּא חֲלֹזוֹן הַתְּכֵלֶת, אֲךָ לֹאֲחֵר שְׁנִיסָה בַּמִּשְׁךְ 15 שָׁנָה (!) לְצַבֵּעַ בּוֹ וְלֹא עָלָה בִּידוֹ, הוֹדָה בְּאוֹמֵץ לֵב שֶׁהָאֲרָגְמוֹן קוֹהָה קוֹצִים הוּא חֲלֹזוֹן הַתְּכֵלֶת.

159 וּז"ל בַּמְּלוּאוֹ: (כִּלְלִי בַּגְּדֵי קוֹדֶשׁ שֶׁל כְּהוֹנָה): וְהִנֵּה בַּעֲנִין חֲלֹזוֹן גּוֹפִי' מִהוּ, רִש"י כֵּתֵב (מִנְחוֹת מ"ד). שֶׁהוּא עוֹלָה מִהָאֶרֶץ, וּשְׁבַת (ע"ד): כֵּתֵב רִש"י שֶׁהוּא דָג קֶטָן. וְא"כ הוּא בֵּינָם. וּבִסְנֵהדְרִין (צ"א). כֵּתֵב רִש"י שֶׁהִיא תוֹלַעַת שְׁעוּלָה מֵהֵימָּה, וְכך כֵּתֵב רִש"י בַּמְּגִילָה (ו.), וְזֶה תְּמוּהָ לַע"ד, דֶּהֵן אִמֵּת מִה שֶׁכֵּתֵב שֶׁהוּא תוֹלַעַת, כֵּךְ מִשְׁמַע נִמִּי מִירוּשָׁלַיִם (פ"א דְּשִׁבְתָּה"ג) שֶׁכֵּתֵב שְׂאִין בּוֹ גִּידִין וְעִצְמוֹת, וְכֵן מִשְׁמַע נִמִּי בַּבְּכוֹרוֹת (פ"ו מ"ב), אֲבֵל מִה שֶׁכֵּתֵב רִש"י שְׁעוּלָה מֵהֵימָּה, ק' א"כ מִה רִאִי' מִיֵּיתִי הַש"ס מִבְּרִייתוֹ לַתְּחִיַּת הַמֵּתִים שְׁמַתְהוּוּהָ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה מִעַפֵּר (כִּסְנֵהדְרִין שֵׁם) הִרִי כִּיּוֹן שְׁעוּלָה מֵהֵימָּה דְּלִמָּא מִקְמִי הִכִּי הוּוֵה בֵּינָם, רַק שְׁעַל יְדֵי הַגִּשְׁם יֵצֵא מֵהֵימָּה, יַע"ש. (וְנִרְאָה שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַיָּד רִמָּה שֶׁהִקְשָׁה כּוּוֹתִיהָ. לַה"ב) וְהַרְמַב"ם (הַלְכוֹת צִיצִית פ"ב ה"ב) כֵּתֵב שֶׁהוּא דָג שֶׁמֵּרָאִיתוֹ תְּכֵלֶת, וְדָמוֹ שְׁחוֹר כְּדִיו, וּמִצּוֹי בֵּינָם הַמֶּלֶךְ עַכ"ל (א"כ יֵשׁ בְּרִיּוֹת חַיּוֹת בֵּינָם הַמֶּלֶךְ, לֹא כִּמוֹ שִׁיחֲשָׁבוּ הָעוֹלָם שֶׁלֹּכֵךְ נִקְרָא יָם

וְכַעֲשֵׂין זֶה כָּתַב גַּעְזַעְנִיוֹס, שֶׁהִתְכַּלַּת נַעֲשָׂה מִדָּם מוֹשָׁעֵל, הַנִּקְרָאת 'פּוֹרְפּוֹר שְׁנַעְקַקַע', וְצוֹבַעֲיִן מִדָּמוֹ 'פּוֹרְפּוֹר בְּלוֹיָא' נוֹטָה ל'פִּיאַלְעֵט', וְכָתַב עוֹד שְׁנַמְצָא בֵּים הָאֻמָּצְעִי וְהַקְלִפָּה שְׁגִדִּילָה עַל הַבְּרִיָּה הַהִיא צָבַעוּ 'בְּלוֹיָא', ע"כ"ל (גַּזְנִיוֹס). הֵנָּה גַּם בְּמָה שֶׁכָּתַב שְׁנַמְצָאת בֵּים הַגָּדוֹל הוּא אָמַת כֶּף הִבִּיאוּ חוֹ"ל וְכַדְלָעִיל. אָמַנְס בַּמ"ש שֶׁבְּדָם הַחֹמֶט צוֹבַעֲיִן 'פּוֹרְפּוֹר בְּלוֹיָא', דִּהְיִינוּ 'דוֹנְקַעֵל בְּלוֹיָא', בְּזֶה לֹא נִשְׁמַע לוֹ, דָּעַל כְּרַחֲךָ זֶה שְׁלֹא כְּקַבְּלָתִינוּ, דִּהְרִי חוֹ"ל אָמְרוּ תִּכְלַת דוֹמָה לָרְקִיעַ (מִנְחוֹת מ"ג ב'), וְכֶךְ כָּתַב הַרְמֵב"ם שֶׁהִבְאֵנוּ שְׁצַבְעוּ כְּטוֹהַר הָרְקִיעַ נֶגֶד זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וְהֵינּוּ 'הַעֲלָלֶס הִימַמְעַל בְּלוֹיָא', וְעַל כְּרַחֲךָ אוֹתוֹ שֶׁבְּלוֹל שֶׁהִזְכִּיר גַּעְזַעְנִיוֹס, אַחֵר הוּא בַּל חִזָּה שְׁמֶשׁ, ע"כ"ל.

כְּלוּמָר, שְׁלֹא נִשְׁמַע לוֹ בְּזֶה מִשּׁוּם שֶׁאֵינּוּ צוֹבֵעַ כָּחַל, וְזוֹ קַבְּלָתֵנוּ וְכֶךְ בְּאֵרוֹ הָרַאשׁוֹנִים. וְכָתַב כֵּן מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יָדְעוּ שֶׁיִּשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לְצַבֵּעַ בּוֹ

הַמַּת, מִדָּאִין בּוֹ בַּעֲלֵי חַיִּים). אָמַנְס מִלְבַּד הַקּוּשִׁי הַנ"ל שֶׁהִקְשִׁינוּ לַרֶש"י דְּקִשְׁיָא ג"כ לַרְמַב"ם דְּכִיּוֹן שֶׁהוּא דָּג מִנ"ל לְמִילָף מִנִּיהַ תַּחַה"מ, דְּלִמָּא מְקַמֵּי הֵכִי הִיָּה בֵּים, אָמַנְס קִשָּׁה תו, דִּהְרִי יָם הַמֶּלַח בַּחֲלָקוֹ שֶׁל יְהוּדָה הִיָּה כּוֹלוֹ (כִּיהוֹשֻׁעַ ט"ו פ"ה), וְהַחֲלוּזוֹן לֹא הִיָּה בְּנַמְצָא רַק בַּחֲלָקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן (כַּמְגִּילָה ו.). וְתוֹ דְּבַמְסַכַּת שַׁבַּת (כו.). אִמְרִינָן דְּצִיִּידֵי חֲלוּזוֹן הִיוּ מְסוּלְמָא דְּצוֹר וְעַד חִיפָה, ע"כ. וִידוּעַ שְׁמִקוּמוֹת הַלָּלוּ הֵם עוֹד הַיּוֹם עַל שִׁפְתֵי יָם הַגָּדוֹל, וְהֵם כִּנְגַד חֲלָקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן. (וְהָאֲחֵרוֹנִים הַסְכִּימוּ פֶּה אֶחָד שִׁים הַמֶּלַח הַכוּוֹנָה לִים הַתִּיכוֹן. לַה"ב) אָמַנְס בַּעֲרוּךְ עֶרֶךְ חֲלוּזוֹן הַשְּׁלִישִׁי הִבִּיאַ הַמְדַרְשׁ וְהִיָּה בַשְּׁלַח, שֶׁהַחֲלוּזוֹן הוּא בְּרִי' שִׁישׁ לוֹ נִרְתַּק עַל גְּבִיו א"כ הוּא (מוֹשָׁעֵל קֶרַעְטָה), וְכַעֲשֵׂין זֶה כָּתַב גַּעְזַעְנִיוֹס, שֶׁהִתְכַּלַּת נַעֲשָׂה מִדָּם מוֹשָׁעֵל, הַנִּקְרָאת (פּוֹרְפּוֹר שְׁנַעְקַקַע), וְצוֹבַעֲיִן מִדָּמוֹ (פּוֹרְפּוֹר בְּלוֹיָא) נוֹטָה ל'פִּיאַלְעֵט', וְכָתַב עוֹד שְׁנַמְצָא בֵּים הָאֻמָּצְעִי וְהַקְלִיפָּה שְׁגִדִּילָה עַל הַבְּרִיָּה הַהִיא צָבַעוּ (בְּלוֹיָא), ע"כ"ל. הֵנָּה גַּם בְּמָה שֶׁכָּתַב שְׁנַמְצָאת בֵּים הַגָּדוֹל הוּא אָמַת כֶּךְ הִבִּיאוּ חוֹ"ל וְכַדְלָעִיל. אָמַנְס בַּמ"ש שֶׁבְּדָם הַחֹמֶט צוֹבַעֲיִן (פּוֹרְפּוֹר בְּלוֹיָא), דִּהְיִינוּ (דוֹנְקַעֵל בְּלוֹיָא), בְּזֶה לֹא נִשְׁמַע לוֹ, דָּעַל כְּרַחֲךָ זֶה שְׁלֹא כְּקַבְּלָתִינוּ, דִּהְרִי חוֹ"ל אָמְרוּ תִּכְלַת דוֹמָה לָרְקִיעַ (מִנְחוֹת מ"ג ב'), וְכֶךְ כָּתַב הַרְמֵב"ם שֶׁהִבְאֵנוּ שְׁצַבְעוּ כְּטוֹהַר הָרְקִיעַ נֶגֶד זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וְהֵינּוּ (הַעֲלָלֶס הִימַמְעַל בְּלוֹיָא), וְעַל כְּרַחֲךָ אוֹתוֹ שֶׁבְּלוֹל שֶׁהִזְכִּיר גַּעְזַעְנִיוֹס, אַחֵר הוּא בַּל חִזָּה שְׁמֶשׁ, ע"כ"ל.

ישוב הקשיות כִּנְף איש יהודי

כחל בזמנו כנ"ל, אף אם ישנה אפשרות בנקל לצבוע בו כחל, פשוט בדבריו שמקבל דברי געזעניוס שהוא חלזון התכלת ולא אחר.

לגבי שאלתך על הניטנה: התפא"י מביא את גזניוס, ועתה יודעים את המקור שממש העתיקו, והוברר שאותו גזניוס העתיק באפן שגוי, והוא המורקס ולא הניטנה שאי אפשר לצבוע בה כלל. אמנם לא אכחד שכתב התפא"י שצבע גופו כחול – בפשטות משום גופו דומה לים, ובניטנה הוא יותר ברור, וכבר דברנו מה שיש לומר בזה.

קשיא כב.

הרי אינו מסתדר עם שיטות כל האחרונים

דן: ר' משה אינך יכול להתעלם מכך שפמה מהאחרונים כתבו דברים אחרים בזהוי חלזון התכלת, היו שכתבו שדוקא מהמפר בפיה והבינו שדג פשר היה, ויש שכתבו שהחלזון דומה לתולעת כי משריץ הוא כתולעת.

שמשינו: ראה ר' דן, הרי כפי שיש שכתבו כן, יש שכתבו להפך. והגם שבודאי דברי רבותינו האחרונים הם יסוד התורה וההלכה בעם ישראל ואנו שותים בצמא את דבריהם. עדין ישנו הבדל בין באור ופרוש לבין שאלה ותשובה. כאשר הראשונים דברו בחלזון הם פרשו את המשג במה מדבר, אבל האחרונים בחלק מהמקומות לא כתבו את דבריהם כפרוש ובודאי לא כאפשרות לזיהוי, אלא ישבו סגיא כדרך למוד ברחב דעתם. ולא מסתבר שאותו גדול באחרונים פונתו בתשובתו שפך ניצא ונזהה את החלזון, ואם ישנו חלזון שמוכח שהוא חלזון התכלת, אלא שאינו מסתדר עם אותו הישוב והתרוץ, מוכח שאינו החלזון. הרי המהרי"ל כתב שאפשר לזהות את החלזון על פי דברי הסמ"ג, ולא כתב שחובה עלינו למצוא את החלזון על פי כל שיטה שנאמרה בישוב

הסוגיא, ובפרט שיש מהאחרונים שכתבו אחרת.
לגבי המתר בפיו, נדבר מזה אי"ה מחר בשבת קדש.

צַבְעוּ וְדַרְךְ צְבִיעָתוֹ

קשיא כג.

הרי הסמנים הם חלק מצבע התכלת

דו: הקשה בקונטרס 'חלזון הפורפורא', הרי כתבו בשם רב שמואל בן רב חופני גאון שמוסיפים לצביעה סמנים וזה לשונו. 'ונאמר שזה יתעלה אמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ובאה אלינו הידיעה' שהיה נצבע בדם בעל חי מימי שנקרא חלזון עם תערובת אחר, וטוען שם הרב הכותב שמשמע שהסמנים הם חלק מהצבע הנכנס בצמר, שאם לא כן למה כתב ובאה אלינו הידיעה הרי זו גמרא ערוכה שיש סמנים בהליך הצביעה.

שמשינו: לא נראה ראיה אלימתא, הליך הצביעה הוא על ידי סמנים. 'ובאה אלינו הידיעה' יתכן שפונתו לדברי הגמרא שמסרו לנו היאך עושין תכלת.

קשיא כד.

דעת רש"י לגבי התכלת

דו: לגבי מה בדיוק גוון הצבע כבר דברנו בזה, ויוספם שאין ענין להאריך בזה כי אין חולק שרוב ככל הגאונים הראשונים והאחרונים,

ישוב הקשיות כַּנַּף אִישׁ יְהוּדִי

וְהִדְעָה הַיְדוּעָה בְּעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְכַּלֵּת הוּא הַכָּחַל שְׁלֹנּוֹ¹⁶⁰. רַק זֹאת תִּבְאָר ר' מִשֵּׁה הָאֵם רַש"י שֶׁפֶתַב 'יְרוּק' סִבֵּר שֶׁהִתְכַּלֵּת אֵינוֹ הַכָּחַל שְׁלֹנּוֹ.

מִשֵּׁה: מָקוֹם גָּדוֹל לוֹמֵר שֶׁמָּה שֶׁפֶתַב רַש"י 'יְרוּק' פּוֹנֵתוֹ לְכָחוֹל שְׁלֹנּוֹ. מִשּׁוּם שֶׁהַמְרָדְכִי כָתַב בְּמִסְכַּת שַׁבָּת¹⁶¹ 'תְּכַלֵּת הוּא צָבַע יְרוּק דּוּמִיָּא קִצָּת לְכַרִּישִׁין'. וּבְמִסְכַּת נִדָּה כָתַב¹⁶², וְכָל ג' מִרְאוֹת הִלְלוּ בל"א גע"ל גרי"ן כֵּלָן בְּכָלֵל יְרוּק בל"א כְּדָאֻמֵּר פ' מַאימְתִי מְשִׁיכִיר בֵּין תְּכַלֵּת לְכַרְתִּי, וְכַרְתִּי נִקְרָא יְרוּק בְּפָרֶק לוֹלֵב הַגְזוּל, הַיְרוּק כְּכַרְתִּי וְתְכַלֵּת דּוּמָה לְרָקִיעַ וְלֵאמֹר שֶׁהוּא בל"א א וגע"ל כְּשֶׁעוּהָ שֶׁהוּא יְרוּק כו', ע"כ. וְרַש"י בְּפֶרוּשׁוֹ לַתּוֹרָה¹⁶³ כָתַב: וּמִכֶּתֶם הִיתָה בְּלִילָה וְכוּן צָבַע הִתְכַּלֵּת דּוּמָה לְצָבַע רָקִיעַ הַמְשָׁחִיר לְעֵת עֶרֶב, עכ"ל. וְהַרְקִיעַ הַמְשָׁחִיר לְעֵת עֶרֶב אֵינוֹ הַיְרוּק בְּלִשׁוֹנּוֹ.

קִשְׁיָא כה.

מָה אָפְשְׁרוּיּוֹת הַצְּבִיעָה בְּמוֹרְקָס

שְׁמִשּׁוֹן: יִשְׁנֵנו קוֹנְטֵרס שֶׁהֵבִיא אֶת דְּבָרֵי הָרִאשׁוֹנִים לְגַבִּי צָבַעוּ הַמְדִּיק שֶׁל הִתְכַּלֵּת וְכוּתַב שֶׁתְּכַלֵּת הַמוֹרְקָס לֹא מִסְתַּדֵּר אִם אֵף אֶחָד מִהַשִּׁטּוֹת.

מִשֵּׁה: הוֹכַחְנוּ בַס"ד שֶׁכָּל הַכָּחוֹל כָּשֵׁר. אֵךְ מְצִיאוֹת זֶה שֶׁתֵּאָר אֵינָה נְכוֹנָה, אֶפְשָׁר מִהַמוֹרְקָס לְצָבַע בְּכֶמֶה דְּרָגוֹת שֶׁל כָּחוֹל שֶׁיֵּצֵא מִשְׁבִּיעַ רָצוֹן גַּם לְדַבְּרֵיוֹ. וְהִנֵּיחָא אִי רוּצָה לוֹמֵר שֶׁאֵלּוּ הַמְטִילִים זֹאת בְּבִגְדֵיהֶם לֹא צוּבָעִים נָכוֹן, אֵךְ לְהוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ צָבַע הִתְכַּלֵּת לְכוּלֵי עֲלָמָא, אֵינוֹ נָכוֹן

160 בקונטרס חותם של זהב, האריך להוכיח זאת בבקאות מפליאה.

161 רמז יט.

162 רמז תשלה.

163 במדבר טו.

במציאות.

קִשְׁיָא כו.

זְהוּי הִיקִינְטוּם כְּצַבֵּעַ הַתְּכֵלֶת

שְׁמִשׁוֹן: טָעַן בְּקוֹנְטֵרס 'עֵינֵי תְכֵלֶת' שֶׁהַתְּכֵלֶת (יְקִינְטוּם) מְזַכֶּרֶת אֲצֵל הָרוּמָאִים רַק בַּגְזֵרָה מְאַחֶרֶת וְלֹא בַּגְזֵרוֹת קוֹדְמוֹת, וּמִי־שֶׁב שִׁיתֵּכֵן לֹאמַר שֶׁאִמְנֵם יִשְׁנֶה אֶפְשָׁרוֹת לְצַבֵּעַ בְּכָחוֹל מִהַפּוֹרְפּוֹרָא אֲלֵא שְׁבִאוֹתָהּ הַתְּקוּפָה עֲדִין לֹא יָדְעוּ לַעֲשׂוֹת זֹאת רַק לְאַחַר כִּמְהָ דוֹרוֹת, וְלִכֵּן אֵינּוּ הַתְּכֵלֶת שֶׁדִּבְּרוּ בּוֹ חַז"ל. וּמִתְיָשֵׁב עוֹד לְדַעְתּוֹ מִדּוּעַ בְּרוּמָאֵי פְּלִינְיוּס כּוֹתֵב כִּמְהָ גּוֹנִים וְאֵינּוּ כּוֹתֵב אֵת הַתְּכֵלֶת, וְכֵן לֹא מְתָאֵר אֵת הַפִּיכֶת הַצָּבֵעַ מִסְּגוֹל לְכָחוֹל עַל יְדֵי חֲשִׁיפָה לְשִׁמְשׁ, וְזֶהוּ מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יִדְעוּהוּ עֲדִין. וְאִף בְּתַרְגוּמֵי הַתּוֹרָה שֶׁתַּרְגְּמוּ אֵת הַמֶּלֶה יְקִינְטוּם עַל 'תְּכֵלֶת', אֵינּוּ תְכֵלֶת אֲלֵא סְגוֹל שֶׁהַתְּכֵלֶת יֵשׁ בּוֹ כִּמְהָ גּוֹנִים: תְּכֵלֶת, סְגוֹל, וְאֵינּוּ הַתְּכֵלֶת דִּידֵן.

דו: לִפְנֵי יָשָׁר מִשֶּׁהָ יַעֲנֶה, הֲרִי יֵשׁ כָּאֵן סְתִירָה מִיִּנְיָה וּבִיָּה, אִם הַתַּרְגוּם מְתַרְגֵּם יְקִינְטוּם עַל הַמֶּלֶה תְּכֵלֶת, הָאֶפְשָׁרוּיּוֹת שֶׁהָרַב הַמַּחֲבֵר יָכוֹל לַהֲעֵלוֹת הֵם: א. שֶׁגַם הַסְּגוֹל נִחָשֵׁב תְּכֵלֶת, ב. שֶׁרַק הַסְּגוֹל נִחָשֵׁב תְּכֵלֶת (וְהַקּוֹנְטֵרס הַזֶּה לֹא הֵבִיא אֵת כָּל לְשׁוֹנוֹת חַז"ל וְהַפּוֹסְקִים לְגַבִּי הַצָּבֵעַ בְּבִקְיָאוֹת עֲצוּמָה, וּמִסִּיק בְּאֶפֶן הַבְּרוּר שֶׁהַכָּחוֹל שֶׁלָּנוּ הוּא הַתְּכֵלֶת), וְעַל כָּל פָּנִים הַפִּיקוּ אֵת צָבֵעַ הַתְּכֵלֶת שֶׁל הַתּוֹרָה מֵאוֹתוֹ הַפּוֹרְפּוֹרָא. אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לֹאמַר מִצַּד אֶחָד שֶׁתַּרְגְּמוּ הַמֶּלֶה 'תְּכֵלֶת' שֶׁל תּוֹרָה הוּא סְגוֹל שֶׁהַפִּיקוּ מִהַפּוֹרְפּוֹרָא, וּמִצַּד אַחֵר לְכַתֵּב שֶׁהַפּוֹרְפּוֹרָא אֵינֶה הַתְּכֵלֶת.

מִשֶּׁהָ: לְגַבִּי מַה שֶׁכָּתֵב פְּלִינְיוּס הַגּוֹי נִדְבָּר מִזֶּה אִי"ה בְּהַמְשָׁךְ. מַה שֶׁהִקְשָׁה מִהַגְזֵרָה, אֵינֶה קִשְׁיָא אֲלֵא תַרְוִץ מִפְּלִיא עַל מַה שֶׁהִקְשׁוּ רַבִּים: אִם גָּזְרוּ עַל הַתְּכֵלֶת הֲרִי הַגְזֵרוֹת הָרָאוּשׁוֹנוֹת הָיוּ עוֹד בְּזִמָּן וְיֻלְיוּס וְנִירוֹן

ישוב הקשיות כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

קיסר שְׁמֶלְכוֹ עוֹד בְּזֶמֶן שֶׁהַבֵּית הָיָה קִיָּם, וְאִיךָ יִתְכַּן שְׁעֲדִין הָיָה תַּכְלֶת תְּקוּפָה אַרוּכָה אַחֵר כִּי? (אֲמָנָם אָנוּ יִישָׁבְנוּ שְׁפָסֶק הַתַּכְלֶת קִמְעָא קִמְעָא וּבִזָּה יֵשׁ כִּמָּה רִמְזִים בְּדִבְרֵי חֲזו"ל עַל הַעֲלָמוֹת הַתַּכְלֶת), וְהִנֵּה הַמַּחְבֵּר הַנִּי יֵשֵׁב זֹאת! שְׁאִין הָכִי נִמִּי הַגְּזֵרוֹת הָיוּ עַל גְּנוּבִים אַחֲרִים שֶׁל הַפּוֹרְפוּרָא, וְעַל הַתַּכְלֶת נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה רַק בְּשָׁנַת ד' אֲלָפִים ר"ל (470 לַמִּנְיָנָם) שָׁנָה לַקְרָאת סוּף תְּקוּפַת הָאֲמוּרָאִים. אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ אִם שִׁיךְ לוֹמַר זֹאת, אֲךָ לִפִּי דִבְרֵי הַקּוֹנְטְרָס הַנִּי לִי שָׁנָה כָּאֵן תְּשׁוּבָה נִפְלְאָה וְלֹא קִשְׁיָא.

קִשְׁיָא כֹז.

בְּתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה מִשְׁמַע שְׁאֶפְשָׁר לְהִבְחִין בֵּין

אֵינְדִּיגוֹ לְתַכְלֶת

שְׁמִשׁוֹן: יִשְׁנָה קִשְׁיָא שֶׁתַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה עַל הָרִי"ף¹⁶⁴ הֵבִיאוּ אֶת הָעֲרוּךְ דְּכַרְתִּי הוּא צָבַע שֶׁנִּקְרָא הֵינֵד (כְּלוּמַר אֵינְדִּיגוֹ), וּבִזָּה יֵשׁ הַבְּדֵל בֵּין תַּכְלֶת לְכַרְתִּי. מוֹכַח שֶׁהַצָּבַע הַהוּא שְׁקוּרָאִים אֵינְדִּיגוֹ דּוֹמָה לְתַכְלֶת, אֲךָ אֶפְשָׁר לְהַפִּיר בִּינֵיהֶם, וְהַגְמָרָא אוֹמֶרֶת שֶׁלֹּא נִתֵּן לְהִבְחִין בֵּין תַּכְלֶת לְקֵלָא אֵילָן אֶלָּא עַל יְדֵי בְּדִיקָה.

מִשָּׁה: רֵאשִׁית זֶה קִשְׁיָא שֶׁהִקְשׁוּ כִּמָּה אַחֲרוֹנִים שָׁם (דְּבַשׁ תָּמַר, שֵׁם אֲרִיָּה), שְׁמִפְרָשׁ בְּעֲרוּךְ עֲצָמוֹ שֶׁכָּתַב אֵינְדִּיגוֹ עַל הַקֵּלָא אֵילָן וְכֵן בְּכִמָּה רֵאשׁוֹנִים שֶׁהוּא כָּצַבַע הַתַּכְלֶת¹⁶⁵. וְמָה שִׁיתְכֵּן לִישֹׁב הוּא שֶׁמִּהִקְלָא אֵילָן אֶפְשָׁרִי לְהוֹצִיא גַם כֵּן צָבַע יְרוֹק הַדּוֹמָה לְתַכְלֶת. וְיוֹתֵר נִרְאֶה לְבֹאֵר שֶׁרַבְּנוּ יוֹנָה הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֵׁם הֵינְדִי לְשֵׁם שֶׁל גִּוּוֹן כָּלְלִי. אוֹ שֶׁרַבְּנוּ יוֹנָה ר"ל שִׁישׁ גִּוּוֹן שֶׁבְּדֶרֶךְ כָּלֵל הַתַּכְלֶת הַמְּקוּרִי מִגִּיעַ אֵלָיו וְהוּא שׁוֹנָה

164 ברכות ד:

165 הכפתור ופרח, הרע"ב שבת פ"ב מ"ה כלאים פ"ט מ"ה.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

בְּמַעַט מאִינדי, כְּאֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם שְׁתַּכַּלְתָּ רֹאדִזִין שׁוֹנָה מְעַט מִתַּכַּלְתָּ הַפּוֹרְפוֹרָא. וְאִנּוּ מִסְתַּמְכִּים עַל הָעָרוֹד שְׂבִינְדִנוּ וְהֶרְמַב"ם שְׂכַתְבַּ שְׂאֶסְטִים הוּא גִוּוֹן הַתַּכַּלְתָּ.

קְשִׁיא כח.

בְּדַבְרֵי הַשְּׁלִטִי הַגְּבוּרִים לְגַבִּי תַרְגוּם מַלְת תַּכַּלְתָּ וּבְכַתְבֵי הַגּוֹיִם.

שְׁמִשׁוֹן: בְּקִנְטֶרֶס 'חֶלְזוֹן הַפּוֹרְפוֹרָא' טוֹעֵן שֶׁהֶנְחָה שְׁהַגּוֹיִם דִּבְרוּ עַל הַכַּחַל, אֵינָה מְדִיקָתָה, מִשּׁוּם שֶׁהִיקִינְטוּם אוֹ הִיקִיטְנוֹן בְּדַבְרֵי פְּלִינְיוֹס הָרוּמָאִי זֶהוּ סְגוּל אוֹ סְגוּל הַמְעַרְבָּב עִם מִין צָבַע אַחֵר, וְכִפִּי הַנֶּרְאָה גִּזְרַת הָרוּמָאִים הִיא עַל סְגוּל וְלֹא בְּכַחַל. וְהָאֲרִיךְ לְבֹאֵר בְּקִוְנְטֶרֶס הַנֶּ"ל שֶׁאֵף הַשְּׁלִטִי הַגְּבוּרִים שְׂכַתְבַּ שְׁחֶלְזוֹן הַפּוֹרְפוֹרָא הוּא הַתַּכַּלְתָּ, לֹא הִיְתָה כְּוִנְתּוֹ עַל הַתַּכַּלְתָּ שֶׁל צִיצִית, מִשּׁוּם כִּמָּה טְעָמִים: רֹאשִׁית, מוֹזֵר הַדִּבְרֵי שְׁמִין הַתַּכַּלְתָּ שֶׁלֹּא הָיָה יָדוּעַ לְרֹאשׁוֹנִים הַתַּגְלָה לְחֻכְם יְהוּדִי לִפְנֵי 400 שָׁנָה. וְעוֹד, שֶׁאִם כְּוִנְתּוֹ לְתַכַּלְתָּ שֶׁל צִיצִית, מְדוּעַ מְזַכִּיר זֹאת לְגַבִּי סְמָמְנִי הַקְּטָרֶת, וְלְגַבִּי תַכַּלְתָּ הַצִּיצִית לֹא מְזַכִּיר אֶלָּא אֶת דִּבְרֵי הֶרְמַב"ם שֶׁהוּא כְּגוֹן הָרָקִיעַ. וְעוֹד, שֶׁהַשְּׁלִטִי הַגְּבוּרִים מְקַשֶּׁה שֶׁם הָרִי אִינוּ מִן הַמֶּתָר בְּפִיד, וּמְדוּעַ אִינוּ מְקַשֶּׁה עַל כְּגַד הַתַּכַּלְתָּ וְרַק עַל סִמְנֵי הַקְּטָרֶת?

לִכֵּן לְדַעַת הָרַב כּוֹתֵב הַקִּוְנְטֶרֶס אֵין כְּוִנְתָּ הַשֶּׁה"ג אֶלָּא עַל צָבַע סְגוּל, אֶלָּא שְׁמִשׁוֹן שֶׁעֲקִילָס וְתַרְגוּם הַשְּׂבָעִים תַּרְגְּמוּ אֶת הַמְלָה 'תַּכַּלְתָּ' לְסְגוּל – כְּתֹב גַּם כֵּן כָּךְ, וְלֹא כֵּן כָּלֵל לְתַכַּלְתָּ שֶׁל צִיצִית.

וַיֵּשׁ לוֹ קֶצֶת רֹאגִי לְדַבְרֵיו, שְׂכַתְבַּ הַשֶּׁה"ג בְּאַבְנֵי הַחֶשֶׁן לְגַבִּי אָכּוֹן הַ'שְּׁבו' שְׂפָרַח הַ'וִיאוּלִי'ה' הוּא סְגוּל חֶזֶק, וּפְרַח הַ'יֶאֱצִינְטו' הוּא סְגוּל בְּהִיר, וְהַתַּכַּלְתָּ דוֹמָה לוֹ. וְאֵלּוּ אֶת גִּוּוֹן הַשְּׁמִים תֹּאֵר בְּאַכּוֹן הַבְּרָקָת שֶׁזֶה

ישוב הקשיות כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

צ'ירוליאן (כפליניוס). והרי השלטי הגבורים כתב בעצמו שהתכלת דומה לרקיע, ממילא סבר שהתכלת של מצוה היא צ'ירוליאן, ולא יאצינטו או יקינטום.

דו: כלומר, לפי דבריו סבר השלטי הגבורים ששלשה תרגומי התורה: תרגום השבעים, עקילס הגר, ופילון, טעו בלשונם או 'השתרבה' מלה זו בטעות, כי הרי הם פן סברו שזו התכלת של תורה! ואם פן מדוע נמשך אחריהם וקרא לכה תכלת?

ובמחילה מבודו, הרב הפותב עושה מעגל שלם כדי לישב את מה שקשה לדעתו – שהברייתא לא מסתדרת עם חלזון הפורפורה, והפורפורה הוא רק כנוי לבגד. ולכן א. את הירושלמי שהביא הראב"ה לא מקבל. ב. את הקדוש ר' חיים ויטאל לא מקבל משום שנמצא 'רק' בב' תלמידי האריז"ל – למודי האצילות ושער המלך (האין זה מספיק?). ד. את דברי החוות יאיר והיעב"ץ דוחה משום שכתבו זאת מ'סברא'. ה. ובשלטי הגבורים פותב דברים תמוהים ביותר – שפאשר כתב מדמו צובעים תכלת, אין פונתו לתכלת שבכל מקום (תנ"ך חז"ל ראשונים ואחרונים), אלא לאיזה צבע שלא מזכר כלל, ופשוט 'השאיל' לשון שלדעתו אינה נכונה כלל!

מלבד זאת יש כאן סתירה מיניה וביה, אם פאשר השלטי הגבורים פותב תכלת אין פונתו לתכלת של תורה אם פן גם מה שכתב השה"ג באבן ה'שבו' שתכלת דומה ליאצינטו – שמשם הביא הקונטרס הנ"ל את ראיתו – הוא גם פן לא התכלת של תורה, והרי זה בודאי לא מסתדר שהרי כתב את הסגול שדומה לתכלת.

שמשון: אבל אי אפשר להתעלם מקשיותיו בקשר לשלטי הגבורים, ובעקור שטוען בצדק שפכתבי הגוים אינו כחול כלל אלא סגול!

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

מִנְשָׁה: מִשׁוּם שֶׁיִּשְׁנֹו קֶצֶת עֲרֻבֹב דְּבָרִים בְּעֵנִין, חוֹבָה עָלֵינוּ לְהֶאָרִיךְ וּלְסַיֵּם אֶת הָעֵנִין, נִצְטַט אֶת דְּבָרֵי הַגּוֹיִם וַיִּמָּה שְׁנֶאֱמַר בְּזָה, וַנִּנְסָה אִי"ה לַעֲשׂוֹת סֵדֶר בְּדְבָרִים.

וְאֵלֹו דְּבָרֵינוּ בַּעֲזָה"י:

יִשְׁנֶם כַּמָּה מְלִים הַמְזַכְרוֹת בְּדְבָרֵי הַגּוֹיִם הַקְדָּמוֹנִים כְּצָבֵעַ, שִׁישׁ בָּהֶם כְּדִי לְהוֹכִיחַ שֶׁהוּא הַתִּכְלֵת שֶׁל תּוֹרָה. 'קוֹנִיכִלִּי' (conchyliorum) ו'יקינטום' (יקינטון יקינתינא ינקינטוס) (Hyacinthine). וְכֵן לִיּוֹדוּם¹⁶⁶.

קוֹנִיכִלִּי

הַמְלָה קוֹנִיכִלִּי נִמְצְאָת אֲצֵל פְּלִינִיוֹס הֵן לִגְבֵי שְׁמוֹ שֶׁל הַחֲלָזוֹן וְהֵן לִגְבֵי הַצָּבֵעַ. וְכֵן כּוֹתֵב אוֹתוֹ הַגּוֹי¹⁶⁷:

דְּבָרֵנוּ דִּי עַל הַפְּרָחִים הָרִיחָנִיִּים הַמוֹתָרוֹת שְׂמִיחוֹת בְּנִצְחוֹן עַל הַטָּבַע, לְהַתְחָרוֹת בְּצָבֵעֵי הַפְּרָחִים הָרִאשִׁיִּים לְשִׁבַּח עִם צָבֵעֵי הָאֲרִיגִים'.

כָּאֵן אֲזָכִיר שְׁלֹשָׁה הַצָּבָעִים הָעֶקְרִיִּים:

הָאָדָם שֶׁל תּוֹלַעַת שְׁנֵי מֵהֵן הַנֶּרֶד הַכֶּהָה אֲשֶׁר – כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בּוֹ בְּבִהֲרוֹת – נִמְשָׁכֶת עַד פּוֹרְפוּרוֹת הַצּוֹרֵית הָדוּ – צָבוּעָה וְהִלְקוֹנִית.

עֵין הָאֲחִלָּמָה אֲשֶׁר מִהִסְיָגְלִית עֲצָמָה עוֹבֶרֶת לְפוֹרְפוּרָא שְׁאֲנָחֵנוּ קוֹרְאִים בְּכֻלָּהּ יִנְתִּינוּם (צָבֵעַ הַסִּיגְלִית) אֲנָחֵנוּ מִדְּבָרִים עַל כָּלֵל הַצָּבָעִים אֲשֶׁר כָּל אֶחָד מוֹפָרֵט לְגוֹנִים רַבִּים.

הַשְּׁלִישִׁי יָדוּעַ בְּמִיחָד כְּקוֹנִיכִלִּיא בְּגוֹנִים רַבִּים: אֶחָד שֶׁל

166 שְׁמִתוֹרָגָם כְּחֹל, אֵךְ מוֹצֵא מִלָּה זֹו הִיא חֲבוּרָה, שְׁצָבֵעָה כְּחֹל.

167 סֵפֶר כֹּא' כֵּב.

יְשׁוּב הַקְשִׁיּוֹת כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

ה'הליטרופיום', אֲשֶׁר לְפַעֲמִים צָבוּעַ מַעֲט וְעוֹד רַבִּים – רוֹוִיִּים, אַחֲרַי שֶׁל הַחֲלָמִית שְׁנוּטָה לְפּוֹרְפוֹרָא, אַחֲרַי שֶׁל הַסִּיגְלִית – הַמֵּאֲחֶרֶת הוּא הַקּוֹנְכִילִיָּה הַכִּי מְבָרִיק.

עֲכָשׁוּ שֶׁהַשְׁוִינּוֹם יָחַד הִטְבַּע וְהַמּוֹתְרוֹת יִלְחָמוּ זֶה בְּזֶה.
ע"כ דְּבָרֵי הַגּוֹי.

בְּקִנְטָרִס 'חֲלָזוֹן הַפּוֹרְפוֹרָא' טוֹעֵן כֹּךְ:

פְּלִינִיּוֹס מְתָאֵר פְּרָחִים וְלֹא חֲלָזוֹנוֹת. וַיִּשְׁנֶם 3 סוּגֵי פְּרָחִים וְאֶחָד מֵהַפְּרָחִים הוּא קוֹנְכוֹלִי וְלֹא כָּתֵב שִׁישׁ לוֹ גְּוָנִים כְּחוּלִים, אֲלֹא שֶׁלֹּל גְּוָנִים וְהַעֲקָרִי שֶׁבָּהֶם הוּא הַסָּגוֹל. עוֹד טָעַן שֶׁהַקּוֹנְכִילִי מְתָאֵר בְּמָה פְּעֻמִּים אֲצֵל פְּלִינִיּוֹס כְּרַפִּיכָה – צָדָפָה, וּמִמִּילָא אֵינּוּ עֲנִין לְכָאן.

וְאֵלּוּ דְּבָרֵינוּ בִּס"ד:

רֵאשִׁית, נִכּוֹן מֵה שֶׁכָּתֵב הָרַב בַּעַל הַקּוֹנְטָרִס הַנ"ל, שֶׁהַקּוֹנְכִילִי מְתָאֵר בְּבַעַל חַי יָמֵי. שֶׁכֹּךְ דִּרְכָם בָּעֵת הָעֲתִיקָה (וְהַזְכָּרְנוּ זֹאת) הָיוּ שֶׁל חַי"ל וְהָיוּ לְהַבְדִּיל אֶת הַשֵּׁל אֲמוֹת הָעוֹלָם לְתָאֵר בַּעַל חַי בְּשֵׁם צָבָעוּ (אוּ לְהַפְּדוֹ), אֲלֹא שֶׁהוּא מְתָאֵר אֶת הָאֲפָשָׁרוֹת לַעֲשׂוֹתָם בְּצָבָע זֶהָ לְפּוֹרְפוֹרָא וְכָתֵב שֵׁם בְּסוֹף דְּבָרָיו: 'עֲתָה שֶׁהַשְׁוִינּוֹם יָחַד הִטְבַּע וְהַמּוֹתְרוֹת יִלְחָמוּ זֶה בְּזֶה'. נִכּוֹן גַּם כֵּן מֵה שֶׁכָּתֵב ש'סִירְלִיאו' בְּדְבָרֵי הַגּוֹי הַנ"ל הוּא צָבָע הַשְּׁמִימִים – כְּחוֹל.

וְכֵאן בָּאנוּ לַעֲנִין: הֲרֵי כָּתֵב שֵׁם בְּצָבָע הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַקּוֹנְכִילִי אֶת הַמֶּלֶה (heliotropium) אֱלִיטְרוֹפִיּוֹם, וְהוּא פֶּרַח הַמְּתָאֵר בְּכִתְבִי פְּלִינִיּוֹס¹⁶⁸ בְּצָבָע סִירְלוֹאִי (Caeruleae) – אוֹתוֹ צָבָע שֶׁהָרַב הַכּוֹתֵב הֵבִיא בְּצִדְקָה שֶׁהוּא גִּוּוֹן הַשְּׁמִימִים – כְּחוֹל. כְּלוּמָר צָבָע הַקּוֹנְכִילִי הוּא הוּא הַצּוֹבָע

כחול!

והשם 'פּוֹרְפוֹרָא' פְּעָמִים קוֹרָא הוּא לְפוֹרְפוֹרָא כְּשֵׁם נִפְרָד, וּלְעֵתִים כְּשֵׁמוֹ שֶׁל חֲלֹזֶן זֶה¹⁶⁹.

יקינטון

כְּפִי שֶׁהִזְכַּרְנוּ, שְׁלֹשָׁה מִתְרַגְּמֵי הַתּוֹרָה תִּרְגְּמוּ אֶת הַמֶּלֶךְ תְּכֵלֶת – 'יקנטינה'. וְכֵן לְהַבְדִּיל אֶת הַבְּגָדִים הָרֹמָאִים מִזְכָּרֵת מֶלֶךְ זֶה לְגִבִּי גִזְרֵת הַפוֹרְפוֹרָא.

וְיָמָּה שֶׁכָּתַב הַקּוֹנְטָרַס הַנִּ"ל שֶׁכָּל זֶה הוּא צָבַע הַסָּגוֹל, מִשּׁוּם שֶׁפְּלָגִיוֹס מִתְאַר מֶלֶךְ זֶה הִיקִינְטוֹס כְּצָבַע אָבֹן סָגוֹל – לְפִי הַיְדוּעַ לָנוּ הַהֲנָחָה הִיא, שֶׁכּוֹנֵנֵנוּ לְאָבֹן הַסִּפִּיר שֶׁמִּפְרָשׁ בְּחֹז"ל¹⁷⁰, שֶׁהוּא הַכָּחַל וְלֹא הַסָּגוֹל.

וְעַל כָּל פָּנִים כְּמוֹ שֶׁהָרַב הַכּוֹתֵב עֲצָמוֹ מִבִּיא כְּמָה שְׁמוֹת שֵׁשׁ לְצָבַע הַסָּגוֹל, כִּי יִשְׁנֻ בָּהֶם וְיִשְׁנֻ בָּהֶם וְיִשְׁנֻ בָּהֶם וְיִשְׁנֻ בָּהֶם לֹא, כֵּן הַכָּחַל שֶׁל הַעֵת הַעֲתִיקָה כְּמָה שְׁמוֹת יֵשׁ לוֹ סִירְלִיאוֹ וִיקִינְטוֹס, וְכְמָה גִּבְרִיִּים לוֹ לְכָחַל (וּמִסְתַּבֵּר שִׁיּוֹתֵר), הִיקִינְטוֹס הוּא תִּרְגּוּמָהּ הַיּוֹתֵר מְדֻקָּה שֶׁל הַתְּכֵלֶת שֶׁל הַתּוֹרָה וְהוּא כָּחַל עֲמוּק, וְלִכֵּן כִּדְ תִּרְגְּמוּהוּ. וְהַסִּירְלִיאוֹ הוּא הַכָּחַל הַבְּהִיר כְּצָבַע הַשָּׁמַיִם, וְהוּא הָאֵלִיטְרוֹפִיוֹס שֶׁהַקּוֹנִיכִלִי צוּבַע בּוֹ כַּנֶּף¹⁷¹.

וְכֵן נִמְצָא בְּסִפְרֵי כַּח הָאֲבָנִים לְר' בְּרַכְיָה הַנֶּקֶדֶן (מִרְא'שׁוֹנֵי הָרָא'שׁוֹנִים): "סִפִּיר יִכְנֹס (כְּלוּמַר יִקְנִיט), וְהוּא דוּמָה לְשָׁמַיִם", וְלְהַבְדִּיל אֶת הַכַּנֶּף נִמְצָא בְּכְמָה מִסְפְּרֵי הַיּוֹנִים עַל אָבֹן הַיִּיקִינְטוֹס שֶׁהִיא בְּגוֹן שָׁמַיִם. וְכָתַב כְּמָה מְקוֹרוֹת לְכָד בְּקִנְטָרַס הַנֶּפֶלָא 'חֹתֶם שֶׁל זָהָב'.

169 וכן כתב במקום אחר: פורפורת-החלוק, שמה על חלוקי הים, מתאימה להפליא לייצור ה'קונכיליא'.

170 מנחות מג: סוטה יז.

171 אלא שבארנו שלהלכה הוא גם כן כשר.

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנֵּף אִישׁ יְהוּדִי

וְרָא' בְּרוּרָה לְדַבְּרֵינוּ הוּא דְּבָרֵי הַשְּׁלִטִי הַגְּבוּרִים עֲצָמוּ בְּאֶבֶן הַיִּשְׁפָּה שֶׁפֶתֶב כָּךְ: 'וְהַקֶּאֱפָדוּצִיא"ה צִיבָעָה הוּא כְּתֻכְלָת נֹטָה לְצַבֵּעַ צִירוּלִיא"ו וְאִינָה בְּהִירָה', ע"כ.

כְּלוּמָר הַשֵּׁה"ג אֹמֵר עַל הַתְּכֻלָּת שֶׁנֹּטָה לְצַבֵּעַ צִירוּלִיא"ו, מִשּׁוּם שֶׁהַתְּכֻלָּת מִמֶּשׁ הִיא כְּהָה יוֹתֵר וְהִיא הַגְּדֻרָה כ'יְקִינְטוּם', וְהַצִּירוּלִיאֵהוּ הוּא דוֹמָה לְכָךְ.

אֲמָנָם לֹא אֶכְחַד שֶׁצִּמַּח שֶׁשְּׁמוֹ יְקִינְטוּם, הִרְבֵּה מִיְּנֵי פְּרָחִים יֵשׁ בּוֹ, חֶלְקָם בְּצַבֵּעַ סָגוּל כְּהָה, חֶלְקָם בֵּין סָגוּל לְכַחֲלוֹל חֶלְקָם בְּצַבֵּעִים אֲחֵרִים לְגַמְרֵי. וְעַל כָּל פָּנִים שֵׁם הַצִּבֵּעַ יְקִינְטוּם לְפִי הַנ"ל הוּא כָּחוּל. וּבְקוֹנְטֵרַס 'חֹתָם שֶׁל זָהָב'¹⁷² הֵבִיא רְאִיּוֹת בְּרוּרוֹת, שֶׁאֵף מֵהַ שֶׁחֶלֶק מִפְּרָחֵי הַיְקִינְטוּם הֵם סָגָלִים הוּא בְּלִשׁוֹן שֶׁל יְמִינוֹ, אֲבָל בְּתַקּוּפוֹת הַקְּדוּמוֹת פָּרַח הַיְקִינְטוּם הוּא הַכָּחוּל¹⁷³.

לִיּוּדוּם

כְּתֹב הַגּוֹי וִיטְרַבִּיוֹס¹⁷⁴: עֲתָה יֵשׁ לְדַבֵּר עַל הָאוֹסְרֵטְרוֹס, הָעוֹלָה עַל כָּל הַצִּבֵּעִים שֶׁתֹּארוּ עַד עֲתָה בְּעֶרְכּוֹ וּבְרוּשֵׁם הַנִּפְלָא, מְפִיקִים אוֹתוֹ מִצְדָּפָה יְמִית, שֶׁמִּמֶּנָּה מִיְצְרִים אֶת הַפּוֹרְפוּרָא, וְהוּא מְהִנֶּה אֶת

172 הֵבִיא שֵׁם מֵהַאֲנַצִּיקְלוֹפֵדִיָּה שֶׁל אִיזִידוֹרוֹס מְסִיבִילִיָּה (שָׁנָה 636 לְסֵה"נ): "בֵּד שֶׁל יְקִינְטִינָה (Iacinthina) הוּא בֵּד הַמִּתְפָּאֵר בְּגוֹון הַרְקִיעַ". ('הַאֲסִימּוֹלּוֹגִיּוֹת' סֵפֶר 19, פָּרָק כב, קֹטֶע 11), וְכֵן גַּם כּוּיִם פֶּרַח הַיְקִינְטוּן הַעִיקָרִי מִתּוֹאֵר בְּמִילּוֹן כְּכֹחוֹל, וְהַסָּגוּל הוּא הַתְּפַתְחוֹת (בִּידֵי אָדָם) מֵאוֹחֶרֶת.

173 וְמָה שֶׁהוֹסִיף בְּקוֹנְטֵרַס 'חִלּוּזוֹן הַפּוֹרְפוּרָא' שֶׁנִּקְרָא הַפֶּרַח הַנ"ל יְקִינְטוּם בְּאִיטְלִיקִית, נִרְאֶה שֶׁגַּם הוּא עֲצָמוֹ לֹא סָבַר שֶׁיֵּשׁ מִכָּאן רֵא'י. אֵין צוֹרֵךְ לְהַגִּיעַ לְאִיטְלִיקִית, גַּם בַּעֲבֵרִית הַמְדוּבֶרֶת כּוּיִם, יְקִינְטוּם הוּא שֵׁם שֶׁל פֶּרַח סָגוּל אֲבָל יֵשׁנָם עוֹד פְּרָחִים בְּצַבֵּעִים אֲחֵרִים הַנִּקְרָאִים כֵּן. וְכֻלָּל אֵין בִּזָּה וְלֹא מִיִּדֵי לְרֵא'י לְשִׁפָּה שֶׁל לִפְנֵי 2000 שָׁנָה הַמִּתּוֹרֵגִם כְּצַבֵּעַ אֲחֵר.

174 אֲדִרְכָּלוֹת ז', יג.

המתבונן בו יותר מכל דבר אחר בטבע, שכן אין בו גונים זהים בכל מקום בו הוא מצוי, אלא הוא משתנה בהשפעת מסלול מהלכה של השמש. זה המצוי בפונטוס, ובגאליה הוא שחרחר, משום שאזורים אלה הם הקרובים ביותר לצפון. כאשר מתקדמים לאזור שבין הצפון והמערב מוצאים אותו ליוידוס. ומאידך אלו הנאספים במשווה בין המזרח למערב מצוי צבע הסיגלית... ע"כ.

ליוידוס הנ"ל מתרגם ככחול, לא מצאתי מי שתרגם אחרת. אמנם דבריו על מהלך השמש לא ידוע ולא נכון, וככל הנראה הם דמיון משלב באמונה טפלה.

אך מה שרואים שלשונות אלו משמעותן כחול, והוא היוצא מחלזון זה.

לאחר כל מה שדברנו בזה, שאמנם מוכח שהתכלת הוא הצבע שצבעו בו הגוים בזמנם, צריך לומר שאת הגון המדיק קשה מאד לקבע, משום שצבע אינו עצם או כלי שהוא ברור, אלא משתנה הוא, אלא שבאנו להוכיח את גוון צבע הכללי שהוא הכחול, ודי בזה.

ולגבי שאר הקשיות בשלטי הגבורים: נכון הדבר שלא הפיר את התכלת, אבל אין זה סתירה לידיעתו מאיזה חלזון נצבע התכלת. רבנו אברהם פורטלאונה הרופא בעל ש"ג, לא היה בבגדו תכלת ולא הפירו, כפי שכל עם ישראל ולהבדיל הגוים לא הפירוהו. אלא ידע שהחלזון שצבעו ממנו בימים ההם ונעלם – שמו פורפורה. וזה מה שידעו אלו הבקיאים בהיסטוריה ובלשונות וכתבי הגוים, והשלטי הגבורים (וכמה מחכמי ישראל) מלבד שהיה חכם בתורה ידע את החכמות ההם, אלא שרבים לא קראוהו בשמו הינוני אלא כפי הנקרא בתורה ובחז"ל בדרך כלל. וזה הטעם שלא כתב זאת לגבי ציצית – כפי שאחרים לא כתבו

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנּוּי אִישׁ יְהוּדִי

כּוּ.

וְהַטָּעַם שֶׁהֵבִיאוּ בַּמָּקוֹם שֶׁמִּדְּבַר עַל הַצִּיפּוֹרָן, מִשּׁוּם שֶׁרָצָה לְבָאֵר מָה שֶׁמּוֹ הַלּוֹעֲזִי שֶׁל הַצִּיפּוֹרָן, וּמִשּׁוּם שֶׁדוּמָה מְלֶה זֶה לְזוֹ בָּאֵר אֶת הַלְשׁוֹן הַמְדַקְדָּקוֹת, וְנֹאמַר שׁוּב אֶת לְשׁוֹנוֹ: וְהַמְלָה הַזֹּאת 'בְּלֹאטָה' יֵשׁ לָהּ ב' מִשְׁמַעוּיּוֹת כְּפִי הַפֶּרֶשׁ הַלְשׁוֹנוֹת כִּי בְּלִשׁוֹן לֹאטִינוּ רוֹצֶה לִּזְמַר עַשׂ הָאוֹכֵל הַבֶּגֶד וּבְלִשׁוֹן יוֹן ר"ל רֶמֶשׂ הַיָּם הַנִּקְרָא פּוֹרְפוֹרָא וְהוּא הַחֲלָזוֹן שֶׁצּוֹבְעִין בּוֹ הַתְּכֵלֶת". עוֹד כָּתַב שָׁם: "וּפּוֹאֵלוֹ הָרוֹפֵא הַיּוֹנִי קִרְאָה הַצִּפּוֹרָן הַמְבוּשָׁמֶת בְּהַשְׁאָלָה 'בְּלֹאטָה' גַּם כִּי בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֵינָהּ הַחֲלָזוֹן, יֵשׁ מִהַיּוֹנִים שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתָהּ בְּלֹאטָה בִּיזְאֲנָצִיאוֹן לְפֶרֶשׁ שֶׁאֵינָהּ הַפּוֹרְפוֹרָא..." עכ"ל.

לְגַבִּי מָה שֶׁהִקְשָׁה מִדּוּעַ הַשְּׁלִטִי הַגְּבוּרִים לֹא הִקְשָׁה שֶׁאֵינָהּ מִן הַמֶּתֶר בְּפִיָּה אֲלֵא לְגַבִּי סִמְמָנִי הַקְטָרֶת וְלֹא לְגַבִּי הַתְּכֵלֶת. נִרְאֶה לִּזְמַר שֶׁסִּמְמָנִי הַקְטָרֶת הֵם הַפָּצָא שֶׁל מִצּוֹה, וְלִכֵּן חוֹבָה לְהֵבִיאוֹ מִן הַמֶּתֶר בְּפִיָּה. אִךְ הַתְּכֵלֶת אֵינּוּ אֲלֵא הַכָּשֶׁר מִצּוֹה, שֶׁצָּבַע הַבְּגָדִים הֵם בְּתֵכֶלֶת, וּבִיּוֹתֵר שֶׁהָרִי דָנוּ בְּזֶה הָאֲחֻרוֹנִים וְאֵין בְּזֶה קִשְׁיָא וְנִדְבַר מִזֶּה אִי"ה בְּשִׁבְתָּ קִדְשׁ. עַל כָּל פָּנִים גַּם אִם יֵשׁ לְתַרְץ קִשְׁיָא זֶה כֶּף אוֹ אֲחֻרָת, דְּבָרִי הַשֶּׁה"ג לְגַבִּי הַתְּכֵלֶת הֵם בְּרוּרִים לֹא פְקָפוֹק.

וְצוּדֵק ר' דָן שֶׁלֹא יִתְכַּן שֶׁמִּשּׁוּם אִי הִבְנָה בְּדִבְרֵי פְּלִינְיוּס שִׁיקִינְטוּם הוּא הַסְּגוּל, לֹא מְקַבְּלִים כְּמָה מִתְּרַגּוּמֵי הַתּוֹרָה וּלְהַבְדִּיל כְּמָה גוֹיִם קִדְמוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ כֵּן בְּבִירוֹר וּכְפִי שֶׁהִזְכְּרָנוּ.

שְׁמִישׁוֹן: בְּעֵנֵינוּ זֶה הַקְּשָׁה בַּקְּנָטְרִס הַנִּי"ל, שֶׁהָרִי בַּחֲקֵי הָרוֹמָאִי מִזְכֵּר 'בְּלֹאטָה' ו'יקִינְטוּם' כִּב' דְּבָרִים נִפְרָדִים, וְאִם כֵּן הֵיִאֵף אֶפְשָׁר לְהֵבִיאוֹ רָאִי מִהֵשֶׁה"ג שֶׁהִזְכִּיר הֵן אֶת הַבְּלֹאטָה וְהֵן אֶת הַיְקִינְטוּם כְּצָבַע הַתְּכֵלֶת, וְלִכֵּן מוֹכַח שֶׁדַּעַתוֹ שֶׁל הַשֶּׁה"ג שֶׁהַתְּכֵלֶת אֵינּוּ כָּחוֹל אֲלֵא סְגוּל אוֹ אֲדַמָּדִים וְיָמָה שֶׁכָּתַב שֶׁהוּא כְּצָבַע הַשָּׁמַיִם, כּוֹנֵנֵתוֹ לְדַמְיוֹן מָה.

כַּנֶּה אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

דו: בָּזָה אֵינוֹ חוֹלֵק שֶׁהִשָּׂה"ג כָּתֵב שֶׁהִתְכַּלֵּת הוּא מִהַפּוֹרְפוּרָא, וּלְפִי הַדְּעָה שֶׁהִבְאֵת ר' שְׁמִשׁוֹן, יִתְכַּן שְׁגָם כָּל הָרֵאשׁוֹנִים וְהַרְמַב"ם בְּתוֹכָם שֶׁכָּתְבוּ שֶׁהִתְכַּלֵּת כָּצִבַּע הַשָּׁמַיִם, כּוֹנְנָתָם לְאָדָם. אִם כֵּן נִצְבָּע אָדָם וְנִצָּא יְדֵי חוֹבֵת כָּל הַדְּעוֹת. אֲלֵא שֶׁמִּהֲגֻמְרָא 'קִצֵּצַת קִנְשָׁה' שֶׁהָרִי אָמְרוּ שֶׁהִתְכַּלֵּת דּוֹמָה לָיִם.

עכ"פ, מִכָּאֵן וְאֵילָף הַדְּבִיר הוּא אֶדְ לְמוֹתָר, הִשָּׂה"ג דְּבִיר עַל תְּכֵלֶת שֶׁל תוֹרָה וְתוֹ לֹא מִיָּדִי.

מנשה: לְגַבִּי מֶה שֶׁהִקְנִישָׁה שֶׁהָרִי ה'בִּלְאִטָּה' הוּא נִפְרָד מִהִקְיִנְטוֹם בְּגִזְרָה, וְיִדּוּעַ הוּא כְּאָדָם, הַמְּדַקְדֵּק בְּדִבְרֵי הִשָּׂה"ג יִרְאֶה ש'הִבְלָאִטָּה' הוּא הַפּוֹרְפוּרָא עֲצָמָה, כְּלוּמָר שֶׁשָּׁם הַחֲלִזוֹן נִקְרָא כֶּף, וְכִכָּר בְּאַרְנוֹ שִׁשָּׁם הַחֲלִזוֹן נִקְרָא כֶּף וְכֶה מִשּׁוֹם צָבָעוּ שְׁמוּצִיא.

קְשִׁיָּא כֹט.

מדוע בכתבי הגוים נזכרו בעקר הארגמן והסגול וגם בממצאים כיום נמצאו שאריות צבע סגול

שמשיון: הַקְנִישָׁה בְּקוֹנְטֵרְס 'חֲלִזוֹן הַפּוֹרְפוּרָא', מִדּוּעַ הַגּוֹיִם וּבְעֶקֶר הַרומאי פְּלִינִיּוֹס כָּתְבוּ אֶת הַפּוֹרְפוּרָא כְּאַרְגָּמָן, וְגַם בְּתַרְגוּם הַשְּׁבָעִים תַּרְגָּמוֹ אֶת הָאַרְגָּמָן – פּוֹרְפוּרָא, וְאֶת הַתְּכֵלֶת יְקִינְטוֹם. מְלִבַּד 2 מְקוֹמוֹת בַּתוֹרָה. וּבְדוּמָה לָזֶה הַקְנִישָׁה בְּקוֹנְטֵרְס 'עֵינֵי תְּכֵלֶת' מִדּוּעַ צָבַע הַתְּכֵלֶת שְׁמִפְרֵשׁ שֶׁהִיָּה יָקָר וְרָצוּי כָּל כֶּף, לֹא הִזְכִּירוּהוּ בְּכַתְבֵי הַגּוֹיִם, לְעֵמֶת הַצָּבַע הַסָּגוּל שֶׁמִּזְכָּר הוּא פְּעָמִים רַבּוֹת מְאֹד, וְכֵן הַכֵּלִים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּאוֹתָם מְקוֹמוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ קְנִכִּיּוֹת שֶׁל הַמּוֹרֶקֶס, נִרְאִים שֶׁאַרְיֹת צָבַע סָגוּל וְלֹא כַחֲלוֹל כָּלֵל?

מנשה: אֶתְחִיל עִם הַטְּעוֹן הָאַחֲרוֹן: הָרִי טוֹעֲנִים אָנוּ שֶׁבְּחֲלִזוֹן הַפּוֹרְפוּרָא

ישוב הקשיות כִּנְף איש יהודי

הִיָּה אֲפֻשָּׁר לְצַבֵּעַ גַּם אֲרַגְמָן וְגַם תְּכֵלֶת, הֲרִי מְלָה זֹו יִכּוּלָּה לְהִתְפָּרֵשׁ לְשִׁנְיָהֶם, וְאִין זֶה סְתִירָה לֹא לְמִדְרַשׁ הַגָּדוֹל וְלֹא לְרֹאבִי"ה, וּבִדְאִי כְּאֻשָּׁר הַתַּרְגּוּם עֲצָמוֹ מִתַּרְגָּם כִּף לְשִׁנְיָהֶם, בְּמָקוֹם לֹאמֹר 'טָעוֹת' אֲפֻשָּׁר לֹאמֹר שְׁחִלְזוֹנוֹת הַפּוֹרְפוֹרָא מִשְׁמֵשׁ לְשִׁנְיָהֶם וּכְפִי שְׁאָנוּ רוֹאִים כִּיּוֹם (אֲמָנָם כִּכֵּר הַזְכָּרְנוּ שֵׁישׁ מָקוֹם גָּדוֹל לֹאמֹר שֶׁהֵם ב' סוּגִי חִלְזוֹנוֹת מִמִּשְׁפַּחַת הַפּוֹרְפוֹרָא, וְזֶה הַנֶּרְאָה בְּיֹתֵר לְפִי מָה שְׁרוֹאִים אָנוּ כִּיּוֹם).

וּכְכָלֵל, הַמְלָה פּוֹרְפוֹרָא מִשְׁמֵשֶׁת לְיֹתֵר מִצָּבֵעַ אֶחָד וּלְיֹתֵר מִמִּין אֶחָד, הָרוֹמָאִי פְּלִינְיוֹס כּוֹתֵב אֶת הַפּוֹרְפוֹרָא לְגַבִּי ג' רֹאשֵׁי צָבָעִים¹⁷⁵, וְהַזְכָּרְנוּ זֹאת בְּקִנְיָא הַקּוֹדֶמֶת.

לְגַבִּי הַשְּׂאֲרִיּוֹת שְׁנַמְצָאוּ בְּצָבֵעַ הַסָּגֵל, שׁוּב יֵשׁ כָּאן טָעוֹת בְּמִצִּיאוֹת, גַּם כִּיּוֹם שְׁעוֹסָקִים בְּמִלְאֶכֶת הַקֶּדֶשׁ שֶׁל הַתְּכֵלֶת, שְׂאֲרִיּוֹת צָבֵעַ הֵם סָגוֹל!

דו: שׁוּב בְּקֻשָּׁר לְסָגוֹל וּפְחוּל? זֶה כִּכֵּר בְּטוֹל זְמַן וּבְטוֹל תּוֹרָה, כְּאָנוּ לְדוֹן עַל הַתְּכֵלֶת, אִם יִשְׁנֵם אֲנָשִׁים שֶׁהִחְלִיטוּ לְהַקְשׁוֹת וּלְתַרְץ מָה קוֹרָה בְּכַתְבֵי הַגּוֹיִם, בְּבִקְשָׁה. זֶה לֹא עֲנִינָנוּ.

שְׁמִישׁוֹן: מִדּוּעַ אִינוּ קָשׁוּר לְתְּכֵלֶת?

דו: מִשּׁוּם שֶׁזֶּה בְּרוּר שֶׁהַתְּכֵלֶת שֶׁל תּוֹרָה הִשְׁתַּמְשׁוּ בּוֹ מְלָכִים גּוֹיִם זֶה מִבְּאֵר בְּמִקְרוֹתֵינוּ לֹא פִקְפּוּק, וְזֶה גַּם בְּרוּר שֶׁהַגּוֹיִם עֲצָמָם כָּתְבוּ אֶת הַצָּבֵעַ הַכָּחֵל. מָה הַכּוֹתֵב שׁוֹאֵל מִדּוּעַ הַגּוֹיִם לֹא כָּתְבוּ זֹאת כְּצָבֵעַ הָעֶקְרִי? עַל מִי הַקִּנְיָא? אִם לְדַעַת הַשּׁוֹאֵל תְּכֵלֶת פְּרוּשָׁה סָגוֹל וְלֹא כָּחֵל, אָמַר ר' מִשָּׁה בְּצֶדֶק שֵׁישׁ בִּזְהָ טָעָנָה עֶקְרוֹנִית, שֶׁהַתְּכֵלֶת שֶׁל תּוֹרָה הִיא לֹא מָה שֶׁבְּמִסּוֹרֶת עִם יִשְׂרָאֵל וְרוֹב רֹאשׁוֹנִים, אֲלֵא הַסָּגוֹל. וְאִם רוֹצֶה לֹאמֹר שֶׁתְּכֵלֶת הוּא גַּם סָגוֹל – יְבָרֵךְ (וּר' מִשָּׁה הִעֲלָה צֵד שִׁיתֵּכֵן שֶׁגַּם סָגוֹל כָּשִׁיר), וְאִם כּוֹנֵנֹתוֹ שֶׁפַּעַם הַסָּגוֹל הִיָּה הַצָּבֵעַ הַיֹּתֵר עֶקְרִי מֵאֲשֶׁר כָּחֵל –

175 הובא בפרוט בספר הארגמן עמוד 77 כאדום – סגול ותכלת.

כַּנָּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

יתכן, אף מה זה נוגע לענין? חז"ל לא באו לספר מהו הצבע שצבעוהו הגוים אלא הנוגע למצוות התורה.

שמשון: אף חובה לברר ענין זה עד דק. הקשה בקנטרס 'עיוני תכלת', הרי החוקרים נבוכו בזה מאות שנים מהו הצבע המדיק, וטוען שם בהרחבה שהרי מחלזון זה אפשר להפיק כמה מיני צבעים וכן סגול ובין סגול לכחול, ועל פי דין התכלת צבעה מדיק כטמר הרקיע, ואיך יתכן שייבודדו צבע אחד מכל קשת הצבעים ויקראו שמו 'תכלת'? והיותר מסתבר שחלזון הצובע תכלת הוא קבוע וידוע. ומאריך שם בטענה זו וטוען שאחד מתומכי התכלת הגדולים 'הודה' לו.

משה: נאמרו כאן כמה דברים שאף לא אחד מהם נכון.

הוכחנו בס"ד היום שהתכלת הפשר הוא לאו דוקא בצבעו המדיק. לגבי הסברא שצבע החלזון הוא חלזון שצבעו קבוע וידוע – הדבר לא יתכן במציאות. הרי את הצבע שורים במים כמבאר בגמרא ובמב"ם, ויכול לצאת גוון עמוק יותר ופחות, כלומר שחובה על הצובע להשתדל להפיק את הצבע המדיק שרק הוא הפשר לדעת בעל הקונטרס הנ"ל – שאיננה נכונה. ואין זה שיהי לחלזון זה או אחר.

לגבי הגוים, הרי החוקרים שנבוכו בעבר לא היה בידם כלים מעבר למה שיש בידינו, ובודאי לא יותר מהחוקרים של ימינו, והוכחנו בעליל שהגוים כתבו וכתבו על צבע התכלת דיקא, וכיום ההספמה הפללית החד משמעית שהפיקו את התכלת מחלזון זה. אלא שיש גוונים שונים בתכלת עצמה, והכל פשר כנ"ל. והראינו לדעת שהשלטי הגבורים דבר בדיוק על צבע התכלת ותארו כתאור הגוים, והוא הצבע שדברו בו הגוים וגזרו על כך הרומים.

ונכון שהגוים דברו רבות על הצבע הסגול, אבל כפי שאמר ר' דן, אין

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת בְּפֶנֶךָ אִישׁ יִהְיֶה

זֶה נֶפֶק"מ עַל מָה הַגּוֹיִם דִּבְּרוּ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, לְמַעֲשֵׂה דִבְרוּ גַם כֵּן עַל כָּחוֹל וְהוּא תִכְלֶת דִּידָן.

אֵין שׁוּם מְקוֹם לְשַׁלֵּל אֶת הַבְּרוּר: הַתִּכְלֶת שְׁלָנוּ דִּבְרוּ בָּהּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל וְלִהְבְּדִיל אֵא"ה דִּבְרוּ בָּהּ הַגּוֹיִם, וְכֵאן בְּסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא סִימְנוּ עֲנִין זֶה.

שְׂאֵר עֲנִינֵי

קְשִׁיָּא ל.

מִדּוּעַ לֹא הִזְכִּירוּהוּ לְגַבִּי צָבֵעַ הָאֲרָגְמָן

דו: הֲרִי צָבֵעַ הָאֲרָגְמָן וְעוֹד צָבָעִים גַּם כֵּן אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא מִחֲלִזוֹן זֶה, וְלָמָּה לֹא מִזְכֵּר זֹאת בְּחז"ל?

מִשָּׁה: לְגַבִּי עָצָם הָאֶפְשָׁרוֹת לְהוֹצִיא מִחֲלִזוֹן צָבָעִים נוֹסָפִים, כָּכָר הִבְאֵנוּ בְּיוֹם חֲמִישִׁי (עמוד 129) שְׁמַצָּאנוּ כְּזֹאת בְּתוֹסְפוֹת בְּשֵׁם הַמְדָּרָשׁ. וְעוֹד, שְׁבַתְרָגוּמֵי הַתּוֹרָה כָּתְבוּ עַל הָאֲרָגְמָן פּוֹרְפוּרָא, וּבְתַרְגוּם הַשְּׁבָעִים כָּתוּב בִּב' מְקוֹמוֹת עַל הַתִּכְלֶת פּוֹרְפוּרָא.

כָּתַב פְּרוֹפֶסוֹר עֶמֶר בְּסִפְרוֹ 'הָאֲרָגְמָן'¹⁷⁶ מְנַסִּינּוֹתָיו בְּהַפְקַת הַצָּבָעִים מִחֲלִזוֹנוֹת הַפּוֹרְפוּרָא, שְׁמַהֲאֲרָגְמוֹן קָהָה קוֹצִים לְבִדּוֹ לֹא הִצְלִיחוּ לְהַפִּיק אֶת צָבֵעַ הָאֲרָגְמָן, אֲלָא מִהָאֲרָגְמוֹן הַחַד קוֹצִים וּמַאֲדוּמַת הָפָה. וְכִידּוּעַ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם שֶׁאֵת הָאֲרָגְמָן הִפִּיקוּ מִכְּנִימַת הַלֶּכֶה¹⁷⁷. וְהַמְקָשָׁה קְשִׁיָּא זֶה וְרוֹצֶה לְהוֹכִיחַ שֶׁאֵינּוּ הַפּוֹרְפוּרָא, טוֹעֵן לְמַעֲשֵׂה שְׁתַּרְגוּם הַשְּׁבָעִים

176 פרק שני עמוד 87 – 88.

177 פהמ"ש כלאים ט א: וארגמן "ארגואן" והוא הצמר הצבוע ב'לך'.

שְׁחִי בְּתִקּוּפָה הָיָא – טָעָה. מִשּׁוּם שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַפּוֹרְפוּרָא הֵן לִגְבִי הָאֲרָגְמָן וְהֵן לִגְבִי הַתְּכֵלֶת. אֲלֵא שְׁאֵלִיבָא דְאַמֶּת כַּמָּה חֲלִזוֹנוֹת מִמִּשְׁפַּחַת הַפּוֹרְפוּרָא, וְכִפִּי שְׁאֲמַרְנוּ הַהֲנָחָה הַמְּסַתְּבֶרֶת שְׁמֵהָאֲרָגְמָן הַקָּהָה קוֹצִים נִצְבָּע הַתְּכֵלֶת וּמֵהָאֲרָגְמָן הַחַד קוֹצִים נִצְבָּע הָאֲרָגְמָן.

וּלְעֶצֶם הַקִּשְׁיָא מִדּוּעַ חַז"ל לֹא הִזְכִּירוּ שְׂיֹצֵא מֵאוֹתוֹ הַחֲלִזוֹן, מְלַבֵּד הַנ"ל הָרִי אֵין דִּין בְּאֲרָגְמָן שְׂיֹפֵק מִהַחֲלִזוֹן, וְחַז"ל לֹא פָּרְטוּ דְּבָרִים שְׂאִין בָּהֶם שׁוּם נֶפֶק"מ.

קִשְׁיָא לֹא.

מִדּוּעַ לֹא מִצְאָנוּ שְׁנִקְרָא תְּכֵלֶת 'פּוֹרְפוּרָא'

דָּן: כַּמָּה הִקְשׁוּ מִדּוּעַ לֹא הִזְכִּירוּ חַז"ל אֶת הַתְּכֵלֶת בְּשֵׁמוֹ 'הַפּוֹרְפוּרָא'?

מִשָּׁה: דְּבָרְנוּ בְּזֶה בְּיוֹם שְׁנִי (עמוד 68) אֲדָּ נִרְחִיב בְּזֶה: רֵאשִׁית מִזְכִּירִים אָנוּ שׁוֹב שְׁהֲרָאבִי"ה הֵבִיא כֵּן בְּשֵׁם הִירוֹשְׁלָמִי, וְכֵן נִמְצָא בְּמִדְרַשׁ הַגָּדוֹל. וְהַמְקָשָׁה לֹא הִקְשָׁה עַל הַמּוֹרֶקֶס שְׂבִינְדָנוּ, אֲלֵא עַל אֵלוֹ הָאֲחֵרוֹנִים שְׂפָתְבוּ כֵּן.

חַז"ל פְּעָמִים רַבּוֹת לֹא קָרְאוּ לְדָבָר בְּשֵׁמוֹ הַיּוֹנִי אוֹ הַלּוּעִזִּי, וְאֶדְרָבָה מִשְׁמַע שְׁלִגְבִי מִצּוֹת הֵיטָה הַקֶּפְדָּה עַל כֹּף, גִּרְסִינָן בְּמִסְכַּת קִדּוּשִׁין¹⁷⁸: "אַתָּא אֲשִׁכְחִיהָ דְקַעֲבִיד מַעֲקָה, אָמַר לִיהָ, לֹא סָבַר לָהּ מַר לָהּ דְאָמַר רַב הוּנָא בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל כִּיּוֹן שְׁנַת־מִנָּה אָדָם פֶּרֶס עַל הַצָּבוּר אֲסוּר בַּעֲשִׂית מְלָאכָה בְּפָנֶי שְׁלִשָּׁה א"ל פּוֹרְתָא דְגוֹנִדְרִיתָא הוּא דְקָא עֲבִידָנָא, א"ל מִי סָנְיָא מַעֲקָה דְכְּתִיב בְּאוֹרִיתָא, אוֹ מְחִיצָה דְאָמוּר רַבָּנָן. א"ל יְתִיב מַר אֶקְרִיטָא, א"ל וּמִי סָנִי סְפָסֶל דְאָמוּר רַבָּנָן, אוֹ אֶצְטָבָא דְאָמְרִי אִינְשִׁי. א"ל לִיכּוֹל מַר אֶתְרוּנְגָא, אָמַר לִיהָ, הִכִּי אָמַר שְׁמוּאֵל

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנּוּךְ אִישׁ יְהוּדִי

כָּל הָאוֹמֵר אֶתְרוּנָא תִּילְתָּא בְּרֵמוֹת רוּחָא, אוֹ אֶתְרוּג כְּדִקְרִינָה רַבָּנָן,
אוֹ אֶתְרוּגָא דְאֶמְרֵי אִינְשֵׁי. אָמַר לִיה לְשִׁתִּי מֵר אַנְבָּגָא, אָמַר לִיה מִי סְנִי
אִיסְפָּרְגוּס דְקִרְיָה רַבָּנָן, אוֹ אַנְפֶּק דְאֶמְרֵי אִינְשֵׁי, ע"כ.

כְּלוּמַר שְׂרַק כָּאן נִודַע לָנוּ שְׂקֵרָאוּ בְּזִמְנָם לְמַעַקָּה 'פּוֹרְתָא דְגוֹנְדְרִיתָא',
וְלֶאֱתְרוּג 'אֶתְרוּנָא'. וְהַקְפִּידוּ בְּזֶה שְׂלֵא לֹאמַר שֵׁם אַחֵר מְלִבַּד הַשֵּׁם
שְׁנֶאֱמַר בַּתּוֹרָה. אֲמָנָם אָמְרוּ 'חֲלִזוֹן' כְּדִי לְקַבֵּעַ הַלָּכָה שְׂרַק מִמֶּנּוּ כְּשֶׁר.
וְהִירוּשְׁלָמִי שֶׁהֵבִיא הָרֵאבֶּזִי"ה יֵשׁ לֹאמַר שְׂשֵׁם לֹא כָּאוּ לֹאמַר אֵת שְׁמוֹ שֶׁל
הַתְּכֵלֶת, אֲלֵא אֵת שֵׁם הַבְּגָד שְׂצוּבֵעַ בַּתְּכֵלֶת כְּדִי לְבָאֵר אֵת שְׁעוֹר הַזִּמָּן
מִשִּׁכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְכֹרֶתִי.

קְשִׁיָּא לִב.

עוֹד בְּעִנְיַן שֵׁם פּוֹרְפוּרָא.

שְׁמִשׁוֹן: בְּהַמְשָׁךְ לְקוּשְׁיָא הַקּוּדְמָת, קִרְאֵתִי מִי שְׂכַתְב שְׂקִשָּׁה מְאֹד
הָעִנְיָן הַזֶּה בְּדִבְרֵי חֲז"ל, מְשׁוּם שְׂכַמָּה פְּעָמִים הַזְכִּירוּ מֶלֶךְ זוֹ 'פּוֹרְפוּרָא'
לְגַבִּי בְּגַד מַלְכוּת, וְ'חוּץ' מִמְּדַרְשׁ הַגְּדוֹל וְהִירוּשְׁלָמִי שֶׁהֵבִיאוּ הָרֵאבֶּזִי"ה
(שְׁאִינוּ מְצוּי בִּיְדֵינוּ), לֹא רָאִינוּ עוֹד בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת. וְלְגַבִּי שְׁלִטִי
הַגְּבוּרִים וְהַחַוּוֹת יָאִיר אָמְרוּ זֹאת מְסַבְּרָא שְׂרָאוּ כֵּן אֲצֵל סְפָרֵי הַגּוֹיִם
וְלֹאֲחֵר שְׂלֹדַעַת הַכּוֹתֵב מָה שְׂרָאִינוּ אֲצֵל סְפָרֵי הַגּוֹיִם לֹא מִתְאִים עִם
הַתְּכֵלֶת שֶׁל חֲז"ל, הַתְּבַרֵּר שְׂסַבְּרָא זוֹ הִיָּתָה בְּטָעוֹת.

דו: לְדַעֲתִי, כְּמַעַט צָרִיף לְקַרְוֵעַ קְרִיעָה עַל דְּבָרִים אֵלּוּ. אִיךְ אָדָם בֶּן
דוֹרָנוּ מִפְּקַפֵּק עַל הִירוּשְׁלָמִי שֶׁהֵבִיאוּ וְסִמַּךְ עָלָיו הָרֵאבֶּזִי"ה? וּמָה עִם
דְּבָרֵי הַמַּהֲרַח"ו וְדְבָרֵי הָאַחֲרוֹנִים? הֵיִשׁ רְשׁוֹת לְאָדָם בְּדוֹרָנוּ לְפַקֵּק
בְּדִבְרֵיהֶם, מְשׁוּם שְׂלֵא הַזְכִּיר? חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יָדְעוּ אֵת כָּלְלִי הַשֵּׁ"ס
ח"ו?

כַּנֶּה אִישׁ יְהוּדִי

יוֹם שִׁישִׁי

שְׁמִשּׁוֹן: ר' דן לִגְבִי זֶה שֶׁלֹא הִזְכֵּר בְּגִמְרָא טַעֲנָתָךְ צוֹדֶקֶת, אֲךָ יִתְכַּן שָׂאֵם יֵשׁ אֲמַת שְׁמָה שְׁאֲמָרוּ חז"ל לִגְבִי חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת, אִינוּ מִתְּאִים עִם מַה שֶּׁבִּידְנוּ, וְהָרִי אוֹתָם הַפּוֹסְקִים לֹא רָאוּהוּ מִימֵיהֶם וְכָתְבוּ כֵן לְפִי הַיִּדְעוֹת שֶׁהָיוּ בְּדוֹר הַהוּא – הוֹבֵרֵר לָנוּ שֶׁבְּמַצִּיאוֹת אִינוּ כֵן וְאִין בִּידְנוּ אֲלֵא לְדַחֵק.

דו: רֹאֵה ר' שְׁמִשּׁוֹן, כָּבֵר דְּבַרְנוּ קֶצֶת מִזֶּה שָׁגַם אִם הִיָּה מִמֶּשׁ בְּטַעֲנָתָם (שֶׁעַד עַתָּה אֵינָנו רוֹאִים זֹאת), הָרִי צָרִיךְ לְהַפִּיךְ וּלְהַפִּיךְ וּלְדַחֵק בְּמִקּוֹמוֹת אֲחֵרִים כַּמָּה וְכַמָּה, עַד שֶׁנּוֹצִיא בְּפִינוּ שְׁדַבְּרֵי הַפּוֹסְקִים הֵם טְעוֹת! וְהָרִי מִעוֹלָם לֹא עָמַד פּוֹסֵק וְאָמַר אַחֲרָת. וּבְפֶרֶט בְּרֹאכֵי"ה בּוֹדֵאִי שְׂאִי אֶפְשָׁר לֹאמַר כֵּן הָרִי הֵבִיא מְקוֹר מִדְּבַרֵי חז"ל, וְלֹא סָבָרָא וְלֹא כְּתִבִי גוֹיִם. וְכֵן בְּדַבְּרֵי הַקְּדוֹשׁ ר' חַיִּים וַיִּטָּאֵל תְּמוּנָה מְאֹד לֹאמַר כֵּן.

מִשֶּׁה: ר' שְׁמִשּׁוֹן, גַּם לְדַבְּרִיךְ שְׁלִילָה שֶׁכָּזוּ תִּתְכַּן רַק עִם הַטַּעֲנָה שְׁמָה שְׁרוֹאִים כִּיּוֹם לֹא מִתְּאִים עִם דְּבַרֵי חז"ל. אֲךָ מָה עִם שְׂאֵר הַטַּעֲנוֹת כְּגוֹן: אִין אֶפְשָׁרוֹת לְסַמֵּךְ עַל דְּבַרֵי הַגּוֹיִם, בְּחז"ל לֹא כָּתוּב פּוֹרְפוֹר, זֹו תוֹלַעַת לֹלֵא קָלִיפָה (וּבְדַבְּרֵי הַגּוֹיִם וְדֹאִי שִׁישׁ קָלִיפָה), וּבְכָלֵל כָּל מַה שֶּׁכָּתְבוּ בְּסִפְרֵי הַגּוֹיִם שֶׁהִמְתַּנְּגִידִם טוֹעֲנִים שֶׁלֹא מִסְתַּדֵּר עִם הַתְּכֵלֶת שֶׁל חז"ל, הָרִי אוֹתָם הָאֲחֵרוֹנִים – לְפִי דְּבַרֵי הַמְתַּנְּגִידִם – כָּל יִדְעָתָם שֶׁהוּא הַפּוֹרְפוֹר הוּא רַק מִדְּבַרֵי הַגּוֹיִם, כְּלֹאמַר שְׁדַבְּרֵי הַגּוֹיִם עַל הַתְּכֵלֶת מִתְּיָשֵׁב עִם דְּבַרֵי חז"ל!

דו: אֲבָל תְּמִימָה עָלֶיךָ ר' מִשֶּׁה, הָרִי אַתָּה טַעֲנָתְךָ בְּקִשְׁיָא כִּב. שֶׁהָאֲחֵרוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ הִבְנָה בְּסִגְיָא, לֹא כִּינוּ שֶׁכָּךְ נִצָּא וַיְנַזְּקָה אֶת הַחֲלִזוֹן וּבְפֶרֶט שְׁנֵאֲמָרוּ כַּמָּה דְּעוֹת, וְעַכְשָׁו אֲנַחְנוּ שׁוֹפְכִים אִשׁ וְגִפְרִית עַל הַמִּפְקָפְקִים בְּדַבְּרֵי הָאֲחֵרוֹנִים?

שְׁמִשּׁוֹן: ר' דן לֹא זֶה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר! מַה שֶּׁנֶּאֱמַר הוּא שָׂאֵם תַּאֲוִיר הַחֲלִזוֹן הוּא עַל יְדֵי שֶׁהִקְשׁוּ וְתַרְצוּ, לֹא הַתְּכֵלֶת לֹאמַר שֶׁכָּךְ נִצָּא וַיְנַזְּקָה אֶת הַחֲלִזוֹן

יְשׁוּב הַקְּשִׁיּוֹת כִּנּוּי אִישׁ יְהוּדִי

אֵלָּא צַד שְׁהִיָּה נִרְאָה לְדַעְתָּם הִרְחָבָה בְּבֹאֹר הָעֵנִין, וְתַמִּיד הַמְּצִיאוֹת מִרְאָה כְּשִׁיטָּה אַחַת. אֲבָל אוֹתָם אַחֲרוֹנִים שְׁהִבִּיא ר' מִשֶּׁה כָּתְבוּ פֶּרוּשׁ מֵהוּ חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת.

מִשֶּׁה: הִרְבֵּה יוֹתֵר מִכֶּה: אוֹתָם אַחֲרוֹנִים לֹא כָּתְבוּ רַק פֶּרוּשׁ, אֵלָּא זֶהוּ אוֹתוֹ בְּמִפְרָשׁ בְּשֵׁמוֹ. כְּלוּמַר כָּתְבוּ לָנוּ בְּזֶה שֶׁהוּא הוּא הַחֲלִזוֹן הַמְּדַבֵּר, וְכֵן אָנוּ מְזַהִים אוֹתוֹ. וְאִינָה סִבְרָא אוֹ הִבְנָה, אֵלָּא כָּתְבוּ בְּאִפֹּן הַפֶּרֶטְנִי בְּמֵה מְדַבֵּר. וּמִי שֶׁאֹמֵר אַחֲרֵת אוֹמֵר בְּמִפְרָשׁ שֶׁהֵם טָעוּ בְּזֵהוּי מִמֶּשׁ.

שְׁמִישׁוֹן: אֵף עַל פִּי כֵן, ר' מִשֶּׁה תִּנְסָה לַעֲנוֹת לְגַבִּי הַפּוֹרְפוּרָא שֶׁהוּא בְּעֵצָם בְּגַד מַלְכוּת.

מִשֶּׁה: חוֹזְרִים אָנוּ עַל מָה שֶׁהִזְכַּרְנוּ, הַמִּשְׁגַּל 'פּוֹרְפוּרָא' שְׁמִישׁ כְּשֵׁם לְאוֹתוֹ הַחֲלִזוֹן וְגַם לְבִגְד, וְכִמוֹ הַקֵּלָא אֵילָן בִּלְשׁוֹן חֲזו"ל שֶׁהֵגֵם שֶׁהוּא צִמַּח – אָמְרוּ הַתּוֹלָה 'קֵלָא אֵילָן' בְּבִגְדוֹ, כִּי כֵן נִקְרָא גַם כֵּן הַבִּגְד שֶׁצָּבְעוּ בְּאוֹתוֹ הַצִּמַּח. וְזֶה רוֹאִים גַּם כֵּן לְהַבְדִּיל אֵלֶּה בְּכַתְבֵּי הַגּוֹיִם לְגַבִּי הַפּוֹרְפוּרָא בְּאִפֹּן עֲקָבִי. וּמִשׁוּם שֶׁהַפּוֹרְפוּרָא הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לְכֻמָּה חֲלִזוֹנוֹת. וְנִכּוֹן, עַל פִּי תַרְגוּמֵי הַתּוֹרָה הַנִּזְכָּר לֵאמֹר אֵת הָאֶרֶץ צָבְעוּ גַם כֵּן בְּפּוֹרְפוּרָא, וְשְׁנֵי־הֵם נִחְשְׁבוּ בְּגִדֵי מַלְכוּת מִשׁוּם צָבְעָם הַמִּיָּחָד. וְחֲזו"ל קָרָאוּ לְבִגְד הַפּוֹרְפוּרָא בְּבִגְד מַלְכוּת כָּלְלִי, וְגַם קָרָאוּ כֵּן לְתְּכֵלֶת כִּי כֵן נִקְרָא חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת.

וּבַפֶּרֶקֶי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר¹⁷⁹ (בְּדָפּוּס מְדִיק) נֶאֱמַר פּוֹרְפוּרָא עַל הַתְּכֵלֶת: ר' פִּנְחָס אוּמִי מֵלֶךְ מְרַדְכִי, שֵׁנִי וּמְרַדְכִי יֵצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר וְכו', מֵה הַמֶּלֶךְ לֹבֵשׁ פּוֹרְפוּרָא, כֵּן מְרַדְכִי, שֵׁנִי וּמְרַדְכִי יֵצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר. מֵה הַמֶּלֶךְ עֹטְרָה כְּלוּלָה בְּרִאשׁוֹ, כֵּן מְרַדְכִי, שֵׁנִי וְעֹטְרָת זֶהָב גְּדוּלָּה. מֵה הַמֶּלֶךְ אֵימָתוֹ עַל כָּל הָאֶרֶץ, כֵּן מְרַדְכִי, שֵׁנִי כִּי נָפַל פָּחַד מְרַדְכִי עֲלֵיהֶם. מֵה הַמֶּלֶךְ שָׁמְעוּ הוֹלָה

בְּכָל הָאָרֶץ, כָּהֵן מִרְדְּכִי שָׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל הָאָרֶץ, שֵׁנִי כִי גָדוֹל מִרְדְּכִי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל הַמְּדִינֹת, עַכ"ל. הַמְּשָׁמְעוֹת הַפְּשׁוּטָה שֶׁהִתְכַלֵּת שֶׁהוּא הַבְּגָד מַלְכוּת שָׁם, הוּא הַמִּקְבִּיל לְפוֹרְפּוֹר. אָמֵנָם יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר שְׁקָאֵי עַל לְבוּשׁ מַלְכוּת.

שְׁמִשׁוֹן: יֵשׁ שְׁטַעֲנוּ שְׁאִין רֹאֵי מִהֲרֹאבִי"ה, כִּי אָמֵנָם יִתְכַּן שְׁצַבֵּעַ תְּכַלֵּת הוּא פּוֹרְפּוֹרָא אֲלֵא שְׁאוֹתוֹ הַפּוֹרְפּוֹרָא לֹא הָיָה כָּשֵׁר לְמַצָּה. וּבִאֲמַת ר' מִשֶּׁה כָּכָר דְּבִרְנוּ שֶׁזֶה הַנִּחָה שְׁלֹא תִתְכַּן.

מִשֶּׁה: אֲדָּה כָּאֵן לְהִדְיָא זֶה לֹא יִתְכַּן, מִשּׁוּם שְׁאֲמָרוּ שְׁקָאֵי עַל תְּכַלֵּת הַמַּצָּה¹⁸⁰: 'וְרַבְּנָן הָאֵי וִרְאִיתֶם אוֹתוֹ מֵאֵי עֲבָדֵי לִיָּה מִיבְּעֵי לְהוֹ לְכַדְתְּנָא, וִרְאִיתֶם אוֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם רֹאֵה מַצָּה זֶה וְזָכַר מַצָּה אַחֲרָת הַתְּלוּיָה בּוֹ, וְאִיזוּ זֶה זֶה קֶרֶת שְׁמַע, דְּתַנּוּ מֵאִימְתִי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית מְשִׁיכִיר בֵּין תְּכַלֵּת לְלֶכֶן'. ע"כ. כְּלוּמָר לְהַפִּיר בֵּין תְּכַלֵּת לְלֶכֶן לְגַבִּי קִרְיָא שְׁמַע שְׁעַל זֶה קָאֵי הֲרֹאבִי"ה שָׁם בְּשֵׁם הִירוּשְׁלָמִי הוּא הַתְּכַלֵּת שְׁבַצִּיצִית. וְכֵן הוּא בִּירוּשְׁלָמִי¹⁸¹ כִּינִי מִתְּנִי בֵּין תְּכַלֵּת שְׁבָה לְלֶכֶן שְׁבָה וּמָה טַעֲמוֹן דְּרַבְּנָן וִרְאִיתֶם אוֹתוֹ מִן הַסְּמוּךְ לוֹ. וּמ"ט דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וִרְאִיתֶם אוֹתוֹ כִּדִּי שְׁיָהָא נִכְר בֵּין הַצְּבוּעִים, עַכ"ל.

קִשְׁיָא לִג.

מָה הַהֲבָנָה 'בֵּין תְּכַלֵּת לְפִרְתִּי' אִם פּוֹרְפּוֹרָא הוּא גַם

אֲרָגְמָן

שְׁמִשׁוֹן: בְּאוֹתוֹ הָעֵנִין, הָרִי גַם אִתָּה מוֹדָה שֶׁהָאֲרָגְמָן נִקְרָא ג"כ פּוֹרְפּוֹר, וְאִם כֵּן מָה הַפְּשָׁט בְּדִבְרֵי הִירוּשְׁלָמִי הַנִּ"ל, הָרִי בְּגֵד זֶה נִקְרָא גַם כֵּן אִם

180 מנחות מג:

181 ברכות פ"א.

ישוב הקשיות כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

הִזָּה צְבוּעַ אַרְגָּמָן, וְאִיךָ שִׁינְךָ לְהַפִּיר בֵּין תַּכְלֵת לְכַרְתִּי אִם הַפּוֹרְפּוּרָא יֵשׁ מֵהֶם שְׂאִינוֹ תַּכְלֵת כָּלָל. נִרְאֶה שְׂקוּשָׁיָא אֱלִימָתָא הִיא.

דו: נָכוֹן, יֵשׁ כָּאֵן קִשְׁיָא, אִךְ שׁוּב אָנוּ עוֹמְדִים בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם: עַל מִי הַקִּשְׁיָא? הֲרִי אֵלּוּ דְבָרֵי הִירוּשְׁלָמִי שֶׁהֵבִיא הָרֹאבֶּה? וּבִפְרֹט שְׂבִתְרָגוּמֵי הַתּוֹרָה כָּתְבוּ פּוֹרְפּוּרָא הֵן עַל הָאֲרָגְמָן וְהֵן עַל הַתַּכְלֵת כֻּלָּל.

מִשֶּׁה: חוֹזְרִים אָנוּ עַל מָה שְׂאֲמָרְנוּ לָעִיל, אִין הֲכִי נָמִי בְּגַד הַפּוֹרְפּוּרָא הוּא גַם עַל גּוֹנֵי אַרְגָּמָן וְגַם עַל גּוֹנֵי הַתַּכְלֵת, וּבִפְשֻׁטוֹת הֵם ב' מִינֵי פּוֹרְפּוּרָא, וְהִירוּשְׁלָמִי קָאִי עַל הַתַּכְלֵת, לְהַבְדִּיל בֵּינוֹ לְכַרְתִּי.

קִשְׁיָא לַד.

מִדּוּעַ חֵלֶק מִהָרֹאשׁוֹנִים יִדְעוּ עַל הַתַּכְלֵת וְחֵלֶקֶם לֹא.

דו: אִם הַפּוֹרְפּוּר יִדַּע עָלָיו הָרַמְבַּ"ן וְיִדְעוּ עָלָיו בְּעוֹלָם, מִדּוּעַ רַבְּנוֹ אֲבָרְהָם בֶּן הָרַמְבַּ"ם וְאַף רַב שַׁר שְׁלום גָּאוֹן כָּתְבוּ שְׁלֹא יִדְעוּהוּ.

מִשֶּׁה: זֹאת כִּכָּר אֲמָרְנוּ לָעִיל, שְׂאִין לָנוּ יְדִיעָה מַחֲלֻטָּת לֹא בְּדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים וְלֹא לְהַבְדִּיל אֲא"ה בִּיְדִיעוֹת הַהֶסְטוֹרִיּוֹת שְׂבִינְדְנוּ מֵהֶם הַזְמָנִים הַמְדִּיקִים שֶׁהִחֵל הָעֲלָמוֹת הַתַּכְלֵת, עַד שֶׁפָּסַק לְחִלּוּטִין. וְעַל כָּל פָּנִים אִינוֹ סוֹתֵר אֶת הַיְדוּעַ לָנוּ עַל הָעֲלָמוֹת הַתַּכְלֵת. מִשּׁוֹם שֶׁהַתַּכְלֵת הִתְהַוְּהָה עַל פְּנֵי כַּמָּה אֲרָצוֹת וְקִמְעָא קִמְעָא הוֹפְסִק וּבּוֹדָאִי שְׁהִיוּ אֲרָצוֹת וְתִקּוּפוֹת שְׂבִימָקוֹם מְסִים עֲדִין נִשְׁאָר הַתַּכְלֵת אֲצֵל הַשְּׁלִיטִים לְבַד, וְשִׁאָר הַמְקוּמוֹת לֹא נִשְׁאָר כָּלָל.

וְהָרַמְבַּ"ן הֲרִי לֹא דִבֵּר עַל מְקוֹמוֹ שֶׁלּוֹ וְכִפִּי שְׂבִיבָרְנוּ בִּס"ד לָעִיל בְּיוֹם שְׁנֵי (עמוד 68) בְּדִבְרָיו.

בְּדַבְרֵי הַגּוֹיִם

קִשְׁיָא לַה.

הָאֵם אֶפְשָׁר לְסַמֵּךְ עַל כְּתָבֵי הַגּוֹיִם

שְׁמִישׁוֹן: יִשְׁנָה טַעֲנָה מְרַכְזִית אִיד אֶפְשָׁר לְסַמֵּךְ עַל כְּתָבֵי הַגּוֹיִם שְׁהֵם 'בּוֹרוֹת נִשְׁפָּרִים', וְקוֹנְטֵרס אַחַר הַתְּבִטָּא שֶׁ'כּוֹאֵב הַלֵּב' עַל כֵּךְ.

מִלְּשָׁה: עֲנִינוּ עַל כֵּךְ בְּהִרְחָבָה בְּעֶמּוּד 122 וּבְכִפְרֵט שְׁבִירָנוּ שְׁעוּלִים כַּהֲגֹן עִם דְּבָרֵי חַז"ל וְעִם הַנִּמְצָא בִּידֵינוּ, וְכָתְבוּ כֵּן הָאֲחֵרוֹנִים לְגִבֵּי נִדּוֹן זֶה וְסִמְכוּ עַל הַנִּמְצָא בְּכָתְבֵי הַגּוֹיִם. וּבְעֶקֶר הָעֲנִין שְׁלֹא עָלִיהֶם בְּלִבָּד אָנוּ סוֹמְכִים, אֲלֹא שֶׁהַכֹּל עוֹלָה בְּקִנְיָה אַחַד.

קִשְׁיָא לוֹ.

מִדּוּעַ הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים לֹא צָבְעוּ בְּקִלָּא אֵילָן (סְטִיס).

שְׁמִישׁוֹן: הִקְשׁוּ בְּכִמָּה חֲבוּרִים, אִם הוּא אוֹתוֹ הִצָּבַע שֶׁל הַקִּלָּא אֵילָן לְמָה הַגּוֹיִם לֹא גִזְרוּ ג"כ עַל הַקִּלָּא אֵילָן?

דָּו: קִשְׁיָא זֶה צָרִיד לְהַפְנוּתָה יִשְׂרָאֵל אַחֲשֹׁרוֹשׁ!

שְׁמִישׁוֹן: מַה?

דָּו: כֵּן, הָרִי אַחֲשֹׁרוֹשׁ הִבִּיא חוּר כְּרֶפֶס וּתְכִלָּת, לְמָה לֹא הִבִּיא קִלָּא אֵילָן. וְכֵן בְּאִי אֱלִישָׁה שִׁיָּצְרוּ תְכִלָּת, וּבְכָלֵל כָּל סִפְרֵי הַגּוֹיִם שֶׁר' מִלְּשָׁה הִבִּיא הַמִּתְאָרִים אֶת הַצְּבִיעָה הִיָּקְרָה מִהַחֲלֹזוֹן, לְמָה לֹא צָבְעוּ עִם קִלָּא אֵילָן זֶה. הַתְּכִלָּת שְׁדוּמָה לְקִלָּא אֵילָן אֵינָה הַמְצָאָה שֶׁל תּוֹמְכֵי הַמוֹרְקֶס, אֲלֹא אֲמָרוּהוּ חַז"ל בְּכִמָּה וְכִמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לְתַלּוֹת קִלָּא אֵילָן בְּכָד וְיִרְאָה בְּתַכְלָת, וְאִם כֵּן אֲנִי שָׂאֵל אֶת הַגּוֹיִם בְּזִמְנֵי הַבֵּית הָרִאשׁוֹן

ובזמן חז"ל, למה צבעו בתכלת.

מִשָּׁה: אֲבָאָר יוֹתֵר אֶת דְּבָרֵי ר' דָּן, עַד שְׁאַתָּה שׂוֹאֵל לָמָּה לֹא גָזְרוּ עַל כָּךְ, תִּשְׁאַל לָמָּה שְׁלָמוֹ עַל כָּךְ הַגּוֹיִם כ"כ יָקָר וְעָשׂוּ מֵאֲמִץ לְצוּדוֹ, יִצְבְּעוּ עִם מִין הַצּוֹמֵחַ הַזֶּה. וּבִגְמָרָא מְבָאָר שְׁאַפְשֵׁר לְדַעַת ע"י בְּדִיקָה אִם קָלָא אֵילָן הוּא אוֹ תִּכְלֵת, וְאִי אֵיפְרֵד חֲזוּתִיהָ הוּא קָלָא אֵילָן. וְכֵן פָּסֵק הֶרְמֵב"ם שֶׁהִתְכַּלֵּת צָרִיף לְעֵמּוּד בִּיּוֹפִיו.

וְלִהְבְדִּיל אַא"ה בְּסִפְרֵי הַגּוֹיִם הַקְדָּמוֹנִים עֲצָמָם, מִסְבִּיר פְּלִינְיוֹס שְׁבִמְקוֹמוֹת מְסִימִים הִפִּיקוּ אֶת אוֹתוֹ הַצָּבֵעַ מִצְמָחִים. וְהִסְבִּיחַ שְׁלֹא עָשׂוּ זֹאת אֲנָשִׁי הַמַּעֲמָד הַגְבוּהָ הוּא, מִפְּנֵי שֵׁשׁ בּוֹ מְגִרַעַת גְּדוּלָּה שְׂדוּקָה בְּכִבִּיטָה¹⁸².

אַמֶּנֶם בְּזֶה צָרִיף לִישֹׁב, שְׁבִגְמ' מְבָאָר שְׁבִדִּיקָה זֶה הִיא מְסִימַת מְאוּד וְקִשָּׁה, וּבֶרְמֵב"ם לֹא כָתַב כָּךְ אֶלָּא שִׁיעֲמַד בִּיּוֹפִיו גְּרִידָא.

וַיִּתְּכֵן שְׁאַמֶּנֶם הַקָּלָא אֵילָן דוֹהָה וְלֹא מִחֲזִיק בִּיּוֹפִיו אֲבָל אֵינּוּ בְּאֶפֶן בְּרוּר לְגִמְרִי, אֲבָל בְּגִמְרָא מִיִּירִי לְבִרֵּר בְּוֹדָאִי אִם כָּשֶׁר הוּא אוֹ פָּסוּל. וצ"ע.

קִשְׁיָא לִז.

אִם הַצְּבִיעָה הַנְּכוֹנָה הִיא חִיזוּר – חִימָצוֹן

דו: כְּתַב בְּקִנְטֵרִס 'חִלְזוֹן הַפּוֹרְפּוֹר' שְׁבִסְפְּרֵי הַגּוֹיִם הַקְדָּמוֹנִים כְּתָבוּ אֶת שְׁיִטַּת הַצְּבִיעָה וְהִיא הַצְּבִיעָה הַיִּשְׂרָה, וְאֵינּוּ תוֹאֵם אֶת הַיְדוּעַ לָנוּ כִּיּוֹם שֶׁהִיא שְׁיִטַּת הַחִזוּר. אֲבָל הַזֶּה תִּבְרִיָּה לְגִזְיָזִיָּה שֵׁשׁ דִּרְכֵי צְבִיעָה שׁוֹנִים, וְהָרֵב הַמְּחַבֵּר עֲצָמוֹ נִסָּה בְּשְׁיִטַּת הַצְּבִיעָה לֹלָא מַעֲבָדָה, וְהַצְּלִיחַ. וְאַשְׁרֵי חֵלְקוֹ. אַמֶּנֶם מִיִּזֵּר הַדְּבָר, שְׁפְּלִינְיוֹס הַגּוֹי לֹא מְזַכֵּיר שְׁיִטָּה זֶה גַּם בְּאֶפֶן טְבָעִי.

182 עין בספר הארגמן עמוד 94 – 96

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי יוֹם שִׁישִׁי

מִנְשָׁה: כְּכֹלֵל, לִגְבִי אֶפֶן הַצְבִּיעָה בְּרוּר שְׁפִלְנוּס הַחֲסִיר פְּרָטִים וּמָסָר פְּרָטִים מְעַרְפָּלִים¹⁸³. וְזֶה כּוֹלֵל ג"כ אֶת הַצְבִּיעָה בְּסָגוּל. אָבֵל אֶף עַל פִּי כֹן הָרִי פְּלִינְיוּס כָּתַב עַל הַלִּיף שֶׁל 12 יוֹם צְבִיעָה, וְאִין צָרָךְ בְּזִמָּן רַב כָּל כֶּף כְּדִי לְצַבֵּעַ צְבִיעָה יְשִׁירָה, לֵאל צָרְכּוֹ וּלְלֹא חִיזוּר¹⁸⁴.

קִשְׂיָא לַח.

לָמָּה לֹא הִזְכִּירוּ שְׁצָרִיף הַעֲמָדָה בְּשִׁמְשׁ

שִׁמְשׁוֹן: יִשְׁנָה קִשְׂיָא שְׂאֵם לוֹלִי הַעֲמָדָה בְּשִׁמְשׁ הַצְבֵּעַ הוּא סָגוּל, לָמָּה לֹא מָסְרוּ לָנוּ פֶּרֶט חָשׁוּב זֶה שְׁצָרִיף הַעֲמָדָה בְּשִׁמְשׁ? וְכֹן לֹא מְזָכֵר בְּסִפְרֵי הַגּוֹיִם? וְכִבֵּר יִשְׁבֹּתָ זֹאת לִגְבִי הַחֲלִזוֹן הַחַד קוֹצִים בְּיוֹם חֲמִישִׁי (עֲמוּד 128), שְׁזוֹ הוֹכָחָה וְלֹא קִשְׂיָא.

דו: הֵגַם שְׁדַּבְּרָנוּ בְּזֶה, בְּבִקְשָׁה ר' מִנְשָׁה תְּפָרֵט יוֹתֵר, מִשּׁוּם שְׁכַמָּה הַעֲמִידוֹ זֹאת כְּמָקוֹם לְשִׁלִּילַת הַתְּכֵלֶת – שְׂאִיף יִתְכֵּן שְׁהֶרְמֵב"ם לֹא כָּתַב כֹּן בְּחֵלֶק מִהַלִּיךְ הַצְבִּיעָה, וְלִהְבְּדִיל הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים לֹא כָּתְבוּ כֹן, לְכֹן מוֹכַח שֶׁלֹּא צָבְעוּהוּ בְּכַחַל, וְאִינָה הַתְּכֵלֶת שְׁהִיָּה בְּזִמָּנָם.

מִנְשָׁה: רֵאשִׁית, מִהֶאֱרָגְמוֹן קָהָה קוֹצִים קִשָּׁה הַרְבֵּה יוֹתֵר לְצַבֵּעַ בְּסָגוּל מֵאֲשֶׁר לְצַבֵּעַ בְּכַחַל, וּבְפֶרֶט בְּעֵתִים הַקְּדָמוֹנִים, מִשּׁוּם שְׁכַדִּי שְׁהַצְבֵּעַ יוֹפֵק לְסָגוּל צָרִיף לְשׁוּמְרוֹ בְּשִׁמְרָה מְהִדְקָת בְּבִית חָשׁוּף לְגִמְרִי אוֹ בְּכָלִי אֲטוּם, מִפְּנֵי חֲשִׁיפָה לְשִׁמְשׁ וְאֶף מִחֲשִׁיפָה לְקֶרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. וְהָרִי בְּיָמִים הַקְּדָמוֹנִים הַלִּיף הַצְבִּיעָה אָרָף לְמַעְלָה מִעֲשָׂרָה יָמִים וְזֶה מוֹבָא בְּכַתְבֵּי הַגּוֹיִם הָהֵם. וְכֹן הַקְּנִיּוֹת וּבְתֵי הַצְבִּיעָה שְׁרוּאִים אָנוּ בְּיוֹם מִהְדוּרוֹת הָהֵם, אִין רוּאִים מְעָרוֹת וְחֲדָרִים אֲטוּמִים וְכַדוּמָה, אֲמָנָם נִכּוֹן שְׁנַמְצָאוּ

183 והעיר בזה בספר הארגמן עמוד 187

184 חיזור הוא הגורם לתסיסה ולהשמדת הבשר החי, וחמצון הוא הקושר את הצבע בצמר.

ישוב הקשיות כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

בְּחֶלֶק מֵהַמְקוֹמוֹת הַנ"ל כִּלִּים אֲטוּמִים שְׁמֻסְתָּבֵר שָׁכָף צָבְעוּ.

מִשּׁוּם כָּל הַנ"ל הָאֲפָשְׁרוֹת שֶׁהֻצְבַּע יֵצֵא סָגוּל וְלֹא כָּחוּל הִיא קִשָּׁה וּמִרְכָּבָתָה. וְכֵן כִּיּוֹם כִּמָּה אֲנָשִׁים שֶׁעָשׂוּ נִסְיוֹנוֹת לֹלֵא הָעֲמָדָה בְּשִׁמְשׁוֹ וַיֵּצֵא לָהֶם כָּחוּל עִם נִטְיָה קָלִילָה בְּיוֹתֵר לְסָגוּל, וְלֹאֲחֵר הִרְתַּחָה נַעֲשֶׂה יוֹתֵר כָּחוּל.

שֵׁנִית, גַּם אִם צָבְעוּ רַק בְּאֶפֶן הַנ"ל כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא לָהֶם סָגוּל, הֲרִי לֹא יִתְכַּן בְּמַצִּיאוֹת שֶׁלֹּא יִדְעוּ וְלֹא רָאוּ שֶׁצּוֹבֵעַ בְּכָחוּל, הִיִּתְכַּן שֶׁצָּבִיעָה רַבָּה כָּל כֶּף שֶׁחֹבֶה לְהַנִּיחָה לְמִשְׁךְ עֲשָׂרָה יָמִים – מַעוֹלָם לֹא נִחְשָׁפָה לְשִׁמְשׁוֹ וְלֹאֲרָה?

שְׁלִישִׁית, יִשְׁנֶם כִּמָּה אֲפָשְׁרוֹת לְצָבִיעָה בְּכָחוּל לֹלֵא הָעֲמָדָה בְּשִׁמְשׁוֹ (חֲלָקָם הַזְּכָרָנוּ): א. עַל יְדֵי רְתִיחָה בְּיָמִים לְמִשְׁךְ 10 – 15 יָדְקוֹת. ב. הָעֲמָדָת הֻצְבַּע לֹלֵא כִּסּוּי בְּמָקוֹם שֶׁאֵינּוּ אֲטוּם לְמִשְׁךְ זָמָן (כְּפִי שֶׁעָשׂוּ בְּיָמִים הָהֵם). ג. צָבִיעָה בְּיָמִים יָם¹⁸⁵. ד. הַסְמָמָנִים 'פֶּרְקָן עֲשָׁבוֹנִי' וּמִיָּנִי אֲהֵל שֶׁהֻצְבַּע הַמוֹפָק הוּא סָגוּל נוֹטָה לְכָחוּל¹⁸⁶.

קִשָּׁא לֹט

הֲרִי הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים כָּתְבוּ שִׁישׁ כִּמָּה מִיָּנִי פּוֹרְפוֹרָא.

דָּן: לְגַבִּי כְּתָבִי הַגּוֹיִם יִשְׁנָה קִשָּׁא אֲלִימָתָא מְאֹד: הֲרִי בְּסִפְרֵי הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים, נֶאֱמַר בְּמִפְרָשׁ שֶׁהָיוּ כִּמָּה (וְאוֹלֵי הַרְבֵּה) מִיָּנִי פּוֹרְפוֹר, וְאִם כֵּן מֵהַרְאֵי מַדְבְּרֵיהֶם, וְלִהְבֵּדִיל מֵהַרְאֵי מַחֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֲמָרוּ פּוֹרְפוֹרָא, הֲרִי יִתְכַּן שֶׁהֵם מִיָּן אֲחֵר! יִתְרָה מִכֶּף הֲרִי הַגּוֹי פְּלִינְיוֹס חֶלֶק בֵּין פּוֹרְפוֹרָא לְבֵין מוֹרְקָס.

185 ד"ר נ. סוקניק 'הארגמן' 237.

186 שם עמוד 190

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

ובכלל הבאת לעיל לדגמא את דברי אריסטו המתאר באפן מדיק את המורקס, ולא יתכן שאותו המורקס בזמנם צבעו צבע אחר?

מנשה: הדבר שאמרת פעת הוא נכון, ישנם כמה מיני פורפורה. ולגבי פליניוס הגוי, הדברים אצלו פחות מסדירים ופעמים הוא קורא למורקס פורפורה ופעמים מחלק אותם לב' סוגים, ושאר הגוים קוראים להכל פורפורה. בינו עד התקופה האחרונה (ואולי עד היום ממש) קראו לאק"ק פורפורה.

ולעצם שאלתך בא ונחשב:

א. ברור שהמורקס הוא אחד ממיני הפורפורה שצבעו בזמנם. משום שכתבו כמה טבעים של החלזון הצובע באפן מפרט, ונמצאים הם במורקס. ופליניוס עצמו קורא לחלזון זה פורפורה ומתאר את מבנה גופו המדיק.

ב. ברור שצבעו בו, הן בגלל מה שאמרנו – שהוא הוא מה שתארו הגוים ההם מחלזונות הצובעים. והן שמצאו כמה וכמה בתי צביעה עם רבבות קנכיות מורקס המנקבים במקום הוצאת הצבע.

ג. לא יתכן שלא צבעו בו כחול כמו שדברנו, הצבע הרגיל שלו הוא כחול.

ד. הגוים כתבו מפרש שצבעו בחלזון הפורפורה כחול.

ה. ובעקר הבאנו דברי חז"ל והראשונים שעולים בקנה אחד עם חלזון זה.

הראית לדעת, שאף שהיו כמה מיני פורפורה, מה שיש בידינו הוא הפורפורה שהקדמונים צבעו בו תכלת, ולהבדיל אא"ה עליו דברו חכמי ישראל.

השְׁעָרוֹת אַחֲרוֹת

שְׁמִישׁוֹן: רְצוֹנִי לְבַקֵּשׁ מִמֶּךָ ר' מִשָּׁה לַעֲנוֹת עַל מָה נִשְׂרָאִיתִי בְּקִנְטָרס 'עֵינֵי תִכְלֵת', לְגַבִּי 3 הַשְׁעָרוֹת שֶׁמַּעֲלָה שְׂיִתְכֹן שֶׁהַמּוֹרֶקֶס אֵינוֹ חֲלִזוֹן הַתִּכְלֵת וּלְמַעֲשֶׂה דְּבָרוֹ חֲז"ל עַל חֲלִזוֹן אַחֵר. וְכָתֵב מָה יִתְיָשֵׁב עַל פִּי הַשְׁעָרוֹת אֵלּוֹ וּמָה יִשְׁאַר קִשָּׁה.

מִשָּׁה: בְּבִקְשָׁה.

דן: עוֹד קוֹדֵם הַשְׁעָרוֹת אֵלּוֹ רְצוֹנִי לְבַרֵּר הֲרִי אָמְרוּ מִן הַחֲלִזוֹן כְּשֶׁרָה נִשְׁלָא מִן הַחֲלִזוֹן פְּסוּלָה, וּלְפִי כָּל הַשְׁעָרָה שֶׁהִיא, יִשְׁנֶה חֲלִזוֹן פְּסוּל.

שְׁמִישׁוֹן: בְּקִנְטָרס הַנִּ"ל עוֹשֶׂה חֲשָׁבוֹן שֶׁאֲדַרְבֶּה יֵשׁ מִכָּאן רֶאֱלִי לְהַפֶּד, שֶׁהֲרִי אֲנִי יוֹדְעִים בְּיָמֵינוּ עַל עוֹד חֲלִזוֹנוֹת שֶׁצּוֹבְעִין תִּכְלֵת, וְאִם כֵּן חוֹבָה לֹאמֹר שֶׁיִּשְׁנָם עוֹד חֲלִזוֹנוֹת שֶׁהֵיוּ בְּזִמְנֵי חֲז"ל, וְאִי אֶפְשָׁר לֹאמֹר שֶׁכְּשֵׁרִים הֵם שֶׁהֲרִי לֹא מִתְיָשָׁבִים עִם סִימְנֵי הַגְּמָרָא, מִכָּרַח שֶׁכִּינּוּ לְחֲלִזוֹן מְסִים שֶׁצּוֹבְעִין בּוֹ צִיצִית בְּדוּקָא. וּמִיֵּן הַחֲלִזוֹן הַמְּסִים עֲבָרָה כְּתוּרָה שֶׁבַעֲל פָּה.

דן: אִם אֵינֶנִּי טוֹעֶה הַבְּרִיָּתָא הִיא תוֹרָה שֶׁבַעֲל פָּה, וְכָבֵד הַזֶּכֶר שֶׁהֵעֲנִין הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר מִכָּד, כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ¹⁸⁷ שֶׁהַמְּנֹרָה כְּשֶׁרָה מִן הַמַּתְקָת, מְלִבֵּד נִשְׁלָא יִתְכֵּן לֹאמֹר שֶׁיֵּשׁ מִיֵּן מַתְקָת פְּסוּל, אֲלֵא מוֹכַח נִשְׁלָא דְּבָרוֹ הִיאֵף לְזַהוּתוֹ אֲלֵא עַל דִּין הַמְּכַשִּׁיר בְּמִנְיָה. וְהוּא הַדִּין הַכָּא, כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ שֶׁיִּשְׁנֶה דִּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הַחֲלִזוֹן, לֹא יִתְכֵּן לֹאמֹר שֶׁיִּשְׁנֶה חֲלִזוֹן שֶׁהוּא פְּסוּל, מִשּׁוֹם שֶׁאֵין בּוֹ דִּין לְפוֹסְלוֹ. לֹאמֹר שֶׁכְּנֻת חֲז"ל כָּאן הוּא עַל מִין אֶחָד שֶׁבְּחֲלִזוֹן בְּלִבֵּד וְהוּא עֹבֵר בַּעַל פָּה, וּמִיֵּן אַחֵר שֶׁצְבָּעוּ בְּזִמְנָם פְּסוּל, הוּא מִמֶּשׁ עוֹיֹת הַבְּנֵת הַבְּרִיָּתָא.

187 סוכה נ: מנחות כח:.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

שְׁמִשּׁוֹן: אָבֵל כָּתַב טַעֲנָה חֲזָקָה, שִׁישְׁנָם עוֹד חֲלִזוֹנוֹת שְׁצוּבָעִים תְּכֵלֶת, וּפְסוּלִים הֵם. וְלִכֵּן כָּתַב שָׁרֵק חֲלִזוֹן אֶחָד כָּשָׁר וְעֶבֶר כְּתוּרָה שִׁבְע"פ.

מִשָּׁה: הֲרִי לֹא צָבַע וְרָאָה שְׁצוּבָעִים תְּכֵלֶת מִכָּל הַמִּינִים שֶׁהֲצִיעַ, אֲלֹא יִשְׁנָה הַשְּׁעָרָה שְׁכָזוּ, וּמָה שִׁישְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לְהַפִּיק מֵהֶאֱרָגְמוֹן חֵד קוֹצִים – תְּכֵלֶת, כֶּכֶר דִּבְרָנוּ שְׁבִפְשָׁטוֹת כָּשָׁר הוּא וְנִחָשׁב לְאוֹתוֹ מִיֵּן הַחֲלִזוֹן וּכְמוֹ שִׁישׁ ב' מִיָּנִי אֶתְרוּג. אֲלֹא שֶׁמֶסְתַּבֵּר שֶׁבִּסּוּג זֶה לֹא צָבָעוּ כִּי קָשָׁה לְצָבַע בּוֹ.

שְׁמִשּׁוֹן: עכ"פ הקונטרס הנ"ל כָּתַב הַשְּׁעָרוֹת וּמִבְקָשׁ אֲנִי מִמֶּדֶד ר' מִשָּׁה לְהַתִּיחֵס לְטַעֲנוֹת אֵלָיו.

הַשְּׁעָרָה רֵאשׁוֹנָה: הִיוּ ב' מִיָּנִי תְּכֵלֶת אֶחָד שֶׁל גּוֹיִם וְאֶחָד שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְהִסְבִּיחַ לְכַךְ שֶׁלֹּא הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּתְּכֵלֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּי הֵל' נָדִיר, אוֹ שֶׁצָּבָעוּ פָחוֹת יָפָה. אוֹ מִשּׁוֹם שֶׁהִקְלָא אֵילָן ג"כ צָבַע בְּזֶה וְלֹא הִצָּרְכוּ אֵלָיו. וּמֵאֲרִיךְ בְּדִבְרָיו מָה מֵיִשָּׁב בְּהַשְּׁעָרָה זֹו וּמָה דְּחִוּק, וְאָמַר בְּתַמְצִית מָה מֵיִשָּׁב: א. כָּל מָה שֶׁלֹּא מִסְתַּדֵּר בְּחִז"ל עִם חֲלִזוֹן הָאֵק"ק. ב. אֵינוֹ מְזַכֵּר אֲצֵל הַגּוֹיִם כִּי לֹא נִצָּרְכוּ לְכַךְ. ג. לֹא הִזְכֵּר בְּדִבְרֵיהֶם שִׁישְׁרָאֵל צָבָעוּ בְּכַךְ אֲף שֶׁנִּצָּרְכוּ לְכַךְ מְאֹד. ד. לֹא הִזְכֵּר בְּתוֹה"ק שֶׁהַמְּלָכִים הִצָּרְכוּ לְקִנּוֹת מְזֻבּוּלוֹן אֶת הַחֲלִזוֹן. ה. 'הוֹכָחָה גְּדוּלָּה' מֵהֶרֶאשׁוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ אֶת הַפָּרָתִי כְּאֵינְדִּיגוֹ, מוֹכַח שֶׁתְּכֵלֶת וְאֵינְדִּיגוֹ הֵם ב' צָבָעִים נִפְרָדִים (וּמָה שֶׁאֵינְדִּיגוֹ מְזַכֵּר כְּקֵלָא אֵילָן אֵינָה הוֹכָחָה מִשּׁוֹם שֶׁקֵּלָא אֵילָן מִפִּיקָה תְּכֵלֶת וְיָרִק וְכַמָּה גִּנּוּיִם). ו. דַּעַת הֶרֶאשׁוֹנִים שֶׁצָּבָעוּ כְּגוֹן הַשְּׁמִים הֶרְגִּיל שֶׁהוּא הִבְהִיר, וְהָאֵק"ק כִּדִּי לְהַפִּיקוֹ בְּצָבַע זֶה צָרִיף לְדַלֵּלוֹ בְּמִים, וְלֹא הָיָה כ"כ יָפָה, וְהַגּוֹיִם הִשְׁתַּמְּשׁוּ בִּיָּפָה יוֹתֵר. ז. לֹא מְזַכֵּר בְּחִז"ל שֶׁהֶאֱרָגְמוֹן הוֹפֵק מִחֲלִזוֹן זֶה.

מִשָּׁה: הוּא מָה שֶׁאֶמְרָנוּ שִׁישׁ לְהַקְשׁוֹת בְּדַחֲק... הֲרִי לְהַדְיָא כְּתוּב בְּמִדְרַשׁ שְׁמַרְדְּכִי יָצָא בְּלְבוּשׁ מַלְכוּת, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ן שֶׁהוּא לְבוּשׁ הַמְּלָכִים,

ישוב הקשיות כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ שְׁבִנִי יַעֲקֹב הֵבִיאוּ תְּכֵלֶת מִהַדְּבָרִים שְׁמֹזְמָרִים בְּכָל הָעוֹלָם¹⁸⁸. וְלוֹמַר שְׁלֹגִים הֵן חֲלֹזֹן אַחֵר אֵינוֹ 'דַּחֲק' אֲלֵא שְׁקָר מִפְּרָסָם. וְעַתָּה נִפְרִיךְ בִּס"ד אֵת מָה שְׁמִיּוֹשֵׁב לְדַעְתּוֹ אַחַת לְאַחַת: **א.** אֵין קִשְׂיָא עַל חֲלֹזֹן הַמּוֹרֶקֶס מִחֲזו"ל אֲדַרְבֵּה דְּבָרֵי חֲזו"ל וְהִרְאֻשׁוֹנִים מִיִּשְׁבִּים לְהַפְלִיא. **ב – ג.** מִזְכָּר וּמִזְכָּר בְּתַנ"ךְ וּבְחֲזו"ל שְׁצַבְעוּ בּוֹ גוֹיִם. וְלִהְבְּדִיל בְּכַתְבֵי או"ה. וְמָה שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ אֵת יִשְׂרָאֵל, מִשּׁוּם שִׁישְׁרָאֵל הִצְרָכּוֹ לְצַבֵּעַ בְּעֶצְמָם (מִלְּבַד שִׁישׁ לָתֵת אֵת הַדַּעַת שְׁמַדִּין תּוֹרָה הַחוּבָה לְהַטִּיל תְּכֵלֶת הוּא רַק בְּבִגְד שֶׁל ד' בְּנִפּוֹת וְשִׁמָּא לֹא כָּל יִשְׂרָאֵל כִּךְ הָלְכוּ אַף שְׂאִינָה מְשֻׁנָּת חֲסִידִים. אֲבָל לְעֶצֶם הָעֲנָן אִי"צ לְהַגִּיעַ לְכַךְ וְכַ"ל). **ד.** מִזְכָּר בְּגִמְרָא לְגַבֵּי גְבוּרָאָדוֹן, וְרַש"י כּוֹתֵב שֶׁהוּא חֲלֹזֹן הַמִּזְכָּר בְּפֶרֶק כָּלִל גָּדוֹל, וּבְפֶרֶק כָּלִל גָּדוֹל כָּתֵב רַש"י שֶׁהוּא חֲלֹזֹן הַצּוֹבְעִין בּוֹ תְּכֵלֶת. וְכֵן הִזְכִּיר בְּרֵאשׁוֹנִים עַל הַתּוֹרָה הֵבִיאנוּ בְּקִשְׂיָא **ב.** **ה.** לְגַבֵּי הִרְאֻשׁוֹנִים שְׁכַתְּבוּ עַל הַפְּרָתִי הֵינֵד (אֵינְדִּיגוֹ), כִּכָּר דְּבִרְנוּ מִזֶּה שֶׁשְׂאָר רֵאשׁוֹנִים לֹא כָּתְבוּ כֵּן, וְהִקְשׁוּ בְּזֶה הָאֲחֵרוֹנִים שָׁם. וְיִשְׁבְּנוּ אֵת הַנִּרְאָה לְעֲנִיּוֹת דַּעְתִּי. **ו.** דְּבָרִים מוֹזְרִים בְּסִבְרָא, וְכִפִּי שֶׁהֵבִיאנוּ מִהַמִּדְרָשׁ שֶׁהַתְּכֵלֶת זָמְרוּ בּוֹ בְּכָל הָעוֹלָם וְחִשְׁקוּ בְּזֶה ג"כ הַגּוֹיִם. **ז.** הֵבִיאנוּ מִדְרָשׁ מִפְּרוּשׁ תּוֹסֵפוֹת עַל הַתּוֹרָה שֶׁמִּחֲלֹזֹן נִצְבֵּעַ כְּמָה מִיָּנִי צְבָעִים, וְגַם הָרַב הַכּוֹתֵב הֵבִיא זֹאת אֲלֵא שֶׁכָּתֵב שִׁישׁ מְאֹד לְפַקְפֶּק בְּמַהֲיִמְנוּתוֹ, לְאַחֵר שֶׁהוּא קְבוּץ שֶׁל כָּתֵב"י מְשֻׁבָּשִׁים מְאֹד וְכו'. וְאַמֶּנּוּ יֵשׁ צֶדֶק בְּדְבָרָיו שֶׁעַל סִמּוֹ זֹאת לְבַד קִשְׂיָה הִיא לְהֵבִיא רֵא'י, אֲבָל קִשְׂיָא גָדוֹלָה כ"כ לְדַעְתּוֹ שֶׁסּוֹבֵב וְהוֹלִיךְ בָּהּ, נוֹפֶלֶת. עַל כָּל פָּנִים לְאַחֵר שֶׁיִּשְׁנֹו תַּרְגּוּם הַשְּׂבָעִים שְׁמַתְרָגֶם תְּכֵלֶת פּוֹרְפוּרָא, וּבִאוּתוֹ הַתַּרְגּוּם וּבִשְׂאָר הַמַּתְרָגִּמִּים תַּרְגָּמוֹ כֵּן עַל הָאֲרָגְמָן, הוּא הַפּוֹרְפוּרָא הַמְּדַבֵּרֶת.

הַשְּׁעָרָה שְׁנִי': אוֹתָהּ הַתְּכֵלֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַשְּׁתַּמְשׁוּ בָּהּ הַגּוֹיִם, אֲלֵא

188 בראשית רבה מקץ.

שְׁאוֹתוֹ הַתְּכֵלֶת נֶעְלָם, וְחִלְזוֹן הָאֵק"ק צָבְעוּ בְּזִמְנָם רַק סָגוּל וְאָדוּם וְלֹא כַחֲלוֹל שֶׁל תּוֹרָה, וְהִטְעִים שֶׁלֹּא צָבְעוּ מִחִלְזוֹן הַמּוֹרֶקֶס מִשּׁוּם: אוֹ שֶׁלֹּא יָדְעוּ אִיךָ לְהַפִּיקוֹ, אוֹ שֶׁהוּא צָבַע הַפָּחוֹת מִשִּׁבְחָה וְלֹא בְּזָבֻז אֶת הַחִלְזוֹן הַמּוֹרֶקֶס הַיָּקָר, אוֹ שֶׁלֹּא יָדְעוּ לְהַפִּיקוֹ כְּתֹזֶק וְיִצִּיב רַק מֵאוֹתוֹ הַחִלְזוֹן הַנֶּעְלָם. וּמִתְיָשָׁב לִפִּי"ז כִּמָּה דְּבָרִים חֲלָקִים כִּהַשְׁעָרְתּוֹ הָרֵאשׁוֹנָה וְלֹא נִחְזָר עַל כֶּף. וְדָבָר נֹסֵף יִתְיָשָׁב, וְהוּא שֶׁאֵין אֲזִכּוּר בְּסִפְרֵי הַגּוֹיִם בְּבִרְוֹר עַל צָבַע הַתְּכֵלֶת, וְכֵן הַתְּמִיּהָ שֶׁחִלְזוֹן הַמִּפְיָק כִּמָּה וְכִמָּה גְּוִנִים יִחֲדוּ אֶת שְׁמוֹ לַתְּכֵלֶת שֶׁהוּא גִּוּוֹן אַחֵר מִכֻּלָּם.

מִשָּׁה: כָּבֵד דְּחִינּוֹ אֶת עֶקֶר דְּבָרָיו, וְלִגְבִי הַדְּבָר הָאַחֲרוֹן שֶׁהִזְכַּרְתָּ הוֹכַחְנוּ בְּבִרְוֹר שֶׁלֹּא יִתְכַּן שֶׁלֹּא יָדְעוּ לְהַפִּיק צָבַע הַכָּחַל, וְהַגּוֹיִם כָּתְבוּ זֹאת כו"כ פְּעָמִים, וְכֵן כִּמָּה מִחֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל כָּתְבוּ זֹאת.

הַשְׁעָרָה שְׁלִישִׁית: הַגּוֹיִם בְּזִמְנָם קָרְאוּ תְּכֵלֶת לְכָל הַצּוֹבֵעַ תְּכֵלֶת בֵּין מִחִלְזוֹן וּבֵין קָלָא אֵילָן, וּבִפְרָט לִפִּי הַסּוֹבְרִים בְּרַמְב"ם שֶׁקָּלָא אֵילָן כָּשֵׁר לְבִגְדֵי כְּהוֹנָה אַע"פ שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּכֵלֶת', מִמִּילָא הַגּוֹיִם הַשְׁתַּמְשׁוּ בָּזֶה, וְרַק עִם יִשְׂרָאֵל נִצְרְכוּ לְחִלְזוֹן מִיָּחָד, וְאוֹתוֹ הַחִלְזוֹן אֵינּוּ לִפְנֵינוּ.

דָּו: וְלִשֵּׁם כֶּף הָרָאָה אַחֲשׁוּרוֹשׁ אֶת עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וַיִּקָּר תַּפְאָרֶת גְּדוּלָּתוֹ? כִּדִּי לְהַבִּיא תְּכֵלֶת זֹל מִהַצּוֹמֵחַ?

שְׁמִישׁוֹן: וְשָׂמָא אַחֲשׁוּרוֹשׁ לָקַח מִיִּשְׂרָאֵל?

מִשָּׁה: יִתְכַּן. זֶה עוֹד אֵיכָנְשֶׁהוּ יוֹכֵל לְהִתְיָשָׁב – שֶׁאֲמָנָם אֲצֵל הַגּוֹיִם צָבְעוּ בַתְּכֵלֶת הֵן מִהַקָּלָא אֵילָן וְהֵן מִהַתְּכֵלֶת, וְהַפֵּל קָרְאוּ לְכֶף תְּכֵלֶת, אֲלֹא שֶׁאַחֲשׁוּרוֹשׁ רָצָה לְהַרְאוֹת אֶת עוֹשְׁרוֹ עַל יְדֵי הַתְּכֵלֶת מִהַחִלְזוֹן. אֲבָל הִזְהוּ הַתְּכֵלֶת שֶׁמְזַמְרִין בָּהּ בְּכָל הָעוֹלָם כְּדָבָרִי חו"ל לְגַבִּי בְּנֵי יַעֲקֹב? וּבִגְדֵי מַלְכוּת שֶׁדָּבָר בָּהֶם הָרַמְב"ם?

דָּו: וְחֻבָּה לְהַזְכִּיר שֶׁכָּל זֶה הוּא דוֹקָא לְדַעַת הָרַמְב"ם שֶׁיֵּשׁ שְׁלֵמָדוֹ

בדבריו שגם הקלא אילן נקרא תכלת, אלא שלציצית הוא פסול משום שאינו עומד ביופיו (אולי מדין וראיתם אותו וצ"ע), אבל לדעת רש"י פרוש המלה 'תכלת' הוא צמר הצבוע בדם חלזון¹⁸⁹, ואם אינו מחלזון, אינו תכלת כלל. וממילא כנאשר נאמר בכל מקום 'תכלת' בין של גוים ובין של ישראל הוא מהחלזון.

משה: והגוים עצמם כתבו את החלוק בין הצבע המופק מהחי לצבע המופק מהצומח הבאנו דבריהם לעיל (קושיא לו עמוד 204).

אבל אפה הראית לדעת, באיזה דחוקים נוראים ורבוי השמא ושמא כדי לומר שהתכלת שבידנו אינו התכלת והשערות הרחקות מהדעת, בדברים הפשוטים והמפורשים שהוא היא התכלת של ישראל ושל גוים ודמיו יקרים לא רק אצל ישראל.

שמעון: רצוני להביא עוד דבר אחד מדבריו, שהרי ישנם ארבע מאות סוגי ארגמונים בעולם וחקלקם אף מפיקים צבע, ויתכן מאד שמהם הופק התכלת והחוקרים דחו זאת בשקול דעת שלהם שלדעתם אינו מתאים עם דברי חז"ל, כגון כמה מיני ארגמון עם צבען הנמצאים באזור ים סוף. והרי יתכן שמשמים העלימיהו.

דו: כלומר שההבנה שמשמים העלימיהו הוא, שאותו החלזון שנאמר בגמרא שהוא בין חיפה לצור, ובכרמב"ם כתוב שביים המלח (התיכון) הוא מצוי קרה בו 'נס' מונר עד למאד: החלזון הימי צמחו לו כנפים ועף לים סוף ושם מנוחתו כבוד. מלבד שר' משה הוכיח והביא דברי כמה אחרונים שפקל יכולים למוצאו עפ"י סימני הסמ"ג, והסימן הכתוב שמקומו בים התיכון.

משה: עצם הטענה הזו איני מבין את טיבה. הרי אלו החוקרים שמוצאים

את החלזונות, אינם מתנעצים עמנו מהו התכלת של תורה ואם מתאים עם הסימנים של הרמב"ם, ובכלל אינם חוקרים רק מהו של תורה - אלא מאיזה מין אפשרי להפיק את הצבע, ולמעשה עדין לא נמצא חלזון הצובע תכלת מלבד מה שבידינו.

ואם נמצא איזה חלזון נוסף הצובע תכלת - נדון בה, ולפי מה שהבאנו כמה פעמים יתכן שמעקר הדין הוא פשר. אבל מה הקשיא ומה זה נוגע לנדון דידן? הגע עצמה, נניח שהתכלת שבידינו אינו התכלת האמתי, ומחר נמצא התכלת האמתי שלפי דעתו של הרב הכותב הסימנים יתאימו. האם יטען שאינו ברור משום ששמה החלזון האמתי עבר למקום אחר? אם כן לדעתו אי אפשר לעולם למצא את החלזון גם אם נמצא הנכון, כי הרי לא חולק על כך שהחלזונות ההם (שעדין לא נמצא) אין בהם את סימני החלזון משום שהרמב"ם ושאר רבותינו שנמצא בהם התיכון. אלא לדעתו עצם הדבר שמשמים העלימוהו אינו קים כלל לא כאן ולא שם. וקשה להתניחם לכך שהחלזון האמתי הוא במקום אחר כי משמים העלימוהו לשם.

והרי אני הולכים בדרך אחרת, דרכם של הפוסקים שהתכלת יכולה להמצא. ולאחר כל הראיות הנ"ל, ההסתברות שהחלזון הצובע כחול שרואים אנו אינו החלזון שצבעו בו תכלת, והנה עוד חלזון של תכלת ורק הוא הפשר, הוא רחוק מהדעת לגמרי. אם כן המציאה של חלזון נוסף שצובע כחול - אם ישנו כזה - אינו קשה על המציאה, אלא על כך שישנו עוד חלזון הצובע מלבד מה שאמרו חז"ל, והרי לדעת השולל ודאי שישנו, כי המורקס הרי צובע תכלת. וישנו עוד חלזון רחוק שקים.

שמשון: ושמה רוצה לומר שאי אפשר להוכיח מכך שאם מצאת חלזון הצובע הוא החלזון הנכון, משום שישנו עוד חלזון במקום אחר הצובע תכלת.

ישוב הקשיות כַּנַּף אִישׁ יְהוּדִי

מִשֶּׁה: בְּדַבְּרֵינוּ עַד עַתָּה הוֹכַחְנוּ בִּס"ד אֶת אֲמַתַּת הַמְּצִיאָה מְכַל פְּנֵה וּפְנֵה שְׁאֵתָה פִּוְנָה. אֲלֹא שֶׁהוֹסַפְנוּ עַל כָּךְ שְׁעָצָם זֶה שְׁמַצָּאנוּ מִן הַצּוֹבֵעַ כְּחוֹל וְהוּא נָדִיר שֶׁבְּנִדְרֹת דֵּי בְּכָךְ לְהַעֲמִיד אֶת הָאֲפָשְׁרוֹת שְׁאִינוּ זֶה, בְּדַחֵק גָּדוֹל. וּבְזֶה אָנוּ עוֹמְדִים עַל דְּבָרֵינוּ גַּם לְפִי דְּבָרֵי הַקּוֹנְטְרָס הַנ"ל שְׁאוּלֵי יִשְׁנֹו מִן נוֹסֵף בְּמָקוֹם אַחֵר שְׁצוֹבֵעַ, מִשּׁוֹם שְׁעֵדִין אִינוּ דֵּי כְּדֵי לֹאמַר שְׁאִינוּ נָדִיר מְאֹד, וּבִפְרָט בְּמָקוֹמֵנוּ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שְׁרַחוּק מְאֹד לֹאמַר שְׁיִשְׁנֹו מִן נוֹסֵף לְאַחֵר שְׁלֹא נִמְצָאוּ מִיָּי חַיִּים נוֹסָפִים כָּלֵל בְּאַזּוֹר זֶה בְּעִשְׁרוֹת שָׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת. וּבִקְצוֹר הַהוֹכָחָה מַעֲצָם זֶה שְׁנִמְצָא גַּם אִם יִשְׁנֹו בְּמָקוֹם נוֹסֵף בְּעוֹלָם מִן הַצּוֹבֵעַ תְּכַלֵּת, הִיא הוֹכָחָה חֲזָקָה מְאֹד.

וּבִפְרָט שֶׁהוֹכַחְנוּ שְׁעַל פִּי דֵּין אֵין עוֹד חֲלָזוֹן פָּסוּל, וְחַז"ל הִתִּיַּחֲסוּ רַק לְאֹתוֹ הַחֲלָזוֹן שֶׁהָיָה בְּיָדָם וּבִפְעַל צָבְעוּ בּוֹ, וְעָלְיוֹ אָמְרוּ כָּל מֶה שְׁאָמְרוּ, וְאִם יִשְׁנֹו חֲלָזוֹן רַחוּק הַצּוֹבֵעַ תְּכַלֵּת אִינוּ מַעֲנִינֵינוּ כָּלֵל, וְכִשֶּׁר הוּא. וְלִדְבַר שְׁכִשֶּׁר שְׁלֹא רָאוּ מוֹלָם לֹא הִתִּיַּחֲסוּ, וְכִפִּי שְׁלֹא הִזְכִּירוּ בְּגִמְרָא אֶת הָאֶתְרוֹג הַתִּמְנִי.

וְהִרְאָה בְּעֵין הָאֲמַת אֵיךְ תְּכוּנוֹת חֲלָזוֹן הַתְּכַלֵּת שֶׁבְּדַבְּרֵי חַז"ל וּבְדַבְּרֵי הָרַאשׁוֹנִים, וְלִהְבְדִּיל אֲא"ה בְּתַאווֵי הַגּוֹיִם, נִמְצָאִים בְּכִרּוֹר בְּחֲלָזוֹן הַמּוֹרֶקֶס בְּיָדֵינוּ, יוֹדֶה בְּאֲמַת שֶׁהוּא הַחֲלָזוֹן תְּכַלֵּת שֶׁל מִצְוָה וְאַשְׁרֵי הַמְּקִימָה.

מִשֶּׁה: נִסְכָּם מְדוּעַ לֹא שִׁיף לֹאמַר שֶׁהָיָה ב' תְּכַלֵּת אֶחָד שֶׁל גּוֹיִם וְאַחָד שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

א. דְּבָרֵי הַנְּבִיא בִּיחֻזְקָאֵל שֶׁהֵבִיאוּ תְּכַלֵּת מֵאֵי אֱלִישָׁה.

ב. דְּבָרֵי חַז"ל מִפְּרָשִׁים: הַמְדָּרֵשׁ לְגַבִּי בְּנֵי יַעֲקֹב עַל הַתְּכַלֵּת שְׁמֻזְמָר בְּכָל הָעוֹלָם. פְּרָקִי דר"א שֶׁתְּכַלֵּת הוּא לְבוּשׁ מַלְכוּת. גְּמָרָא בְּמַסְכֵּת שַׁבָּת עַל פִּי פִירֵשׁ"י שֶׁנּוֹבֵזֶרְאֵדוֹן הַשָּׂאִיר צִיָּדִי חֲלָזוֹן כְּדֵי

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי

יום שישי

לַצַּבֵּעַ מִלְבוּשֵׁי הַמֶּלֶךְ.

ג. דְּבָרֵי הַרְמֵב"ן שֶׁתִּכְלֹת הוּא לְבוּשׁ מַלְכוּת. הַגֹּמ' בְּעֶרְוִבִין שֶׁתִּכְלֹת שְׁמִשׁ גַּם לְבַגְדֵי חוּל.

ד. הַסְפּוֹרָנוּ עַל הַתּוֹרָה כְּתֹב שֶׁזְבוּלוֹן מוֹלִיד אֲנִיּוֹת חוּץ לָאָרֶץ לְמַכִּירַת חֲלָזוֹן בְּשָׁבִיל סְחֹרָה, וְכֵן מְשַׁמְעוֹת דְּבָרֵי רַשִׁ"י שֶׁשֶׁם. וּמְקוֹרָם בַּפְּסִיקְתָּא.

ה. אָמְרוּ בַּתּוֹסֶפֶתָא מִן הַחֲלָזוֹן כְּשֶׁרָה, מִבָּאָר בְּבִירוֹר שְׂאִין חֲלָזוֹן פְּסוּל וּבִאֲרָנוּ זֹאת, וּבִפְרָט אִם חֲלָזוֹן הַתִּכְלֹת שְׁמִשׁ לַצְּבִיעָה בְּזִמְנָם. ו. חַז"ל לֹא הִזְהִירוּ עַל כָּךְ כִּפִּי שֶׁהִזְהִירוּ לְגַבִּי כָּל מִצְוָה אַחֶרֶת בַּתּוֹרָה.

ז. וַיִּמְהַבְּחִינָה הַמַּצִּיאֹתִית הַתִּכְלֹת שֶׁחַז"ל דְּבָרוּ וּלְהַבְדִּיל אַא"ה הַגּוֹיִם דְּבָרוּ הוּא הַנִּמְצָא לְפָנֵינוּ לְכָל עֲנִינֵינוּ וּטְבָעֵינוּ, וּכְבָר הַכְרִיעוּהוּ וּקְבָעוּהוּ כִּמְהָ מַגְדוּלֵי הַדּוֹרוֹת שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הַפּוֹרְפּוֹר שֶׁל הַגּוֹיִם.

דן: לְאַחַר שֶׁעָשִׂינוּ בָּךְ אַרְבָּעִים יָפְנוּ לֹא יוֹסִיף... מִחֵר בְּשִׁבְתָּ קִדָּשׁ אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם נִבְרַר אֶת ה'שִׁירִי מִצְוָה', וּבְעֶקֶר אֶת מָה שֶׁהִתְחַלְנוּ בּוֹ עֲנִין גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְפִיָּהֶם אָנוּ חַיִּים. וְדְבָרֵי סְכּוּם.

פֶּרֶק ח' דְּבָרֵי סִכּוּם

דַּעַת הַחֲכָמִים

שַׁבַּת קוֹדֶשׁ

מִשָּׁה: גוּט שַׁבַּת ר' שְׁמִשׁוֹן ר' דָּן.

שְׁמִשׁוֹן: שַׁבַּת נְשָׁלוּם, ר' מִשָּׁה! זַפְנוּ בְּזָכוֹת קִדְשָׁת הַשַּׁבָּת, לְסַכֵּם סִגְיָא
זוֹ שְׁהוּבְרָה בַּשְּׁבוּעַ הָאֶחָדוֹן.

מִשָּׁה: הֵאֵם יֵשׁ לָכֶם נְשָׁלוֹת נוֹסְפוֹת?

דָּן: הֵאֵם יִתְכַּן שְׁמִצּוֹה יְקָרָה זוֹ תִּתְגַּלְגַּל בְּעֻקְיָפִין עַל יְדֵי גוֹי?

שְׁמִשׁוֹן: וְאַבְנֵי הַחֹשֶׁן עַל יְדֵי דָמָא בֶּן נְתִינָה?! וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ עַל יְדֵי
הוֹרְדוֹס?! מְלֵבֵד נְשָׂאת הַגְּלוּי הַסּוֹפִי שֶׁל הָאֶפְשָׁרוֹת לְצַבֵּעַ תְּכֵלֶת בְּצִיצִית,
הוּא פָּרִי מַעֲשָׂיו שֶׁל ת"ח חָשׁוּב, הָרַב הַגָּאוֹן אֶלְיָהוּ טַבְּגֶר שְׁלִיט"א.

אָמְרוּ בַּזוּה"ק שֶׁהַתְּכֵלֶת הִיא בְּכַנְרֶת

שְׁמִשׁוֹן: לְגַבִּי הֵינְעִב"ץ שֶׁהִבְאֵת אֶתְמוֹל שְׁמִבִּיא דְּבָרֵי חַז"ל עַל מְקוֹמוֹ
שֶׁל הַתְּכֵלֶת בֵּין צוּר לְחִיפָה, וְכֵן נִמְצָא בְּסוֹפְרֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם – הָרִי
רוֹצֶה לְהַקְשׁוֹת מִכָּד עַל מַש"כ בַּזוּה"ק שֶׁהַתְּכֵלֶת נִמְצָא בְּכַנְרֶת.

מִנְשֵׁה: הרמ"ז כֶּךָ סֵבֶר בְּדְבָרֵי הַזֹּהַר"ק, אֶף הֶרֶם"ק¹⁹⁰ וְהַגָּאֹן הַחִיד"א, וְהַחֲסֵד לְאַבְרָהָם¹⁹¹ כָּתְבוּ מִפְּרֹשׁ, שֶׁהִזְהִיר מִדִּבֵּר עַל כְּנֶרֶת הָעֵלְיוֹן, וּמִמִּילָא לֹא קָשָׁה קָשִׁית הֵי עֵבֶ"ץ¹⁹².

וּבְרִינּוּ בְּחַיֵּי מוֹכַח כֵּן מִפְּרֹשׁ, שֶׁבְּפִרְשֵׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ כָּתַב (פ"י): וְהִיא הַתְּכֵלֶת הַצְּבוּעַ מִדָּם חֲלֹזֹן שֶׁהוּא הַדָּג הַמְּצוּי בַּיָּם כְּנֶרֶת שֶׁלֹּכֶה נִקְרָאת מִדָּה זו 'כְּנוֹר דָּוִד' שֶׁהִיא מְנַגֵּן מֵאֲלִיו. וּבְפִרְשֵׁת שֶׁלַח כָּתַב: וְזֶה הַתְּכֵלֶת הוּא חוּט שֶׁל צֶמֶר צְבוּעַ בְּדָם חֲלֹזֹן שֶׁהוּא דָג שֶׁדוֹמָה עֵינּוּ לְעֵין הַיָּם וְדָמוֹ שָׁחֹר כְּדִיו. וּבַיָּם הַמֵּלֶח הוּא מְצוּי, ע"כ.

וְהַרְוָאָה יֵרָאֶה שֶׁבְּפִרְשֵׁת שֶׁלַח שֶׁבָּאָר עַל פִּי הַפֶּשֶׁט כָּתַב וּבַיָּם הַמֵּלֶח הוּא מְצוּי. וּבְפִרְשֵׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ שֶׁבָּאָר עַל פִּי הַסּוּד כָּפִי שֶׁכָּתַב בִּירְאִשִּׁית דְּבָרָיו: 'וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת'... כָּתַב הַמְּצוּי בַּיָּם כְּנֶרֶת¹⁹³.

190 אור יקר תרומה טו,

191 ח"ב קמ"ט:

192 זוהר בהעלותך קג. – 'בחולקיה דזבולון ימא וכ"י אקרי ים כנרת והכי אתחזי בגין דהא תכלת נפיק מתמן ואוקמוה דהא לתתא כגוונא דלעילא ים כנרת לעילא ים כנרת לתתא, תכלת לעילא תכלת לתתא וכלא באתר חד, ועל דא ירית זבולון למיפק לאגחא קרבא ומגלן דהכי הוא דכתיב (שם) עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק, זבחי צדק ודאי מ"ט כי שפע ימים יינקו', עכ"ל. והרי הדברים צ"ב שמפורש בספר יהושע (פ"ט) שכנרת הוא בחלק נפתלי. וכן כ"פ בדברי חז"ל, ולכן אמרו המפרשים הנ"ל שהוא הכנרת העליון. אלא שיש בזה קושי שהרי בזה"ק מפורש שמדבר הן על הכנרת העליון והן על התחתון. והנראה בזה ששניהם הוא על פי הסוד, כי בזה"ק איתא (תרומה קמט): 'תכלתא נפיק מגו ההוא גוון סומק וכד נחית לתתא אתרחק גוון סומק ועאל גו ההוא אתר דאיהו ימא ואצטבע גוון תכלא', עכ"ל. וכפי שנתבאר עולה יפה, כלומר מה שמטילים את דם החלזון למים יש בזה סוד שיורד לים ואח"כ עולה מהים והוא ים הכנרת, ויש עוד בחינה עליונה של תכלת הרוחני שזוהי הכנרת העליון.

193 וז"ל הרבינו בחיי שם בשלמות: וע"ד האמת: היו שתי חצוצרות רמז לתקיעה ותרועה, כי כשאמר לו השי"ת: "והיו לך למקרא העדה ולמסע", כאלו אמר "היו לך לתקיעה ולתרועה", ואם כן באר בפירוש שירמזו לתקיעה ולתרועה שהן המדות שישיראל חונים

מוֹתֵר בְּפִיךָ

דן: ר' מִשֶּׁה הָרִי כָּמָה אַחֲרוֹנִים כָּתְבוּ שֶׁהוּא מִן הַמֹּתֵר בְּפִיךָ וְכֵן כָּתַב רַבֵּנוּ בְּחַיִּי¹⁹⁴: 'וְלֹא מְצִינוּ מִשִּׁי בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן, לְפִי שֶׁהוּא יוֹצֵא מִגּוֹף הַשָּׂרִיץ שֶׁהוּא הַתּוֹלַעַת, וְלֹא הַכֶּשֶׁר לְמִלְאכַת שָׁמַיִם אֲלָא דָּבָר טָהוֹר, וְכַעֲנִין שֶׁאֵמְרוּ בְּתַחֲשׁ, וְצָבַע תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי אֵינוּ מִגּוֹף הַתּוֹלַעַת אֲלָא

וְנוֹסְעִים עַל פִּיהֶם, כַּעֲנִין שֶׁכָּתוּב: "עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי ה' שִׁמְרוּ", וְסִמֵּךְ לוֹ: "עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוּצְרוֹת כֶּסֶף".

וּמַעֲתָה הֵבֵן גְּדוּלְתוֹ שֶׁל מִשֶּׁה בְּשְׁתֵּי חֲצוּצְרוֹת שֶׁהֵן סִימָן הַמֶּלֶךְ בַּמַּלְכוּת, וְצוּהָ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּזֶה לְכַבּוֹד מִשֶּׁה, כִּי כֵן תַּכְסִּיס הַמֶּלֶךְ שֶׁתּוֹקַעִין לִפְנֵינוּ בְּשׁוֹפָר כִּי כֵן יִצוּהָ לְאֶסּוֹף חַיִּילוֹתָיו, וּבַעֲבוּר שְׁעֵלְתָה הַשְּׁגָתוֹ לְהַתְנַבֵּא בְּשֵׁם הַגְּדוֹל מַדַּת רַחֲמִים, לִכְךָ צוּהָ אוֹתָן לַעֲשׂוֹתָן שֶׁל כֶּסֶף, וְלֹא הוֹכִשְׁרוּ לַעֲשׂוֹתָן מִשָּׂאֵר מִיָּנִי מַתְכוֹת שֶׁכֵּן אֵמְרוּ בַּמַּסַּכַּת מִנְחוֹת: הַחֲצוּצְרוֹת הֵיוּ בָּאִים מִן הָעֵשֶׂת שֶׁל כֶּסֶף, עֲשָׂאוּהָ מִגְרוּטָאוֹת שֶׁל כֶּסֶף כְּשֶׁרָה, מִשָּׂאֵר מִיָּנִי מַתְכוֹת פְּסוּלָה. וּבַעֲבוּר שְׁנַתִּיחַד לוֹ דְּבוּר הַרְחָמִים פָּנִים אֶל פָּנִים, מִרְאֵה בְּתוֹךְ מִרְאֵה, לִכְךָ הֵיוּ שְׁתֵּים, וְהֵיוּ מִקְשָׁה, וְזֶהוּ סוּד אֵמְרוּ: "וְתַקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַיִךְ כָּל הָעֵדָה", הַתְּקִיעָה בְּשְׁתֵּיהֶן שֶׁהֵיוּ סִימָן לְהַקְהִיל כָּל יִשְׂרָאֵל יִרְמוּז לְדְבוּר הַרְחָמִים מִתּוֹךְ הָאֵשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "בְּיוֹם דְּבַר ה' אֵלֵיכֶם בַּחֲרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ", וְהַתְּקִיעָה בְּאַחַת שֶׁהִיא סִימָן לְנִשְׂיָאִים הַמִּיּוֹחָדִים בְּעַם יִרְמוּז לְמִשֶּׁה הַמִּיּוֹחָד עַל כּוֹלֵן שֶׁהִיא שׁוֹמֵעַ מִתּוֹךְ הַתְּקִיעָה, הוּא קוֹל הַשֵּׁם הַמִּיּוֹחָד, וְהוּא לְבָדוֹ הַמִּשְׁיָגוֹ וְהַמַּתְבּוֹנֵן בּוֹ, וְהַתְּרוּעָה בַּמַּסַּע הַמַּחֲנוֹת הַנוֹסְעִים לְמַלְחָמָה תִּרְמוּז לְהַשְׁגָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא הַתְּרוּעָה, וְלִפִּי שֶׁלֹּא עָלָה שׁוֹם נְבִיא לְמַדְרָגָה זֶה בְּנִבְוָאָה לְשׁוֹמֵעַ מִן הַשֵּׁם הַמִּיּוֹחָד אֲלָא הוּא לְבָדוֹ, לִכְךָ צוּהָ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲצוּצְרוֹת אֲלָא הוּא לְבָדוֹ לֹא זִוְלָתוֹ, הוּא שֶׁכָּתוּב: "עֲשֵׂה לָךְ" וּדְרָשׁוּ רַז"ל: לָךְ אֶתָּה עוֹשֶׂה וְאֵין אַחֵר מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, וְהוֹסִיף עוֹד וְאָמַר: "וְהֵיוּ לָךְ", כְּלוֹמַר וְהֵיוּ הַמַּדּוֹת לָךְ לְבַדָּךְ וְלֹא לְאַחֵר זִוְלָתְךָ. וּמִרּוֹב קְדוּשׁוֹת הַחֲצוּצְרוֹת וּבִהְיוֹתָם כְּלִי שֶׁהַהֲשָׁגָה נִרְמָזוּ בּוֹ הֵיוּ טַעֲוִינִין גְּנִיזָה וְנִגְנָזוּ בַּחֲיִיוֹ שֶׁל מִשֶּׁה, וְאֵל תַּתְמָה בִּהְיוֹתָן שְׁתֵּיהֶן שֶׁל כֶּסֶף כִּי כִּיּוֹן שֶׁהֵיוּ מִקְשָׁה אִי אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן אֲלָא שֶׁל כֶּסֶף, וְכַעֲנִין הַכְּרוּבִים שֶׁהֵיוּ זֶהָב וּמִקְשָׁה כִּי הַרְחָמִים הוּא מְכַרִּיעוֹ וְכִלּוֹל מִן הַדִּין, וְכֵן בְּכָאֵן בַּחֲצוּצְרוֹת מַדַּת הַדִּין רַפָּה הִיא וְכִלּוּלָהּ מִן הַרְחָמִים, וּמִטַּעַם זֶה לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲצוּצְרוֹת אִפִּילוּ יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ שֶׁלֹּא עָלְתָה הַשְּׁגָתוֹ בְּכֶךְ, אֲמֵנָם נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשׁוֹפָר לְהוֹדִיעַ בּוֹ לְהִיּוֹת מַדַּת הַדִּין מִתּוֹחָה כְּנֶגֶד הָאוֹיְבִים כִּי הִיא מַדַּתוֹ, וְגַם הִיא מַדַּתוֹ שֶׁל דּוֹד שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִנּוּר, וְהִיא הַתְּכֵלֶת הַצְּבוּעַ מִדָּם חֲלוּזוֹן שֶׁהוּא הַדָּג הַמְּצוּי בֵּים כְּנֶרֶת שֶׁלִּכְךָ נִקְרָאת מִדָּה זֶה "כְּנוּר דּוֹד" שֶׁהִיא מִנְגֵן מַאֲלִיו, נִמְצָאת לְמַד שְׁכָל אֶחָד וְאֶחָד נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי הָרְאוּי לוֹ לִפִּי הַשְּׁגָתוֹ וְנִבְוָאָתוֹ וּמַדַּתוֹ שֶׁהוּא שׁוֹאֵב מִמֶּנָּה, עַכ"ל.

מתוך גְּרָגְרִים שֶׁהתולַעַת בְּתוֹכָם'.

מִשֶּׁה: רִאשִׁית, כִּמָּה רִאשׁוֹנִים שֶׁהֵבֵאנוּ לְעִיל כְּתָבו 'תולַעַת' עַל חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת, וְקִשָּׁה מְאוּד לֹאמַר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִמְנֵי פְשָׁרוֹת הַדְּגִים. וְהֶרְמֵב"ם כְּתָב שֶׁהֶאֱרָגְמָן הוּא מִין ה'לִכָּה', וְהִיא גַם כֵּן תולַעַת מִמֶּשׁ. וְכָתְבוּ בְּזֶה כִּמָּה אֲחֵרוֹנִים שֶׁלֹּא אָסְרָה תוֹרָה לְהֵבִיא מִן הַטֵּמָא אֶלָּא אֵת הַדָּבָר עֲצָמוֹ (כָּלִי אוֹ בָּגָד) אֲבָל לֹא חֲזוּתָא. וְכָכֵל סָגִיָא יֵשׁ אֵת הַדְּעָה הַמְכַרְעַת, הוּא הַדִּין בְּנִדּוֹן דִּידוֹ.

דָּו: דְּבָרֶיךָ קֶצֶת... קוֹדֵם אֶתָּה מְבִיא רֹאשׁי שֶׁזֶּה הַמְצִיאוֹת וְלֹאֲחֵר מִכֵּן טוֹעֵן אֶתָּה שֶׁאֵם זֶה הַמְצִיאוֹת זֶה הַהֶכְרָעָה.

מִשֶּׁה: הוּא אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ בְּתַחֲלִית דְּבָרֵינוּ, אִם הַמְצִיאוֹת לֹא מִתִּישְׁבֶּת עִם שְׁנֵי הַשִּׁטּוֹת אֶלָּא עִם שִׁטָּה אַחַת, אֵין זֶה קִשְׁיָא וּמוֹצָאִים כֶּךָ בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת, וּבִפְרָט שָׁכֵן פְּשָׁטוֹת לְשׁוֹן רוֹב כָּכֵל רִאשׁוֹנִים.

שְׁמִישׁוֹן: וַיֵּשׁ גַּם לְהֵבִיא מֶה שֶׁכְּתָב בְּקִנְטָרִס 'חֹתֶם שֶׁל זָהָב', שֶׁיֵּשׁ מְקוֹם לֹאמַר שֶׁכִּיּוֹן שֶׁדָּם חֲלִזוֹן זֶה הוּא מִיִּפְקָד פְּקִיד, אֵינוֹ נִחְשָׁב כְּגוֹף הַשָּׂרֵץ אֶלָּא כְּהַפְרָשָׁה בְּעֶלְמָא וּכמ"ר שֶׁל חֲמוּר¹⁹⁵, וּמִתִּישְׁבֶּת גַּם כֵּן לְפִי

195 עֵיין שו"ע יו"ד ספ"א ס"א ובביאור הגר"א שם.

וכך כתב יישוב הדברים בקונטרס חותם של זהב: דבר זה אינו קשה על זיהוי הפורפורה דווקא, דהא להדיא כתבו הראשונים שהחלזון הוא תולעת (רש"י סנהדרין צא., ראבי"ה שבת קצד, ר"ש וראב"ד תו"כ מצורע א, יד, וכ"מ בדברי הריטב"א שבת עה. בשם הרא"ה והרמב"ן, "...חלזון שאינו בעל איברים אלא גוף אטום כחלזונות שבאשפות"). ומדברי כולם נלמד דאין לו סנפיר וקשקשת ואינו כשר. וכן משמעות הפשוטה בגמ' בבכורות, דחלזון הוא כצורת נחש (בכורות לח: וערש"י ויקרא כא, כ), וה"ה דיש להקשות כן לגבי ארגמן (בין אם הוא מפורפורה ובין לדעת הרמב"ם בפיהמ"ש כלאים ט, א, שהוא הצמר הצבוע ב"לך", שהוא מין תולעת ידועה בהודו הנקראת (Lakshedia lacca). וכן תולעת שני שהיא ודאי תולעת והיא ידועה, וכתב הרמב"ם (שם) שהיא הקרמז, וכ"כ ר"ש וראב"ד (תו"כ שם) ועוד (אמנם רבינו בחיי כ' שצובעים בגרגרים שהתולעת בתוכם ולא בגוף התולעת, אך היום ידוע, כי הגרגרים הם הכנימות האמהות שגם הם שרצים אסורים, וכ"כ מהר"י אברבנאל

דַּעַת רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי.

דַּעַת חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל

מִשָּׁה: וְכָאֵן יֵשׁ לִי טַעֲנָה הָרִי בַתְּחִלַּת דְּבָרֵינוּ צִוְּחָתָם בְּכְרוּכָה אִיךְ מְלֶאֱנִי לְבִי לְהַטִּיל תְּכִלַּת נֶגֶד חֲכָמֵי הַתּוֹרָה. הֲלֹא עָתָה רָאוּ גַם רָאוּ שֶׁלֹּא תִהְיֶה כְּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל! אֵינֶנִּי עוֹשֶׂה נֶגֶד חֲכָמֵי הַתּוֹרָה, אֲדַרְבֶּה, הַמְטִיל תְּכִלַּת בְּבִגְדוֹ הוּא הַמְקִיִּים אֶת דְּבָרֵי גְדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁאָמְרוּ עַל חֲלֹזוֹן הַפּוֹרְפוֹרָא שֶׁהוּא הַתְּכִלַּת, וְכִפִּי שֶׁהוֹכַחְנוּ רוֹאִים בְּאֶצְבַּע כִּי הוּא זֶה.

דָּן: וְאֵין הֵתֵר לְחֻלְק?

מִשָּׁה: קְטַנְתִּי מְלוֹמֵר אִם מֵתֵר לְחֻלְק אוֹ לֹא. רַק יֵשׁ לָנוּ כָּאֵן דַּעַת בְּרוּרָה מְסֻפָּמֶת שֶׁל כְּמָה מְצוּקֵי אֶרֶץ שֶׁהִכְרִיעוּ שְׁזוֹ הַתְּכִלַּת. וְנוֹכַחְנוּ כָּאֵן ר' דָּן, שֶׁהֶאֱמַת הַפּוּכָה לְגַמְרֵי מֵהַטַּעֲנָה הַמְרַכְזִית שֶׁהַתְּכִלַּת

שמות כא שהתולעת שני מתולעים ממש).

וכתבו האחרונים שדין זה אינו אלא בעור שהוא עיקר הדבר, אך צבע חזותא בעלמא הוא וחזותא לאו מילתא היא (על "נו"ב תנינא או"ח ג' וחת"ס יו"ד ח"ב רע"ו, ובשע"ת לג, ה), וכ"מ בלשון הברייתא "לא הוכשרו וכו' אלא עור בהמה טהורה", דדווקא לגבי עור קפיד [וכן דקדקו התוס' והרשב"א שם, והקשו על שֶׁעַר דאיירי ביה התם בגמ' שבת כח., אך רש"י תירץ דהא נמי חשיב עור, דו"ק ברש"י ד"ה אלא לנכרכות שם כח:].

עוד יל"ע בעיקר הדבר, אי דם חלזון דמיפקד פקיד לא דמי למי רגלים של חמור דמותרין שהרי גם דם זה אינו מגופו ממש והוי כפירשא בעלמא. ואפילו דם שרצים ממש איצטריך קרא לריבויי, ויש לדון אי דם הצבע של החלזון הוא ממש כדם גם לגבי דין זה (כ"כ באבהא"ז כלי המקדש א, ג: וע"ע במג"א רטז, ג, שדן בדעת כמה ראשונים דס"ל דמוס"ק הנעשה מדם חיה מותר באכילה).

אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת עַל חֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל. הִרִי כַּמָּה מַגְדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים כָּתְבוּ כֹּף לְהִדְיָא, וּבְדוּרָנוּ – גַּם אֵלּוּ שְׁלֹא כָתְבוּ כֵּן לֹא פָּרְכוּ לְהִדְיָא אֶת דְּבָרֵיהֶם אֲלֵא כָתְבוּ שְׁלֹא נִכְנָסוּ לְעִנְיָן אוֹ שְׁלֹא הִתְיַחֲסוּ לְכֹף כָּלֵל. הִינְעֵלָה עַל הַדַּעַת שֶׁהַמְקַבֵּל עָלָיו אֶת גְּדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים הֵנ"ל, הוּא אֵינּוּ שׁוֹמֵעַ לְחֻכְמִים? אֶתְמָהָה!

דו: אָמֵנָם יֵשׁ שְׁטָעֵנוּ שֶׁהַמְצִיאוֹת מֵרָאָה שֶׁמְדַבֵּר בְּדָבָר אֲחֵר, וְאַתָּה ר' מִשֶּׁה הוֹכַחְתָּ בִּיסוּד אֵימָן בְּהִרְרִי עֲזוֹ שֶׁהוּא הוּא הַמְדַבֵּר, אָבֵל גַּם לְדְבָרֵי הַמְפַקְּקִים כָּל עוֹד שִׁישׁ מְקוֹם לוֹמַר כְּדְבָרֶיךָ ר' מִשֶּׁה, בְּוֹדֵאֵי שְׁדְבָרֵי הָאֲחֵרוֹנִים לֹא זָזִים מִמְּקוֹמָם. וְהַיָּאֲרָכְנוּ בְּזֶה אֶתְמוּל.

חֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּזַמְנֵנוּ

דו: בַּתְּחִלַּת דְּבָרֵינוּ הִסְכַּמְתָּ שִׁישׁ לָתֵת אֶת הַדַּעַת, מִדּוּעַ לְאַחֵר הַכָּל אֵינָנוּ רוֹאִים אֶת גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיָן זֶה.

מִשֶּׁה: צָרִיד לְחַלֵּק בֵּין מָה חוֹבָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת, לְבֵין קִשְׂיָא שְׁצָרִיכִים אָנוּ לִישְׁבָּה, אִם גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל הֵיוּ מְכָרִיעִים שְׂאִין זֶה הַתְּכַלֵּת, לֹא הָיָה בְּכַחֲנוּ אֲלֵא לְקַבֵּל אֶת דַּעְתָּם הַגְּדוּלָּה שֶׁהִיא רְחֻבָּה מִדַּעְתָּנוּ. אָבֵל אִם גְּדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים כָּתְבוּ מֵהוּ הַתְּכַלֵּת בְּדַעְתָּם הָרְחֻבָּה, וְכִיּוֹם לֹא כָתְבוּ לְהַפֵּךְ אִין כָּאן סֵפֶק מָה הִתְלַכָּה. אֲלֵא שְׁכַדְבָּרֶיךָ ר' דו יֵשׁ כָּאן קִשְׂיָא וְעָלֵינוּ לִישְׁבָּה.

מִלְבָּד זֹאת, הָעֶרְהָ בְּרִשְׁוֹתְכֶם: יֵשׁ לְהִבְחִין בֵּין קִשְׂיָא מָה דַּעַת גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל, לְבֵין הִרְגָּשָׁה שֶׁזוֹ 'הִתְלַכָּה מִשְׁנָה' 'כּוֹלֵם לֹא עוֹשִׂים כֹּף' וְהִנֵּה יֵשׁ כָּאן 'תִּירוּץ'...

דו: לָמָּה תִּדְבֵּר כֹּף, ר' מִשֶּׁה! מִנֵּין לָךְ זֹאת? שְׂמָא כָלְנוּ חִפְצִים לַעֲשׂוֹת אֶת דַּעַת הַתּוֹרָה, וְעֵינָנוּ נִשְׁוֹאוֹת לְחֻכְמֵי הַתּוֹרָה.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

שַׁבַּת קוֹדֶשׁ

מִנְשָׁה: אָמור נָא בְּכִנּוּת, אִם רוֹב בֵּית הַכִּנּוּסֶת שְׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל הָיוּ מִטִּילִים תִּכְלֶת, הָאֵם כֹּף הָיִיתָ שְׂוִיה נֶפֶשׁ לַעֲנִין וְאוֹמֵר 'גְּדוּלִי יִשְׂרָאֵל', אוֹ שְׁמָא אַז הָיִיתָ בְּמַהֲירוֹת מְבַרֵּר אֶת הָעֲנִין...

דן: שְׁאַלְתָּ שְׁאַלָה קִשָּׁה... אֲנִי הַמִּנְשָׁה.

מִנְשָׁה: חוֹבָה לוֹמֵר שֶׁהַדְּבוּר בָּזָה מְחִיב זְהִירוֹת רַבָּה מְאֹד מְאֹד, הֵן מִבְּחִינַת כְּבוֹדוֹן שֶׁל חֲכָמִים שֶׁלֹּחִישָׁתוֹן לְחִישַׁת שְׂרָף, עֲקִיצָתוֹן עֲקִיצַת עֲקָרָב, וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגִדּוּלֵי אֵשׁ. וְהֵן מִבְּחִינַת הַזְהִירוֹת בְּעֲנִין גְּדוּלֵי הַתּוֹרָה שֶׁהוּא אֶבֶן הַיְסוֹד בְּכָל הַמִּנְשָׁה קִיּוֹם הַתּוֹרָה.

וּבְכֵן אֲשָׁאל אֶתְכֶם כֹּף: נֹאמֵר שֶׁהַתִּכְלֶת שֶׁבִּיָּדֵינוּ אֵינוֹ הַתִּכְלֶת הַנֶּכּוֹן, אֲבָל נִתְאָר מְצִיאוֹת שֶׁהַתִּכְלֶת הַנֶּכּוֹן נִמְצָא בִּיָּמֵינוּ בְּוֹדָאוֹת וּלְאֵל סִפְק, וַיָּבֵא אָדָם לְגְדוּל בִּישְׂרָאֵל עִם אוֹתוֹ הַתִּכְלֶת וַיּוֹכִיחַ לוֹ שֶׁזֶהוּ וְלֹא אֲחֵר, הָאֵם לְדַעְתְּכֶם אוֹתוֹ גְּדוּל בִּישְׂרָאֵל שֶׁעֲנִי יִשְׂרָאֵל נִשְׁוֹאוֹת אֵלָיו, יָקוּם מִמְּקוֹמוֹ יִתְעַטֵּף בְּטִלִּית – תִּכְלֶת זֶה, וַיִּבְרַךְ שֶׁהִחְיֵינוּ?

דן: שְׁאַלָה קִשָּׁה מִדִּי...

שְׁמִישׁוֹן: לְדַעְתִּי, בְּוֹדָאֵי שְׁלֹא! וְאִם הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ עַל מַעֲשֵׂה כָזָה הִנֵּה הַדְּבָר אֲצִלִּי פֶלֶא גְדוּל.

מִנְשָׁה וְדן: מִדּוּעַ?

שְׁמִישׁוֹן: מִשּׁוּם שְׁלֹא בְּכֹזוֹ זְרִיזוֹת מְקַבְּלִים תִּכְלֶת הָעֲלוּמָה מִכָּל וַחֲתוּמָה לְמַעַלָּה מֵאֵלָף שָׁנָה מֵעַם יִשְׂרָאֵל! יֵשׁ סֵדֶר לְדְבָרִים, גַּם אִם יִשְׁנֶם הוֹכָחוֹת, צָרִיךְ לָזֶה מְתִינּוֹת וַיָּשׁוּב הַדַּעַת!

מִנְשָׁה: אוֹסִיף עַל דְּבָרֶיךָ, הֲרִי אֵין דִּין אֲנָשִׁים כְּמוֹנוֹ כְּדִין גְּדוּל בִּישְׂרָאֵל, הֲרִי אִם מְסִפִּים הוּא לְמַצִּיאוֹת הַתִּכְלֶת, מְכַרִּיז בְּזֹאת לָעַם יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹת: נִמְצָאָה הַתִּכְלֶת הַנֶּעְלָמָה! וַיִּתְּכֵן שְׁאֲצֵל רַבְבוֹת יְהוּדִים יִתְפָּרֵשׁ כְּחוֹבָה וַיַּחֲלֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה. הֲרִי זֶה אַחֲרֵירוֹת נוֹרָאָה.

דו: עֲדִין, יֵשׁ מְקוֹם לְהַסְבִּיר מִדּוּעַ לֹא מְתִיחִים לָכֶּה.

מִשֶּׁה: רֵאָה, קִטְנֹתִי לְהִבִּין אֶת דַּעְתָּם שֶׁל הַגְּדוֹלִים מֵאַתְנֹו, לִכֵּן אָנוּ מְדַבְּרִים כַּעַת בְּסִבְרָא לֹא בִּידִיעָה. לֹא רְחוּק לֹמַר שְׂוִיתִכֵּן שְׁגָדוּל בִּישְׂרָאֵל יִסְבֵּר שְׂאִין אֶפְשָׁרוּת לְקַחַת אַחֲרִיּוֹת שְׁפָזוּ, אִף אִם קָרוֹב הַדְּבָר אֲצִלּוֹ מְאֹד וְשִׁזּוֹ הַתְּכִלֶּת. אָבֵל גַּם לִילִי זֹאת הָרִי מִגְדֵּל הָאֲחֵרִיּוֹת הַמְּדַבְּרֶת חוֹבָה עָלָיו לַעֲשׂוֹת בְּדִיקָה אַחֵר בְּדִיקָה וּמִשְׁמוּשׁ אַחֵר מִשְׁמוּשׁ, בְּכָל פֶּרֶט וּפְרָט בְּאִפְסָן קִשָּׁה בִּיּוֹתֵר, עַל הַחֲלִזוֹן, עַל כָּל הַהֲלִיָּה, עַל אִפְסָן הַצְּבִיעָה, עַל הַחוּטִים וְכוּ', לֹא רְחוּק לֹמַר שְׁבִמְצָבִים מְסִימִים וּבְגִיל מְסִים אִף אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת.

דו: יֵשׁ הֶגְיוֹן בְּדַבְּרֵיכֶם, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַתְעַלֵּם שְׁכַפָּה תִּלְמִידֵי חֲכָמִים מְפֻלְגִים עָשׂוּ בְּדִיקָה קִשָּׁה זֹו, וּלְאַחֵר מִכֵּן הִחֲלוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה כְּדִגְמַת הַגָּאוֹן הָאֲדִיר הָרֵב יִשְׂרָאֵל בְּעֶלְסָקִי וְצ"ל מֵאַרְצוֹת הַבְּרִית, וְעוֹד כַּמָּה וְכַמָּה. וְכַתֵּב הַגָּאוֹן ר' עֲמֶרֶם אוֹפְמָן שְׁלִיט"א מֵהַעֲדָה הַתְּרַדִּית שְׁכַפָּה מִגְדוּלֵי הַדּוֹר מְטִילִים זֹאת בְּצִנְעָה.

שְׁמִישׁוֹן: וַיְמָה עִם הַמְּכַתֵּב שֶׁל מֶרֶן הָרֵב אֶלְיָשִׁיב וְזָכַר צְדִיק לְבָרְכָהּ. וּבּוֹדָאִי אֵינָהּ חוֹשֵׁב אֶת עֲצָמָהּ רָאוּי לְחֻלֵּק עַל מֶרֶן הָרֵב אֶלְיָשִׁיב...

מִשֶּׁה: ר' דָּן אֵינֶנִּי חֹסֵר דַּעַת עַד כִּדִּי כֶּה... קִטְנֹתִי מִלּוּמַר בְּהַחֲלִטִּיּוֹת, אִף אֲמַרְנוּ דְּבָר הַמְּתַקֵּב עַל הַדַּעַת. אָבֵל מָה שְׂאָנוּ יְכוּלִים לְדַבֵּר הוּא, עַל מָה נֶאֱמַר בְּאוֹתוֹ הַמְּכַתֵּב וַיְמָה יֵשׁ לְלַמֵּד מִכֶּה.

שְׁמִישׁוֹן: בְּאוֹתוֹ הַמְּכַתֵּב לֹא נִכְתֵּב שְׁדַבְּרֵי הַגְּדוֹלִים הַנ"ל נִדְּחוּ מִהַחֲלָכָה, אֲלֵא הֶעֱלָה מֶרֶן כַּמָּה נְקוּדוֹת וְכַתֵּב לְהַדְיָא שְׁלֵא נִכְנָס לְעִנְיָן. מְלִבֵּד זֹאת יְדוּעַ מָה שְׁכַתֵּב תִּלְמִיד חֲכָם גְּדוֹל בְּהַסְכָּמָה לְסִפְרָא, שְׁבָא לְפָנֵי מֶרֶן וְצ"ל וְטַעֲנָתוֹ בְּפִיו שְׁבִירָר אֶת הַתְּכִלֶּת וְיִצָּא לוֹ כִּי הוּא זֶה, נִתֵּן לוֹ מֶרֶן רְשׁוֹת לְהַטִּיל זֹאת בְּצִנְעָה לֹלֵא הוֹרָאָה לְצַבּוֹר.

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

שַׁבַּת קוּדֶשׁ

מִנְשָׁה: הוּא אֲשֶׁר אִמְרָנוּ, מָרֹן לֹא נִכְנָס לְזֶה אֲלֵא הִעָלָה כַּמָּה נְקוּדוֹת שְׁאֵלָה, וּמִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ יָכוֹל לְהִטִּיל תַּכְלֵת הַתַּכְלֵת, אֲלֵא שְׁלֹא תִצָּא מִמֶּנּוּ הוֹרָאָה לְרַבִּים.

דָּו: בְּכָל אִפֹּן תִּנָּסָה לַעֲנוֹת עַל מָה שֶׁכָּתַב מָרֹן זצ"ל.

כָּתַב שֵׁם כַּמָּה טַעֲנוֹת וְאֵלּוּ הֵן בְּתַמְצִית:

1. בַּעֲבֹר אֲדַמּוּ"ר גָּדוֹל טָעַן עַל זֶהוּי הַתַּכְלֵת (דִּיוֹנוֹן), וְאֵח"כ הִפְרִיכוּ אֶת דְּבָרָיו מִכָּל וְכָל, וְאַחֵר כֵּךְ טָעְנוּ שֶׁמִּצָּאוּ מִין אֲחֵר (יִנְטִינָה) וְעִכְשָׁיו בָּאוּ עִם דֶּבֶר נוֹסֵף שֶׁמָּא גַם אוֹתוֹ יִפְרִיכוּ?

2. טַעֲנַת הַבֵּית הַלְוִי. וְכָתַב בְּזֶה מָרֹן זצ"ל: "וְאַנָּא לֹא יִדְעָנָא מָה עִם הַהַמְצָאָה הַנ"ל אֲשֶׁר הִמְצִיאוּ חוֹקְרֵי זְמַנֵּנוּ אִם גַּם עָלֶיהָ חָל הַטַּעֲנָה הַנ"ל".

3. דְּבָרֵי הַיִּשׁוּעָה מִלְכוּ¹⁹⁶ (הַגָּאוֹן מִקוּטֵנָא), שֶׁדְּבָרֵי הָאֲרִיז"ל כִּפְשׁוּטָן שְׁאִינוּ קִיָּם אֲלֵא בְּזִמְן הַבֵּית.

מִנְשָׁה: לְגַבִּי הַטַּעֲנָה הִרְאֵשׁוֹנָה רוֹאִים בְּבִירוֹר שֶׁנֶּאֱמָרָה ע"י גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נִכּוֹן שֶׁגָּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל יִתְיַחֲסוּ לְתוֹפְעָה שֶׁפַּעַם בְּתַקּוּפָה יָבוֹא אָדָם עִם בְּשׁוּרָה שֶׁמִּצָּא אֶת הַתַּכְלֵת, וְכֹאֲשֶׁר 2 הַשְּׁעָרוֹת הִבָּרְרוּ כֹּלָא נְכוֹנוֹת. כַּמָּה זִהִירוֹת צָרִיךְ כְּדֵי לְהַכְרִיעַ שֶׁזֶּה הַתַּכְלֵת. אִךְ אַעפ"כ עֲדִין אֵינָה רְאִיָּה שֶׁאֵין זֶה הַתַּכְלֵת, אֲלֵא חֹבֶת זִהִירוֹת רַבָּה יוֹתֵר. לְאַחֵר שֶׁבִּרְרָנוּ וְנִכְיָנוּ לְדִין שֶׁזֶּה הַתַּכְלֵת, מִכָּךְ שֶׁהַגְּלוּיִים הַקּוּדְמִים אֵינָם נְכוֹנִים – אֵין זֶה פֶּרֶכָה לִידְעָה זֹאת. דְּבָרָנוּ בְּזֶה בְּתַחֲלַת הַדְּבָרִים (עֲמוּד 50 וְאִילֶךְ)

וְאֵלִיבָא דְאַמֶּת, הַמוֹרֶקֶס הוּא הָאִפְשָׁרוֹת הִרְאֵשׁוֹנָה שֶׁעָלְתָה אֵי פַעַם

196 כתבנו בהערה 26 מה יש להקשות בזה.

בְּמַצִּיאת הַתְּכֵלֶת הַנֶּעְלָמָה! מִשּׁוּם שֶׁבְּהַשְׁעָרוֹת הָאַחֲרוֹת אֵין בָּהֶם צָבָעוֹן כָּלֵל, הִיָּתָה הַשְׁעָרָה שֶׁל 'שָׁמָא' יֵשׁ בְּדִיוֹנוֹן אוֹ בִּנְטִינָה חֹמֶר הַצּוֹבֵעַ וְהַתְּבַרֵּר שְׂאִין בָּהֶם תְּכוּנַת צָבָעוֹן. דְּבָר זֶה אֵינוֹ תְּלוּי בְּהוֹכָחָה, אֲלֵא כָּל אָדָם יָכוֹל לִרְאוֹת זֹאת עַל יְדֵי בְּדִיקָה פְּשׁוּטָה מֵהוּ הַצּוֹבֵעַ אֶת הַבְּגָד. (יֵשׁ שְׂמֵתֶבֶלֶבֶלִים בְּזֹאת, כְּאַשֶּׁר רוֹאִים צָבָע דָּם שֶׁל בַּעַל חֵי סְבוּרִים שֶׁהוּא צָבָע הַצּוֹבֵעַ, וְזוֹ טַעֲנוֹת בְּמַצִּיאוֹת. אִם לְשׁוֹר יֵשׁ דָּם בְּצָבָע אָדוֹם עֲדִין אֵינוֹ צוֹבֵעַ אֲרֻגְמוֹן, זֶהוּ צָבָע דָּמוֹ בְּלֶבֶד לֹא תְּכוּנַת צוֹבֵעַ, וְכַפִּי שְׂמֵשְׁקָה יְרוֹק בְּטַעַם תְּפוּחִים אֵינוֹ קָלָא אֵילוֹן), כִּי שְׂבַעֲצָם הַהֲצָעָה הִיחִידָה שֶׁהַעֲלָתָהּ מֵאֵז שְׁנַעְלָם הַתְּכֵלֶת, שִׁישְׁנו צָבָע תְּכֵלֶת שְׂמוּפָק מִהַחֵי – הוּא הָאֲרֻגְמוֹן קֹהָה קוֹצִים – מוֹרְקָס טְרוֹנְקָלוֹס.

לְגַבִּי טַעֲנַת הַבֵּית הַלְוִי, כָּאֵן מָרֹן זַצ"ל כּוֹתֵב בְּמִפְרָשׁ שֶׁלֹּא יָדוּעַ לוֹ אִם הִיא קִיָּמַת לְגַבִּי הַתְּכֵלֶת שֶׁנִּתְגַּלָּה עִתָּהּ, (וּבַעֲצָם כְּתָב בְּזֶה שֶׁלֹּא נִכְנָס לַעֲנִין הָאֲרֻגְמוֹן קֹהָה קוֹצִים כָּלֵל), וְהָרִי הָרְאִינוּ כֶּבֶר שֶׁטַעֲנַת הַבָּה"ל יֵשׁ לָהּ תְּשׁוּבָה בְּחִלְזוֹן הַמּוֹרְקָס וְהוּא בִּיסוּד אֵיתָן בְּדְבָרֵי הַרְמָב"ן.

לְגַבִּי הַיִּשְׁע"מ, גַּם זֹאת חֲזִינוֹן בְּדְבָרֵי מָרֹן שֶׁהַעֲלָה נִקּוּדוֹת מְסִימוֹת בְּעֲנִין הַתְּכֵלֶת, מִשּׁוּם שֶׁרַב הָאַחֲרוֹנִים לֹא כָּתְבוּ אֶת חֲדוּשׁוֹ שֶׁל הַיִּשְׁע"מ, וְלֹא נִרְאָה שֶׁבֶּא בְּזֶה לְהַכְרִיעַ בְּדְבָרֵיו (וּבִפְרָט שֶׁדְּבָרֵיו שֶׁל הַגָּאוֹן הַנֶּ"ל זַצ"ל, קוֹשֶׁה לְהוֹלָמָם, אִיךָ מִתִּישְׁבִּים דְּבָרֵי הָאֲרִיז"ל לְפִי הַבְּנֵתוֹ שְׂאִין הַתְּכֵלֶת קִיָּם בְּזִמְנֵי הַבֵּית, עֵי"ש¹⁹⁷), אֲךָ הוּא עֲצָמוֹ כְּתָב מִפְרָשׁ שֶׁאָמַר אֶת דְּבָרוֹ עַל הַדִּיוֹנוֹן שֶׁבְּנוֹי מִהַשְׁעָרָה וְלֹא מִיִּדְעָה.

סִיּוּם

שְׁמִשּׁוֹן: וְקִרְאָתָהּ לַשַּׁבָּת עֲנֵג לְקוֹדֶשׁ ה' מְכַבֵּד וְכּוֹבֵדָתוֹ מַעֲשֹׂוֹת דְּרָכֶיהָ... ר' מִלֵּשָׁה מְכַבֵּד בְּדִבְרֵי סְכוּם וְסִיּוּם.

מִלֵּשָׁה אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם נִסְכָּם בְּקִצּוֹר מֵה שְׁדִּבְרָנוּ בְּסוּגִיָּא זֶה, וְאַשְׁמַח לְשִׁמוּעַ מִכֶּם מֵה יֵצֵא לָכֶם בְּעֵנִין.

וּבֵכֵן כֹּה, אָנוּ בִּס"ד הוֹכַחְנוּ בְּבִרּוּר שְׁמִין הַפּוֹרְפּוֹר מוֹרְקָס טְרוֹנְקוֹלוֹס, אֲרַגְמוֹן קִהָה קוֹצִים, הוּא הַתְּכֵלֶת שֶׁל תּוֹרָה. וְנִחְזֹר בְּקִצּוֹר נִמְרָץ:

צוֹרֶת הַבְּדִיקָה

הוֹכַחְנוּ עַל יְדֵי הַהִיקָשׁ מֵהַדְּבָרִים הַבְּרוּרִים לָנוּ. שְׁאֵפֶן הַבְּדִיקָה הַנִּכּוֹן הוּא, לְבַדּוֹק אֶת הַדָּבָר הַכָּלְלִי שְׁסָבִיבוּ הָעֵנִין נָסוּב. וּפְכָל סִגִּיָּא יִשְׁנֵם נִקּוּדוֹת שְׁצָרִיף לִישָׁב.

הַמְּכָרָח בַּמִּצִּיָּאָה הַתְּכֵלֶת.

דְּבָרֵי הַבֵּית הַלּוֹי בְּעֵנִין הַמְּסֻרֶת הַהֶפְכִית, וְאִין מָנוּס מֵהַמְּחִיבוֹת לַעֲמוּד בְּתַנְאוּ. יֵשׁ לָכֶה אֶת הַפְּתָרוֹן בְּמוֹרְקָס שְׁהִיָּתָה גְּזֵרָה לְגַבִּיו. חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת צוֹבֵעַ הוּא פָּחוּל וּמְכָרָח שְׁהִיָּתָה בּו 'צָבָעַן', לּוֹלִי זֹאת אִינוּ צָבָע בְּגָד אֶלָּא לְכִלוּף בְּעֵלְמָא. אִין דִּין 'חִפְצָא שֶׁל מִצְוָה' בְּתַכְלֶת. וּמוֹכַח מְכָל הַפּוֹסְקִים וּמִדְּבָרֵי הַבֵּית הַלּוֹי שְׁאִין דִּין מְסֻרֶת בְּתַכְלֶת.

תְּכֵלֶת בְּיָמֵינוּ וְעֵנִין נִגְנֵז

עַד סוּף הָאֲמוּרָאִים צָבָעוּ תְּכֵלֶת, וּכְכֹל הַנִּרְאָה גַּם לְאַחַר מִכּוֹן, רַק בְּתַחֲלֶת הַגְּאוּנִים כְּתָבוּ שְׁהוּפְסָס. הַגְּאוּנִים וְהִרְאֻשׁוֹנִים כְּתָבוּ שְׁבִזְמָנָם אִין תְּכֵלֶת וְלֹא כְּתָבוּ שְׁאִין דִּין תְּכֵלֶת עַד הַגְּאוּלָּה, וְאַף לֹא הִבִּיאוּ חַז"ל שְׁהַתְּכֵלֶת

גְּנוּזָה. אֲדָרְבָּה, הָרֵאשׁוֹנִים כְּתוּבוֹהוּ לְהִלְכָּה. הֶרְמֵב"ן כּוֹתֵב שֵׁישׁ תְּכֵלֶת בְּזִמְנוֹ אֵלָּא וְשֵׁלָא יָרִים אִישׁ יָדוֹ לְלוּכְשׁוֹ. כִּמָּה אַחֲרוֹנִים כְּתָבוּ שֶׁאֶפְשָׁר לְמוֹצְאוֹ. הַמְדָּרֵשׁ שֶׁנִּכְתָּב נִגְנֵז, אֶפְשָׁר לְבָאֲרוֹ כְּדִבְרֵי רַשִׁ"י לְגַבֵּי סֵפֶר יוֹחֲסִין – נִשְׁתַּכַּח. וְנִכְתָּב כָּכֵל הַנֶּרְאָה בְּתַקּוּפָה שֶׁלֹּא אַחֵר הִגְמָרָא.

הַמְכָּשִׁיר בְּתֵכֶלֶת.

מִכְרָח בְּתוֹסְפָתָא שֶׁהַמְכָּשִׁיר בְּתֵכֶלֶת הוּא מִן הַחֲלִזוֹן, וְלֹא יִתְּכֵן שֵׁישְׁנוֹ חֲלִזוֹן פָּסוּל (וכ"ש אִם בְּזִמְנֵי חַז"ל צָבְעוּ בּוֹ תְּכֵלֶת). חֻבָּה שֶׁיַּעֲמֵד בְּיוֹפָיו.

הַסִּימָנִים שֶׁנִּכְתְּבוּ לְהִלְכָּה.

הֶרְמֵב"ם הַסֵּמ"ג וְהַחֲנוּךְ, כְּתָבוּ אֶת סִימְנֵי חֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת לְהִלְכָּה: חֲלִזוֹן. דָּג. מִרְאֵהוּ כְּעֵין הַיָּם. דָּמוֹ הוּא תְּכֵלֶת. נִמְצָא בַּיָּם הַתִּיכוֹן. הַמַּהְרִי"ל כְּתָב שֶׁאֶפְשָׁר בְּקָל לְמוֹצְאוֹ עַל פִּי סִימְנֵי הַסֵּמ"ג. בְּאַרְנוֹ בִּס"ד בְּפִירוּט וּבִרְאִיוֹת שֶׁסִּמָּנִים אֵלּוּ מִתְקַיְּמִים בְּאֵק"ק.

דְּבָרֵי חַז"ל וְהָרֵאשׁוֹנִים בְּטַבְעֵי הַחֲלִזוֹן בְּכָלֵל, וְחֲלִזוֹן הַתְּכֵלֶת.

קָטָן. דּוּמָה לְדָג. כְּעֵין תּוֹלַעַת – נִחָשׁ. בְּחִיּוֹתוֹ הַצָּבֵעַ צָלוּל וּמִצְלָח יוֹתֵר. דָּמוֹ מִיִּפְקֵד פְּקִיד. תְּקוּעַ בְּאַרְץ אֵינּוּ זֶז מִמְּקוֹמוֹ עַד שֶׁא"א לַעֲמוֹד אִם חַי אוֹ צוּמָח. כָּל אֵלּוּ מִתְקַיְּמִים בְּמוֹרֶקֶס.

נִמְצָא בַּיָּם הַתִּיכוֹן בְּמִקְוֹמוֹת שֶׁהֵיָהּ בְּזִמְנֵי הַמִּקְרָא וְחַז"ל – אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּעֶקֶר בְּצִפּוֹנָה, אִיטָלְיָה, יוֹן.

אִינוּ מִתְקִים בְּמוֹרָקָס.

מִפְּרָס קוּדֶם מִיתָתוֹ – דַּעַת תּוֹס', שֶׁא"ר לֹא כָּתְבוּ כֵּן תּוֹס' עֲצָמָם כָּתְבוּ
'וְשִׁמָּא', וְהִמְהַרְשׁ"א נִשְׁאַר בַּצ"ע.

עוֹלָה אַחַת לְשִׁבְעִים שָׁנָה, יִישָׁבְנוּ זֹאת, וְהוֹבֵרֵר וְשִׁימָן זֶה לֹא קִים בְּכָל
אָפֶן.

חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל וְשֶׁהֲצִבִיעוּ עַל הַפּוֹרְפּוֹר

רֵאבִי"ה בִּשְׁם הַיְּרוּשְׁלָמִי. מְדַרְשׁ הַגָּדוֹל. הַמַּהֲרַח"ו. שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים
(הָרֵאשׁוֹן). חוֹת יָאִיר. הֵיכָל"ץ גַּם כֵּן הוֹרָה בְּאַצְבַּע שֶׁהוּא הַמְדַּבֵּר. וְכֵן
יוֹצֵא מִדְּבָרֵי הַתְּפָאֶרֶת יִשְׂרָאֵל.

מִיִּן אֶחָד נִשְׁצוּבֵעַ תְּכֵלֶת

מוֹכַח מִפְּשֵׁט דְּבָרֵי הַנָּבִיא, וּבְדָבָרֵי חַז"ל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וּבִרְאשׁוֹנִים,
שְׁאוֹתוֹ הַתְּכֵלֶת נִשְׁשַׁמֵּשׁ לְמַצּוֹה שִׁמֵּשׁ גַּם לְחוֹלִין הֵן לְיִשְׂרָאֵל וְהֵן לְאוֹ"ה,
וְהִיא זֶה בְּגֵד מַלְכוּת יָקָר.

כְּתָבֵי הַגּוֹיִם עַל הַמוֹרָקָס

כַּמָּה גּוֹיִם מִהַתְּקוּפָה הַהִיא, כָּתְבוּ תֵּאוֹר מְדֻקָּק עַל חֲלָזוֹן זֶה. מְבִנָּה גּוֹפּוֹ
פֶּרֶט אַחֵר פֶּרֶט: צוּרֵת גּוֹפּוֹ, תֵּאוֹר לְשׁוֹנוֹ, וְרִיד הַנִּמְצָא עַל הַבְּלוּטָה
(פֶּרֶח), צִבֵּעַ הַבְּלוּטָה, צוּרֵת הַהֶטְלָה, צוּרֵת אֲכִילָתוֹ, אוֹכְלִים זֶה אֵת זֶה,
תְּנָאֵי הַמַּצָּאוֹת, צוּרֵת הוֹצָאת צִבֵּעוֹ, עֲדִיף לְצוּבֵעַ וְשִׁשְׁאָר חֵי.

כֵּן תֵּאָרוּ אֵת מְקוֹם הַמַּצָּאוֹת וּבִפְרָט בְּאֶזְזוֹר הָעִיר צוּר, שֶׁהוּא הַמְּקוֹם
שֶׁצִּבֵּעוֹ תְּכֵלֶת בְּזֶמֶן הַנָּבִיאִים וּבְזֶמֶן חַז"ל.

כְּתָבֵי הַגּוֹיִם עַל הַצֶּבַע

כְּתָבוּ הַגּוֹיִם אֶת צֶבַע הַפּוֹרְפּוֹר בְּלוֹעֶזִית וְאוֹתָם הַשְׁמוּת נִכְתְּבוּ עַל יָדֵי לְהַבְדִּיל תַּרְגוּמֵי הַתּוֹרָה עַל הַמֶּלֶךְ 'תַּכְלֵת', וְהַשְׁלֵטִי הַגְּבוּרִים ז"ל. וְתִאֲרוּהוּ כְּצֶבַע הַשָּׁמַיִם וְהוּא הַכָּחַל שְׁלָנוּ.

הַמְּצָאִים בְּיָמֵינוּ

נִמְצְאוּ בְּכִמְהָ וְכִמְהָ מְקוֹמוֹת, אֲלֵפֵי אֲלָפִים קִנְיֹת שֶׁל חֲלִזוֹן זֶה מִנְקֻבוֹת בְּמָקוֹם הוֹצָאת הַצֶּבַע, לְיָדָם מַצִּיעוֹת עִם שְׂבָרֵי כָלִים וְשִׁאֲרֵי הַצֶּבַע. וּבִפְרָט בְּאֶזְרוֹר הָעִיר צוּר, שָׁשָׁם צָבְעוּ בְּזַמְנֵים הָהֵם. נִמְצְאוּ מִטְבְּעוֹת שִׁחְרוּט עֲלֵיהֶם צוּרַת חֲלִזוֹן זֶה (מִטְבֵּעַ הוּא סֶמֶל מַלְכוּת), בְּגֵד הַצֶּבֹוע בְּכָחַל וּבְסָגוֹל, וְהַחֲמֹר שֶׁבוּ נִבְדָּק וְהוּא הָאֵק"ק, אֲרִיג שְׁנִמְצָא וְצָבְעוּ כָחֹל – יָרוֹק וְנִבְדָּק כָּ"ל.

הַלִּיף הַצְּבִיעָה וְעֵמֶק הַצֶּבַע

הוֹכַחְנוּ שֶׁאֵין דִּין בְּעֵמֶק מְסִים וְכָל כָּחֹל כָּשֵׁר. הַלִּיף הַצְּבִיעָה הוּא כְּמִבְאֵר בְּגִמְרָא וּבְרַמְבַּ"ם, צֶבַע הַתַּכְלֵת הַיּוֹצֵא מִחֲלִזוֹן הַמּוֹרְקָס הוּא הַרְגִּיל, אֲדָרְבָּה כְּדֵי שִׁיֵּצֵא סָגוֹל צָרִיף לְשׁוֹמְרוֹ, וּבִפְרָט בְּיָמֵים הָהֵם.

סִיעָתָא נִפְלְאָה בְּדְבָרֵי הַזֶּה"ק עַל הַלִּיף הַצְּבִיעָה שֶׁמִּתְקַיֵּם שָׁלֵב אַחֵר שָׁלֵב.

הַמּוֹכַח מְכַל זֹאת שֶׁאֵין אֶפְשָׁר בְּעוֹלָם שֶׁיִּדְבְּרוּ בְּדָבָר אַחֵר, 'וּבְמִקְרָה' מִתְיָשֵׁב עִם חֲלִזוֹן הַמּוֹרְקָס, זֶהוּ הַתַּכְלֵת! וְאַשְׁרֵי הַמְּקִיָּם!

נִשְׁמַע מֶה יֵשׁ לָכֶם לֹאמַר לְאַחֵר הַדִּיוֹן הָאָרֶץ הַזֶּה.

דָּן: יְדוּעַ הַיִּסוֹד שֶׁאֲמַר רַבֵּנוּ חַיִּים מִבְּרִיסק זצ"ל, שֶׁאִם יֵשׁ כְּמָה שִׁאֲלוֹת שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא אַחַת, זֶה הַתְּשׁוּבָה. כְּלֹמֶר אִם יֵשׁ ג' סִימָנִים לֹא יִתְכַּן

שְׁנִמְצָאִים בְּמִקְרָה.

וּבְרִשׁוּתְכֶם אֲמַשֵּׁל לָכֶם מִשָּׁל: רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן מְחַפְּשִׁים מְקוֹם מְסִיָּם, וּפּוֹגְשִׁים בְּדַרְכֶּם שָׁלֹט הַמִּכּוֹן אֶל הַמְּקוֹם הַמְּדַבֵּר, אָמַר שִׁמְעוֹן: לֹא יִתְּכֵן שְׁשָׁלֹט יוֹצֵב בְּטָעוֹת? יִתְּכֵן. עוֹבְרִים כְּבֶרֶת דָּרָךְ וְשׁוֹאֲלִים עוֹבֵר אוֹרֶחַ, הַיּוֹדֵעַ הֵנָּה הֵיכָן מְקוֹם פְּלוֹנִי? וּמֵרָאָה לָהֶם עַל אוֹתוֹ הַמְּקוֹם שֶׁהָרָאָה הַשָּׁלֹט. וְשׁוֹב אוֹמֵר שִׁמְעוֹן: אָדָם לֹא יָכוֹל לְטָעוֹת? יָכוֹל. לְאַחֵר מִכּוֹן מוֹצָאִים מִפֶּה הַמֵּרָאָה שׁוֹב אֶת אוֹתוֹ הַמְּקוֹם. שׁוֹב אוֹמֵר שִׁמְעוֹן: הֲלֹא יִתְּכֵן שְׁבִמְפָה יִשְׁנָה טָעוֹת? יִתְּכֵן. לָכֵן עֲדִין אֵין לָנוּ יְדִיעָה הֵיכָן הַמְּקוֹם הַהוּא...

גַּם אִם כָּל דָּבָר בְּפָנַי עֲצָמוּ יִתְּכֵן, אֲךָ לֹא יִתְּכֵן שְׁמִשְׁלָשָׁה מְקוֹמוֹת יִשְׁתַּמֵּעַ דָּבָר אֶחָד וְעַל הַכֹּל יֵשׁ טָעוֹת¹⁹⁸.

וְהוּא הָדִין לְנִדּוֹן דִּידוֹן, מְלַבֵּד הַטָּעָנָה לְגַבִּי הַיַּחֲס לְדַבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, אֲלֵא אֲף אִם אוֹתוֹ הַטּוֹעֵן יִטְעֵן בְּצִדְקָה, שְׁלֵגְבִי מְקוֹר אֶחָד יֵשׁ הַסִּיבֵר לָמָּה זֶה נִכְתָּב. אֲךָ הֵיטְכֵן שֶׁדָּבָר הַנִּכְתָּב בְּרִאשׁוֹנֵי"ה בְּשֵׁם הִירוֹשְׁלָמִי הוּא יְרוֹשְׁלָמִי לֹא מִסְמָךְ אוֹ פֶּשֶׁט דְּחוּק. בְּמִדְרַשׁ הַגָּדוֹל – הוּא כְּתָב יָד מִשְׁבָּשׁ. בְּתַרְגוּם הַשְּׁבָעִים וּבְתַרְגוּם עֲקִילָס וּבְפִילוֹן – טָעִיּוֹת לְשׁוֹנוֹת שָׁל שְׁפּוֹת. הַמַּהֲרַח"ו, שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים הַחַוּוֹת יָאִיר וְהַיֵּעֵב"ץ – כְּתָבוּ כֵּן מִסְבָּרָא עַפ"י כְּתָבֵי גוֹיִם... בְּקִצּוֹר, אֵיזוֹ שֶׁהָיָה יָד נִעְלָמָה שְׁבָשָׁה כְּמָה סְפָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שׁוֹם שִׁיכּוֹת זֶה לָזֶה, וְהַטָּעָתָה כְּמָה חֲכָמִים מְשׁוּם אֵיזוֹ סִבָּה לֹא בְּרוּרָה.

וּבְיִדְאִי לְאַחֵר כָּל תַּאֲוֵר גּוֹפּוֹ וּטְבָעֵיו שָׁל חֲלִזוֹן הַתִּכְלֵת בְּדַבְרֵי חַז"ל וְהָרִאשׁוֹנִים וּלְהַבְדִּיל אַא"ה בְּטְבָעִים הַמְּפָרְטִים מְאֹד שֶׁתַּאֲרוּם הַגּוֹיִם

198 ובאמת זו גמרא ערוכה (חגיגה ג:): כיון דעבדינהו לכולהו – הוה להו כמי שנגח שור חמור וגמל, ונעשה מועד לכל, ע"כ. עיי"ש במפרשים. כלומר שגם אם יש הסבר לכל דבר בפני עצמו, לא ייתכן שג' דברים יעשה אותם אדם אחד במקרה.

מִהֶתְקוּפָה הִיא, וְכָל הַקְּנֻכִּיּוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ, וּמִקּוֹם הַמִּצְאוֹ בְּצִפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִשְׂאֵר אֶרְצוֹת, וְהָאֲרִיגִים שֶׁנִּמְצְאוּ וְנִבְדְּקוּ וְכו', מִלְּבַד שֶׁפִּשְׁטוֹת דְּבָרֵי חַז"ל שֶׁאֵין חִלְזוֹן נוֹסֵף – פָּשׁוּט בְּהִגְיוֹן שֶׁהַדָּבָר לֹא יִתְכַּן! הַתְּכַלֵּת הוּא הַמּוֹרֶקֶס! אֵלָּא מֵאִי? לְדַעַת הַשּׁוֹלֵל כִּמָּה דְּבָרִים לֹא מְתִישְׁבִּים? אֵינָהּ הַקְּשִׁיָּא הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁלֹּא מְתִישְׁבֵּת. אָבָל לְעֶרְעֵר עַל הַמְּסַקְנָה הַבְּרוּרָה לְאַחֵר כָּל הַנֶּ"ל הוּא בְּלִתִּי מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת לְחִלּוּטִין. בְּכָל מְקוֹם בָּאִים לִישֹׁב וְלֹא לְהִפּוֹךְ.

שְׁמִישׁוֹן: יֵשׁ נִקּוּדָה בְּצוּרַת הַבְּדִיקָה שֶׁלֹּא עֲמַדָּת עָלֶיהָ בְּפִירוּט ר' מִשֶּׁה, וְהִיא: **מָה עַל פִּי הַתּוֹרָה נִחְשָׁב סִימָן הַמַּחְיֵב אוֹ הַמַּתִּיר. הֲרִי אָנוּ מַתִּירִים אִשֶּׁת אִישׁ עַל סִמָּן סִימָנִים, וּבִמָּה שֶׁהוֹכַחְתָּ כָּאֵן ר' מִשֶּׁה יֵשׁ הַרְבֵּה הַרְבֵּה יוֹתֵר מִסִּמָּן אֶחָד, בְּכָל פֶּרֶט וּפֶרֶט מְבָרָר כִּי הוּא זֶה, וְאֵין סִפֵּק שֶׁעַל פִּי תּוֹרָה דִּי בִּזְהָ וּבִפְחוֹת מִכָּה, כִּדִּי שִׁיחֲשָׁב כְּמִבְרָר הַמַּחְיֵב. וּבִפְרִט שֶׁפִּתְּבוּ הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁאֶפְשָׁר לְמוֹצְאוֹ עַל פִּי סִימָנִים.**

דו: צָרִיף לְלַמֵּד מֵעֲנִין זֶה לְגַבִּי כָּל דְּבָר שֶׁאֵין יוֹדְעִים מֵהוּ וּמֵה עֲנִינּוּ. מָה שֶׁנִּרְאָה לָנוּ בְּתַחֲלָה פָּשׁוּט כְּמַעֲשֵׂה תְּמַהוּנִי נִגַּד גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל וְעוֹד מְלִים דּוּמוֹת, לְתִמּוּנָה כָּל כּוֹ שׁוֹנָה שֶׁהַכָּל מְבַסֵּס בְּתַכְלִית. וּמִמָּשׁ אֵין אֶפְשָׁרוֹת מְלוּט מְלוּמֵר שֶׁזֶּהוּ הַתְּכַלֵּת וְאֵין כָּאֵן דְּבָר שֶׁנּוֹגֵד אֶת חֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל ח"ו, אֵלָּא אֲדַרְבֵּה זֹהִי דַּעַת גְּדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים. וְזֶה נוֹתֵן אֶת הַמַּבֵּט הַנֶּכּוֹן לֹא לְמַהֵר לְשִׁפּוֹט עַל פִּי הַנַּעֲשָׂה סְבִיבָנוּ וּמֵה עוֹשִׂים 'כּוֹלָם' וְכַדּוּמָה.

אֵלָּא שֶׁלְּמַעֲשֵׂה צָרִיף אִמָּץ רַב כִּדִּי לְהַטִּיל זֹאת בְּצִיצִית בְּפִעֵל...

מִשֶּׁה: אֶפְשָׁר לְלַבֵּשׁ שְׁתֵּי צִיצִיּוֹת אַחַת לֹלָא תְּכַלֵּת וּבְאֶחָד מִחֻבָּאת תְּכַלֵּת... וְאִם חוֹשֵׁשׁ הִנֵּף לְלַכֵּת עִם צִיצִית שֶׁאֵינָהּ תְּכַלֵּת, אֶפְשָׁר לְפַתֵּר זֹאת עַל יְדֵי שְׁאֵלָה לְפָחוֹת מֵל' יוֹם.

אָבָל הַמִּרְאָה לְכָל שְׁמֻקִּים אֶת מִצְוַת ה' יִתְבָּרַךְ וּמִטִּיל תְּכַלֵּת בְּגָלוּי –

כַּנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

שַׁבַּת קוּדֶשׁ

מֵרָאָה שְׁתֵּתוּם הוּא בְּחוֹתָם הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל בְּרוּךְ הוּא.

שְׁמִשׁוֹן: בְּרִשׁוֹתְכֶם נִחְזֹר לְגַדֵּל וּיְקַר עֶרֶךְ הַמִּצְוָה שְׁאֵפְשֶׁר לְקַיְמָהּ בְּכָל רִגְעַ וְרִגְעַ, וְהָרִי יִשְׂרָאֵל חֲפָצִים לַעֲשׂוֹת רָצוֹן קוֹנָם, וְלֵאחֶר הַחַיִּים כַּמָּה יִתְחַרֵּט הָאָדָם עַל כָּל מִצְוָה שְׁאִינוּ מְקַיֵּם, וּמִזְכָּר בְּחִבּוּלוֹת חִבּוּלוֹת שֶׁל מִצְוֹת שְׁאִין קוֹץ לְמַתָּן שְׂכָרוֹ, וְגַם הַעֲרֵף נֶכּוֹן שֶׁהוּא הַבְּגָד הַמַּצִּיל מִהַדִּינִים ר"ל.

דָּו: בְּנוֹסֶף לְדַבָּרֶיךָ ר' שְׁמִשׁוֹן, יֵשׁ כָּאן עוֹד הָאָרָה, הָרִי אָנוּ מִתְפַּלְלִים שְׁיִזְכְּנוּ ה' יִתְבָּרֵךְ בְּמִצְוֹת: 'לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתְךָ בְּאֵהָבָה' וְדַבֵּק לִבְנוֹ בְּמִצְוֹתֶיךָ 'קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ', וּבְמִצְוָה זוֹ מְלַבֵּד עֵצָם הַמִּצְוָה, יֵשׁ כָּאן זְכִירַת כָּלֵל הַמִּצְוֹת 'וּזְכַרְתֶּם אֵת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם', וְכַמָּה פְּעָמִים עִם יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים מְחַפְּשִׁים לְזִכּוֹת בְּכָל הַטּוֹב. וְהָרִי כָּאן דִּבֶּר ה' מִמֶּשׁ, שֶׁהַמְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ יִזְכֶּה לְזַכֵּר אֵת הַמִּצְוֹת כּוֹלָם וְלַעֲשׂוֹתָם.

שְׁמִשׁוֹן: אֵלֶּא שֶׁהַזִּכָּה לְהַטִּיל תְּכֵלֶת בְּבִגְדוֹ, יִזְכֹּר אֵת דְּבָרֵי חַז"ל שֶׁתְּכֵלֶת דּוֹמָה לַיָּם וְיָם לְרַקִּיעַ וְלִכְסֵא הַכְּבוֹד וְיִזְכֹּר אֵת ה' יִתְבָּרֵךְ הַמִּצְוָה עַל כֵּךְ וְחֵתוּם הוּא בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל בְּרוּךְ הוּא!

דָּו: כְּאֲשֶׁר בְּדִקְנוֹ בֵּין הַסְּפָרִים בְּעֵנֶיךָ הַתְּכֵלֶת, בְּדִקְתִּי בְּסֵפֶר שְׁשִׁמּוֹ תַנ"ךְ... וּמִצְוַתִּי דִּבֶּר מִפְּלִיא בִּיחֻד, שֶׁהַפְּסוּק הַיְחִיד בְּכָל הַתַּנ"ךְ שֶׁהִגִּימְטְרִיא שְׁלוֹ הוּא תְּכֵלֶת (850) הוּא: **כִּי-בִתָּר הוּי"ה בְּצִיּוֹן אֹיָה לְמוֹשֶׁב לּוֹ** (תְּהִלִּים קל"ב). וְזֶהוּ רִמְזוֹ נִפְלָא לְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד שֶׁהִיא בְּצִיּוֹן וְהָאָרָה שֶׁל בְּנֵי הַבֵּית.

וְאֵתָה ר' מִשֶּׁה תְּבָרֵךְ מִפִּי עֲלִיוֹן! אֲזַרְתָּ כְּגִבֹּר חֲלָצֶיךָ, בְּדִקְתָּ אֵת הָעֵנֶיךָ

וְהִרְאִיתָ אֶת הַדְּבָרִים עַל דִּיּוּקָם, וְלֹא הִשְׁאֲרָתָ פְּנֵה שְׂלֹא עֲמֻדָּתָ עָלֶיךָ, וְעֲנִיתָ כְּעֵינֶן וְהִשְׁבַּתָּ כַּהֲלָכָה.

נִשְׁמָשׁוֹן: יִישָׁר כַּחֲדָה שְׁזִיכִיתֵנוּ לְמַצֹּה חֲשׁוּבָה זֹה, עָלֶיךָ אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה אֲשֶׁרִי אִישׁ יֵרָא אֶת ה' בְּמַצֹּתָיו חֲפִץ מְאֹד! וְכֵשֶׁם שְׁזִיכִיתֵנוּ לְמַצֹּת תִּכְלֹת הָאֲמִתִּית, כֵּן תִּזְכֶּה לִרְאוֹת אֶת הַפֶּה עוֹמֵד וּמִשְׁמֵשׁ בְּתִכְלֹת וְאַרְגָּמָן בְּבִגְדֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּקָרוֹב.

מִלְּשָׁה: הַמְּבָרֵךְ יִתְבָּרֵךְ.

אָמְרוּ בְּגִמְרָא: רַבִּי זִירָא כִּי הָוָה סָלִיק לֹא י", לֹא אֲשַׁכַּח מִבְּרָא לְמַעְבָּר, נָקַט בְּמַצָּרָא וְקָעָבָר. אָמַר לִיהוּ הֵהוּא צְדוּקִי: עֲמָא פְּזִיזָא דְקִדְמִיתוּ פּוּמִיכּוּ לְאֻדְנִיכּוּ, אֶפְתִּי בְּפִזְיוֹתֵיכּוּ קִימִיתוּ, אָמַר לִיהוּ: דּוּכְתָא דִּמְשָׁה וְאַהֲרֹן לֹא זָכוּ לָהּ, אֲנָא מִי יִימַר דְּזָכִינָא לָהּ¹⁹⁹, ע"כ. לְמַדּוּנוּ בְּזֶה חֲז"ל מֵהוּ הֵיחָס לְמַצֹּה שְׁעֵמּוּדֵי הָעוֹלָם לֹא זָכוּ לָהּ וְאֵנוּ זֹכִים לָהּ! בְּדוֹר זֶה זָכִינוּ לָמָּה שְׂלֹא זָכוּ הָרָאשִׁים וְהָאֲחֵרִים, אֲשֶׁרִינוּ מֵה טוֹב חֲלָקִינוּ, וְכֵּן הִ"ת בְּמַצֹּה נִפְלְאָה גְדוֹלָה וְחֲשׁוּבָה זֹה, כָּל כֶּךָ לֹא פָדָא לְאַבְדָּה בְּיָדֵים.

יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשִׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יִגִּילוּ בְּמִלְכָּם כִּמְהָ עָלִינוּ לְהוֹדוֹת וּלְשִׁבַּח וּלְהַלֵּל לְמִי שֶׁעָשָׂה לָנוּ אֶת הַפְּלָא וְהַחֲסֵד הַזֶּה. וְאוּלֵי סִימָן יֵשׁ בְּזֶה שֶׁהָאֲרֵת בְּנֵי הַבַּיִת הוֹלְכֹת וּמַתְחַנֶּקֶת, וְנִזְכָּה לִרְאוֹת אֶת הַפֶּה עוֹמֵד וּמִשְׁמֵשׁ עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ בְּתִכְלֹת וְאַרְגָּמָן. וְנִכּוֹן יִהְיֶה בֵּית ה' עַל רֹאשׁ הַהָרִים.

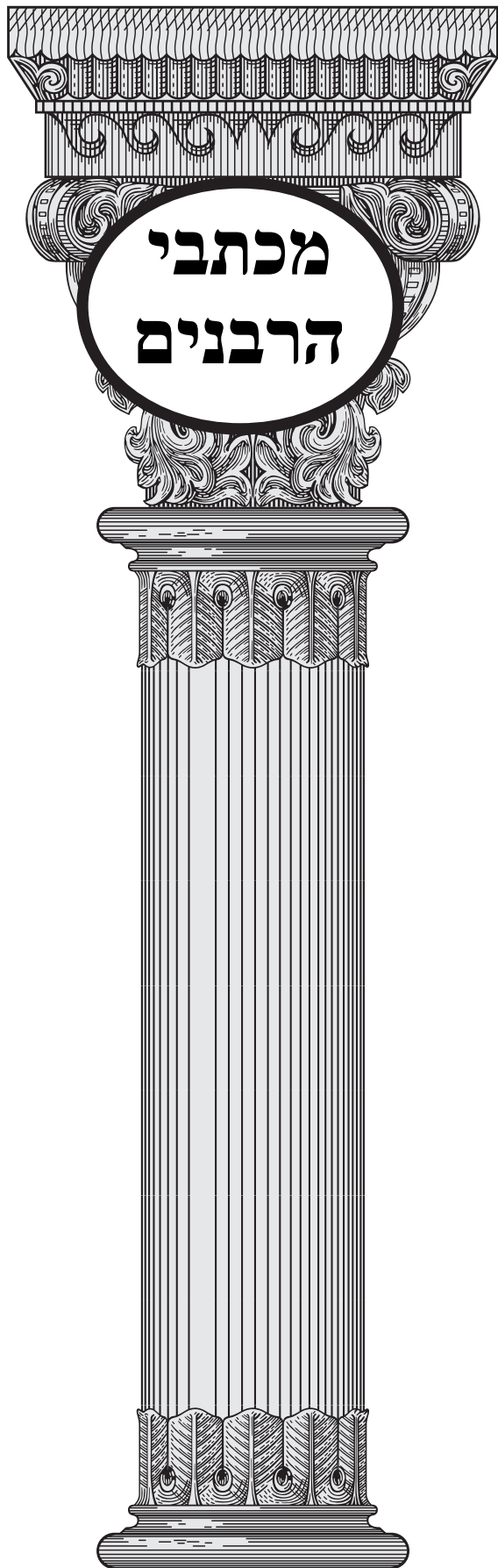
199 כתובות קיב.

כַּנָּה אִישׁ יְהוּדִי

שַׁבַּת קוּדֶשׁ

זוֹ וְנִשְׁמָשׁוּן: אָמֵן וְאָמֵן. הִנֵּה בָרוּךְ! וְתִהְיֶה מִשְׁכַּרְתָּךְ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל, וְתִזְכֶּה לָרַב טוֹב הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים.

לָכֵן יָדַעַ עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַּבֵּר
הַזֶּה: מִה־נָּאוּ עַל־הַהָרִים רָגְלִי מִבְּשָׁר מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם
מִבְּשָׁר טוֹב מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֵמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֶיהָ:

יום ה' לסדר נשא י' סיון תשע"ב

שאלה ששאלתי קמי מרנא הגר"ח קניבסקי שליט"א

ידידי הרב הגאון וכו' עוסק בענין תכלת בציצית ולמד הענין בעיון גדול, וברר הדבר לתכלית ונתברר לו בבירור גמור שעתה נתחדשו דברים חדשים ויש לו תכלת בודאי והטיל תכלת בציצית ובירך שהחיינו בשם ומלכות

תשובה: עשה נכון ולמי שברור הדבר צריך לברך ועדיף שיברך על פרי חדש

וע"ז בעה"ח

אליהו מן

לשון השאלה: ...עוד היה ברצוני לדעת חוות דעתו הנשגבה אודות תכלת שעושים מדם המורקס טרונקולוס האם נכון הדבר להזדרז ולהטילו בד' כנפות שלי לכה"פ בצנעה כנ' לעניות דעתי שכמעט אין שום ספק שהוא התכלת שציונו הבורא להטילו בבגדנו.

... גם אני הולך בטלית קטן במורקס וכו'

בברכה והצלחה

שריה דבליצקי

...ולעצם הענין אני עיינתי בענין התכלת יותר משנה, וקראתי מה שנכתב בזה בלה"ק ומה שכתבו חכמי אר"ה בלשונם, ובני שיחיו דיברו עם פרופ' זיידרמן ופרופ' קורן ופליקס ועוד, וגם דיברתי עם הרב טבגר הי"ו באריכות ואני משוכנע בזה בודאות גמורה שהדבר יצא מגדר ספק ואין לדיין אלא מה שענינו רואות. והלואי ואחרים ג"כ היו משקיעים בזה עיון כל הצורך - אין לי ספק בזה שיגיעו למסקנה זו - והשאננות בזה אינו מובן לי ומצות ציצית שקולה וכו' והמקיימה כהלכתה ומזכה אחרים זכות הרבים תלוי בו ואין קץ לשכרו.

בכבוד רב

יצחק שלמה זילברמן

הראו לי קונטרס לבוש הארון על ענייני תכלת, זאת אומרת זיהוי מקור התכלת והחלזון וכל המסתעף, ועברתי עליו מהחל ועד כלה בכובד ראש, ודקדקתי בו בכל פרטיו וראיותיו, ומצאתיו פעולה שלימה והכרחית, עבודה גדולה ומשובחת, וראוי להפיצה בין הלומדים

ולשום לב לכל הבירורים שבה ומקורותיה. וכנראה יש גם מה לסמוך על דברים אלה למעשה ולכל הפחות לא ללעוג על אלה שהחליטו להשים תכלת זו בבגדיהם כי לא לחנם החזיקו בזה למעשה כי הדברים נכונים וח"ו לדחותם בקש. והרוצה לעמוד עליהם יעיין מתוך הכתב.

ע"ז בעה"ח יום פורים של מוקפות תשע"ג

ישראל בלסקי

בס"ד

כב' הרה"ח שלמה יעקב טייטלבוים שליט"א. נתכבדתי והביא לי ספרו, עדיין בכת"י, בשם לולאות תכלת ובו בירורים על ענין התכלת אשר המתחיל במצוה זו היה הגה"ק והנורא ר' גרשון העניך ליינר האדמו"ר מראדזין זצ"ל, והאריך והרחיב העמיק בכל הענינים. ובספרו עין התכלת עמ' רס"א כתב וז"ל, ויש לנו קבלה ברורה ועדות נאמנה שהרב הגאון הקדוש אור עולם מקאזניץ אמר שלפני ביאת הגואל יגלה א' מצות תכלת- וכידוע שכל דבר שבקדושה אינו הולך בפעם אחת רק בדרגות – ואף שזכה הגה"ק לחדש ענין וחיוב התכלת, וגדולי בני זמנו יש שחלקו ויש שהסכימו ויש שנמנעו ויש הרבה מגדולי עולם בזמנו שלבשו תכלת.

והנה בענין זיהוי הדג של התכלת נתקשו לקבל דעתו בזה, מפני המציאות, ומפני הקושיות שרבו ע"ז, וכבר ארבעים שנה לערך אחרי הגה"ק הנ"ל נכנסו ת"ח מופלגים בענין, ואף שקיבלו דעתו והכרעתו בחיוב לבישת התכלת, מ"מ לא קיבלו דעתו בזיהוי המין – ובעיקרון נתברר שהוא מין חלזון המונח בקונכיא, ומ"מ עדיין לא נתברר המין הנכון. וכעת זה כמה שנים בחסדי הש"י שנתברר מין החלזון – שהוא במקום שציינו חז"ל ובפוסקים, והצבע היוצא ממנו הוא צבע תכלת המסור לנו בקבלה מדור דור; וגם סיבת שנפסק עשית התכלת מכון, שממין זה אפשר לעשות תכלת וארגמן, והמלכות השתמשה בזה לצורך ארגמן – ואסרה להשתמש בזה [וכמובן שזה נסתובב משמאי וכמ"ש האר"י]

והנה אחרי שביקרתי במפעל המייצר את התכלת וראיתי את החלזון עודנו בחיים חיותו שצבעו כעין הים, וראיתי פציעתו ודם הכנוס בתוכו [לא דם נפשו], ומשתנה מגוון לגוון מעצמו, עד שמגיע לארגמן; ואחר זמן שמתייבש נעשה שחור כדיו [כמ"ש הרמב"ם] ואח"כ ע"י סממנים שפעולתם רק בשביל מעשה הצביעה, ולא נשארים ולא משפיעים על הצבע כלל, ואח"כ ע"י מנורה שיש בה סגולות וכחות הנמצא בשמש, הוא מתהפך לגוון תכלת – וכל זה נעשה מתחילת העבודה לשמה ולשם מצות ציצית. ואח"כ הרתיחה ביורה וטבילת הצמר הלבן ביורה של צבעים ונצבע ונספג ונעשה צבע התכלת המקובל אצלנו, והוא עמיד וחזק שאינו עובר ע"י כיבוס וכמו שהחליטו המומחים בזה, [וכן היה סדר עשיתו כמבואר בכותבי העתים]. ודיברתי עם אלו שהעלו חלזונות אלו ממקום שציינו חז"ל [אף שנמצאים בארצות הסמוכות לים התיכון כגון יון וספרד ושם נמצא לרוב] והרבה סוגיות וסתירות מובנים ומוסברים לפי זה.

וידוע דברי דרשת הר"ן שביאר בארוכה שהתורה ניתנה לישראל דווקא שהם עם קשה עורף ולא בנקל יקבלו חדשות ואינם מתפעלים מכל דבר עד שיבררו היטב – אמנם אחר שנתאמת

אצלם הענין ימסרו נפשם ע"ז. ופשוט שכך הוא גם בענין זה, שעם ישראל ובני תורה נרתעים מכל דבר שלא היה בנמצא עד עכשיו; אמנם נראה שכל ת"ח וצורב שיעבור על הספרים שנתחברו בזמן האחרון על ענין זה יגיע למסקנא שיש מקום גדול לקיים המצוה כדינו ובשלימות. ועברתי גם על הספרים שיצאו לסתור והביאו גם דעת פוסקים מדורנו שאין חיוב לקיים מצוה זה – אך המעיין יראה, שבמין זה של חלזון מיושב כל הקושיות ורגלים לדבר שהוא התכלת הנכון. וכן כמה וכמה מגדולי הדור יראים ושלמים שהתחילו לקיים מצות תכלת בצנעה, והכל הולך קמעה קמעה, ונזכה בקרוב שכלל ישראל יקיימוהו ברוב עם – ונקוה שיהיה ע"י משיח צדקינו.

והנה אחד מן הספרים שנתחברו הוא ספר דנן "לולאות תכלת" שמביא כל חלקי הסותר והבונה, ופשוט שאין אני יכול להגיד שאני מסכים על כל הכתוב בספר, אך בכללות – הרוצה לדעת ולמצא בירור על כל השאלות המנקרות ימצא טוב טעם ודעת ממקורות חז"ל ופוסקים מתורת ישראל המסורה לנו מדור דור. הכותב וחותר עש"ק פ' בא – מכת בכורות ויציאת מצרים, ואיתא בספרי שלח, למה נקרא שמה תכלת על שם שנתנכלו המצרים בבכורות שנאמר ויהי בחצי הלילה, וכן ברש"י הביא דרשת רבי משה הדרשן, פתיל תכלת על שם שכול בכורות, תרגום של שיכול תיכלא עי"ש; ונקוה שבזכות קיום מצות תכלת יהא מכת בכורות של עשיו וישמעאל – ויקוים על מלך המשיח אף אני בכור אתנהו ע"י ביטול שלטון ערב רב, אמן.

עמרם אופמן,

מו"ץ העדה החרדית

ב"ה, יום כ"ה סיון תשע"ד
הנני בזה לדבר בשבחם של תלמידי חכמים הרי הם הרבנים ר' יהושע יצחק ינקלויץ שליט"א ורעהו הרב ר' מאיר הלוי הלמן שליט"א, בידעי ומכירי שעוסקין בבירורי הלכות למעשה ועמלים בכל כחם עד שנכנסו במצולות עומק הים לצוד חלזונות ולנסות דמם. וכעת הראני ר' מאיר הלוי הלמן חיבור בשם לבוש הארון שבו כתב דברים ראויים לשבח לברר מצות תכלת.

עיין רש"י גיטין יט א, מפני שאנו מדמים נעשה מעשה - שאנו אומדים וסבורים ואומדים מאומד ליבנו להחמיר, נעשה מעשה להקל. אפילו לענין שבת אם בא מעשה לפנינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה. וברש"י שם דף לז, מדמין - נראה בעינינו וכמדומין אנו כן ולא שמענו מרבתינו עכ"ל.

אבל ודאי שאנו מחוייבין גם לדמות ולומר סברות. וראיתי חיבורו שכתב דברים ראויין שנראים מסברה. ואכתוב מה שדן אם ספק אם יקיים מצוה מן התורה אם אומרים בזה ספיקא דאורייתא

לחומרא, דבר זה כבר הביא אדמו"ר מרדזין ראייה מר"ן סוכה שבשמחת תורה נוי סוכה מוקצה שחייבין לאכול בבין השמשות בסוכה שספק אם מקיים מצוה מן התורה, ואילו אתרוג ולולב אינם מוקצים בשמחת תורה כיון שפטורים מליטלום בבין השמשות שלולב כל שבעה מדרבנן במדינה.

ואכתוב בברכה,

זלמן נחמיה גולדברג

בני ברק מוצע"ק י"ח באייר תשע"א לכבוד הרב שליט"א

עברתי על החוברת "חותם של זהב", וראיתי כי הדברים טובים ונכוחים, ואם כי יש דברים שאפשר להעיר עליהם ולא כל הראיות הם מוכרחות, מכל מקום אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונקולוס הוא המקור האמיתי לצבע התכלת, וכי דרך הפקת הצבע הידועה לנו היום הזה היא פחות או יותר הדרך שבה הפיקו את צבע התכלת בזמן חז"ל.

אני סבור שהדבר ברור, מעבר לכל ספק שיהיה ראוי לקחת אותו בחשבון. וזאת מאחר וברור שגם בזמן חז"ל והגמרא היו הגויים משתמשים וצובעים בצבע תכלת, ובכל ספרי חכמי אומות העולם המפרטים את כל סוגי הצבעים שהיו נהוגים באותם זמנים, מופיע חלזון זה כמקור לצבע, ואין שום אזכור לחלזון אחר שמפיקים ממנו צבע תכלת. וכיון שהוברר שניתן להפיק צבע תכלת מחלזון זה - דבר שראיתי בעיני - אין טעם להטיל ספק בזיהוי החלזון. גם דרך הפקת הצבע מופיעה בספרי חכמי אוה"ע מאותה תקופה, והיא דומה לדרך ההפקה הידועה לנו היום, כך שגם מבחינה זו אין לערער על זיהוי התכלת ודרך הפקתו.

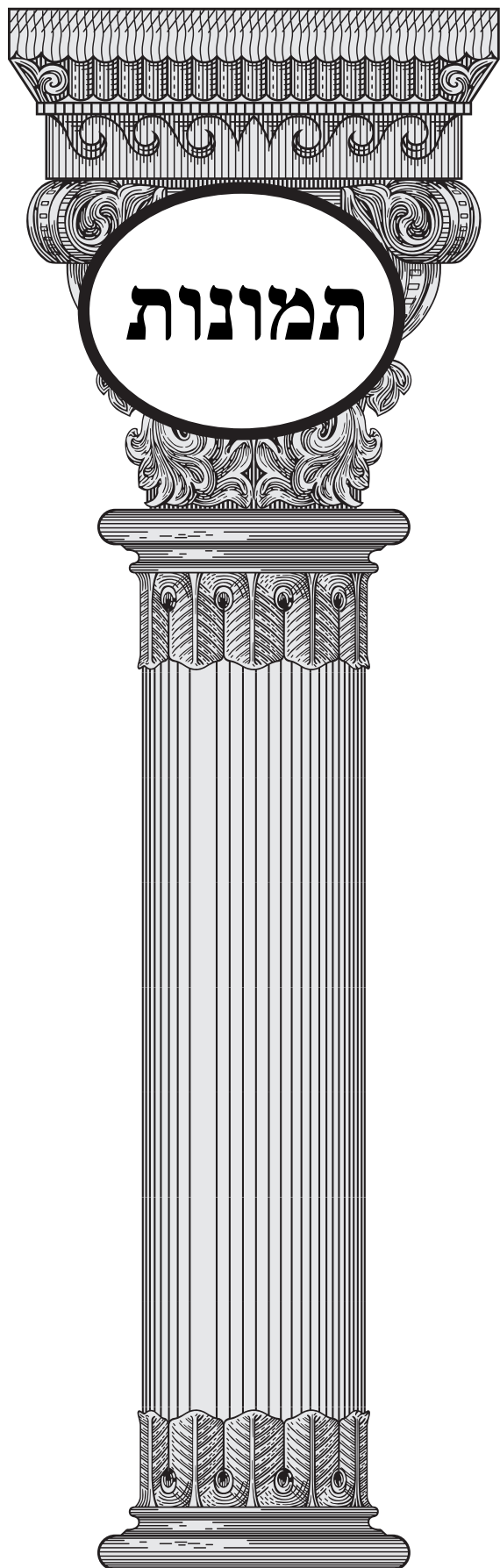
אכן אולי יש מקום לדון דשם על אף שברור לנו שזהו התכלת שנהגו בה בזמן חז"ל, מ"מ אין לנו להטיל תכלת בטליות שלנו, משום שכבר למעלה מאלף שנים לא נהגו בישראל להטיל תכלת, ושם יש שום טעם שאין לנו לחדש מצוה זו גם כשאנו בטוחים באמיתות התכלת, ואם כי אינני סבור כן, מ"מ הרי זו שאלה שיש מקום לדון עליה.

אמנם לאחרונה נשמעים טענות שונות והעלאת כל מיני ספקות בזיהוי החלזון ובצורת הפקת התכלת (או בגוון הצבע), דבר המנוגד לכל הגיון ואינו ראוי להתקבל אצל כל בר דעת, וכל הראיות לכאן שהם מביאים מהגמ' ומהמדרשים לשלול את זיהוי החלזון, הם דברים שאין בהם ממש, ואפשר לישבם בקל.

ולדעתי מה שמביאם לטענות אלו, היא ההנחה שבדורנו אין ראוי לחדש מצוה שלא נהגו בישראל למעלה מאלף שנים, וכיון שאין כח ביד אדם לקבוע לבטל מצוה מטעם זה, הריהם נמנעים מלהכנס לבירור הענין, וטורחים להטיל ספק בדבר שבהגיון אין ראוי להסתפק בו.

בכל אופן אני בהחלט מסכים עם המסקנות שבחוברת, שהדברים מוכיחים שזהו חלזון התכלת ודרך הפקתו כפי הידוע לנו היא דומה פחות או יותר למה שהיה נהוג בזמן חז"ל.

בכבוד הראוי
שמואל נדל

צורתו ומבנה גופו

חלזון – דג

נרתיקו גדל עמו*

מדרש רבה שיר השירים ד' ועוד מקומות.

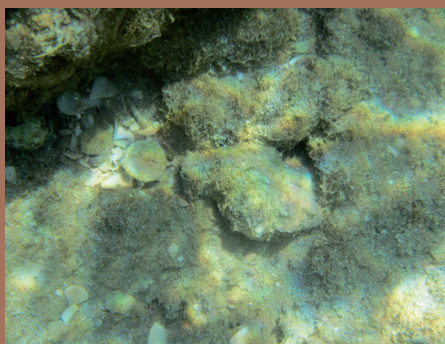
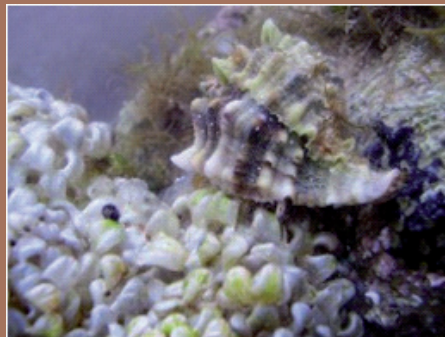
הובא ברש"י על התורה

בעל חי שבים נקרא דג כפי שהוכח בעמוד 81 ואילך

גופו דומה לים

כפי שהתבאר בעמוד 93 דומה למקומו בים

בתמונה: חלזון המורקס דומה
לכל מקום בים בו הוא נמצא

בְּרִיתוֹ דֹמָה לְדָג

כפי שמבואר בעמוד 81 ואילך דומה הוא
בצורתו

צר בתחילתו וסופו ורחב באמצעו

אינו מחליף מקומו
נעוץ וְתִקוּעַ בָּאָרֶץ
ראב"ד רלב"ג רמ"ע מפאנו יעב"ץ

גוף אָטום

אינו בעל איברים אלא גוף אָטום פֿקלזונות
שפֿאַשפֿות
(ריטב"א נדפ"ח בשם הרשב"א בשם הרמב"ן)

פֿמין דג קטן

רש"י מאירי אברבנאל

נָחֵשׁ - כְּמִין תּוֹלַעַת *

גמרא בכורות. רש"י ראבי"ה ר"ש.

תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ - רִיב"ל אָמַר אֲנִי נִשְׁהַלְבֶּנֶשֶׁתִּיךְ
פּוֹפְרִייה עַל הַיָּם וְלֹא אִישׁ אַחֵר כְּעוֹלָם
(מדרש שו"ט תהלים כב)

* סימן זה שייך לחלזון באפן כללי. אבל במדרש שו"ט משמע שמדבר על
הפורפור

להבדיל אא"ה דברי הגוים:

'פֶּרַח לָבֹן...' כַּעֲיִן וְרִיד עוֹבֵר בּוֹ'

כתב אריסטו:

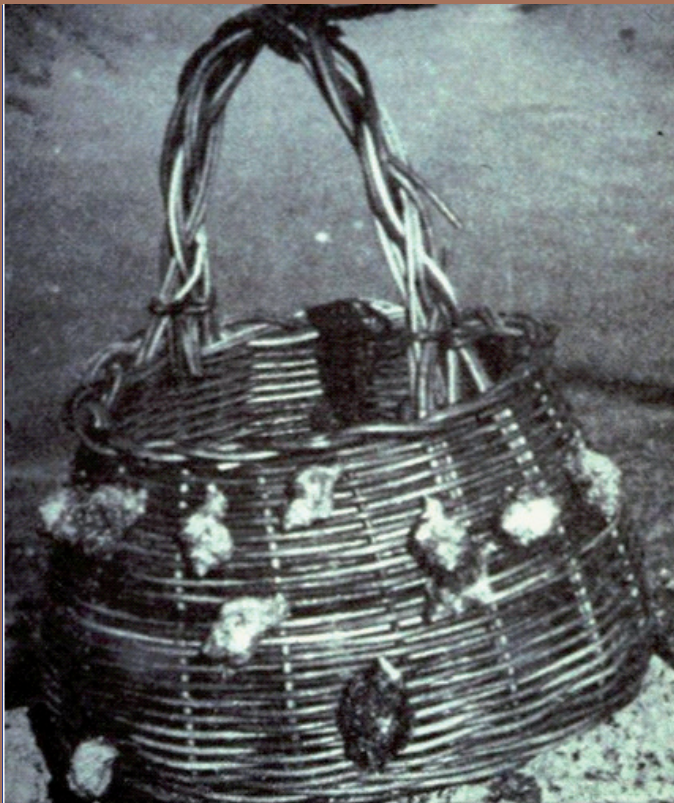
'הפֶּרַח (-בלוטת הצבע) נמצא בין המעקון והצנאר הם מחברים זה בזה היטב, צבעו (שֶׁל הַפֶּרַח) הוא כְּמוֹ קְרוֹם לָבֹן, והוא מֵה שְּׂאֲנִישִׁים מוֹצִיאִים. כְּשֶׁמוֹעֲכִים אותו הוא מְכַתִּים וְצוֹבֵעַ אֶת הַיָּדִים, כַּעֲיִן וְרִיד עוֹבֵר בּוֹ...!'

מוציא לשונו לפתיון ונצוד

כך מתאר איילינוס הגוי:

הפורפורה מאד רעבתנית ויש לה לשון ארוכה מאד שהיא דוחפת לכל מקום שהיא רק יכולה. בזו היא שואבת את כל מה שהיא אוכלת, ועל ידי כך היא נתפסת. כך היא נצודה: אורגים רשת, קטנה וצפופה, ונותנים באמצעה צדפה. הפורפורה מנסה להאריך לשונה כל שביכולתה כדי להגיע לטרפה. היא מברחת להוציא כל ארפה כדי שלא תחטיא את תשוקתה. אחרי שהיא תחבה לשונה, היא מוצצת עד שהיא מתנפחת משובע, ואיננה יכולה למושקה בתורה וכך היא נשארת, קרבו למאונה.

בתמונה: חלזונות המורקס
נצמדות לסל הרשת וכך הם ניצודות

צביעתו

והפוצעו...

שוברים את קונכיתו
ואח"כ חותכים את בלוטת הצבע

תכלת דא יומא תניינא
אצטבע בב' גונין סומק ואוקם
(זוה"ק)
נדמו שחור כדיו
(רמב"ם)

בתמונה: בתחילה נראה בורדו - שחור
כהה מאוד. מקצת מרחק נראה שחור

וּרְמִינָן לְהוּ בִּיּוֹרָה

(גמרא הובא להלכה ברמב"ם)

וְכַד נְחִית לְתַתָּא אֶתְרַחֵק גּוּוֹן סוּמָק וְעָאֵל גּוּ
הָהוּא אֶתְר דְּאִיהוּ יִמָּא וְאַצְטָבַע גּוּוֹן תְּכָלָא
(זוה"ק)

בתמונה: דם החלזון בתוך יורת הצבע
מהול במים

ונוֹתֵנִין בּוֹ הַצֶּמֶר

עַד שִׁיעָשָׂה כְּעֵין רִקִּיעַ זוֹ הִיא הַתְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית

(רמב"ם)

וַיֵּרִית גּוּזֵן דִּדְהָבָא דְכָלֵא גְּוִוְנָא חֲדָא וְכַד נִחִית לְתַתָּא
אֶתְרַחֵק גּוּזֵן סוּמָק וְעָאֵל גּוֹ הַחֲוָא אֶתְר דְּאִיהוּ יִמָּא
וְאֶצְטַבֵּעַ גּוּזֵן תְּכֵלֵא

(זוה"ק)

מִיִּיתִי מִגְבֵּיָא גִילָא וּמִיָּא דְשִׁבְלִילְתָא וּמִיִּמִי
רְגָלִים בֵּין אַרְבָּעִים יוֹם, וְתָרִי לָהּ בְּגוּוֹיָהּ
מֵאוּרְתָא וְעַד לְצַפְרָא
מְנַחֹת מִב: הַסְמָמִים לְהִבְחִין בֵּין תִּכְלֵת לְקָלָא אֵילָן

בתמונה: עשב יבש במקום תבן, קצת חילבה
שהוא מריר מאוד, שבלול.

איפרד חזותיה פסולה, לא איפרד חזותיה פשרה

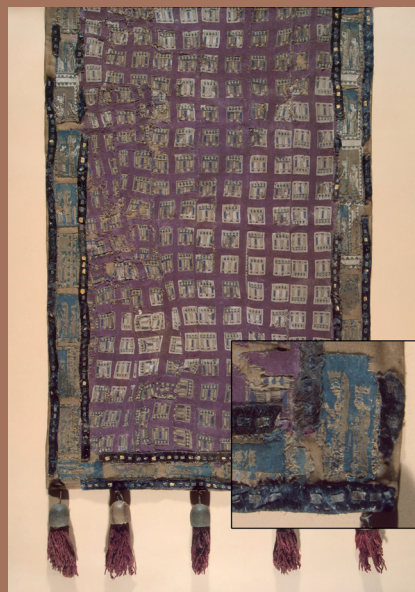
גמרא שם

בתמונה: הסמנים הנ"ל עם חוט של חלזון
המורקס (ימין) ולצידו קלא אילן ישן הובא
ממוזיאון (אמצעי)
בחלזון הצבע נשאר ובקלא אילן הצבע דוהה

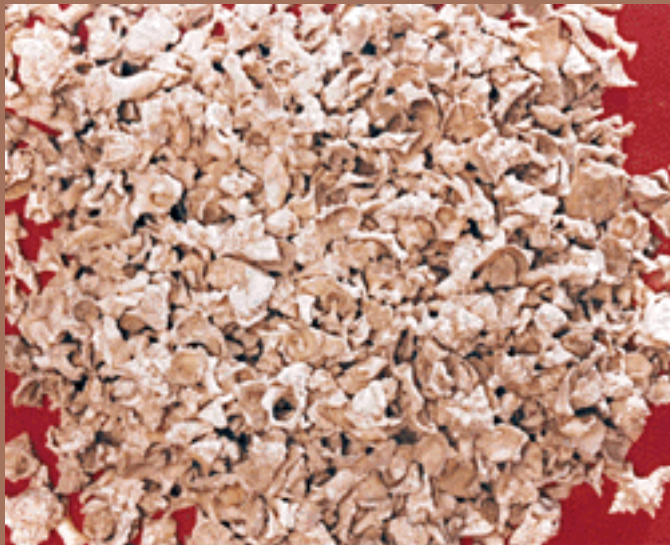
ממצאים ארכיאולוגיים

צביעה קדומה

בתמונה: אריג ומרדעת שיש בהם צבע כחול
ובבדיקת מעבדה הוברר שהם מדם המורקס

קונכיות המורקס שאריות הצבע

תבליטי חלזון המורקס על המטבעות

ציור עתיק של המלך קרל
ובנו (לפני כ-1200 שנה)

